ALFRED ADLER

SENSUL VIEȚII

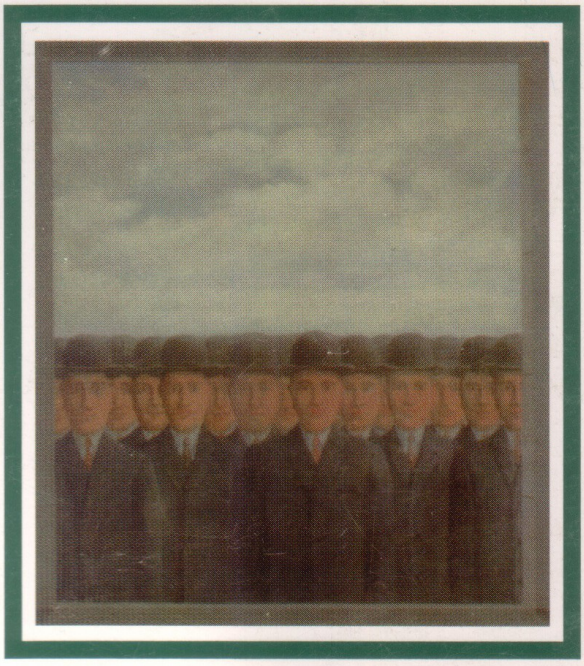

editura
IRI

ALFRED ADLER

SENSUL VIEȚII

Redactor: MARIA STANCIU
Coperta: VENIAMIN & VENIAMIN

ALFRED ADLER

SENSUL VIEȚII

„Dincolo de opțiunile politice şi religioase, dincolo de coloratura etnică, dincolo de starea socială, oamenii au datoria primordială de a colabora eficient unii cu alții, pe terenul soluționării marilor probleme care le definesc existența. Individul centrifug este o anomalie, o aberație, o monstruozitate şi de aceea este de înțeles accentul permanent pus de Adler pe cultivarea cu predilecție a sentimentului de comuniune socială. *„Das Individuum in seiner richtigen Entwicklung nur dann weiterkommt* - reiterează el perseverent -, *wenn es als Teil des Ganzen lebt und strebt."* Acest întreg poate fi familia, colectivul de muncă, patria. Dar şi umanitatea în ansamblul ei."

dr. Leonard Gavriliu

Traducere, cuvânt înainte şi note de dr. LEONARD GAVRILIU

EDITURA IRI Bucureşti, 1995

Coperta reproduce: Magritte, Le Mois des vendanges, 1959

Traducere după volumul
Alfred Adler, Der Sinn des Lebens
Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993

© Toate drepturile pentru traducerea în limba română sunt rezervate
Editurii IRI

CUPRINS

Un mesaj de eternă actualitate, cuvânt introductiv,
de dr. LEONARD GAVRILIU..... 4
Prefață, de dr. ALFRED ADLER..... 6
1. Opinia despre sine şi despre lume..... 10
2. Mijloace şi modalități psihologice de studiere
a stilului de viață..... 17
3. Imperativele vieții..... 23
4. Problema raportului corp-suflet..... 37
5. Formă corporală, dinamică şi caracter..... 47
6. Complexul de inferioritate..... 53
7. Complexul de superioritate..... 64
8. Tipuri de eşec în viață. Semnificația sinuciderii..... 70
9. Lumea fictivă a răsfățatului..... 79
10. Ce este de fapt o nevroză?..... 85
11. Perversiunile sexuale..... 99
12. Primele amintiri din copilărie..... 110
13. Obstacole în calea dezvoltării sociale a copilului
şi înlăturarea acestora..... 120
14. Reverii şi vise..... 133
15. Sensul vieții..... 149
Anexă: Funcția consilierului..... 159
Chestionar de psihologie individuală pentru
cunoaşterea şi tratamentul copiilor greu educabili..... 167
Chestionar pentru adulți.....
170
Indice de nume.....
172

UN MESAJ DE ETERNĂ ACTUALITATE

Sensul vieții, carte apărută în 1933, cu numai patru ani înainte de moartea neașteptată a lui Alfred Adler, survenită ca urmare a unui atac de apoplexie care l-a surprins pe una din străzile orașului scoțian Aberdeen, nu departe de hotelul unde se cazase, reprezintă o densă sinteză a întregii concepții psihologice şi terapeutice a autorului, pe care — cred că pe bună dreptate — am numit-o *parapsihanaliză*[1]. Intr-adevăr, oricât s-ar fi „inspirat" Adler din opera lui Sigmund Freud, de unde realmente a preluat unele concepte-cheie, el a demonstrat în acelaşi timp o excepțională capacitate de asimilare creatoare a acestora, capacitate despre care nu ar putea fi vorba în absența unui mod personal de a vedea lucrurile şi de a le sistematiza, ceea ce presupune investigarea independentă a realității umane. Nu numai idei ale lui Freud, ci şi importante idei şi descoperiri ale lui Lamarck, Darwin, Nietzsche, Kretschmer, Pavlov, Cannon, Georg Simmel, Bergson, dar şi ale behavioriştilor (Watson, Thorndike ş.a.), la care Wolfgang Metzger adaugă concepția americană a „educației progresive" şi pe aceea a educației „antiautoritare"[2], se topesc în așa-numita *psihologie individuală* profesată cu ardoare de Adler, într-o viziune pe cât de originală tot pe atât de judicioasă, asupra omului şi destinului acestuia, dar şi în principiile unui instrument de influențare a integrării pozitive a omului în societate, în virtutea unei fundamentale trebuințe de colectivitate (*Not der Gemeinschaft*). Pe scurt, adlerismul este o teorie şi o practică a învățului şi dezvățului, care sfidează limitele eredității, fără a le ignora însă. De aici pedagogia sa profund optimistă.

Dar în adlerism îşi dau mâna nu numai psihologia, sociologia şi medicopedagogia (dominată, deşi nu în mod explicit, de teoria stereotipului dinamic a lui Pavlov), ci şi o metafizică *sui generis*, în măsura în care omul este privit şi descifrat în inserțiile sale cosmice, ca obiect, dar şi ca subiect al unei evoluții căreia, deocamdată, nu i se întrezăreşte punctul terminus. în calitate de *factor cosmic*, omul are menirea de a evita orice individualism patologic şi de a coopera la progres, în conformitate cu vectorii generați de sentimentul de comuniune socială (*Gemeinschaftsgefühl*), acea energie psihică superioară proprie ființei umane nedegenerate de o educație lipsită de orizont social, sentiment pe care Adler îl consideră a sta la baza tuturor cuceririlor culturii şi civilizației. Pentru el solidaritatea umană (*Mitmenschlichkeit*) este câmpul de forțe cel mai prielnic ființării elevate.

Mesajul filosofic şi etic al cărții lui Alfred Adler este, desigur, de o eternă actualitate. Dacă mă simt totuşi obligat să atrag în mod deosebit atenția asupra acestui mesaj peren, este pentru că poate niciodată mai mult ca astăzi nu a avut loc *la noi*, prin însăşi forța împrejurărilor, un colaps catastrofal al sentimentului de comuniune socială, colaps tradus prin pusee de liberalism irațional, anarhic, destructurant. Dincolo de opțiunile politice şi religioase, dincolo de coloratura etnică, dincolo de starea socială, oamenii au datoria primordială de a colabora eficient unii cu alții, pe terenul soluționării marilor probleme care le definesc existența. Individul centrifug este o anomalie, o aberație, o monstruozitate şi de aceea este de înțeles accentul permanent pus de Adler pe cultivarea cu predilecție a sentimentului de comuniune socială. „*Das Individuum in seiner richtigen Entwicklung nur dann weiterkommt* — reiterează el perseverent —, *wenn es als Teil des Ganzen lebt und strebt*"[3]. Acest întreg poate fi familia, colectivul de muncă, patria. Dar şi umanitatea în ansamblul ei. Ca membru activ al întregului, individul suie către punctul culminant al devenirii sale, afirmându-se ca *personalitate*. Aşadar, psihologia individuală a lui Adler ne deschide o perspectivă goetheană, aş spune, într-o direcție apoteotică.

Sensul vieții? Să urcăm cu consecvență la înălțimea ființării întru solidaritatea umană autentică, eminamente creatoare, mai sus decât Turnul Babei al încurcării limbilor şi mai ales al demonicei încurcări a religiilor.

Dr. LEONARD GAVRILIU

NOTE

[1]A se vedea Alfred Adler, *Cunoaşterea omului*, traducere, studiu introductiv şi note de dr. Leonard Gavriliu, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1991, pp. 7-11.

[2]Wolfgang Metzger, „Einführung" la Alfred Adler, *Der Sinn des Lebens*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993, p. 15. 3 Afred Adler, *op. cit*., p. 171.

„Omul ştie mult mai multe decât înţelege".
A. ADLER

PREFAŢĂ

Pe parcursul vieţii mele, în calitate de consilier medical în cazurile de tulburări psihice, ca şi în calitate de psiholog şi de educator în şcoală şi în familii, am avut în permanenţă ocazia să trec în revistă un foarte vast material uman. Mi-am făcut un imperativ riguros din a nu afirma nimic care să nu poată fi argumentat şi demonstrat pe baza experienţei mele. Nu este de mirare că uneori m-am aflat în contradicţie cu opiniile preconcepute ale altora care, adesea, nu au observat decât foarte superficial destinul oamenilor. Mi-am dat silinţa să examinez cu sânge rece argumentele reale ale altora, ceea ce am putut face cu atât mai lesne cu cât nu mă socot legat de nici o regulă strictă şi de nici o prejudecată, ba încă şi mai mult, respect principiul: totul poate fi şi altfel (*alles kann auch anders sein*). Unicitatea individului nu se lasă cuprinsă într-o scurtă formulă, iar regulile generale pe care le instituie psihologia individuală, aşa cum am creat-o eu, nu trebuie să fie decât un mijloc auxiliar care să lumineze în mod provizoriu un câmp vizual în care individul concret[1] îşi poate găsi sau nu locul. Această evaluare a regulilor, accentul mai puternic pus pe elasticitate şi intuiţie[2] în sesizarea nuanţelor, mi-a întărit mereu convingerea cu privire la forţa creatoare nezăgăzuită a individului în prima copilărie şi cu privire la forţa sa îngrădită de mai târziu, de îndată ce copilul şi-a dat o lege de mişcare sigură pentru viaţa sa. Din această perspectivă, care îi lasă copilului o cale liberă spre perfecţiune, realizare, superioritate sau evoluţie, pot fi luate în considerare infuenţele capacităţilor native, fie la modul general sau omeneşte modificate, precum şi influenţele mediului şi educaţiei, ca pietre de construcţie din care copilul îşi structurează, în joacă, stilul său de viaţă (*seinen Lebensstil*).

In conştiinţa mea şi-a făcut loc şi o altă convingere. Edificiul stilului de viaţă infantil putea să reziste vieţii, fără a suferi surpături, numai dacă era clădit realmente *sub specie aeternitatis*[3]. Individul este în permanenţă confruntat cu diferite probleme noi, care nu pot fi rezolvate nici cu ajutorul reflexelor învăţate (reflexe condiţionate), nici cu acela al capacităţilor psihice înnăscute. Ar fi un risc imens să expui încercărilor

lumii, care ridică mereu probleme noi, un copil dotat cu reflexe învățate sau echipat cu capacități înnăscute. Cea mai importantă problemă de reținut este aceea a spiritului creator mereu activ, care, într-adevăr, se vede silit să rămână pe traiectoria stilului de viață infantil. Aici se concentrează tot ceea ce în diferitele şcoli psihologice poartă numele de instincte, impulsii, sentimente, idei, acțiuni, atitudine față de plăcere şi neplăcere şi, în sfârşit, iubirea de sine şi sentimentul de comuniune socială. Stilul de viață dispune de toate formele de expresie, întregul primând față de parte. Dacă există o deficiență, ea este de găsit în legea de mişcare, în țelul final al stilului de viață şi nu într-o expresie parțială.

Această viziune are şi un al treilea aspect: orice cauzalitate aparentă din domeniul vieții psihice îşi are originea în înclinația multor psihologi de a-şi prezenta dogmele într-o vestimentație mecanică sau fizică. Le serveşte ca termen de comparație când o pompă aspiro-respingătoare, când un magnet cu cei doi poli ai săi, când un animal aflat la mare strâmtoare, care luptă pentru satisfacerea trebuințelor elementare. Printr-o asemenea optică, se înțelege, nu se văd decât puține din divergențele fundamentale pe care le dă la iveală viața psihică a omului. De când chiar fizica s-a retras de pe terenul cauzalității, spre a da în schimb cuvântul unei probabilități statistice în succesiunea evenimentelor, nu mai avem dreptul să luăm prea în serios atacurile la adresa psihologiei individuale, care neagă cauzalitatea în domeniul fenomenelor psihice. Ar trebui să fie limpede până şi pentru profani că diversitatea cu totul excepțională în materie de ratări poate fi „înțeleasă" ca ratare, dar nu concepută cauzal.

Dacă noi părăsim acum terenul certitudinii absolute, pe care zburdă atât de mulți psihologi, nu ne rămâne decât o singură unitate de măsură cu care putem măsura un om: *reacția sa emoțională în fața problemelor inexorabile ale umanității* (*seine Bewegung gegenüber den unausweichlichen Fragen der Menschheit*). Trei probleme ne sunt date în mod irevocabil: atitudinea față de semeni, profesiunea, dragostea. Toate trei, legate între ele prin cea dintâi, nu sunt probleme accidentale, ci inevitabile. Ele îşi au originea în raportarea omului la societatea umană, la factorii cosmici şi la celălalt sex. Rezolvarea lor are însemnătate pentru destinul umanității şi prosperitatea ei. Omul este o parte a întregului. Valoarea sa depinde de rezolvarea individuală a acestor probleme. Ne putem reprezenta aceste probleme ca pe o temă de matematică ce se cere soluționată. Cu cât mai mare va fi greşeala, cu atât mai multe complicații vor amenința pe purtătorul unui stil de viață eronat, complicații care par să lipsească numai în măsura în care nu este pusă la încercare capacitatea sentimentului de comuniune socială. Factorul exogen, perspectiva unei însărcinări care cere colaborare şi bună înțelegere cu omul de lângă tine, este întotdeauna factorul declanşator al simptomului morbid, al dificultăților în educație, al nevrozei şi psihonevrozei, al suicidului, al

crimei, al toxicomaniei şi perversiunii sexuale.

Dacă aptitudinea deficitară pentru viaţa în comun (*die mangelnde Fähigkeit zum Mitleben*) este astfel dezvăluită, atunci problema care se pune nu este una pur academică, ci are însemnătate pentru vindecare: cum şi când a fost stăvilită dezvoltarea sentimentului de comuniune socială? Căutând incidentele corespunzătoare, se ajunge la perioada primei copilării şi la situaţii care, potrivit experienţei, pot cauza o tulburare în dezvoltarea normală. întotdeauna obţinem însă informaţiile o dată cu răspunsul greşit al copilului. Examinând mai îndeaproape circumstanţele date la lumină, înţelegem că o dată, la o intervenţie justificată, s-a dat un răspuns greşit, că altădată, la o intervenţie greşită, s-a dat tot un răspuns greşit, şi că a treia oară — caz mult mai rar —, de asemenea la o intervenţie greşită, s-a dat un răspuns impecabil, ceea ce ne face să înţelegem faptul că în această tendinţă, orientată invariabil către biruinţă, antrenamentul şi-a urmat cursul fără ca influenţele contrare să fi condus la abandonarea căii pe care copilul a apucat-o cândva. Educaţia, în limitele cele mai largi ale termenului, nu se reduce doar la influenţele favorabile, ci include şi verificarea exactă a ceea ce modelează puterea creatoare a copilului, pentru ca, în caz de modelare eronată, să netezească o cale către îndreptare. Această cale mai bună este, în orice caz, intensificarea cooperării şi interesului faţă de ceilalţi.

O dată ce copilul şi-a descoperit propria-i lege de mişcare (*sein Bewegungsgesetz*), atunci în ritmul, temperamentul, activitatea şi, înainte de toate, în intensitatea sentimentului de comuniune socială trebuie să fie observate manifestări care adesea pot fi recunoscute deja la vârsta de doi ani, în mod sigur la cinci ani, în aşa fel încât toate celelalte aptitudini ale sale, în unicitatea lor, sunt legate de această lege de mişcare. în scrierea de faţă trebuie să luăm în considerare îndeosebi percepţia aferentă, referitoare la felul în care omul se priveşte pe sine şi cum priveşte lumea exterioară. Cu alte cuvinte: opinia pe care copilul, iar mai târziu, în aceeaşi ordine de idei, adultul, şi-a făcut-o despre sine şi despre lume. Această opinie nu se lasă extrasă din cuvintele şi ideile celui supus examinării. Toate acestea se găsesc mult prea mult sub vraja legii de mişcare care tinde la biruinţă şi, prin urmare, chiar şi în caz de autocondamnare, încă mai trag cu coada ochiului spre înălţimi. Mai important este faptul că schelăria vieţii (*das Ganze des Lebens*), pe care concret am numit-o stil de viaţă, copilul şi-o construieşte într-o perioadă în care nu dispune nici de un limbaj suficient şi nici de suficiente noţiuni. Dacă el continuă să se dezvolte în direcţia aleasă, atunci se dezvoltă pe o linie de mişcare care niciodată nu a fost formulată în cuvinte, aşadar este inatacabilă de către critică şi se sustrage, de asemenea, şi criticii experienţei. Nu putem vorbi aici de ceva refulat în inconştient[4], ci mai degrabă de ceva neînţeles, care se sustrage înţelegerii. Omul, însă, îi

vorbeşte expertului prin stilul său de viaţă şi prin atitudinea sa faţă de problemele vieţii, care, pentru rezolvarea lor, cer sentiment de comuniune socială.

Cât despre opinia omului despre sine şi despre lumea exterioară, ea poate fi cel mai bine dedusă din sensul pe care acesta îl găseşte vieţii şi din sensul pe care îl dă propriei sale vieţi. Este la mintea oricui că posibila disonanţă faţă de sentimentul de comuniune socială ideal, faţă de vieţuirea în comun, colaborare şi solidaritate umană (*Mitmenschlichkeit*) răzbate aici cu claritate.

După cum vedem, autorul este destul de modest pentru a nu aspira la început decât la un succes parţial, care i se pare suficient de întemeiat de propria sa experienţă. El îşi asumă cu atât mai bucuros această misiune cu cât nutreşte speranţa că, printr-o cunoaştere întrucâtva mai clară a sensului vieţii, nu numai că se va dezvolta un program ştiinţific de cercetare în această direcţie, ci va creşte considerabil numărul acelora care, cunoscând mai bine sensul vieţii, se vor putea înrola să-l slujească.

NOTE

[1] „das einzelne Individuum", în textul original. (Nota trad.)

[2] „Einfühlung", în textul original. (Nota trad.)

[3] în limba latină, în textul original = din punctul de vedere al eternităţii. (Nota trad.)

[4] „von einem etwa gar verdr‰ngten Unbewussten reden", în textul original. (Nota trad.)

1. OPINIA DESPRE SINE SI DESPRE LUME

Este pentru mine în afară de orice îndoială faptul că fiecare om se comportă în viață de parcă ar avea o opinie precisă cu privire la puterea şi capacitățile de care dispune; cu alte cuvinte, el se comportă de parcă de la începutul acțiunii i-ar fi clar care sunt dificultățile şi facilitățile cazului dat; pe scurt, *comportamentul său îşi are originea în opinia sa* (*sein Verhalten seiner Meinung entspringt*). Lucrul acesta ne poate mira cu atât mai puțin cu cât noi nu suntem în stare să recepționăm prin simțurile noastre realitățile, ci doar un tablou subiectiv, o imagine palidă a lumii exterioare. „*Omnia ad opinionen suspensa sunt*". Această propoziție a lui Seneca nu ar trebui uitată în cazul cercetărilor psihologice. Opinia noastră cu privire la faptele mari şi importante ale vieții depinde de stilul nostru de viață (*Lebensstil*). Numai acolo unde ne lovim nemijlocit de realități care se vădesc a fi în contradicție cu opinia noastră despre ele suntem înclinați, dată fiind experiența nemijlocită, să ne corectăm în detaliu viziunea şi să lăsăm să acționeze asupra noastră legea cauzalității, fără a ne schimba opinia despre viață. Fie că de piciorul meu se apropie un şarpe veninos, fie că doar eu cred că este un şarpe veninos, în realitate efectul pentru mine este acelaşi. Copilul răsfățat se comportă absolut la fel în anxietatea sa, fie că el se teme de hoți de îndată ce mama sa îl lasă singur, fie că hoții au intrat realmente în casă. Oricare ar fi cazul, el rămâne la opinia că fără mama nu poate trăi, chiar dacă este contrazis în supoziția sa generatoare de anxietate. Bărbatul care suferă de agorafobie[1] şi care evită strada pentru că are sentimentul şi ideea că solul se clatină sub tălpile sale nu s-ar putea comporta altfel dacă, fiind sănătos, solul s-ar clătina cu adevărat sub picioarele lui. Hoțul care ocoleşte munca utilă din cauză că, fiind nepregătit pentru colaborare, crede în mod eronat că este mai lesne să furi, ar putea să manifeste aceeaşi repulsie față de muncă dacă aceasta ar fi cu adevărat mai grea decât infracțiunea. Sinucigaşul crede că moartea, aşa cum presupune el, este de preferat unei vieți lipsite de speranță. El ar putea să acționeze la fel dacă viața ar fi realmente lipsită de speranță. Toxicomanului drogul îi aduce o uşurare pe care el o prețuieşte mai mult decât o soluționare onorabilă a problemelor sale de viață. Dacă ar fi realmente aşa, el ar putea acționa la fel. Homosexualul, temându-se de femei, le găseşte neatrăgătoare, dar este ispitit de bărbați, a căror cucerire îi apare ca un triumf. Totul porneşte în orice moment de la o opinie care, dacă ar fi corectă, ar lăsa ca modul lor de a se comporta să pară în mod obiectiv justificat.

Iată următorul caz:

Un avocat, în vârstă de 36 de ani, s-a dezgustat cu totul de

profesiunea sa. El nu mai are succes şi crede că lucrul acesta se datorează faptului că produce în mod vădit o rea impresie asupra puținilor clienți care îl mai caută. El a avut întotdeauna dificultăți în a se apropia de ceilalți şi îndeosebi în fața fetelor s-a simțit mereu cuprins de o mare timiditate. O căsătorie, pe care el a tergiversat-o peste măsură şi la care a consimțit în cele din urmă de-a dreptul cu repulsie, s-a sfârşit după un an cu divorțul. în prezent trăieşte retras la părinți, care trebuie să-l întrețină.

Copil unic, el a fost răzgâiat de mama sa într-un mod incredibil. Aceasta îl ținea pururi sub aripa ei protectoare şi a reuşit să-i convingă, pe copil şi pe tată, că fiul ei va ajunge într-o zi un bărbat cu totul eminent, iar băiatul trăia cu această idee, care părea să fie confirmată de succesele strălucite obținute la şcoală. Ca la majoritatea copiilor răsfățați, care nu-şi pot refuza nici o dorință, masturbarea infantilă a pus o înspăimântătoare stăpânire pe dânsul şi l-a expus de timpuriu batjocurii fetelor de la şcoală, care i-au descoperit păcatul tainic. El le-a ocolit şi, în izolarea sa, s-a dedat la fantazările cele mai triumfătoare contra dragostei şi căsătoriei, nesimțindu-se atras decât de mama sa, pe care a dominat-o complet şi la care multă vreme şi-a raportat poftele sexuale. Că aşa-zisul complex al lui Oedip nu este „fundamental", ci un produs artificial negativ al mamelor care îşi răsfață copiii, apare cu atât mai clar când băiatul sau adolescentul se va vedea înşelat de fete în vanitatea sa exorbitantă, în condițiile în care va fi dezvoltat în el prea puțin interesul social de a se asocia cu alții, cum vedem destul de clar şi în cazul de față. Cu puțin timp înainte de terminarea studiilor, când se punea pentru dânsul problema unei existente independente, a contractat o melancolie, închizându-se din nou în sine. Pe când fusese copil, din cauza răsfățului, se temea de străini şi fugea de ei. Mai târziu fugea de colegi şi colege, reacție care s-a menținut şi în profesia sa, deşi într-o măsură mai mică.

Mă opresc aici cu expunerea biografică şi trec la fenomenele accesorii, la „temeiurile", subterfugiile şi celelalte simptoame prin care el îşi „asigura" retragerea. Un lucru este clar: bărbatul acesta nu s-a schimbat niciodată în cursul vieții sale. El a vrut întotdeauna să fie primul şi întotdeauna s-a retras atunci când s-a îndoit de succes. Opinia sa despre viață (pe care noi o putem ghici, dar care pentru dânsul rămânea ascunsă) se lăsa cuprinsă în formula: „Deoarece lumea mă frustrează de triumf, mă retrag". Nu se poate nega că el, ca om care îşi vede idealul de perfecțiune în triumful asupra altora, a procedat într-un mod absolut corect şi inteligent. în legea de mişcare (*Bewegungsgesetz*) pe care el şi-a dat-o nu există nici „rațiune", nici „*common sense*"[2], ci ceea ce am numit „inteligență privată". Oricine, cui viața aceasta i-ar refuza *orice* valoare, nu ar putea să procedeze altfel.

Similar, dar cu unele expresii de formă diferite şi cu o mai slabă tendință de abandonare, se prezintă următorul caz:

Un bărbat, în vârstă de 26 de ani, a crescut împreună cu doi fraţi preferaţi de mama sa. El urmărea cu mare gelozie performanţele superioare ale fratelui său mai mare. Faţă de mamă el a adoptat foarte de timpuriu o atitudine critică, bizuindu-se în aceasta — totdeauna o a doua fază în viaţa unui copil! — pe tatăl său. Antipatia sa faţă de mamă s-a extins, curând, ca urmare a unor apucături insuportabile ale bunicii sale şi ale unei dădace, asupra întregului sex feminin. Ambiţia sa de a nu fi dominat de către o femeie, dar de a-i domina pe de altă parte pe bărbaţi, a crescut enorm. El a încercat în toate chipurile să curme superioritatea fratelui său. Faptul că celălalt îi era superior în forţă fizică, la gimnastică şi la vânătoare l-a făcut să urască performanţele corporale. Le-a exclus din sfera activităţii sale, după cum era deja pe cale să le excludă şi pe femei. Nu-l ademeneau decât performanţele legate de un sentiment al triumfului. O vreme a iubit şi adorat o fată, însă de la distanţă. Fetei i-a displăcut în mod vădit această atitudine de reţinere şi s-a decis pentru un altul. Faptul că fratele său se bucura de o căsătorie fericită îl făcea să se teamă că nu va fi la fel de norocos şi că va avea din nou de jucat un rol mizerabil, cum i se întâmplase în copilărie, faţă de mama sa. Un exemplu din multe altele ne arată cât era el de înclinat să conteste întâietatea fratelui. Intr-o zi acesta a adus de la vânătoare o splendidă blană de vulpe, de care era foarte mândru. Amicul nostru a retezat în secret vârful alb al cozii, ca să scadă din triumful fratelui său. Impulsia sa sexuală luând acea orientare care i-a mai rămas după abandonarea femeii, el a devenit homosexual. Opinia sa despre sensul vieţii era uşor de descifrat. A trăi însemna pentru el: trebuie ca în tot ce întreprind să fiu superior. Iar el a căutat să atingă acea superioritate eliminând probele care păreau să nu-i asigure o reuşită triumfală. Că în relaţiile homosexuale, ca partener, îşi atribuia de asemenea victoria, punând-o pe seama puterii sale magice de atracţie, a fost prima constatare amară pe care am făcut-o în cursul convorbirii noastre clarificatoare.

Şi în acest caz putem susţine că „inteligenţa privată" este netulburată şi că poate cei mai mulţi indivizi ar fi păşit pe acelaşi drum dacă respingerea din partea fetelor ar fi fost un adevăr efectiv, în realitate, tendinţa pronunţată spre generalizare, ca eroare fundamentală, este extrem de frecventă în structura stilului de viaţă.

„Plan de viaţă" („*Lebensplan*") şi „opinie" („*Meinung*") se completează reciproc. Ambele îşi au rădăcina în acea perioadă în care copilul este incapabil să-şi formuleze în cuvinte şi noţiuni concluziile trăirilor sale, dar în care el deja începe să-şi dezvolte formele generale ale comportamentului, pornind de la concluzii neverbale (*wortlosen*), de la întâmplări adesea insignifiante sau de la puternice trăiri afective neverbalizate. Aceste concluzii generale şi tendinţele corespunzătoare, formate într-o perioadă de absenţă a cuvintelor şi noţiunilor, desigur

atenuate în fel şi chip, continuă să fie active şi mai târziu, când bunul-simţ (*common sense*) intervine mai mult sau mai puţin corectiv, putându-i împiedica pe oameni să se bizuie prea mult pe reguli, pe fraze şi principii. Aşa cum vom vedea mai departe, această eliberare de încercările excesive de obţinere a tutelei şi securităţii, ca expresii ale unui accentuat sentiment de insecuritate şi de inferioritate, o datorăm bunului-simţ potenţat de sentimentul de comuniune socială. Că acelaşi proces eronat are loc şi la animale, vedem şi din următorul fapt, care poate fi observat frecvent: un căţeluş fusese dresat să-şi urmeze stăpânul pe stradă. Era destul de avansat în această deprindere, când, într-o zi, îi veni ideea să se arunce asupra unui automobil în plin mers. A fost azvârlit într-o parte, fără a suferi vreo rănire. A fost, desigur, o exprienţă neobişnuită, pentru care nu putea să aibă de-a gata o reacţie înnăscută. Cu greu am putea însă vorbi de un „reflex condiţionat" dacă aflăm că acel câine a făcut progrese în dresajul său, numai că nu mai putea fi dus la locul accidentului. Nu se temea de stradă, nici de căruţe, ci de locul întâmplării şi, ca şi unii oameni, ajunsese la o concluzie generală: de vină este locul, nu propria sa imprudenţă şi lipsa de experienţă. Pericolul te pândeşte *întotdeauna* în acelaşi loc! Acest câine, ca mulţi alţii, care procedează la fel, rămâne ferm la o asemenea opinie, pentru că prin aceasta a obţinut cel puţin un lucru: acela de a nu mai fi vătămat „în acel loc".

Structuri similare se găsesc adesea în nevroze, cazuri în care un om aflat în faţa unei înfrângeri se teme de pierderea sentimentului personalităţii şi se sileşte să se pună la adăpost acceptând şi profitând de simptoame somatice sau psihice generate de surescitarea sa psihică greşit interpretată ca fiind de nerezolvat, spre a-şi putea aranja retragerea.

Este clar că noi nu suntem influenţaţi de „realităţi", ci de opinia noastră despre realităţi. Certitudinea noastră, mai mare sau mai mică, de a ne fi formulat opinii care corespund cu realităţile se bazează în întregime, îndeosebi la copiii lipsiţi de experienţă şi la adulţii antisociali, pe o experienţă pururea deficitară şi pe inerţia opiniei noastre, succesul acţiunii noastre corespunzând opiniei respective. Că aceste criterii sunt adesea suficiente, pentru că raza acţiunii noastre este adesea limitată şi, de asemenea, pentru că mici eşecuri şi conflicte pot fi rezolvate fără dificultate sau fără osteneală, cu ajutorul altor persoane, este un lucru lesne de înţeles şi contribuie la menţinerea durabilă a planului de viaţă o dată conceput. Numai eşecurile mai mari constrâng la o mai serioasă meditaţie, care însă nu se dovedeşte fecundă decât la oamenii care participă laolaltă cu semenii lor la soluţionarea problemelor vieţii şi care nu urmăresc scopuri personale în direcţia obţinerii superiorităţii.

Ajungem astfel la concluzia că fiecare poartă în sine o „opinie" despre sine (*eine „Meinung" von sich*) şi despre îndatoririle vieţii. O linie de viaţă (*Lebenslinie*) şi o lege de mişcare care îl domină fără ca el să le

înțeleagă, fără ca el să-şi dea seama de ele. Această lege de mişcare îşi are originea în spațiul îngust al copilăriei şi se dezvoltă conform unei opțiuni automate de folosire liberă a forțelor native şi a impresiilor provenite de la lumea din afară, fără ca acțiunea să poată fi exprimată printr-o formulă matematică. Orientarea şi utilizarea cu sens a „instinctelor", a „impulsiilor", a impresiilor provenite de la lumea din afară şi de la educație reprezintă opera artistică a copilului (*das künstlerische Werk des Kindes*), care poate fi înțeleasă nu prin prisma „psihologiei posesiunii", ci prin aceea a „psihologiei utilizării". Tipuri, similitudini, concordanțe aproximative nu sunt adesea decât găselnițe[3] înlesnite de sărăcia limbajului nostru, pentru că ele nu pot exprima simplu nuanțele existente, ori sunt consecința unei probabilități statistice. Constatarea lor nu trebuie să degenereze în instituirea unei reguli; aceasta nu poate conduce niciodată la înțelegerea mai aprofundată a cazului individual, ci numai la iluminarea unui câmp vizual în care cazul individual trebuie să se regăsească în unicitatea sa. Constatarea unui pronunțat sentiment al inferiorității, de exemplu, încă nu ne spune nimic despre stilul şi caracteristica unui caz individual, nu mai mult decât referirea la vreo deficiență de educație sau la situația socială. Acestea se manifestă întotdeauna în diferite forme în comportamentul individului față de lumea exterioară, forme care, datorită interferenței puterii creatoare a copilului şi „opiniei" care rezultă din aceasta, au de fiecare dată o amprentă individuală.

Să examinăm câteva exemple schematice care pot să lămurească cele de mai sus. Un copil care la naştere suferă de tulburări gastrointestinale, aşadar de o inferioritate congenitală a aparatului digestiv, dar care nu primeşte alimentul întru totul corespunzător, ceea ce abia dacă are loc în mod ideal, va fi uşor condus să acorde un interes deosebit hranei şi față de tot ce ține de aceasta[4]. Opinia sa despre sine şi despre viață este prin aceasta tot mai puternic legată de interesul pentru alimentație, iar mai târziu va fi legată de banii care o fac posibilă, ceea ce, desigur, va trebui să fie încă o dată dovedit în cazul individual dat.

Un copil, pe care mama sa încă de la începutul vieții l-a scutit de orice prestație, deci un copil răsfățat, rareori va fi dispus, chiar şi mai târziu, să-şi țină singur lucrurile în ordine. Constatând şi alte simptoame de acelaşi fel, suntem îndreptățiți să spunem: el trăieşte cu ideea că totul trebuie făcut de ceilalți. Şi aici, ca şi în cazurile care urmează, certitudinea necesară a judecății nu poate rezulta decât din confirmări ample. Un copil, căruia i s-a dat de timpuriu ocazia de a impune părinților propria-i voință, va lăsa să se ghicească opinia că el îi poate întotdeauna domina în viață pe ceilalți, ceea ce are drept rezultat experiențe contrare în lumea exterioară, în aşa fel încât manifestă față de aceasta o „atitudine şovăielnică" şi, cu toate dorințele lui, inclusiv dorințele sexuale, el se

retrage în familie, fără a executa necesara corectură, în sensul sentimentului de comuniune socială. Un copil care, de timpuriu, a fost educat ca egal îndreptățit la colaborarea în adevăratul înțeles al termenului, corespunzător cu capacitatea sa de efort, se va strădui întotdeauna, atâta timp cât nu va fi pus în fața unor cerințe supraomeneşti, să soluționeze problemele vieții prin prisma opiniei sale despre viața colectivă adevărată[5].

Astfel, o fată, al cărei tată este incorect şi îşi neglijează familia, îşi dezvoltă cu uşurință opinia că toți bărbații sunt la fel, mai ales când cunoaşte experiențe similare privind un frate, rude, vecini, ori citeşte despre acestea prin romane. Dacă cumva vreun frate este destinat să urmeze studii mai înalte sau o profesiune mai de vază, faptul acesta îi poate induce uşor ideea că fetele ar fi incapabile sau excluse în mod nedreptățit de la o dezvoltare superioară. Dacă unul dintre copii, într-o familie, se simte desconsiderat şi neglijat, lucrul acesta poate avea drept consecință o intimidare, ca şi cum el ar vrea să-şi spună: „Totdeauna va trebui să fiu în urma altora". Sau, bazat pe opinia că şi el este capabil de performanțe, va face eforturi ucigătoare, voind să-i depăşească pe toți şi nedând pe nimeni nici o para chioară. O mamă, care îşi răsfață peste măsură fiul, îi poate inculca ideea că el trebuie să fie pretutindeni în centrul atenției, pur şi simplu pentru că aşa vrea el, fără să participe în mod cinstit la joc. Dacă ea îl critică şi îl sâcâie în permanență şi dacă îşi mai şi manifestă preferința pentru un alt fiu, se poate ca acel copil să privească cu neîncredere toate femeile, ceea ce poate avea urmări incalculabile. Dacă un copil este expus mai multor accidente sau îmbolnăviri, el îşi poate forma opinia că lumea este plină de pericole şi se va comporta în consecință. Acelaşi lucru se poate întâmpla, cu alte nuanțe, dacă familia este în mod tradițional anxioasă şi suspicioasă.

Se înțelege că toate aceste opinii, extrem de diferite în multiplicitatea lor, se pot opune realității şi certitudinilor sociale. Opinia eronată a unui om cu privire la sine şi la problemele vieții se loveşte, mai devreme sau mai târziu, de opoziția fermă a realității, care cere soluții în sensul sentimentului de comuniune socială. Ceea ce se întâmplă în cazul acestei ciocniri poate fi comparat cu un efect de şoc (*Schockwirkung*). Opinia celui care dă greş, al cărui stil de viață nu rezistă exigenței factorului exogen, nu este prin aceasta dizolvată sau modificată. Aspirația către superioritatea personală îşi continuă drumul ei. Nu mai rămâne pentru aceasta decât un mic teritoriu, mai mult sau mai puțin restrâns, eliminarea scopului care amenință cu o înfrângere a stilului de viață, retragerea din fața problemei pentru a cărei rezolvare lipseşte pregătirea corespunzătoare în planul legii de mişcare. Efectul de şoc se manifestă însă pe plan psihic şi corporal, devalorizează ultimul rest al sentimentului de comuniune socială şi produce toate eşecurile posibile în viață, în timp

ce îl constrânge pe individ la o retragere, ca în nevroză, ori îl determină să se lase să lunece pe toboganul actelor antisociale, ceea ce nu înseamnă nicidecum curaj. Este limpede, oricum, că „opinia" stă la baza imaginii despre lume a unui om şi că determină ideile, sentimentele, voința şi actele sale.

NOTE

[1] „Platzangst", în textul original = teamă obsesivă de spații deschise, de piețe publice, de stadioane, teamă care uneori se manifestă şi la traversarea unei străzi obişnuite, asociindu-se câteodată cu teama de a se pierde în mulțime. (Nota trad.)

[2] în limba engleză, în textul original = bun-simț, judecată sănătoasă. (Nota trad.)

[3] „nur Befunde", în textul original. (Nota trad.)

[4] A se vedea A. Adler, Praxis und Theorie der Individualpsychologie, 2. Aufl., München, 1927.

[5] Faptul că până şi oamenii care, ani în şir, au frecventat prelegerile de psihologie individuală, „înțeleg" prin aceasta societatea prezentă, şi nu una sub specie aeternitatis, dovedeşte că pentru dânşii nivelul psihologiei individuale este prea înalt.

2. MIJLOACE ŞI MODALITĂȚI PSIHOLOGICE DE STUDIERE A STILULUI DE VIATĂ

Spre a descoperi opinia individului şi a afla cum se raportează el față de problemele vieții, în definitiv spre a descoperi sensul vieții, nici un mijloc şi nici o cale nu este, a *limine*[1], de repudiat. Opinia individului despre sensul vieții nu este nicidecum o chestiune fără rost, dat fiind faptul că, în ultimă instanță, ea este firul său conducător în planul ideilor, sentimentelor şi acțiunii sale. Adevăratul sens al vieții se arată însă în rezistența pe care o generează modul incorect de a acționa al individului. între aceste două demente date se întinde misiunea instruirii, a educației, a psihoterapiei.

Cunoştințele noastre despre om ca individ sunt străvechi. Să citățm doar câteva izvoare: descrieri de evenimente istorice sau de persoane provenind de la popoarele din vechime, Biblia, Homer, Plutarh, toți poeții Greciei şi Romei, legendele, basmele, fabulele şi miturile, care toate se dovedesc a fi puncte culminante ale cunoaşterii personalității umane. Până şi în timpurile mai noi, în principal tot scriitorii au reuşit cel mai bine să dea de urmă stilului de viață al unui om[2]. Ceea ce ne uimeşte cel mai mult în opera acestora este capacitatea lor de a-i face pe oameni să trăiască, să acționeze şi să moară ca un tot indivizibil, în cea mai strânsă conexiune cu problemele mediului lor vital (*Lebenskrds*). Nu încape nici o îndoială că existau inşi din popor care erau avansați în cunoaşterea omului şi care transmiteau urmaşilor experiența lor. Ceea ce îi distingea pe ei şi geniile cunoaşterii omului era, evident, o viziune mai profundă a relațiilor motivaționale ale omului, o capacitate care nu se putea dezvolta decât ca urmare a conectării lor la societate şi din interesul pentru umanitate. Experiența mai bogată, înțelegerea mai profundă, viziunea mai cuprinzătoare erau răsplata pentru sentimentul lor de comuniune socială. Ceea ce nu putea lipsi operei lor pentru a da expresie unor acte comportamentale atât de variate şi de imprevizibile, care să fie cu aproximație înțelese de ceilalți, fără a se fi recurs la măsurare şi cântărire, a fost întotdeauna darul deducției (*die Gabe des Erratens*). Numai în acest mod au reuşit ei să facă ceea ce se ascundea îndărătul şi între expresiile actelor comportamentale: legea de mişcare a individului. Unii numesc acest dar „intuiție" şi ei cred că este apanajul spiritelor superioare. în realitate, acest dar aparține tuturor oamenilor. Fiecare îl utilizează zi de zi în haosul vieții, în fața viitorului insondabil.

Deoarece fiecare problemă care ni se pune, fie ea insignifiantă sau

uriaşă, este întotdeauna nouă şi întotdeauna diferită, noi ne-am împotmoli mereu în noi greşeli dacă am fi constrânşi să o rezolvăm după o schemă, ceva de felul „reflexelor condiționate"[3]. Această permanentă variabilitate îl pune pe om în fața a noi şi noi cerințe, determinându-l să supună unei noi probe o atitudine de care a făcut uz mai înainte. Nici la jocul de cărți nu o scoatem la capăt cu „reflexele condiționate". Numai deducția corectă (*das richtige Erraten*) ne ajută să stăpânim problemele. Această deducție îl distinge însă cel mai mult pe omul care se implică în jocul vieții, care se implică în societate şi dovedeşte interes pentru soluționarea pozitivă a tuturor problemelor umanității. Perspectiva viitorului întregii umanități îi este proprie şi îl captivează, fie că el examinează istoria omenirii, fie destinul unui singur individ.

Psihologia a rămas o ştiință inofensivă până în momentul în care a fost preluată de filosofie. în ea şi în antropologia filosofilor găsim rădăcinile cunoaşterii ştiințifice a omului. în diferitele încercări de a ordona toate evenimentele într-o cuprinzătoare lege universală nu se putea ca individul uman să fie trecut cu vederea. Cunoaşterea unității tuturor formelor de expresie ale unui individ a devenit adevăr irevocabil. Transpunerea la natura umană a legilor tuturor fenomenelor a generat diverse puncte de vedere şi o forță directoare (*lenkende Kraft*), insondabilă şi necunoscută a fost căutată de Kant, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Hartmann[4], Nietzsche şi alții, forță care a fost numită când lege morală, când voință, când voință de putere sau inconştient. Alături de transpunerea legilor universale la fenomenul uman, introspecția a devenit şi ea dominantă. Oamenii trebuiau să ne spună ceva despre evenimentele psihice şi despre procesele acestora. Această metodă nu a rezistat prea multă vreme. Ea s-a compromis pe bună dreptate, deoarece nu era de crezut că oamenii puteau face declarații obiective.

Intr-o eră a dezvoltării tehnice, a luat avânt metoda experimentală. Cu ajutorul aparatelor şi al chestionarelor întocmite cu grijă au fost organizate examinări care trebuiau să ne dea concluzii asupra funcției simțurilor, inteligenței, caracterului şi personalității. Astfel s-a pierdut viziunea asupra unității corelative a personalității şi aceasta nu mai putea fi întregită decât prin deducție. Teoria eredității, care şi-a făcut apariția mai târziu, a găsit că este destul să se demonstreze că posesia capacităților este suficientă şi nu utilizarea lor. într-acolo tindea şi teoria glandelor endocrine, care s-a limitat la cazurile speciale ale sentimentelor de inferioritate şi la compensarea acestora în caz de inferioritate a unor organe. O renaştere a psihologiei a avut loc o dată cu apariția psihanalizei, care, prin libidoul sexual, l-a înviorat pe cârmaciul atotputernic al destinului omenirii şi le-a zugrăvit oamenilor în mod scrupulos grozăviile infernului în inconştient şi păcatul originar în „sentimentul de vinovăție". Neglijarea cerului a fost mai târziu reparată

prin țelul „ideal" al perfecțiunii în psihologia individuală şi prin făurirea „Eului ideal". Din partea mea a fost o încercare mai semnificativă de a citi printre rândurile textului conştiinței, un pas înainte în redescoperirea stilului de viață, a liniei de mişcare a individului, a sensului vieții, fără ca acest țel care îi plutea vag în fața ochilor să fie sesizat de autorul suprasaturat de metafore sexuale. De asemenea, psihanaliza era extrem de ocupată cu lumea copiilor răsfățați, aşa încât structura psihică a acestora îi apărea mereu ca un clişeu al acestui tip, pe când structura psihică mai profundă, ca parte a evoluției umane, îi rămânea ascunsă. Succesul ei vremelnic stă în dispoziția unui imens număr de oameni răsfățați de a accepta cu dragă inimă ca general omeneşti concepțiile existente ale psihanalizei, acceptare înlesnită de propriul stil de viață. Tehnica psihanalitică era orientată să prezinte cu tenacitate relația cu libidoul sexual a unor modalități de expresie şi a simptoamelor, făcând ca actele omului să apară ca dependente de o inerentă impulsie sadică. Că aceste din urmă fenomene constituie un resentiment artificial, indus de copiii răsfățați, a apărut destul de clar în cadrul concepției psihologiei individuale. Oricum, psihanaliza ține seama în mod aproximativ şi superficial de factorul evolutiv, deşi în maniera sa pesimistă obişnuită, prezentând ideea dorinței de moarte (*die Idee des Todeswunsches*) ca pe un țel al împlinirii, ca pe o adaptare nu activă, ci ca pe o stingere în expectativă, ca pe o adaptare oricum îndoielnică la cea de a doua lege fundamentală a fizicii.

Psihologia individuală se situează cu totul pe terenul evoluției[5] şi, în lumina acesteia, vede în orice strădanie omeneacă o strădanie către perfecțiune. Somatic şi psihic, imboldul vital (*Lebensdrang*)[6] este definitiv legat de această strădanie. Pentru facultatea noastră de cunoaştere fiecare formă de expresie psihică (*Jede seelische Ausdrucksform*) se prezintă de aceea ca o mişcare care conduce de la o minus-situație (*Minussituation*) la o plus-situație (*Plussituation*). Calea, legea de mişcare pe care fiecare individ şi-o dă la începutul vieții, într-o libertate relativă a utilizării capacităților şi incapacităților sale înnăscute, ca şi a primelor sale impresii privind mediul înconjurător variază pentru fiecare individ în ceea ce priveşte măsura, ritmul şi orientarea. Pus mereu în fața unei perfecțiuni ideale irealizabile, individul este perpetuu cuprins de un sentiment de inferioritate, fiind impulsionat de acesta. Se cuvine să conchidem că orice lege de mişcare umană, privită *sub specie aeternitatis* şi din punctul de vedere fictiv al unei orientări absolute, ne apare ca fiind eronată.

Fiecare epocă culturală îşi formează acest ideal pe măsura ideilor şi sentimentelor care îi stau la îndemână. Ca şi azi, nu putem găsi în trecut nivelul tranzitor al puterii de înțelegere umane decât în instituirea acestui ideal şi suntem îndreptățiți să admirăm la superlativ această putere de

înțelegere care, pentru o durată de timp incalculabilă, a conceput un ideal statornic al vieții colective a oamenilor. Poruncile biblice „să nu ucizi" şi „iubeşte pe aproapele tău" nu vor mai putea să dispară din cugetul şi simțirea noastră, ca instanță supremă. Aceste imperative şi alte norme ale vieții umane colective, rezultate absolute ale evoluției umane înrădăcinate în natura umană ca respirația şi ca postura verticală, se pot sintetiza în ideea unei societăți umane ideale, considerată aici, dintr-un punct de vedere strict ştiințific, drept cerință şi țel ale evoluției. Ele îi dau psihologiei individuale firul conducător, acel „δός πού στω", etalonul după care toate celelalte țeluri şi forme de mişcare contradictorii în planul evoluției sunt evaluate drept adevărate sau false. Sub acest aspect, psihologia individuală devine o psihologie a valorii (*Wertpsychologie*), aşa cum ştiința medicală, promotoarea evoluției, prin cercetările şi constatările sale, este ştiință estimativă (*wertende Wissenschaft*).

Sentimentul de inferioritate, efortul întru biruință şi sentimentul de comuniune socială sunt piloni ai cercetării în domeniul psihologiei individuale şi, prin urmare, nu se poate face abstracție de ei în examinarea unui individ sau a unei mase umane. Realitatea lor poate fi ocolită şi răstălmăcită, ea poate fi greşit înțeleasă, se poate încerca despicarea firului de păr în patru, dar ea nu poate fi ştearsă cu buretele. Orice cercetare corectă a unei personalități trebuie să țină seama, într-un fel sau altul, de aceste realități, de felul în care personalitatea este structurată de sentimentul de inferioritate, de strădania întru biruință (*Streben nach Überwindung*), de sentimentul de comuniune socială.

Dar aşa cum alte civilizații, sub presiunea evoluției, generalizează alte reprezentări şi urmează căi greşite, la fel procedează şi fiecare individ în parte. Structurarea ideatică şi, legată de aceasta, structurarea afectivă a unui stil de viață în torentul dezvoltării este opera unui copil. Drept măsură a puterii sale îi serveşte capacitatea de realizare (*Leistungsfähigkeit*) dictată de sentimente şi sesizată în mod aproximativ într-un mediu ambiant nicidecum neutru, care numai cu greu reprezintă o şcoală pregătitoare pentru viață. Clădind pe o impresie subiectivă, conducându-se adesea după succese sau înfrângeri neconcludente, copilul îşi făureşte calea şi țelul din perspectiva unei culmi situate în viitor. Toate mijloacele psihologiei individuale, care trebuie să conducă la înțelegerea personalității, țin seama de opinia individului aflat în căutarea superiorității, de intensitatea sentimentului său de inferioritate, precum şi de tăria sentimentului său de comuniune socială. La o aprofundare a relației dintre aceşti factori vom vedea că ei constituie, laolaltă, substanța şi măsura sentimentului de comuniune socială. Examenul are loc ca în psihologia experimentală sau ca în medicină care, în unele cazuri, efectuează un examen funcțional. Numai că aici viața însăşi instituie examenul, ceea ce demonstrează profunda legătură a individului cu

problemele vieții. Cu alte cuvinte, este imposibil să-l smulgem pe individ din interdependența cu viața, mai bine spus din interdependența cu societatea. Felul în care el se raportează la societate trădează în primul rând stilul său de viață. De aceea examenul psihologic experimental, care, în cazul cel mai bun, nu ia în seamă decât unele părți ale vieții, nu ne spune nimic asupra caracterului sau măcar asupra viitoarelor performanțe în societate. Chiar şi „psihologia configurației" („*Gestakpsychologie*") are nevoie de completarea prin psihologia individuală, spre a putea să tragă concluzii asupra individului în procesul vieții.

Tehnica psihologiei individuale de cercetare a stilului de viață are nevoie de aceea, în primul rând, de o cunoaştere a problemelor vieții şi a cerințelor acestora față de individ. Se va dovedi că soluționarea acestor probleme presupune un anumit grad de sentiment de comuniune socială, o racordare la ansamblul vieții, o capacitate de colaborare şi de solidaritate umană. Dacă aceste aptitudini lipsesc, se poate observa un accentuat sentiment de inferioritate, iar urmările acestuia se văd, în linii mari, în „atitudinea şovăielnică" şi în deviație. Fenomenele somatice sau psihice care apar în acest context le-am numit „complex de inferioritate" („*Minderwertigkeitskomplex*"). Neadormita aspirație către superioritate caută să ascundă acest complex sub masca unui *complex de superioritate* (*Überlegenheitskomplex*), care, întotdeauna în afara sentimentului de comuniune socială, țintește la aparența unei superiorități personale. Dacă ne clarificăm cu privire la toate fenomenele care apar în caz de ratare (*Versagen*), avem de cercetat în prima copilărie cauzele pregătirii deficitare. în acest mod reuşim să obținem o imagine fidelă a stilului de viață unitar al unui individ şi să sesizăm în acelaşi timp, în cazul unui eşec, gradul de deviere, care întotdeauna se dovedeşte a fi un deficit în capacitatea de integrare (*ein Mangel an Anschluss fahigkeit*). Sarcina care revine educatorului, cadrului didactic, medicului, duhovnicului este aceea de a întări sentimentul de comuniune socială şi, pe această cale, curajul de a exista, prin conştientizarea cauzelor eşecului, prin dezvăluirea opiniei incorecte, a sensului eronat al vieții pe care individul l-a substituit, aşa încât el să-şi explice sensul pe care viața l-a dat oamenilor.

Această sarcină nu poate fi îndeplinită decât dacă dispunem de o cunoaştere în detaliu a problemelor vieții şi dacă înțelegem influența scăderii sentimentului de comuniune socială în complexele de inferioritate şi de superioritate, precum şi în toate tipurile de eşec uman. Tot aşa, este nevoie de multă experiență referitoare la fiecare împrejurare şi situație care, probabil în copilărie, a împiedicat dezvoltarea sentimentului de comuniune socială. Potrivit experienței mele de până acum, căile de acces care s-au dovedit cele mai bune în cercetarea personalității le reprezintă o cuprinzătoare înțelegere a amintirilor din copilărie, a poziției copilului în constelația fraților şi surorilor, a

eventualelor greşeli ale copiilor, a reveriilor şi viselor, precum şi a factorilor exogeni declanşatori ai tulburărilor. Toate rezultatele unei asemenea cercetări, inclusiv acelea privind atitudinea față de medic, nu trebuie valorificate decât cu cea mai mare prudență, iar ansamblul lor dinamic trebuie pus în permanență de acord cu celelalte constatări.

NOTE

[1] în limba latină, în textul original = *la urma urmei*. (Nota trad.)

[2] în această privință, Nicolae Mărgineanu scrie şi el: „Pătrunderea naturii
umane e una dintre cele mai vii preocupări ale omenirii din toate veacurile. Atât în filosofie şi literatură, cât şi în viața practică. Ea e începutul înțelepciunii la Socrate şi cheia tragediei la Eschil, misterul după care se frământă mintea lui Faust şi leitmotivul din dramele lui Shakespeare sau romanele lui Dostoievski, virtutea omului politic şi arma cea mai de preț a celui de afaceri. Cunoaşterea omului e, fără îndoială, condiția de bază a oricărei încercări umane". (*Psihologia persoanei*, ediția a Ii-a, Editura Universității din Cluj la Sibiu, 1944, p. 3.)

[3] Adler se pare că minimalizează o descoperire care nu va putea fi niciodată eliminată din ştiință. Aşa cum Newton a fost nu negat, ci completat de Einstein, aşa şi teoria reflexelor condiționate a lui Pavlov rămâne o temelie pe care s-a clădit şi se clădeşte cu succes în continuare, inclusiv de către psihanalişti. Chiar şi acel cățelandru („*junger Hund*") al lui Adler, aşa cum am şi văzut, ...pavlovizează *sui generis*! (Nota trad.)

[4] Este vorba de Eduard von Hartmann, cunoscut îndeosebi prin a sa *Filosofie a inconştientului* (1869). (Nota trad.)

[5] A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

[6] Concept care ne dovedeşte că Adler a fost influențat şi de *L 'evolution créatrice* a lui Henri Bergson.

3. IMPERATIVELE VIEȚII

Am ajuns aici la un punct unde psihologia individuală vine în contact cu sociologia. Este imposibil să dobândim o judecată corectă asupra individului dacă nu cunoaştem structura problemelor sale de viață şi imperativele generate de acestea. Abia din modul în care individul se confruntă cu ele şi din ceea ce se petrece în sine ne vom clarifica cu privire la ființa sa. Avem de cercetat dacă el se lasă antrenat de curent sau dacă şovăie, dacă se opreşte în drum sau încearcă să se furişeze, dacă invocă sau caută pretexte, dacă îşi rezolvă problemele sau le lasă nerezolvate sau rezolvate doar pe jumătate, ori dacă nu cumva a apucat-o pe o cale greşită, dăunătoare societății, spre a dobândi o aparență de superioritate personală.

Dintotdeauna am stăruit asupra subordonării tuturor problemelor vieții la trei mari probleme: viața în societate, munca şi iubirea (*Gemeinschaftsleben, Arbeit, Liebe*). După cum este lesne de văzut, nu sunt deloc probleme accidentale, ci ele ne stau în permanență în față, presante şi provocatoare, fără a ne permite cumva vreo sustragere. Căci întreg comportamentul nostru față de aceste trei probleme este răspunsul pe care noi îl dăm acestora în virtutea stilului nostru de viață. Deoarece ele sunt strâns legate între ele şi dat fiind faptul că toate trei problemele necesită pentru rezolvarea lor corectă o puternică doză de sentiment de comuniune socială, este de înțeles că stilul de viață al fiecărui om se reflectă mai mult sau mai puțin clar în atitudinea față de cele trei probleme. Se reflectă *mai puțin clar* în cazul celor pe care deocamdată nu-i preocupă sau pentru care există circumstanțe favorabile, după cum se reflectă *mai clar* în cazul celor care îi impun individului un mai sever examen al capacității. Probleme ca arta şi religia, când rezolvarea lor depăşeşte obişnuitul, au partea lor la cele trei mari probleme. Acestea rezultă din legăturile lor indisolubile generate de nevoia de socializare a omului, de grija pentru subzistență şi de grija pentru descendenți. Sunt probleme ale existenței noastre pe planetă. Omul, ca produs al acestei planete, în raporturile sale cosmice, a putut exista şi s-a putut dezvolta numai în cadrul societății, pe care a sprijinit-o material şi spiritual, prin diviziunea muncii şi hărnicie şi prin suficienta reproducere a speciei. în evoluția sa el a fost înzestrat somatic şi psihic prin strădania de a-şi ameliora aptitudinile fizice şi printr-o mai bună dezvoltare spirituală. Toate experiențele acumulate, toate tradițiile, imperativele morale şi legile nu au fost decât tentative, bune sau rele, durabile sau fragile, în strădania omenirii către superioritate şi către biruirea dificultăților vieții. în civilizația noastră actuală vedem până unde s-a ajuns, o treaptă desigur

nesatisfăcătoare față de efortul depus. A ajunge de la o minus-situație la o plus-situație caracterizează atât mişcarea individului cât şi aceea a unei mase umane şi ne dă dreptul să vorbim despre un perpetuu sentiment de inferioritate atât la individ cât şi la mase. In torentul evoluției nu există repaus. Țelul perfecțiunii ne mână spre înălțimi.

Dar dacă aceste trei probleme, având drept bază comună interesul social, sunt probleme implacabile, atunci este clar că ele pot fi soluționate numai de oameni care dispun într-o măsură suficientă de sentimentul comuniunii sociale. Este lesne de afirmat că până în ziua de azi capacitatea fiecăruia de a obține această dimensiune există, dar că evoluția umanității nu este încă destul de înaintată spre a-i imprima omului în aşa măsură sentimentul de comuniune socială încât acesta să funcționeze automat, ca respirația sau ca mersul biped. Este pentru mine în afară de orice îndoială că va veni — probabil în viitorul foarte îndepărtat — timpul când această treaptă va fi atinsă, în afară de cazul în care umanitatea nu va eşua în această evoluție, eventualitate pentru care există azi o uşoară bănuială.

La rezolvarea acestor trei probleme principale țintesc toate celelalte probleme, fie că este vorba de prietenie, camaraderie, interesul față de localitatea de baştină[1] şi țară, față de popor şi omenire, fie de bunele maniere, de acceptarea unei funcții culturale[2], de pregătirea pentru cooperare — în joc, la şcoală, în ucenicie —, de respectul şi prețuirea pentru celălalt sex, de pregătirea fizică şi intelectuală necesară rezolvării tuturor acestor probleme, precum şi de alegerea unui partener sexual. Această pregătire, corectă sau incorectă, are loc încă din prima zi de la naşterea copilului şi este opera mamei care, în dezvoltarea evolutivă a dragostei materne, este de la natură partenerul cel mai potrivit în socializarea umanistă a copilului[3]. De la mamă, care stă ca primul seamăn la startul dezvoltării sentimentului de comuniune socială, pornesc primele impulsuri care îl fac pe copil să se prezinte ca parte din întregul vieții şi să caute contactul pozitiv cu lumea înconjurătoare.

Dificultățile pot să apară de ambele părți. Din partea mamei atunci când, stângace, lipsită de suplețe şi debusolată, ea face dificil contactul cu ceilalți, sau când, nepăsătoare, îşi ia sarcina ca pe o bagatelă; sau, cum se întâmplă cel mai frecvent, când ea îşi sustrage copilul de la orice întrajutorare şi cooperare, îl copleşeşte cu dezmierdări şi drăgălăşenii, acționează, gândeşte şi vorbeşte în locul copilului, curmă în el orice putință de dezvoltare şi îl obişnuieşte cu o lume imaginară care nu este a noastră, lume în care pentru copilul răsfățat totul este făcut de alții. O perioadă de timp relativ scurtă este de ajuns pentru a-l fascina pe copil, a-l face să se simtă buricul universului şi a-l determina să simtă drept ostile toate celelalte situații şi oamenii care i se opun. în legătură cu aceasta, nu trebuie subestimată multiplicitatea rezultatelor care provin din judecata

liberă a copilului şi din contribuţia forţei sale creatoare libere. Copilul foloseşte influenţele din afară spre a le modela după firea sa. în cazul răsfăţării de către mamă, copilul refuză să-şi extindă sentimentul de comuniune socială asupra altor persoane, tinde să se ferească de tatăl său, de fraţii şi surorile sale, precum şi de orice alte persoane care nu îi oferă o afecţiune la fel de mare. Lăsându-se antrenat de acest stil de viaţă, nutrind ideea că totul poate fi obţinut cu uşurinţă, cu ajutor venit din afară, copilul devine ulterior mai mult sau mai puţin incapabil de soluţionarea problemelor vieţii şi, când lucrul acesta se întâmplă, fiind nepregătit în ceea ce priveşte sentimentul de comuniune socială, el trăieşte o stare de şoc, care este depăşită în cazurile uşoare, dar care dăinuie în cazurile grave şi îl împiedică să găsească o soluţie. Pentru un copil răsfăţat orice pretext este bun pentru a determina pe mama sa să se ocupe de dânsul. El atinge cât se poate de uşor acest ţel al superiorităţii dacă se opune cultivării funcţiilor sale, fie prin încăpăţânare — o dispoziţie care, în pofida explicaţiilor date de psihologia individuală, este considerată recent, de către Charlotte Bühler, drept un stadiu natural de dezvoltare —, fie prin lipsa de interes, care întotdeauna este de înţeles ca un deficit de interes social. Alte încercări înverşunate de a deriva explicaţia din defectele copiilor, cum ar fi constipaţia sau enurezia, din libidoul sexual sau din impulsiile sadice şi de a crede că astfel se descoperă straturi mai primitive şi chiar mai profunde ale vieţii psihice, inversează de fapt raportul cauză-efect, deoarece interpretează greşit dispoziţia fundamentală (*Grundstimmung*) a unor asemenea copii, trebuinţa lor excesivă de tandreţe, greşindu-se şi în privinţa faptului că funcţiile evolutive ale organelor sunt în aşa fel privite de parcă acestea ar trebui mereu redobândite. Dezvoltarea acestor funcţii este un imperativ natural al omului şi o achiziţie naturală a sa, întocmai cum sunt mersul biped şi limbajul. în lumea imaginară a copiilor răsfăţaţi aceste funcţii pot fi desigur eludate, tot aşa ca şi interdicţia incestului, ca semn al voinţei de a fi răsfăţaţi, în scopul exploatării celorlalte persoane sau în scopul acuzării şi răzbunării, în cazul în care răsfăţul nu are loc.

Copiii răsfăţaţi resping de asemenea, în mii de variante, orice schimbare a situaţiei care îi satisface. Dacă schimbarea are totuşi loc, se pot observa întotdeauna reacţii şi acţiuni potrivnice, care se desfăşoară într-o manieră fie activă, fie pasivă. Atac sau retragere, forma depinde în cea mai mare parte de gradul de activitate, deci şi de soluţia dată situaţiei exterioare provocatoare (factorul exogen). Experienţele încununate de succes reprezintă mai târziu, în cazuri similare, un model de urmat şi vor fi considerate de către unii, datorată unei înţelegeri deficitare, drept regresiuni. Alţi autori merg încă şi mai departe cu presupunerile lor şi încearcă să reducă un complex psihic actual la o achiziţie evolutivă fermă şi durabilă, la reziduuri din epocile primitive, ajungând astfel la fantastice

găselnițe cu privire la concordanța acestora. Cei mai mulți sunt induşi în eroare de faptul că formele de expresie umane, îndeosebi atunci când nu se ține seama de sărăcia limbajului nostru, prezintă din toate timpurile o similitudine. Când toate formele de mişcare umane sunt raportate la sexualitate, se recurge de fapt la o altă similitudine.

Am arătat că copiii răsfățați se simt întotdeauna amenințați în afara anturajului care îi răsfață, de parcă s-ar găsi pe un teritoriu inamic. Toate trăsăturile lor de caracter, înainte de toate egoismul şi narcisismul lor adesea de neînțeles, trebuie să concorde cu opinia lor despre viață. Rezultă clar de aici că toate aceste trăsături de caracter sunt produse artistice (*Kunstprodukte*), că ele sunt dobândite şi nu înnăscute. Nu este greu de văzut că toate trăsăturile de caracter, contrar concepției aşa-numiților caracterologi, semnifică relații sociale şi îşi au originea în stilul de viață făurit de copil. Astfel îşi găseşte rezolvarea vechea chestiune litigioasă dacă omul este bun sau rău de la natură. Progresul evolutiv de nestăvilit al sentimentului de comuniune socială îndreptățeşte ipoteza că stabilitatea umanității este indisolubil legată de „bunătate" („*Gutsein*"). Ceea ce pare să contrazică progresul acestui sentiment este de considerat ca un eşec al evoluției şi poate fi redus la erori (*Irrtümer*), aşa cum şi pe vastul teren experimental al naturii a fost dat întotdeauna material corporal neutilizat în speciile animale. Caracterologia însă va fi în curând obligată să tragă concluzia că acele caractere precum „curajos", „virtuos", „leneş", „duşmănos", „perseverent" etc. au a se orienta mereu în raport cu lumea noastră exterioară în veşnică schimbare şi că fără această lume exterioară pur şi simplu nu ar exista.

Aşa cum am arătat, există în copilărie şi alte pacoste, cum este răsfățul, care stânjenesc dezvoltarea sentimentului de comuniune socială. Luând în considerare aceste obstacole, trebuie să contestăm o lege cauzală fundamentală dominatoare, dat fiind faptul că noi vedem în efectele acestor obstacole doar un factor amăgitor (*ein verleitendes Moment*), care se exprimă în probabilitatea statistică. Pe de altă parte, nu trebuie să trecem niciodată cu vederea diversitatea şi unicitatea fenomenului individual (*Einmaligkeit der individuellen Erscheinung*). Acesta este expresia aproape arbitrară a puterii creatoare a copilului, expresie care se înscrie în configurația legii sale de mişcare. Acele pacoste de care vorbeam sunt neglijarea copilului şi faptul că el are unele organe inferioare. Ambii factori, întocmai ca şi răsfățul, abat atenția şi interesul copilului de la „viețuirea în comun" („*Mitleben*") şi le îndreaptă spre propria sa expunere la risc şi spre propria-i fericire. Că aceasta din urmă nu este de asigurat decât în condițiile unui satisfăcător sentiment de comuniune socială, vom demonstra în mod pregnant mai departe. Este însă uşor de înțeles că desfăşurarea evenimentelor terestre se opune aceluia care este prea puțin în contact şi în consonanță cu ele.

Se poate spune că puterea creatoare a copilului este capabilă să depăşească, mai bine sau mai rău, cele trei pacoste (*Bürden*) din prima copilărie. Orice succes sau eşec depinde de stilul de viață, de opinia pe care omul şi-o face despre viața sa, opinie de cele mai multe ori neconştientizată[4]. In acelaşi mod în care vorbim despre probabilitatea statistică a urmărilor acestor trei pacoste, trebuie acum să stabilim că şi problemele vieții, mari sau mici, nu prezintă decât o probabilitate statistică, fie ea şi semnificativă, ca probleme de şoc (*Schockfragen*) pentru atitudinea individului. Este posibil să prezicem cu un oarecare grad de certitudine consecințele pentru individ, în cazul în care el vine în contact cu problemele vieții. Va trebui însă întotdeauna să ne abținem de la concluzii categorice, în primul rând de la concluziile privind o ipoteză neconfirmată de consecințe.

Faptul că psihologia individuală, spre deosebire de orice altă orientare psihologică, poate ghici trecutul în virtutea experienței sale şi a legilor probabilității, este desigur un semn bun în ceea ce priveşte fundamentarea sa ştiințifică.

Ne vedem acum obligați să examinăm şi acele probleme aparent subordonate, spre a vedea dacă şi rezolvarea lor pretinde un sentiment de comuniune socială dezvoltat. Aici ne lovim în primul rând de atitudinea copilului față de tată. Normal ar fi ca interesul față de tată să fie aproape egal cu acela față de mamă. Condițiile exterioare, personalitatea tatălui, faptul de a fi răsfățat de către mamă, precum şi bolile şi dezvoltarea fizică dificilă, cazuri în care îngrijirile date de mamă capătă o mare pondere, pot să-l distanțeze pe copil de tată, împrejurare care să împiedice extinderea sentimentului de comuniune socială. Intervențiile severe ale tatălui, când acesta vrea să împiedice consecințele răsfățului din partea mamei, nu fac decât să mărească acesta distanță. Acelaşi rezultat îl are tendința adesea neconştientizată[5] a mamei de a atrage copilul de partea ei. Dacă predomină răsfățarea de către tată, atunci copilul se orientează către el şi se îndepărtează de mamă. Acest caz este întotdeauna de interpretat ca *a doua fază în viața unui copil* şi ne arată că, prin intermediul mamei sale, copilul a trăit o tragedie. Dacă rămâne ataşat de mamă, el se dezvoltă mai mult sau mai puțin ca un parazit, aşteptând ca satisfacția tuturor trebuințelor sale, câteodată şi a celor sexuale, să vină de la mama sa. Aceasta cu atât mai mult cu cât impulsia sexuală trezită la copii îi găseşte pe aceştia într-o dispoziție în care nu au învățat să-şi refuze nici o dorință, dat fiind faptul că ei aşteaptă întotdeauna din partea mamei satisfacerea oricărei dorințe. Ceea ce Freud a numit complexul lui Oedip, privindu-l ca pe baza naturală a dezvoltării psihice, nu este altceva decât *unul din multiplele simptoame din viața unui copil răsfățat*, care este jucăria dorințelor sale aţâţate. Să nu trecem cu vederea nici faptul că acelaşi autor, cu un fanatism imperturbabil, înghesuie toate relațiile copilului cu

mama sa într-o parabolă, a cărei bază o extrage din complexul lui Oedip. De asemenea, se impune să respingem ideea, plauzibilă pentru mulți autori, că de la natură fetele sunt ataşate mai mult de tată, după cum băieții sunt ataşați mai mult de mamă. Acolo unde lucrul acestea se petrece fără ca copilul să fi fost răsfățat, putem vedea o anumită intuiție a viitorului său rol sexual, deci a unui stadiu ulterior, în care copilul, într-o modalitate ludică, şi de cele mai multe ori fără a pune în mişcare impulsia sexuală, se pregăteşte pentru viitor, aşa cum o face şi în cazul altor jocuri[6]. O impulsie sexuală trezită de timpuriu şi aproape de neîmblânzit trădează în primul rând un copil egocentric, de cele mai multe ori un răsfățat, care nu-şi poate refuza nici o dorință.

Atitudinea față de frați şi surori, considerată şi ea ca problemă, ne poate da o anumită idee asupra capacității copilului de a lua contact cu semenii (*Kontaktfähigkeit*). Cele trei grupe de copii circumscrise mai sus îi simt adesea pe ceilalți copii, îndeosebi pe cei mai mici decât ei, ca pe un obstacol şi ca pe o îngustare a sferei lor de influență. Efectele sunt diferite, însă lasă o atât de pronunțată amprentă în perioada de plasticitate a copilului încât aceasta este de recunoscut ca o trăsătură de caracter pe viață, ca sentiment că viața este o permanentă competiție, ca poftă nemăsurată de a domina, iar în cazurile cele mai uşoare, ca înclinație permanentă de a-i considera pe ceilalți drept copii. Mare parte din această modelare a copilului depinde de succesul sau insuccesul în competiție. Vom identifica întotdeauna, în special la copiii răsfățați, impresia că ei au fost lăsați de căruță de către copii mai mici decât ei.

O altă problemă este aceea a comportamentului copilului față de boală şi a atitudinii pe care el o va lua în această privință. Comportamentul părinților, îndeosebi dacă este vorba de o boală aparent gravă, va fi înregistrat numaidecât de copil. Boli ale primei copilării, cum sunt rahitismul, pneumonia, tuşea convulsivă, pojarul, scarlatina, gripa etc., în cursul cărora copilul trăieşte anxietatea părinților imprudent manifestată, pot nu numai să lase impresia că suferința este mai gravă decât este ea în realitate, ci să genereze obişnuința de a fi răzgâiat peste măsură, dându-i copilului sentimentul că reprezintă o valoare imensă, fără a fi necesar ca el să coopereze, putându-l de asemenea face pe copil bolnăvicios şi înclinat spre tânguială. Dacă o dată cu însănătoşirea răsfățul excesiv încetează, avem adesea de-a face cu un copil recalcitrant sau pradă unei persistente nostalgii a bolii, el plângându-se de oboseală, de lipsă de poftă de mâncare, ori tuşind întruna fără motiv, simptoame care nu rareori sunt pe nedrept considerate consecințe ale bolii. Asemenea copii au tendința de a cultiva întreaga viață amintirea bolii lor, ceea ce le permite să creadă că au dreptul la menajament sau dreptul de a pleda pentru circumstanțe atenuante. Nu este de trecut cu vederea faptul că, în asemenea cazuri, din cauza contactelor insuficiente cu lumea exterioară,

are loc o permanentă ridicare de tensiune în sfera afectivă, o exacerbare a emoțiilor şi afectelor.

La un alt examen privind capacitatea sa de cooperare — abstracție făcând de felul în care înțelege el să fie util acasă sau de modul în care se manifestă la joacă, unde se cere să te comporți camaradereşte —, este supus copilul atunci când intră la grădinița de copii sau la şcoală. Acolo se poate observa clar capacitatea sa de colaborare. Gradul său de agitație, formele sale de opoziție, ținerea în rezervă, lipsa de interes, lipsa de concentrare şi multe alte acțiuni (*Handlungen*) „ostile şcolii", cum sunt întârzierile, încercările de a tulbura lecțiile, înclinația de a trage chiulul, de a pierde mereu rechizitele, de a irosi timpul în loc de a-şi efectua temele pentru acasă demonstrează o deficitară pregătire pentru cooperare. Procesul psihic în asemenea cazuri este insuficient înțeles dacă nu se cunoaşte că aceşti copii, fie că o ştiu, fie că nu, poartă în ei un profund sentiment de inferioritate, care se exteriorizează într-un complex de inferioritate ce corespunde descrierii de mai sus, manifestându-se sub forma timidității, a stărilor de agitație, exprimate în tot felul de simptoame somatice şi psihice, când nu se manifestă într-un complex de superioritate marcat de egoism, de agresivitate, de tendința de a strica jocul celorlalți, de lipsa de camaraderie etc. Nici urmă de curaj în toate acestea. Chiar şi copiii aroganți se dovedesc laşi de îndată ce e vorba să fie puşi la o treabă utilă. înclinația de a minți duce la viclenie, iar înclinația de a fura îşi face apariția ca o compensație dăunătoare a unui sentiment de frustrare. Faptul inevitabil de a-i compara cu copii mai destoinici nu aduce nici o ameliorare, ci îi insensibilizează treptat şi adesea duce la întreruperea oricărui succes şcolar. Tocmai şcoala este aceea care acționează ca un experiment asupra copilului şi indică din prima zi gradul capacității de cooperare (*Grad der Kooperationsfähigkeit*) a copilului. Tocmai şcoala este locul nimerit unde, cu înțeleaptă judecată, se procedează la întărirea sentimentului de comuniune socială al copilului, aşa încât el să nu părăsească şcoala ca un adversar al societății. Aceste experiențe m-au determinat sa organizez în şcoli consultații de psihologie individuală, spre a-i ajuta pe institutori să găsească calea cea dreaptă în educarea copiilor care nu corespund aşteptărilor.

Indiscutabil că şi reuşita la învățătură depinde în primul rând de sentimentul de comuniune socială al copilului şi că acest sentiment ne poate da o idee despre viitoarea sa integrare în societate. Problema prieteniei, atât de importantă pentru viața colectivă de mai târziu, aceea a camaraderiei, cu toate trăsăturile de caracter în mod necesar legate de ea, fidelitatea, onestitatea, înclinația spre conlucrare, interesul pentru stat, popor şi umanitate sunt încorporate în viața şcolară şi necesită o cultivare competentă. Şcoala are în mână mijloacele de a deştepta şi de a promova

solidaritatea umană. Dacă institutorului îi sunt clare punctele noastre de vedere, el va şti să-i Iacă înțeles copilului deficitul său în materie de sentiment de comuniune socială, cauzele acestui deficit şi modul de a-l apropia de societate prin convorbiri amicale va da roadele aşteptate. în cursul unor convorbiri generale cu copiii, el va izbuti să-i convingă că viitorul lor şi al umanității depinde de o consolidare a sentimentului nostru de comuniune socială şi că marile erori ale vieții noastre — războiul, pedeapsa cu moartea, ura de rasă, ura interetnică, precum şi nevroza, sinuciderea, crima, beția etc. — îşi au originea într-un deficit al sentimentului de comuniune socială şi că ele sunt de conceput ca nişte complexe de inferioritate, ca tentative funeste de a rezolva o situație într-un mod inadmisibil şi neadecvat.

Problema sexuală, care în epoca noastră este predominantă, îi poate pune în încurcătură pe băieți şi pe fete. Desigur, nu pe cei care ;iu pornit pe calea cooperării. Aceştia, obişnuiți sa se simtă ca făcând parte dintr-un întreg, nu vor păstra niciodată în ei un secret tulburător, fără a le vorbi părinților despre acesta sau fără a cere institutorului sfatul. Altfel se comportă cei care deja au descoperit in familia lor un element de ostilitate. Aceştia, şi mai ales copiii răsfățați, sunt cel mai uşor de intimidat şi de sedus prin cuvinte măgulitoare. Procedeul părinților în ceea ce priveşte informarea sexuală este dat chiar prin conviețuirea lor. Copilul va trebui să ştie atât cât are nevoie să ştie şi această informație să-i fie mijlocită în aşa fel încât noile cunoştințe să poată fi bine suportate şi asimilate. Nu trebuie ezitat, dar şi graba este inutilă. Este greu să-i împiedici pe copii să discute la şcoală despre chestiunile sexuale. Copilul independent, orientat spre viitor, se va feri din proprie inițiativă de trivialitate şi nu va crede în prostii. Fireşte că este o mare greşeală să-i induci copilului teama de dragoste şi căsătorie, care nu va prinde decât la copiii dependenți, care şi aşa sunt nişte descurajați (*mutlos*).

Pubertatea, o altă problemă vitală, este privită de către mulți ca un mister de nepătruns. Dar şi în această perioadă nu găsim decât ceea ce mai înainte dormita în copil. Dacă până acum sentimentul de comuniune socială a lipsit, perioada pubertății se va desfăşura sub semnul acestui deficit. Se va vedea cât se poate de clar în ce măsură este sau nu copilul pregătit pentru cooperare. El are acum un spațiu mai mare de mişcare şi are mai multă putere. înainte de toate, el simte nevoia de a demonstra, într-o manieră care îi este proprie, şi care i se pare ispititoare, că nu mai este copil sau, mai rar, că încă este. Dacă dezvoltarea sentimentului de comuniune socială i-a fost stânjenită, atunci o deviație antisocială va interveni mai clar pe calea eronată pe care a apucat-o. în dorința lor de a trece drept adulți, mulți copii adoptă mai degrabă defectele decât calitățile adulților, deoarece lucrul acesta li se pare mai lesne de făcut decât să se pună în slujba societății. Au loc delicte de tot felul, din nou mai lesne de

făptuit de către copiii răsfățați, deoarece aceştia, obişnuiți cu satisfacerea imediată a poftelor lor, nu pot rezista decât cu greu unei tentații oarecare. Asemenea fete şi băieți cad cu uşurință victime măgulirii sau unei gâdilări a vanității lor. Extrem de amenințate în această perioadă sunt fetele care trăiesc acasă un penibil sentiment de umilință şi care pot să creadă în valoarea lor numai dacă aud cuvinte care să le flateze.

Copilul, aflat până acum în spatele frontului, se apropie curând de frontul vieții, unde se va confrunta cu cele trei mari probleme: societatea, munca, iubirea. Toate acestea pretind pentru rezolvarea lor un interes dezvoltat față de semeni. Pregătirea în acest sens cunoaşte deviații: izolarea, mizantropia, neîncrederea, bucuria răutăcioasă față de necazul altuia, vanitățile de tot felul, susceptibilitatea, stările de iritare la întâlnirea cu ceilalți, tracul, minciuna şi înşelătoria, calomnia, dorința de a domina, maliția şi multe altele. Acela care a fost educat în spiritul comuniunii sociale îşi va face uşor prieteni. El va manifesta interes pentru toate problemele umanității, iar concepția şi comportamentul şi le va orienta potrivit cu utilitățile acesteia. El nu va vâna succesul personal prin acțiuni bune sau rele menite să atragă atenția asupra sa. Viața sa în societate va fi întotdeauna marcată de bunăvoință, chiar dacă îşi va ridica glasul împotriva celor care dăunează societății. Nici măcar omul binevoitor nu se poate sustrage câteodată disprețului.

Scoarța terestră pe care trăim obligă umanitatea la muncă şi la diviziunea muncii. Sentimentul de comuniune socială se cizelează aici sub forma colaborării în folosul celorlalți. Omul social (*der Gemeinschaftsmensch*) nu se va îndoi niciodată că fiecare este răsplătit după munca sa şi că exploatarea vieții şi muncii altuia nu poate favoriza niciodată bunăstarea omenirii. La urna urmei, noi, urmaşii, trăim în mare parte de pe urma realizărilor străbunilor care au contribuit la binele umanității. Marea gândire socială (*der grosse Gemeinschaftsgedanke*), care se exprimă în religii şi în marile curente politice, pretinde pe bună dreptate distribuirea optimă a muncii şi a consumului. Când cineva fabrică încălțăminte, el se face util celorlalți şi are dreptul la o viață îndestulată, la toate avantajele oferite de igienă şi la o bună educație pentru descendenții săi. Faptul că el primeşte pentru aceasta bani este o recunoaştere a utilității sale într-o perioadă a pieței dezvoltate. Aşa ajunge el la sentimentul valorii sale pentru obşte, singura posibilitate de a-şi alina omenescul sentiment de inferioritate. Acela care efectuează o muncă utilă trăieşte într-o societate dezvoltată şi o promovează. Această relație este atât de puternică încât, chiar dacă nu se meditează întotdeauna asupra ei, determină judecata generală asupra hărniciei şi trândăviei. Nimeni nu va face din trândăvie o virtute. Dreptul la o subzistență satisfăcătoare pentru şomeri, în cazul crizei de supraproducție, este azi general recunoscut, ca efect nu al unui potențial pericol social, ci ca efect al

dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Oricare ar fi schimbările pe care viitorul le va aduce în metodele de producţie şi în repartiţia bunurilor se va impune o mai bună apreciere a forţei sentimentului de comuniune socială în aceste domenii.

In ceea ce priveşte iubirea, care este dotată cu satisfacţii corporale şi psihice atât de puternice, aici sentimentul de comuniune socială se arată a fi făuritorul nemijlocit şi indubitabil al destinului. Ca şi în cazul prieteniei, al relaţiei dintre fraţi sau dintre părinţi şi copii, în cazul iubirii este vorba de o misiune pentru două persoane (*eine Aufgabe für zwei Personen*), de data aceasta de sex diferit, din perspectiva descendenţei, a conservării speciei umane. Poate că nici o problemă nu priveşte atât de îndeaproape binele şi prosperitatea individului în colectivitate ca problema iubirii. O misiune pentru două persoane are o structură proprie şi nu va putea fi rezolvată corect după calapodul unei misiuni pentru o singură persoană. Este ca şi cum fiecare din aceste persoane ar trebui să se uite în întregime pe sine şi să se dăruiscă în întregime celeilalte, ca şi cum doi oameni ar trebui să formeze o singură fiinţă. Aceeaşi necesitate se întâlneşte într-o anumită măsură în prietenie, în dans sau în joc, ori într-o muncă unde două persoane folosesc aceeaşi unealtă în unul şi acelaşi scop. Fără discuţie că din această structură se cer eliminate problemele inegalităţii, îndoiala reciprocă, gândurile şi sentimentele ostile. Şi stă în natura iubirii ca atracţia corporală să nu lipsească. Stă de asemenea înscris în fiinţă şi în efectul individual al evoluţiei ca atracţia corporală să influenţeze într-o anumită măsură alegerea partenerului, în raport cu ascensiunea necesară realizată de umanitate.

Evoluţia pune astfel sentimentele noastre estetice în serviciul dezvoltării umanităţii, prin faptul că, în mod conştient şi inconştient, ne lasă să presimţim un ideal mai înalt la partener. Alături de faptul de la sine înţeles al egalităţii în dragoste, încă şi azi interpretat de multe ori greşit de către bărbat, ca şi de către femeie, este de luat în considerare sentimentul de dăruire reciprocă. Acest sentiment de devoţiune este adesea greşit înţeles de către bărbaţi, şi încă şi mai greşit înţeles de către fete, care îl consideră o subordonare sclavagistă care le înspăimântă îndeosebi pe acele fete care, în stilul lor de viaţă, au ajuns la un principiu al superiorităţii egoiste. O deficienţă în toate cele trei puncte, adică în pregătirea pentru viaţa în doi, în conştiinţa egalităţii[7] şi în capacitatea de dăruire caracterizează toate persoanele al căror sentiment de comuniune socială este nesatisfăcător. Dificultatea pe care o întâmpină în această problemă îi instigă necontenit la o facilitare a problemei dragostei şi căsătoriei, aceasta din urmă, în forma ei de monogamie, fiind desigur cea mai bună şi mai activă adaptare la o evoluţie. Structura iubirii (*Struktur der Liebe*), aşa cum am descris-o mai sus, fiind o problemă şi nu punctul final al unei dezvoltări, cere în afară de aceasta un deznodământ definitiv,

pentru eternitate, aşa după cum ea trebuie să se răsfrângă ca eternă în copii şi în educaţia acestora, spre binele umanităţii. Neliniştitoare perspectivă este aceea care ne face să vedem că nereuşitele şi erorile, că deficitul de comuniune socială în planul iubirii pot prilejui excluderea din existenţa eternă de pe acest pământ. O bagatelizare a dragostei, cum vedem în promiscuitate, în prostituţie, în perversiuni şi în tainiţele nudismului, i-ar lua iubirii toată măreţia, toată strălucirea şi toată vraja estetică. Refuzul de a consimţi la o alianţă durabilă seamănă îndoiala şi neîncrederea între partenerii unei misiuni comune şi îi face incapabili de a se dărui unul altuia. Dificultăţi similare, variabile de la caz la caz, pot exista, ca semn al unui sentiment de comuniune socială diminuat, în toate cazurile de iubire sau căsătorie nefericită, în toate cazurile de ratare a funcţiilor pe drept aşteptate, unde numai corectarea stilului de viaţă mai poate aduce o îmbunătăţire. Este pentru mine absolut clar că bagatelizarea dragostei, aşadar un deficit al sentimentului de comuniune socială, în cazul promiscuităţii, de exemplu, a cauzat invazia bolilor venerice şi a dus la nimicirea vieţii individului, la nimicirea vieţii de familie şi tribale. Cum nu se găseşte nicăieri o regulă pe deplin infailibilă, există temeiuri de a se vorbi de o dizolvare a legăturii amoroase sau conjugale. Desigur, nu oricine este capabil de suficientă comprehensiune încât să poată face el însuşi o judecată corectă. De aceea este necesar să încredinţăm această problemă unor psihologi experimentaţi, de la care putem aştepta o judecată prin prisma sentimentului de comuniune socială. De asemenea, problema limitării naşterilor (*die Frage der Kinderverhütung*) preocupă foarte mult epoca noastră. De când omenirea a împlinit sentinţa biblică şi s-a înmulţit ca nisipul mării, sentimentul comuniunii sociale nu a avut decât să-şi atenueze cerinţa privind o descendenţă nelimitată. Pe de altă parte, dezvoltarea fantastică a tehnicii face de prisos existenţa prea multor braţe de muncă. Goana după colaboratori a scăzut considerabil. Situaţia socială nu mai incită la o rapidă reproducere. Creşterea extraordinară a capacităţii de a iubi[8] ţine seama mai mult decât înainte de bunăstarea şi sănătatea mamei. Progresul civilizaţiei a înlăturat de asemenea graniţele în ceea ce priveşte capacitatea de educaţie şi de înălţare spirituală a femeilor. Tehnica de azi îi permite bărbatului şi femeii să consacre mai mult timp culturii, odihnei şi distracţiei, ca şi educării copiilor, permite o extindere a recreaţiei după osteneala muncii, iar în viitorul apropiat acest timp de recreaţie încă va mai spori, iar dacă va fi bine folosit, va contribui mult la propria prosperitate şi la prosperitatea membrilor familiei. Toate aceste lucruri au contribuit să-i dea iubirii, pe lângă funcţia sa de reproducere, un rol aproape independent, de un înalt nivel, acela de a spori fericirea, rol care în mod cert contribuie la binele umanităţii. Acest progres al dezvoltării (*Entwicklungsfortschritt*) o dată dobândit, progres care îl deosebeşte pe om de animal, nu va putea fi oprit prin legi şi

formule. Decizia asupra naşterilor va trebui lăsată pe seama femeii, care trebuie să fie cât se poate de bine consiliată în acest sens. Cât priveşte problema întreruperii artificiale a sarcinii, mama şi copilul trebuie să se bucure de o ocrotire maximă, caz în care, făcându-se abstracţie de rezoluţia medicală, trebuie consultat un psiholog specialist în această problemă, capabil să respingă argumentele neesenţiale în favoarea întreruperii şi care, dimpotrivă, să dea curs argumentelor serioase, caz în care întreruperea va fi efectuată întotdeauna în mod gratuit, într-un stabiliment.

Pentru corecta alegere a partenerului, pe lângă însuşirile fizice şi farmec, sunt de luat în considerare şi următoarele aspecte, care trebuie să demonstreze un sentiment de comuniune socială suficient de puternic:

— partenerul să dovedească faptul că ştie să facă să dureze o prietenie;

— să manifeste interes pentru munca sa;

— să fie capabil de dăruire de sine.

Desigur, teama de a avea copii poate să aibă cauze egoiste care, orice expresie ar lua, se reduc întotdeauna la carenţe ale sentimentului de comuniune socială. Este cazul fetei răsfăţate care nu vrea să joace în căsătorie decât rolul de copil răsfăţat sau care nu se gândeşte decât la aspectul ei exterior, temându-se ca sarcina sau naşterea să n-o deformeze; este, de asemenea, cazul celei care vrea să rămână fără rivală sau al celei care nu s-a căsătorit din dragoste, în multe cazuri, un rol funest în funcţiile femeii şi în refuzul sarcinii îl are „protestul viril" („*männliche Protest*"). Această atitudine de protest a femeii faţă de rolul ei sexual, pe care am descris-o pentru prima dată sub denumirea de mai sus, prilejuieşte multiple tulburări de menstruaţie şi tulburări funcţionale în sfera sexualităţii, avându-şi întotdeauna originea în nemulţumirea faţă de rolul sexual care îi revine, rol care deja în familie este conceput ca unul de subordonare şi care, în taină sau în mod făţiş, îi acordă femeii un rang secundar. Astfel, apariţia menstruaţiei în unele cazuri duce la tot felul de indispoziţii, exprimate printr-o împotrivire psihică a fetei, ceea ce trădează o pregătire deficitară pentru cooperare. „Protestul viril", în multiplele sale forme, între care dorinţa de a fi bărbat, duce la lesbianism[9], este deci de conceput ca un complex de superioritate clădit pe un complex de inferioritate: „Nu-s decât fată" („*Nur ein Mädchen*").

In perioada propice iubirii, simultan cu pregătirea deficitară pentru profesiune şi viaţa socială, apar şi alte forme de retragere din sfera interesului social. Forma cea mai severă este desigur demenţa precoce, o izolare aproape totală de cerinţele societăţii. Aşa cum a arătat Kretschmer, această maladie psihică este corelată cu unele inferiorităţi organice (*Organenminderwertigkeiten*). Dovezile sale întregesc descoperirea mea cu privire la însemnătatea tarelor organice a începutul vieţii, fără ca

autorul să fi ținut seama de importanța unor astfel de organe inferioare pentru structurarea stilului de viață, cum a făcut-o psihologia individuală. Prăbuşirea în nevroză, sub presiunea neîncetată a circumstanțelor exterioare, care cer pregătirea pentru colaborare, are loc frecvent, ca şi sinuciderea, ca retragere absolută, concomitent cu totala condamnare a exigențelor vieții, cu o intenție mai mult sau mai puțin ostilă. Alcoolismul, ca truc de a se sustrage pe căi antisociale din fața unor cerințe sociale, precum şi morfinomania şi cocainomania, sunt tentații cărora omul lipsit de sentimentul de comuniune socială, fugind de problemele societății, ori de câte ori acestea i se prezintă, numai cu greu le poate rezista. Când ai exersat suficient în acest domeniu, înțelegi lesne că la asemenea persoane predomină dorința fierbinte de răsfăț şi fuga după o viață uşoară. Observația aceasta este valabilă şi pentru numeroşi delincvenți, la care se vede limpede lipsa sentimentului de comuniune socială în activitatea lor, precum şi o lipsă de curaj manifestată încă din copilărie. Nu este de mirare că în această perioadă devin vizibile perversiunile, atribuite de purtătorii lor de cele mai multe ori eredității, deoarece ei, ca mulți autori, consideră manifestările perverse din copilărie ca fiind înnăscute sau dobândite în urma unei experiențe trăite, pe când în realitate ele apar pe fondul unei educații greşit orientate, fiind întotdeauna semnul clar al carenței sentimentului de comuniune socială, care se exteriorizează destul de clar şi în alte laturi ale vieții[10].

Alte puneri la încercare ale sentimentului de comuniune socială au loc în relațiile conjugale, în domeniul profesional, la pierderea unei persoane iubite (caz în care individul este consternat de parcă ar fi pierdut întreaga lume, pentru care mai înainte nu arăta nici un interes), la pierderea averii, în cazul a tot felul de decepții, împrejurări în care individul răsfățat se dovedeşte incapabil să concilieze cu întregul situația tensionată. De asemenea, pierderea unei poziții nu îi mobilizează pe mulți la solidarizarea în cadrul societății, spre a înlătura împreună inconvenientul, ci îi pune în încurcătură şi îi sileşte să acționeze împotriva societății.

Aş vrea să menționez o ultimă suferință: teama de bătrânețe şi de moarte. Acestea nu-l vor înfricoşa pe cel care este sigur de imortalitatea sa în chipul copiilor săi şi în recunoaşterea contribuției sale la dezvoltarea civilizației. Foarte adesea, însă, teama de o ştergere completă în neant este prilejuită de o rapidă decădere fizică şi de o zguduire psihică. întâlnim adesea femei care exteriorizează superstiții legate de pericolele menopauzei. îndeosebi acelea care văd valoarea femeii nu în cooperare, ci în tinerețe şi în frumusețe, suferă în mod neobişnuit, adoptă adesea o atitudine de defensivă ostilă, ca şi cum li s-ar fi făcut o nedreptate, intrând într-o stare de proastă dispoziție care se poate amplifica până la melancolie. Pentru mine este absolut clar că civilizația noastră, la nivelul

atins până azi, încă nu le-a asigurat bătrânilor (bărbaţi şi femei) spaţiul care li se cuvine. A le înlesni acest spaţiu sau cel puţin a li se da lor înşile posibilitatea să şi-l creeze, este dreptul nestrămutat al senectuţii. Din păcate la mulţi se manifestă la această vârstă o limitare vizibilă a voinţei de a colabora (*Willen zur Mitarbeit*). Bătrânii îşi exagerează importanţa, cred că ştiu totul mai bine decât ceilalţi, stăruie în sentimentul frustrării, îi incomodează astfel pe ceilalţi şi contribuie la crearea acelei atmosfere de care poate ei înşişi s-au temut de multă vreme.

Prin prisma experienţei acumulate şi a unei reflecţii binevoitoare, calme, fiecăruia trebuie să-i fie limpede faptul că noi suntem puşi necontenit la încercare de problemele vieţii şi, potrivit gradului de sentiment de comuniune socială de care dispunem, suntem admişi sau respinşi.

NOTE

[1] „*für Stadt*", în textul original. (Nota trad.)

[2] „*um Annahme einer kulturellen Funktion der Organe*", în textul original. (Nota trad.)

[3] „*im mitmenschlichen Erlebnis des Kindes*", în textul original (Nota trad.)

[4] „*unbekannte*", în textul original. (Nota trad.)

[5] „*oft unverstandene Hang*", în textul original. (Nota trad.)

[6] A se vedea, în această privinţă, concepţia lui Karl Groos. (Nota trad.)

[7] „*Bewusstsein der Gleichwertigkeit*", în textul original. (Nota trad.)

[8] „*Der stark gesteingerte Grad der Liebesfähigkeit*", în textul original. (Nota trad.)

[9] Homosexualitate la femei, care, ca şi la bărbaţi, poate cunoaşte diferite rude şi forme. (Nota trad.)

[10] A. Adler, *Das Problem der Homosexualität*, Leipzig, 1930.

4. PROBLEMA RAPORTULUI CORP-SUFLET

Este azi în afară de orice îndoială faptul că tot ceea ce numim corp manifestă tendința de a deveni un întreg. în general, din această perspectivă, atomul poate fi comparat cu celula vie. Atât atomul cât şi celula posedă forțele latente şi manifeste care determină pe de o parte suprafețele şi delimitarea, iar pe de altă parte instituie organele interioare. Deosebirea esențială constă, desigur, în metabolismul celulei față de capacitatea atomului de a-şi fi suficient lui însuşi (*Selbstgenügsamkeit desAtmos*)[1]. Nici măcar mişcarea în interiorul sau în exteriorul celulei şi atomului nu prezintă deosebiri fundamentale. Electronii nu sunt niciodată în starea de repaus şi o tendință spre o astfel de stare, cum postulează Freud, în a sa concepție privind instinctul morții, nu este de găsit nicăieri în natură. Ceea ce le deosebeşte este procesul de asimilare şi de excreție al celulei vii, de unde rezultă creşterea, conservarea formei, înmulțirea şi tendința spre o formă finală ideală[2].

Dacă celula vie, indiferent de originea ei, ar fi fost plasată într-un mediu ideal, care i-ar fi garantat o eternă şi fără efort autoconservare — caz, desigur, de neconceput — ea ar rămâne mereu identică cu sine. Sub presiunea dificultăților, care în cazurile cele mai simple pot fi gândite ca fiind de o natură aproape fizică (*nahezu physikalisch*), ceea ce numim, fără a-l înțelege, procesul vieții, este constrâns să recurgă la oarecari remedii. Dintre miile şi miile de varietăți existente în natură, cum se vede, de exemplu, la amibă, au succedat indivizii mai bine dotați, capabili să expună o formă mai hună şi, prin aceasta, să aibă o mai bună adaptare. în miliardele de ´ni de când există viață pe această planetă, evident că a fost timp destul pentru ca procesul vieții să formeze oameni pornind de la cele mai simple celule şi, de asemenea, pentru a lăsa să piară miriade de ființe vii care nu aveau cum să reziste forței asaltului ambianței lor.

In acesta concepție, care îmbină viziunile lui Darwin şi Lamarck, „procesul de învățare" („*Lernprozess*") trebuie privit ca o tendință care, în torentul evoluției, menține direcția spre un scop iMcrn de adaptare la cerințele lumii exterioare.

In acest efort de urmărire a țelului (*Zielstrebigkeit*), care niciodată nu ajunge la un compromis al liniştii, dat fiind faptul că în mod vădit cerințele şi problemele impuse de forțele lumii exterioare nu vor găsi niciodată o soluție perfectă din partea ființelor create de ele, a trebuit să se dezvolte acea capacitate pe care noi, având în vedere aspectul sub care o luăm în considerare, o numim suflet, spirit, Psyche, rațiune, capacitate

care include toate celelalte „capacități psihice". Şi cu toate că, în ceea ce priveşte examinarea procesului psihic, ne mişcăm pe un teren transcendental, avem dreptul să afirmăm, dată fiind concepția noastră, că psihicul ca proces al vieții, aferent la ceea ce includem în acest proces, trebuie să prezinte această caracteristică de bază ca şi matricea, anume ca însăşi celula vie în care îşi are originea. Această caracteristică de bază este de găsit în primul rând în străduania continuă de a tranşa victorios cerințele lumii exterioare, de a învinge moartea, de a tinde către o formă ideală adecvată acestui scop şi, laolaltă cu celelalte forțe ale corpului, pregătite în acelaşi scop în cursul evoluției, prin influență şi sprijin reciproc, să atingă obiectivul superiorității, perfecțiunii şi securității. Ca şi în dezvoltarea evolutivă a corpului, direcția dezvoltării psihice este în permanență orientată către rezolvarea corectă a problemelor puse de lumea exterioară. Orice rezolvare incorectă, ca urmare a unei dezvoltări corporale sau psihice inadecvate, arată incapacitatea organismului respectiv prin faptul că suferă o înfrângere, înfrângere care poate merge până la suprimarea şi exterminarea individului care greşeşte. Procesul înfrângerii (*Prozess der Niederlage*) poate depăşi individul şi pe cei apropiați lui, dăunând posterității, implicând în cele mai mari dificultăți familii, triburi, popoare şi rase. Ca de obicei în procesul evoluției, biruirea acestor dificultăți poate duce la mari succese, la o mai mare putere de rezistență. Hecatombele de plante, animale şi oameni reprezintă însă jertfa acestui crud proces de autoregenerare. Ceea ce în prezent pare, în medie, capabil de rezistență, a trecut deocamdată proba care i-a fost impusă în acest sens[3]. Din această concepție rezultă că în procesul corporal avem de-a face cu o năzuință de a menține corpul, în raport cu activitățile acestuia, într-un aproximativ echilibru, spre a putea face față victorios cerințelor lumii exterioare, favorizante sau nu. Dacă luăm în considerare în mod unilateral acest proces, ajungem la conceperea unei „înțelepciuni a corpului"[4]. Dar procesul psihic este silit şi el să recurgă la această înțelepciune, care îl face în stare să rezolve victorios problemele puse de lumea exterioară, în favoarea unui echilibru mereu activ corp-psihic. De echilibru se îngrijeşte, în anumite limite, treapta evolutivă atinsă (*die erreichte evolutionäre Stufe*), iar de activitate se îngrijesc țelul de superioritate fixat în copilărie, stilul de viață, legea de mişcare a individului.

Legea fundamentală a vieții este de aceea efortul întru biruință (*Grundgesetz des Lebens ist demnach Überwindung*). Acestuia îi slujesc tendința de autoconservare, de menținere a echilibrului corporal şi psihic, dezvoltarea somatică şi psihică, precum şi aspirația către perfecțiune (*Streben nach Vollendung*).

In tendința de autoconservare sunt incluse înțelegerea şi evitarea pericolelor, reproducerea sexuală ca o cale evolutivă de dăinuire a unei

părți corporale dincolo de moartea personală, colaborarea la dezvoltarea umanității, domeniu în care spiritul colaboratorului este nemuritor, precum şi productivitatea socializată a tuturor celor care au contribuit la țelurile menționate.

Miraculoasa operă a evoluției apare în modul în care corpul se străduieşte în permanență să conserve, să întregească şi să substituie în acelaşi timp toate componentele de importanță vitală. Coagularea sângelui, garantarea în linii mari a metabolismului apei, zahărului, calciului, albuminelor, regenerarea sângelui şi a țesuturilor, acțiunea coordonată a glandelor endocrine sunt produse ale evoluției şi demonstrează puterea de rezistență a organismului în fața nocivităților din exterior. Menținerea şi creşterea acestei puteri de rezistență este consecința unui vast amestec de sânge, datorită căruia defectele sunt diminuate, iar avantajele pot fi reținute şi amplificate. Socializarea oamenilor, colectivitatea au intervenit şi în această privință în mod benefic. Excluderea incestului nu a fost, prin urmare, cu totul de la sine înțeleasă în aspirația către colectivitate (*Streben nach Gemeinschaft*).

Echilibrul psihic este în permanență amenințat. în aspirația sa către perfecțiune omul este mereu pus în mişcare pe plan psihic şi sesizează fragilitatea sa față de țelul desăvârşirii. Numai sentimentul de a fi atins un nivel satisfăcător în strădania de a sui îi poate da sentimentul liniştii, al valorii, al fericirii. în clipa următoare țelul său îl împinge şi mai departe. Acum devine clar că *a fi om înseamnă a avea un sentiment de inferioritate care te propulsează perpetuu către efortul întru biruință*[5]. Direcția biruinței dorite este la fel de diversă ca şi obiectivul perfecțiunii dorite. Cu cât mai profund este trăit sentimentul de inferioritate, cu atât mai impetuoasă va fi goana după efortul întru biruință (*Drang zur Überwindung*) şi cu atât mai puternică agitația emoțiilor. Iureşul sentimentelor, emoțiilor şi afectele nu rămâne însă fără efect asupra echilibrului somatic. Corpul, pe căile sistemului nervos vegetativ ale nervului vag, ale modificărilor dinamicii endocrine, suferă schimbări în circulația sanguină, în secreții, în tonusul muscular şi în aproape toate organele. Ca fenomene efemere, aceste schimbări sunt naturale, arătându-se însă diferite în forma lor, pe potriva stilului de viață al individului respectiv. Dacă ele persistă, vorbim de nevroze organice funcționale care, ca şi psihonevrozele, îşi datorează apariția unui stil de viață care, în cazul unei ratări, pe lângă un puternic sentiment de inferioritate, se manifestă printr-o retragere din fața problemelor existente, această retragere fiind asigurată prin menținerea unei suite de simptoame somatice sau psihice. Aşa acționează procesul psihic asupra corpului, dar şi asupra psihicului însuşi, prin faptul că determină aici tot felul de şocuri, acte şi abțineri care sunt potrivnice cerințelor societății.

La fel acționează starea somatică asupra procesului psihic. Potrivit

experienței noastre, stilul de viață este elaborat în prima copilărie. Ereditatea are în această privință o mare influență. în mişcările şi performanțele sale de la început copilul verifică validitatea organelor corpului său. O verifică, dar nu are pentru aceasta nici cuvinte şi nici noțiuni. Deoarece şi solicitudinea anturajului este absolut diferită, rămâne pentru totdeauna necunoscut ceea ce simte copilul referitor la capacitatea sa de realizare (*Leistungsfähigkeit*). Cu mare băgare de seamă şi beneficiind de experiența probabilității statistice, ne este permis să conchidem — prin prisma cunoştințelor noastre cu privire la inferioritatea organelor, a aparatului digestiv, a celui circulator, a organelor respiratoare, a organelor de secreție, a glandelor endocrine, a organelor de simț — că, încă de la începutul vieții sale, copilul trăieşte suprasolicitarea la care este supus. Dar felul în care duce el la bun sfârşit lucrurile nu poate fi dedus decât din mişcările şi tentativele sale, întrucât aici orice considerație cauzală este zadarnică, intrând în joc puterea creatoare a copilului (*schöpferische Kraft des Kindes*). Zbătându-se în spațiul incalculabil al posibilităților sale, copilul se antrenează prin încercare şi eroare[6], pe calea mai generală către un țel al perfecțiunii, care se pare că îi oferă împlinirea. Fie că se zbate activ sau se menține în pasivitate, fie că este dominat sau supus, sociabil sau egoist, curajos sau laş, versatil în ritm şi temperament, emotiv sau obtuz pe plan afectiv, copilul decide într-un pretins acord cu mediul său, pe care el îl interpretează şi îi răspunde în felul său, dezvoltându-şi o lege de mişcare pentru întreaga sa viață. Orientările către un țel al efortului întru biruință sunt diferite de la individ la individ, cuprinzând nenumărate nuanțe, aşa încât ne lipsesc cuvintele spre a numi în fiecare caz mai mult decât ceea ce este tipic şi ne vedem constrânşi să recurgem la descrieri detaliate.

Fără viziunea psihologiei individuale, individul însuşi abia dacă ne poate spune clar unde duce drumul său. Adesea ne spune contrariul. Ne lămureşte în primul rând cunoaşterea legii de mişcare. Prin aceasta descoperim sensul şi semnificația gesturilor expresive, care pot fi cuvinte, idei, sentimente şi acțiuni. Că şi corpul se supune însă cu totul acestei legi de mişcare ne-o arată sensul funcțiilor sale, un limbaj de cele mai multe ori mai expresiv decât cel verbal, dar oricum un limbaj al corpului, pe care l-am numit dialect al organelor (*Organdialekt*). Un copil, de exemplu, care are un comportament obedient, dar care udă noaptea patul, dă prin aceasta clar de înțeles că nu vrea să se supună civilizației instituite. Un bărbat care se pretinde curajos şi care poate chiar crede în curajul său, arată prin tremuratul lui şi prin palpitații că şi-a pierdut cumpătul.

O femeie măritată, în vârstă de 32 de ani, se plânge de dureri violente în zona ochiului stâng şi de o diplopie, care o silesc să țină ochiul închis. Pacienta a avut asemenea crize începând cu vârsta de 11 ani;

prima criză a avut loc în perioada logodnei cu bărbatul ei. Criza actuală a început în urmă cu şapte luni, durerile încetând temporar, dar diplopia rămânând constantă. Ea raportează ultima criză la o baie rece şi crede că precedentele crize au fost provocate de nişte curenţi de aer. Un frate mai mic suferă şi el de crize similare, tot cu diplopie, ca urmare a unei gripe, iar mama la fel. în crizele anterioare, după cum se pretinde, durerile se puteau extinde la ochiul drept sau se mutau dintr-o parte în cealaltă.
înainte de căsătorie învăţase să cânte la vioară, dăduse concerte şi îşi iubea profesiunea, la care a trebuit să renunţe o dată cu măritişul. în prezent trăieşte în familia cumnatului ei, spre a fi mai aproape de medic, după cum declară ea, şi se simte acolo fericită.

Îşi caracterizează familia, în special pe tatăl ei, dar şi pe ea, precum şi pe fraţi, ca fiind o familie de irascibili şi de impulsivi. Dacă adăugăm la acestea faptele stabilite de convorbire, anume că sunt cu toţii autoritari, vedem că avem de-a face cu acel tip de oameni pe care eu i-am descris ca fiind înclinaţi la cefalee, migrenă, nevralgii ale tri gemenului şi accese epileptiforme[7].

Pacienta se plânge de asemenea de pornirea imperioasă de a urina (*Harndrang*), care o apucă întotdeauna când se află într-o stare de tensiune nervoasă, cu ocazia unor vizite, la întâlnirea unor persoane străine etc.

În lucrarea mea asupra originii psihice a nevralgiei trigemenului, am arătat că în cazurile lipsite de bază organică se constată întotdeauna o ridicată tensiune emoţională, care se manifestă lesne prin tot felul de simptoame nervoase, ca acelea stabilite mai sus şi care, pe calea excitării vaso-motorii, precum şi prin excitarea sistemului simpatico-adrenalinic, poate provoca, în zone de predilecţie, foarte probabil prin modificări intervenite în circulaţia sanguină, simptoame ca durerea, dar şi fenomene paralitice. Am emis atunci ipoteza că asimetriile craniului, ale feţei, ale arterelor şi venelor capului trădează de asemenea asimetrii în interiorul calotei craniene, în meninge şi în creier, care probabil se referă şi la reţeaua şi calibrul vaselor de acolo; poate că şi fibrele şi celulele nervoase dintr-o emisferă cerebrală sunt mai slab dezvoltate decât în cealaltă. O atenţie deosebită ar fi apoi de acordat fasciculelor trunchiului cerebral, care, în mod sigur asimetrice şi ele, se pot dovedi prea înguste faţă de lărgirea arterelor şi venelor pe una din părţi. Se poate vedea după culoarea feţei, iar la mânie după îngroşarea venelor craniului, că debitul sanguin se modifică în cazul emoţiilor, îndeosebi la mânie, dar şi în cazul bucuriei, fricii şi mâhnirii. Este evident că asemenea schimbări au loc şi în straturile mai profunde. Este nevoie încă de multe cercetări spre a clarifica toate complicaţiile care intervin aici.

Dacă reuşim şi în acest caz să dăm la iveală nu numai predispoziţia spre irascibilitate datorată stilului de viaţă autoritar, ci şi factorul exogen

care precedă criza, mai puternică decât cele anterioare, dacă putem stabili existența încă din prima copilărie a unei tensiuni psihice permanente, complexul de inferioritate şi complexul de superioritate, lipsa de interes pentru ceilalți, amorul propriu manifestat atât în viața prezentă, cât şi în amintiri şi vise, şi dacă mai obținem şi succes în tratamentul pus la punct potrivit concepției psihologiei individuale (*individualpsychologischen Behandlung*), ba chiar un succes durabil, atunci am aduce o nouă dovadă că maladii ca durerile de cap, migrenele, nevralgia trigemenului şi crizele epileptiforme, în măsura în care nu sunt de detectat tulburări organice, pot fi vindecate în mod durabil printr-o schimbare a stilului de viață, printr-o reducere a tensiunii psihice, printr-o extindere a sentimentului de comuniune socială.

Pornirea imperioasă de a urina cu ocazia unor vizite ne şi pune în fața fizionomiei unei persoane extrem de lesne de iritat, la care cauza pornirii imperioase de a urina, ca şi cauza bâlbâielii şi a altor tulburări şi trăsături de caracter, ca şi a tracului, este o cauză exogenă, care constă în întâlnirea cu alte persoane (*Begegnung mit anderen Personen*). Este aici de avut în vedere intensificarea sentimentului de inferioritate. Acela care are o viziune conformă cu psihologia individuală va percepe şi aici cu uşurință dependența de judecata celorlalți, aşadar aspirația intensă spre apreciere favorabilă (*Streben nach Anerkennung*), spre superioritatea personală. Pacienta însăşi arată lămurit că nu are nici un interes deosebit pentru semeni. Ea afirmă că nu este anxioasă şi că poate conversa cu ceilalți fără anevoință, dar depăşeşte orice măsură în pălăvrăgeală şi cu greu pot spune şi eu un cuvânt, ceea ce este un semn sigur al înclinației sale spre o autoreprezentare de un tip spasmodic (*Neigung zu krampfhafter Selbstdarstellung*). In căsnicia ei, desigur, ea este aceea care domină, eşuând însă în fața indolenței şi trebuinței de odihnă a soțului, care munceşte din greu şi care vine acasă seara târziu, obosit şi nedispus să iasă la plimbare cu femeia sa sau să converseze cu dânsa. Când trebuie să cânte în fața unui public, suferă un trac puternic. La întrebarea semnificativă pe care i-am pus-o, ce ar face dacă s-ar însănătoşi — o întrebare al cărei răspuns arată clar ce o înspăimântă —, pacienta răspunde evaziv, făcând aluzie la permanentele ei dureri de cap. Lângă sprânceana stângă are o cicatrice concavă, urmare a unei intervenții chirurgicale la sinusul etmoid, intervenție care a fost imediat urmată de o criză de migrenă. Pacienta susține sus şi tare că frigul sub toate formele îi dăunează şi că îi poate provoca crize. înainte de ultima sa criză ea a făcut o baie rece, care, după socotința ei, i-a declanşat criza. Crizele nu sunt precedate de aură. Uneori începutul crizei este anunțat de o senzație de indispoziție. A fost examinată temeinic de diferiți medici, fără a-i fi fost descoperită vreo modificare organică. Examinarea radiologică a craniului, analiza sângelui şi a urinei au fost negative. Examenul uterului: infantil,

cu anteversie şi anteflexie. Am arătat în lucrarea mea *Studie über Minderwertigkeit von Organen* că nu numai că adesea la nevrotici găsim inferiorități ale organelor, fapt pe deplin confirmat de cercetările lui Kretschmer, ci şi că, în caz de inferioritate a organelor, trebuie să ne aşteptăm la o inferioritate a organelor sexuale, ceea ce a fost demonstrat de către Kyrie, din păcate decedat prea repede. Avem aici un astfel de exemplu.

S-a stabilit că pacienta, care, la naşterea unei surori, a trăit cea mai mare spaimă, avea o frică nebunească de graviditate. Lucrul acesta confirmă avertizarea mea în legătură cu dezvăluirea prea de timpuriu a faptelor sexuale, atâta vreme cât nu suntem siguri că copiii le pot înțelege şi asimila în mod corect. Pe când ea avea 11 ani, tatăl său a învinuit-o pe nedrept că a avut relații sexuale cu un băiat de prin vecini. Chiar şi această aluzie la raportul sexual, asociată cu spaima şi angoasa, i-a întărit protestul contra iubirii (*Protest gegen die Liebe*), protest care în anii căsniciei s-a transformat în frigiditate. înainte de căsătorie, ea i-a cerut logodnicului să se angajeze explicit că va renunța pentru totdeauna la copii. Crizele ei de migrenă şi teama permanentă de ele i-au permis să reducă cu uşurință la minimum relațiile conjugale. Aşa cum adesea constatăm la tinerele fete extrem de ambițioase, relațiile ei amoroase trebuia să fie oricum dificile, deoarece ea le considera, în mod greşit, prin prisma unui apăsător sentiment de inferioritate, favorizat de înapoierea noastră culturală, ca fiind o umilire a femeii.

Sentimentul de inferioritate şi complexul de inferioritate, aceste concepte fundamentale ale psihologiei individuale, care, ca şi protestul viril, îi făceau odinioară pe psihanalişti să vadă negru înaintea ochilor, astăzi sunt pe deplin acceptate de către Freud, dar numai anevoie sunt înghesuite în sistemul său. Dar ceea ce această şcoală a lui Freud nu înțelege nici până în ziua de azi este faptul că o asemenea fată stă în permanență sub semnul emoțiilor protestatare, care fac să-i vibreze corpul şi sufletul şi care se manifestă întotdeauna ca simptom avut doar în cazul în care este pus la încercare sentimentul ei de comuniune socială, deci în cazul intervenției unui factor exogen.

In cazul de față manifestările simptomatice sunt migrena şi pornirea ei imperioasă de a urina. Ca simptoame permanente, apărute la căsătoria ei, sunt teama de a avea copii şi frigiditatea. Cred că am contribuit din plin la explicarea migrenei acestei persoane autoritare şi irascibile — şi se pare că numai asemenea persoane, cu asimetria descrisă, pot suferi de migrenă şi nevralgii similare —, dar mai trebuie să arăt care este acel factor exogen care a produs ultima criză, atât de ieşită din comun. Nu pot nega cu totul faptul că în acest caz baia rece a declanşat criza, dar mă surprinde că pacienta, care de atâta vreme ştia că băile reci îi dăunează, cu şapte luni în urmă s-a arătat gata să intre fără

şovăire în apă rece, fără a se gândi — cum spune chiar ea — la pericol. Să fi datat de atunci valul ei de furie? Să fi găsit ea o ocazie pentru criză? Să fi văzut ea un adversar în soţul care o iubea, pe care voia să-l lovească făcând o baie rece, aşa cum cineva se sinucide din răzbunare, spre a pedepsi o persoană devotată? Era furioasă pe ea însăşi pentru că era furioasă pe altcineva? Făcea oare lecturi aprofundate asupra migrenei, consulta medici şi căuta să se convingă de faptul că niciodată nu se va putea însănătoşi, spre a amâna rezolvarea problemelor de viaţă care o înfricoşau din cauza deficientului ei sentiment de comuniune socială?

Ea îşi preţuieşte soţul, dar este departe de a-l iubi şi de fapt nu a iubit niciodată cu adevărat. La întrebarea, care i-a fost pusă de repetate ori, ce ar face ea dacă s-ar însănătoşi de-a binelea, a răspuns în cele din urmă că ar părăsi provincia spre a se muta în capitală, unde ar da lecţii de vioară şi ar cânta într-o orchestră. Acela care şi-a însuşit de la psihologia individuală arta ghicitului (*Kunst des Etratens*) va înţelege lesne că aceasta înseamnă despărţirea de soţul ei, care este legat de localitatea sa de provincie. A se vedea, mai sus, confirmarea: faptul că se simţea bine în casa cumnatei sale[8], ca şi reproşurile contra soţului. Deoarece soţul ei o adoră şi îi oferă mereu ocazia de a-şi da frâu liber setei de a domina, fireşte că îi venea foarte greu să se despartă de dânsul. V-aş avertiza aici să nu-i facilitaţi calea despărţirii prin sfaturi şi vorbe dulci în acest sens. Mă văd îndeosebi obligat să avertizez împotriva recomandării ca, în asemenea caz sau în altele asemănătoare, să se recurgă la un amant. Asemenea paciente ştiu desigur ce este dragostea, dar nu o înţeleg[9], şi dacă ar fi expuse la grave decepţii, l-ar face responsabil pe medicul care le-a dat sfatul. Problema, în cazul acesta, este de a o face pe femeie mai aptă pentru căsătorie. Dar trebuie mai întâi să îndepărtăm erorile din stilul ei de viaţă. Constatare după o cercetare mai riguroasă: partea stângă a feţei este ceva mai mică decât cea dreaptă. De aceea vârful nasului este puţin deviat spre stânga. Ochiul stâng, acum bolnav, prezintă o fantă palpebrală mai îngustă decât ochiul drept. Nu-mi pot explica de ce pacienta declară că uneori simptomul se raportează la ochiul drept. Probabil că pacienta se înşală în afirmaţia ei.

Un vis: „Eram, cu o cumnată a mea şi cu o soră mai mare, la teatru. Le-am spus să aştepte puţintel, spre a mă arăta lor pe scenă". Explicaţie: ea căuta mereu să se evidenţieze în ochii rubedeniilor. Ar vrea, de asemenea, să cânte în orchestra unui teatru. Crede că nu este suficient de apreciată de rude. Teoria inferiorităţii organelor, elaborată de mine, cu aferenta compensare psihică, o descoperire care, cum va trebui o dată să fie stabilit, are la bază constatările lui Kretschmer şi Jaensch, este aici îndreptăţită. Cu greu ne putem îndoi că ceva este în neregulă în aparatul vizual al acestei femei. La fel la fratele ei, care suferă de aceeaşi maladie. Nu pot spune cu certitudine dacă este vorba mai degrabă de anomalii

vasculare sau de anomalii de traiect (*Weganomalien*). Vederea trebuie să fie normală, ca de altfel şi metabolismul bazai. Glanda tiroidă este în aparență nemodificată. Visul cu teatrul şi cu apariția ei pe scenă vorbeşte clar despre un tip uman vizual, preocupat de înfățişarea sa exterioară. Căsătoria, domiciliul în provincie o împiedică să se afirme. Un obstacol similar ar fi graviditatea şi un copil.

Însănătoşirea completă s-a produs într-o lună de zile. înainte de aceasta a avut loc explicitarea factorului exogen, care condusese la ultima criză. Ea găsise în buzunarul vestonului bărbatului ei scrisoarea unei fete, care nu conținea decât câteva cuvinte de salut. Bărbatul a reuşit să-i risipească suspiciunea. Cu toate acestea ea a rămas suspicioasă şi a simțit o gelozie cum nu simțise niciodată până atunci, controlându-şi îndeaproape bărbatul. Din acea perioadă datează baia ei rece şi începutul crizei. Unul din ultimele ei vise, după instalarea geloziei şi a sentimentului de vanitate rănită, încă mai demonstrează persistența suspiciunii şi pune în evidență o atitudine de prudență şi de neîncredere față de bărbat. în vis văzuse cum o pisică înhață un peşte şi fuge cu el în gură. O femeie fugărea pisica, spre a-i lua peştele. Explicația visului ni se oferă aproape de la sine. Ea caută, printr-un limbaj metaforic, expresiv, să pledeze pentru o răpire similară a soțului ei. Dintr-o convorbire rezultă că ea nu a fost niciodată geloasă, deoarece mândria i-a interzis această manieră grosolană de a fi, dar că, de când găsise acea scrisoare, luase în considerare posibilitatea unei infidelități din partea soțului. Gândindu-se la aceasta, simțea crescând în ea furia contra pretinsei dependențe a femeii de bărbat. Baia rece a fot deci realmente răzbunarea stilului ei de viață față de faptul că ea credea că valoarea sa depindea acum de soțul ei şi față de nesatisfăcătoarea recunoaştere a valorii ei. Dacă nu ar fi avut criza de migrenă — ca urmare a şocului —, ar fi trebuit să-şi apară ca lipsită de valoare, lucru care ar fi fost cel mai rău din toate.

NOTE

[1] Comparația atom-celulă este sofistică, din moment ce autorul pierde din vedere faptul fundamental: atomii sunt părți constitutive ale celulei şi iau parte la metabolismul acesteia, constituindu-l, de cele mai multe ori, în configurații mai complexe (moleculele). Termenii comparației lui Adler sunt, deci, incomparabili. (Nota trad.)

[2] A se vedea J. Chr. Smuts, *Wholeness and Evolution*, London.

3 A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

[4] A se vedea Cannon, *The wisdom of the body*, New York.

5 „*Menschsein heiss, ein Minderwerwertigkeitsgefühl zu besitzen, das ständig nach seiner Überwindung drängt*", în textul original. (Nota

trad.)

6 „*Trial and error*", în psihologia behavioristă, din a cărei teorie a „*learning*"-ului s-a adăpat şi Adler. (Nota trad.)

7 A se vedea îndeosebi A. Adler, *Praxis und Theorie der Individiial-psychologie*.

8 „*in der Familie ihres Schwagers*", ne spusese Adler cu câteva pagini mai înainte. (Nota trad.)

9 Să nu uităm că această carte are drept moto „Der *Mensch weiss viel mehr, als er versteht*" („Omul ştie mult mai multe decât înțelege"). (Nota trad.)

5. FORMA CORPORALĂ, DINAMICĂ SI CARACTER

Va trebui să luăm aici în considerare cele trei fenomene — forma corporală, dinamica (*Bewegung*) şi caracterul —, aşa cum apar ele la om, potrivit valorii pe care o au şi sensului pe care ni-l dezvăluie. O cunoaştere ştiinţifică a omului (*wisseschaftliche Menschkenntnis*) trebuie, fireşte, să se bazeze pe experienţă. Dar colectarea de fapte nu este suficientă spre a produce ştiinţa. Colectarea de fapte este mai degrabă stadiul preliminar al acesteia, materialul adunat având nevoie de o suficientă articulare, potrivit cu un principiu comun. Desigur că pumnul ridicat la mânie, ca şi scrâşnitul dinţilor, privirea furioasă, înjurăturile proferate cu voce tare etc. sunt manifestări (*Bewegungen*) care corespund unui atac, dar ele sunt atât de neluate în seamă de *common sense*[1] încât impulsul omenesc de cercetare şi de aflare a adevărului — ceea ce constituie esenţa ştiinţei — nu mai descoperă în acest domeniu nici o problemă demnă de interes. Numai dacă se reuşeşte ca aceste manifestări (*Manifestationen*) şi altele să fie puse într-o corelaţie mai cuprinzătoare, până acum nedescoperită, de unde să se deducă noi concluzii şi în cadrul căreia par să se rezolve vechile probleme, ori apar altele noi, avem dreptul să vorbim de ştiinţă.

Forma organelor umane, precum şi forma exterioară a omului se găsesc într-o aproximativă concordanţă cu modul de viaţă şi ele îşi datorează schema lor fundamentală procesului de adaptare la condiţiile exterioare, care sunt stabile pentru perioade îndelungate. Gradul de adaptare variază extraordinar de mult şi este mai întâi bizar în forma sa, până când este depăşită o anumită limită, oarecum perceptibilă. La această dezvoltare a formei umane fundamentale acţionează, desigur, un număr de alţi factori, din care aş dori să-i reliefez pe următorii:

1. Dispariţia anumitor variante, pentru care nu există nici o posibilitate vitală, efemeră sau de durată. Aici intervine nu pur şi simplu legea adaptării organice, ci şi formele eronate ale modului de viaţă care au apăsat considerabil asupra colectivităţilor mai mari sau mai mici (război, proasta administrare, lipsa de adaptare socială etc.). Suntem deci obligaţi de a lua în considerare, în afară de legile neînduplecate ale eredităţii, oarecum similare cu regula Iui Mendel, şi influenţabilitatea organelor şi a valenţei lor formale în procesul adaptării. O relaţie a formei cu încărcătura individuală şi generală se poate exprima ca valoare a funcţiei (*Funktioswert*).

2. Selecţia sexuală. Aceasta pare a se efectua ca urmare a

dezvoltării civilizației şi a sporirii contactelor, ducând la o egalare a formei, a tipului şi fiind mai mult sau mai puțin influențată de nivelul ştiinței biologice şi medicale, precum şi de sentimentul estetic conex, desigur supus transformărilor şi erorilor. Idealurile de frumusețe, cum sunt atletul, hermafroditul, planturosul, zveltul demonstrează dinamica acestei infuențe care, în mod cert, este considerabil inspirată de artă.

3. Corelația organelor. Acestea sunt corelate între ele şi cu glandele endocrine (tiroida, glandele sexuale, suprarenalele, hipofiza), ca într-un fel de alianță secretă, putându-se întrajutora sau putându-şi dăuna reciproc. Pot să existe forme care, luate izolat, ar fi sortite pieirii, dar care, în corelația lor, nu tulbură valoarea funcției integrale a individului (*Gesamtfunktioswert des Individuums*). In această acțiune a totalității un rol predominant joacă sistemul nervos central, care, în conexiune cu sistemul nervos vegetativ, dovedeşte o mare capacitate de mobilizare şi, printr-un exercițiu adecvat, corporal şi psihic, este în stare să sporească valoarea funcției integrale a individului. Acestei circumstanțe i se datorează faptul că până şi formele atipice, ba chiar de-a dreptul defectuoase nu amenință nicidecum în mod necesar existența indivizilor şi a generațiilor, deoarece au parte de o compensație din alte surse de energie, aşa încât bilanțul total al individului se poate menține în echilibru, ba chiar uneori este şi excedentar. O cercetare obiectivă va arăta că oamenii cei mai proeminenți şi cei mai capabili nu se găsesc întotdeauna printre cei mai frumoşi. Faptul acesta dă de înțeles că ideea unei eugenii individuale sau a popoarelor[2] nu ar putea crea valori decât într-o măsură foarte limitată şi că ar fi împovărată de o enormă sumă de factori complicați, încât o judecată eronată ar fi mai probabilă decât o concluzie certă. O statistică oricât de garantată nu ar putea fi nicidecum determinantă pentru cazul individual.

Ochiul uşor miop, cu structura sa în extensiune, este de cele mai multe ori un avantaj neîndoielnic în civilizația noastră orientată spre lucrul de migală (*Näharbeit*), deoarece este aproape exclusă o obosire a ochiului. Cei aproape 40 la sută stângaci sunt cu siguranță dezavantajați într-o civilizație a dreptacilor. Cu toate acestea, printre cei mai buni desenatori şi pictori, printre cei mai îndemânatici găsim un număr surprinzător de mare de stângaci care, cu mâna dreaptă mai bine antrenată, produc capodopere. Obezii şi slăbănogii sunt amenințați de pericole diferite, dar de o gravitate aproape egală, deşi din punct de vedere estetic şi medical balanța înclină întotdeauna în favoarea celor zvelți. Un braț scurt şi zdravăn se arată desigur mai adecvat pentru munca grea, din cauza avantajoasei sale acțiuni de pârghie. Dar dezvoltarea tehnicii şi perfecționarea mâinilor fac munca fizică grea tot mai mult de prisos. Frumusețea corporală — cu toate că nu ne putem sustrage farmecului ei — aduce cu sine atât avantaje cât şi dezavantaje. Unii vor fi

surprinşi de faptul că printre persoanele celibatare şi lipsite de descendenţi se găsesc foarte mulţi oameni arătoşi, pe când ţipi mai puţin atrăgători participă la procreaţie, date fiind alte calităţi. De câte ori nu găsim în unele locuri alte tipuri decât acelea la care ne-am fi aşteptat, alpinişti cu picioare scurte şi platfus, croitori cu statură herculeană, favoriţi ai femeilor diformi, cazuri pe care le putem înţelege doar după o aprofundare a complicaţiilor psihice. Desigur că oricine cunoaşte personaje cu chip infantil de o rară maturitate şi tipuri virile cu un comportament infantil, uriaşi laşi şi pitici curajoşi, gentlemeni degeneraţi şi respingători şi puşlamale şarmante, mari criminali cu figură de fetiţă şi flăcăi cu aparenţă de brută dar cu inima duioasă. Că sifilisul şi alcoolismul dăunează germenului descendenţei şi că foarte adesea îi conferă o amprentă perceptibilă este un fapt bine stabilit, ca şi faptul că această descendenţă este mai uşor doborâtă. Dar excepţiile nu sunt rare şi nu mai departe de zilele trecute, Bernard Shaw, atât de robust în ciuda vârstei sale, ne-a făcut cunoscut că tatăl său a fost alcoolic. Principiului transcendent al selecţiei i se opune forţa misterioasă, cu totul complicată, a legii adaptării. Aşa cum se lamentează poetul: „*Patrocle zace în groapă, iar Thersit revine*"[3]. După războaiele ucigătoare purtate de Suedia, în această ţară lipseau bărbaţii. O lege i-a obligat pe supravieţuitori, bolnavi şi schilozi, să se căsătorească. Dacă facem o comparaţie între popoare, suedezii aparţin astăzi tipurilor optime[4]. In vechea Grecie copiii malformaţi erau abandonaţi. In mitul lui Oedip se vede blestemul naturii siluite, poate, mai bine spus: logica siluită a vieţii sociale a oamenilor.

Poate că fiecare dintre noi poartă în sine o imagine ideală a formei umane (*ein Idealbild der menschlichen Form*) şi îi măsoară pe ceilalţi după acest etalon. De fapt, în viaţă nu ne vom putea lipsi niciodată de necesitatea deducţiei. Spiritele care au o viziune mai elevată o numesc intuiţie (*Intuition*). Psihiatrului şi psihologului li se pune problema după care norme, care ne sunt inerente, judecăm noi forma umană. Aici par a fi determinante experienţa vieţii, împrejurări adesea insignifiante şi imaginile stereotipe, cele mai multe din ele păstrate din copilărie. Lavater şi alţii au făcut din ele un sistem. Luând în considerare neobişnuita similitudine a unor astfel de impresii, după care noi ne reprezentăm oamenii ca fiind zgârciţi, binevoitori, răutăcioşi şi criminali, în pofida tuturor îndoielilor justificate, nu putem respinge faptul că acolo unde inteligenţa noastră cumpăneşte în taină, ea consideră forma prin prisma conţinutului acesteia. Este oare spiritul acela care făureşte corpul?

Aş dori să subliniez două dintre concepţiile[5] din acest domeniu, deoarece acestea pot să arunce oarecare lumină în bezna problemei formei şi sensului. Nu vom uita contribuţia lui Carus, reînviată prin meritul lui Klages, după cum nu voi trece cu vederea cercetările mai noi ale lui Jaensch şi Bauer. Dar aş dori să subliniez îndeosebi lucrarea

excelentă a lui Kretschmer, *Structura corpului şi caracterul*, precum şi lucrarea mea *Studiu asupra inferiorităţii organelor*. Aceasta din urmă este şi cea mai veche. Gândesc că am găsit aici urmele unei punţi care, pornind de la o inferioritate corporală ereditară, de la o variantă de formă deficitară, provoacă o tensiune deosebită în aparatul psihic, generând un sentiment de inferioritate mai intens. Cerinţele lumii exterioare sunt de aceea simţite ca absolut ostile, iar grija pentru propriul Eu — din cauza lipsei unui exerciţiu adecvat — creşte într-un sens clar egocentric. De aici rezultă o susceptibilitate psihică exagerată, lipsa curajului şi a capacităţii de decizie şi o schemă aperceptivă cu caracter antisocial. Perspectiva asupra lumii exterioare se reduce la o adaptare provizorie şi conduce la eşecuri. Rezultă de aici un punct de vedere de unde, cu maximă circumspecţie şi observând neîntrerupt confirmările şi contradicţiile, se pot trage concluzii asupra esenţei şi sensului, pornindu-se de la formă. Trebuie să las în suspensie chestiunea dacă fizionomiştii experimentaţi au mers pe această cale în mod instinctiv, dincolo de ştiinţă. Pe de altă parte, adesea am putut confirma că antrenamentul psihic generat de această tensiune psihică sporită a putut conduce la performanţe superioare. Cred că nu greşesc dacă, din unele fapte de experienţă, trag concluzia că printr-un exerciţiu psihic adecvat pot fi stimulate glandele endocrine, cum ar fi de exemplu glandele sexuale, după cum un exerciţiu inadecvat le poate fi dăunător. Nu este nicidecum întâmplător faptul că am găsit atât de des, atât la băieţii infantili şi feciorelnici, cât şi la fetele băieţoase, un antrenament în sens invers (*ein Training im verkehrten Sinne*), care a fost pus la cale de către părinţi.

Prin opunerea tipului picnic şi schizoid, cu diversitatea formelor lor exterioare şi cu procesele lor psihice deosebite, Kretschmer ne-a dat o descriere care are un efect fatal. Puntea dintre formă şi sens stătea în afara interesului său. Strălucita expunere pe care a făcut-o acestor fapte va fi desigur unul din punctele de plecare care va contribui la elucidarea problemei noastre.

Cercetătorul se găseşte pe un teren mult mai sigur atunci când *caută sensul mişcării*. Se manifestă şi aici multă reţinere faţă de deducţie (*Erraten*) şi va trebui de fiecare dată să se confirme, după relaţiile întregului, dacă deducţia este corectă. Acestea fiind zise, noi afirmăm totodată, aşa cum psihologia individuală întotdeauna a făcut-o, că fiecare mişcare îşi are originea în personalitatea totală (*Gesamtpersönlichkeit*) şi că poartă în ea stilul de viaţă, că fiecare modalitate de expresie se trage din unitatea personalităţii, în care nu există nici contradicţie, nici ambivalenţă, nici psihic dublu. Acela care a sesizat finetile şi nuanţele conştiinţei, va refuza să accepte că un individ poate fi în inconştientul său altul decât în conştiinţa sa, o diviziune de altfel artificială care îşi are obârşia numai în fanatismul psihanalitic. Modul în care cineva se mişcă

este chiar sensul vieții sale (*Wie einer sich bewegt, so ist der Sinn seines Lebens*)[6].

Psihologia individuală a încercat să elaboreze ştiinţific teoria sensului mişcărilor expresive. Două elemente din interiorul acestora, în variațiile lor nenumărate, facilitează o interpretare. Unul prinde contur din prima copilărie şi constă din imboldul de a trece de la o situație de insuficiență la una de efort întru biruință (*Überwindung*), de a găsi calea care duce de la sentimentul de inferioritate la superioritate, la rezolvarea tensiunii. Această cale devine obişnuită încă din copilărie şi, cu particularitățile şi variantele sale, se arată ca o formă de mişcare care rămâne aceeaşi pe parcursul întregii vieți. Nuanța sa individuală presupune la observator o intuiție de artist (*künstlerisches Verständnis*). Celălalt factor ne deschide o perspectivă asupra interesului social al celui care acționează, asupra gradului sau carențelor stării sale de pregătire pentru colaborarea cu semenii. Judecata noastră cu privire la modul de a privi, de a asculta, de a vorbi, acționa şi înfăptui, diferențierea şi aprecierea tuturor mişcărilor expresive au drept țintă punerea în valoare a capacității de a cotiza la viața socială. Cultivate într-o sferă imanentă a interesului reciproc, ele îşi demonstrează la orice încercare gradul lor de pregătire la cotizare (*Beitragleistung*). Linia de mişcare dintâi va fi totdeauna vizibilă, desigur în nenumărate forme, şi poate să nu dispară până la moarte. In decursul timpului fiecare mişcare este influențată de imboldul către biruință (*Drang nach Überwindung*). Factorul sentiment de comuniune socială colorează şi nuanțează această stăruitoare mişcare ascendentă.

Dacă acum, în căutarea unităților mai profunde, vrem să facem cu toată prudența un pas mai departe, ni se deschide o perspectivă care ne lasă să ghicim cum mişcarea devine formă. Plasticitatea formei vii are desigur limitele sale, dar în interiorul acestora se răsfrânge mişcarea individuală şi ea rămâne pururea aceeaşi în generații, popoare şi rase, în torentul timpului. Mişcarea devine mişcare modelată: formă.

Astfel cunoaşterea omului după formă devine posibilă, dacă recunoaştem în ea mişcarea modelată (*die gestaltene Bewegung*).

NOTE

[1] In limba engleză, în textul original. (Nota trad.)

[2] „*eine individuelle Rassen- oder Völker-Eugenik*", în textul original. (Nota trad.)

[3] Vers din Iliada lui Homer. Spre deosebire de voinicul Patrocle, Thersit era o stârpitură şi Ahile l-a putut ucide cu o simplă lovitură de pumn. (Nota trad.)

[4] Tipul suedez este atât de optim încât, din 1814, Suedia nu a mai participat la nici o alianță militară şi nu a mai purtat războaie. Chiar şi secesiunea Norvegiei (1905) s-a făcut fără complicații marțiale. Nestimulată timp de aproape două secole de sălbaticele conflagrații care fac mândria altora, civilizația suedeză nu este totuşi mai puțin de admirat decât aceea din alte țări avansate ale lumii. (Nota trad.)

[5] „*aus den Leistugen*", în textul original. (Nota trad.)

[6] Un document realmente zguduitor, de mare interes nu numai pentru istorici, ci şi pentru psihologi, ca şi pentru romancierii pasionați de cunoaşterea în profunzime a omului, ne oferă volumul *O anchetă stalinistă* (1937-1939): *Lichidarea lui Marcel Pauker*, documente traduse şi adnotate de G. Brătescu, postfață de Florin Constantiniu (Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995). Se pot urmări aici „pe viu" (dar şi „pe mort"!) dimensiunile stilului de viață al unui om aflat pe linia „legii lui de mişcare", din tabloul psihologic clarificator nelipsind nici factorul „impresii din copilărie" (de exemplu: „*mi-am făgăduit să fiu ca Matiuşenko, care s-a înapoiat în țară* (în Rusia — notă L.G.) *ca să continue lupta, dar a fost executat*", Date biografice, p. 32). Eroul tragic al anchetei a fost sugrumat fără milă de şabloanele stalinismului, în care totuşi, în mod paradoxal, s-a complăcut. (Nota trad.)

6. COMPLEXUL DE INFERIORITATE

De multă vreme insist asupra faptului că a fi om înseamnă a te simți inferior (*Mensch sein heisst: sich minderwertig fühlen*). Probabil că nu fiecare îşi aminteşte de lucrul acesta. Se poate ca unora să le repugne această expresie şi să prefere o altă denumire. Nu am nimic împotrivă, cu atât mai puțin cu cât constat că diverşi autori au şi adoptat alte formule verbale. Superdeştepții au ajuns la concluzia, spre a arăta că eu nu am dreptate, că un copil, mai înainte de a ajunge la sentimentul de inferioritate, ar fi trebuit să trăiască sentimentul valorii sale integrale (*Vollwertigkeit*). Sentimentul de insuficiență este o suferință pozitivă şi dăinuie cel puțin atâta timp cât o problemă, o trebuință, o tensiune nu şi-a găsit rezolvarea. Este, evident, un sentiment natural înnăscut, comparabil cu o tensiune dureroasă, care se cere soluționată. Această rezolvare nu trebuie să fie neapărat plăcută, cum admite întrucâtva Freud, dar poate fi însoțită de bucurie, ceea ce ar corespunde concepției lui Nietzsche. In anumite circumstanțe, rezolvarea acestei tensiuni se poate asocia cu o suferință durabilă sau trecătoare, cu durerea, ca în despărțirea de un prieten credincios sau ca în cazul unei operații chirurgicale dureroase. Tot aşa, un sfârşit oribil, numai printr-un tertip avocățesc poate fi considerat agreabil.

Aşa cum sugarul îşi trădează prin mişcările sale sentimentul de insuficiență, strădania permanentă spre perfecționare şi spre rezolvarea cerințelor vieții, aşa trebuie să considerăm şi mişcarea istorică a umanității ca pe o istorie a sentimentului de inferioritate şi a încercărilor de rezolvare a acesteia. O dată pusă în mişcare, materia vie a căutat în permanență să ajungă de la o minus-situație la o plus-situație. Această mişcare, pe care eu am descris-o încă din anul 1907, în *Studiu asupra inferiorității organelor*, pe care l-am citat, este ceea ce noi am sesizat în noțiunea de evoluție. Această mişcare, pe care nu trebuie neapărat să o considerăm ca pe o mişcare care duce la moarte, este mai degrabă orientată către dominarea lumii exterioare şi nicidecum spre o echilibrare, spre o stare de repaus. Când Freud afirmă că moartea îi atrage pe oameni în aşa măsură încât ei o doresc în vise sau altcumva, avem de-a face cu o anticipare pripită. Dimpotrivă, există în mod cert oameni care preferă moartea unei lupte cu complicațiile lumii exterioare, deoarece, în vanitatea lor, se tem mai mult decât orice de o înfrângere. Sunt oameni care tânjesc mereu după răsfăț, după înlesniri, după lucrul făcut de alții pentru dânşii.

Corpul uman este în mod vădit construit după principiul securității. în ale sale *The Harvard Lectures*, din anii 1906-1907, aşadar aproximativ

în acelaşi timp ca şi mine, în studiul citat mai sus, dar mai profund şi mai cuprinzător, Meltzer s-a referit la acest principiu al securității. Un organ lezat este înlocuit de un altul, un organ lezat produce de la sine o energie compensatoare (*eine ergänzende Kraft*). Orice organ poate realiza mai mult decât trebuie să realizeze la o solicitare normală, un organ suplineşte adesea mai multe funcții vitale etc. Viața, care este prescrisă legii autoconservării, are de asemenea puterea şi capacitatea de a o realiza, pornind de la dezvoltarea sa biologică. Diviziunea în copii şi generații tinere nu este decât o parte a acestei securități a vieții.

Dar şi civilizația în necontenit progres, care ne înconjoară, pune în evidență această tendință de securizare (*Sicherungstendenz*) şi ni-i arată pe oameni într-o permanentă dispoziție în sensul sentimentului de inferioritate, care ne îmboldeşte mereu la fapte, spre a ne spori securitatea. Plăcerea şi neplăcerea care se asociază acestor strădanii nu sunt decât stimulente şi recompense în această direcție. O adaptare la realitatea dată nu ar fi altceva decât exploatarea strădaniilor celorlalți, aşa cum cere concepția despre lume a copilului răsfățat. Strădania persistentă către securitate ne îmboldeşte la biruirea realității existente, în favoarea uneia mai bune. Fără acest torent al civilizației care ne împinge înainte (*Strom der vorwärts drängenden Kultur*), viața umană ar fi imposibilă. Omul ar fi trebuit să piară sub atacul forțelor naturii dacă nu le-ar fi utilizat în favoarea sa. Lui îi lipseşte tot ceea ce viețuitoare mai puternice ar fi putut utiliza spre a-l învinge. Condițiile de climă l-au silit să se protejeze contra frigului cu blănuri pe care le-a luat de la animalele mai bine protejate decât el. Organismul său cere o locuință artificială, pregătirea artificială a hranei. Viața sa este asigurată doar de diviziunea muncii şi de reproducerea îndestulătoare. Organele sale şi spiritul său sunt în permanență puse în mişcare de nevoia de a birui şi de securitate. La acestea se adaugă mai buna sa cunoaştere privind pericolele şi ştiința sa cu privire la moarte. Cine s-ar putea cu seriozitate îndoi că individul uman, atât de vitregit de natură, este înzestrat, ca din grația divină, cu un puternic sentiment de inferioritate, care îl îmboldeşte spre o plus-situație, spre securitate, spre efortul întru biruință? Iar această revoltă, extraordinară şi obligatorie, împotriva unui ireductibil sentiment de inferioritate, ca fundament al dezvoltări umanității, se deşteaptă şi se reiterează la fiecare sugar şi la fiecare copil.

Copilul, dacă nu este din cale afară de deteriorat, cum este idiotul, se găseşte sub influența cerinței imperioase a acestei dezvoltări ascendente (*Entwicklung nach aufwärts*), care incită la creştere corpul şi psihicul său. Aspirația la efort întru biruință (*Streben nach Überwindung*) îi este de asemenea trasată de natură. Micimea sa, neputința, imposibilitatea de a obține prin el însuşi satisfacții, neglijările mici sau mari sunt tot atâția stimuli individuali pentru dezvoltarea puterii sale. Sub

presiunea existenței sale sărăcăcioase, el își creează forme de viață noi, poate cu totul nemaîntâlnite. Jocurile sale, întotdeauna orientate spre un țel al viitorului, sunt indicii ale forței sale creatoare de sine[1], care nu pot fi explicate nicidecum prin reflexele condiționate. El construieşte continuu în vidul viitorului, mânat de forța necesității de a birui (*Überwindungsnotwendigkeit*). Vrăjit de imperativul vieții, el este atras de o nostalgie în permanentă creştere, cu toate cerințele sale inexorabile, spre țelul final al unei superiorități asupra condiției terestre ce i s-a dat. Iar acest țel, care îl atrage, capătă culori şi nuanțe în micul anturaj în care copilul aspiră 1a biruință.

Nu pot să redau aici decât pe scurt o reflecție teoretică pe care în anul 1912 am publicat-o ca fiind fundamentală, în cartea mea *Cu privire la caracterul nevroticilor*[2]. Dacă există un asemenea țel al biruinței, cum este stabilit prin evoluție, atunci gradul de evoluție atins de copil şi concretizat în acest țel oferă materialul de construcție pentru dezvoltarea sa în continuare. Cu alte cuvinte, ereditatea sa, fie ea corporală sau psihică, exprimată în posibilități, nu contează decât dacă este utilizabilă şi utilizată pentru scopul final (*für das Endziel*). Ceea ce găsim mai târziu în dezvoltarea individului este generat de utilizarea materialului ereditar şi se datorează perfecționării sale de către puterea creatoare a copilului. Eu însumi m-am referit cât se poate de tăios la tentația reprezentată de acest material. Trebuie însă să neg importanța cauzală a materialului ereditar, deoarece multiforma şi mereu schimbătoarea lume exterioară pretinde o utilizare elastică şi creatoare a acestui material. Orientarea spre biruință (*Richtung auf Überwindung*) se menține mereu ca atare, cu toate că țelul biruinței, de îndată ce capătă o formă concretă în torentul lumii, îi prescrie fiecărui individ o altă orientare.

Organele inferioare, răsfățul sau neglijarea îl incită adesea pe copil să-şi fixeze un țel precis al biruinței, ceea ce stă în contradicție cu binele individului cât şi cu evoluția superioară a umanității. Există însă destule ale cazuri şi deznodăminte care ne îndreptățesc să spunem că nu în planul cauzalității, ci în acela al probabilității statistice s-a produs ademenirea către greşeală şi că încă mai este de chibzuit asupra faptului că orice rău se prezintă altfel, că una şi aceeaşi concepție despre lume generează puncte de vedere diferite, că orice mâzgălitor de literatură obscenă are particularitatea sa, că fiecare nevrotic se deosebeşte de alt nevrotic, aşa după cum şi un delincvent se deosebeşte de un altul de aceeaşi teapă. Tocmai în acesta diversitate a fiecărui individ se manifestă creativitatea proprie copilului (*Eigenschöpfung des Kindes*), utilizarea de către el a capacităților şi posibilităților înnăscute.

Lucrul acesta este valabil şi pentru factorii de mediu, dar şi pentru măsurile educaționale, pe care copilul le receptează şi le utilizează în concretizarea stilului său de viață, în făurirea unui țel, de care este ferm

ataşat şi conform cu care el percepe, gândeşte, simte şi acţionează. O dată ce este luată în considerare mişcarea individului, nici o putere din lume nu ne poate dispensa să admitem un ţel către care se îndreaptă mişcarea. Nu există mişcare fără ţel. Acest ţel nu este atins niciodată. Cauza stă în mentalitatea primitivă a omului că el nu poate fi niciodată stăpânul lumii, aşa încât, ori de câte ori i se prezintă această idee, el o deplasează în sfera miracolului sau a atotputerniciei divine[3].

Sentimentul de inferioritate domină viaţa psihică şi se lasă clar sesizat în sentimentul de imperfecţiune, de neîmplinire şi în permanentele năzuinţe ale oamenilor şi umanităţii.

Fiecare din miile de probleme ale zilei, ale vieţii îl pune pe individ în poziţie de pregătire pentru atac (*in Angriffsbereitschaft*). Fiecare mişcare este un pas de la neîmplinire la împlinire. Am încercat în anul 1909, în *Aggressionstrieb im Leben und in der Neurose*[4], să elucidez mai îndeaproape această problemă şi am ajuns la concluzia că această poziţie de pregătire pentru atac îşi are originea în necesitatea evoluţiei, rezultând din stilul de viaţă, fiind o parte a întregului. Nu există nici un motiv să o interpretăm ca radical malefică, făcând-o să decurgă dintr-o impulsie sadică înnăscută. Dacă se fac încercări disperate de a se întemeia viaţa psihică pe impulsii fără direcţie şi fără ţel, s-ar cuveni măcar să nu se uite cerinţa imperioasă a evoluţiei şi nici predilecţia pentru colectivitate (*Hang zur Gemeinschaff*), care este nativă la omul supus evoluţiei. Având în vedere numărul enorm de oameni răsfăţaţi şi dezamăgiţi, să nu ne mire faptul că oamenii lipsiţi de spirit critic, din toate păturile sociale, creditează această viziune asupra vieţii psihice a celor răsfăţaţi şi de aceea grav dezamăgiţi, care niciodată nu au destul, considerând-o o teorie fundamentală a vieţii psihice.

Înrolarea copilului în primul său anturaj este de aceea primul său act de creaţie, act la care este îmboldit de folosirea capacităţilor sale, prin intermediul sentimentului de comuniune socială. Această înrolare, diferită de la caz la caz, este o mişcare pe care în cele din urmă o sesizăm ca formă, ca mişcare încremenită, ca formă de viaţă care pare să promită atingerea ţelului de securitate şi biruinţă. Limitele între care are loc această dezvoltare sunt cele general umane, date de nivelul evoluţiei generale şi individuale. Dar nu fiecare formă de viaţă utilizează corect acest nivel şi de aceea vine în contradicţie cu sensul evoluţiei. în capitolele precedente am arătat că deplina dezvoltare a corpului şi spiritului uman este optim garantată dacă individul se inserează în cadrele colectivităţii ideale la care năzuieşte, ca aspirant şi ca om de acţiune (*als Strebender und Wirkender*). Între aceia care, conştient sau nu, îmbrăţişează acest punct de vedere, şi mulţi alţii care nu îmbrăţişează respectiva orientare, se cască o prăpastie de netrecut. Opoziţia dintre ei umple lumea de certuri meschine şi de lupte măreţe. Strădalnicii

(*Strebenden*) construiesc şi contribuie la prosperitatea umanității. Dar nici opozanții (*Widerstrebenden*) nu sunt neapărat lipsiți de valoare. Prin greşelile şi rătăcirile lor, care păgubesc cercuri mai mici sau mai mari, ei îi silesc pe ceilalți să facă eforturi mai mari. Aşa încât opozanții pot fi comparați cu duhul „care totdeauna vrea răul şi face binele". Ei țin treaz spiritul critic al celorlalți şi îi ajută să aibă o mai bună viziune asupra lucrurilor. Ei îşi aduc contribuția la sentimentul de inferioritate care creează (*zum schaffenden Minderwertigkeitsgefühl*).

Direcția dezvoltării individului şi a societății este, prin urmare, prescrisă prin intensitatea sentimentului de comuniune socială. Prin aceasta am dobândit un criteriu solid în judecarea a ceea ce este corect şi a ceea ce este incorect. Dispunem astfel de un mijloc care, atât în educație şi tratament, cât şi în judecarea abaterilor ne oferă o surprinzătoare certitudine. Măsura pe care o utilizăm este mult mai exactă decât aceea pe care ne-ar putea-o da experimentul. Aici viața însăşi instituie testele; orice gest expresiv cât de neînsemnat poate fi examinat prin prisma direcției şi distanței față de comunitate. O comparație cu metodele obişnuite ale psihiatriei, care măsoară simptoamele dăunătoare sau daunele aduse societății şi care, desigur, încearcă să-şi şi rafineze metodele, apelând la aspirațiile sociale ascendente, se arată a fi în avantajul metodelor psihologiei individuale şi pentru faptul că ele nu condamnă, ci caută să amelioreze, pentru că îl descarcă pe individ de vină şi atribuie civilizației noastre deficiențele de care noi toți suntem vinovați, cerându-ne să colaborăm în vederea eliminării lor. Faptul că, astăzi încă, trebuie să ne gândim nu cum să întărim sentimentul de comuniune socială, ci cum să-l cucerim, demonstrează nivelul scăzut atins până acum de evoluție. Fără îndoială că generațiile viitoare îl vor încorpora în viața lor aşa cum noi am făcut-o cu respirația, cu mersul biped sau cu perceperea ca imagini statice a impresiilor luminoase în permanentă mişcare pe retină.

Chiar şi cei care nu înțeleg factorul de promovare socială (*das Gemeinschaftsfördernde*) din viața psihică a omului, cu al său „iubeşte pe aproapele tău", toți cei care sunt înclinați să descopere doar „câinele" din om, care cu şiretenie se face mic, spre a nu fi recunoscut şi pedepsit, sunt un îngrăşământ natural pentru umanitatea care aspiră să ajungă mai sus şi arată cu degetul numai rămânerile ei în urmă, exagerându-le în mod bizar. Sentimentul lor de inferioritate caută o compensare personală în convingerea că toți ceilalți sunt lipsiți de valoare. Mi se pare periculos să se abuzeze în mod formal de ideea de sentiment de comuniune socială, să se profite de obscuritatea accidentală de până acum a căii care duce la sentimentul de comuniune socială spre a încuviința concepții şi forme de viață dăunătoare societății şi a le impune cu forța drept salvare a societății actuale şi chiar şi a celei viitoare. Astfel, pedeapsa cu moartea, războiul şi chiar jertfirea potrivnicilor îşi găsesc uneori susținători gălăgioşi care

întotdeauna — ca semn de atotputernicie a sentimentului de comuniune socială! — se drapează în mantaua sentimentului de comuniune socială. Toate aceste concepții perimate sunt mai degrabă semnul clar al faptului că această pledoarie rezultă dintr-o încredere deficitară în posibilitatea de a găsi o cale nouă şi mai bună, aşadar dintr-un sentiment de inferioritate de netăgăduit. Istoria umanității ar fi trebuit să ne învețe că nici moartea nu schimbă nimic din omnipotența ideilor înaintate şi nici nu poate preveni prăbuşirea ideilor agonizante. Nu există, însă, oricât de departe am putea cerceta, decât un singur caz care ar putea justifica omorul: legitima apărare în caz de pericol de moarte, pentru noi sau pentru semenii noştri. Nimeni nu a pus cu mai multă măreție această problemă în fața umanității ca Shakespeare, în *Hamlet*, dar fără a fi fost înțeles. Shakespeare care, aşa cum făceau poeții greci, în toate tragediile sale le pune pe Erinii[5] să-l hăituiască pe ucigaş, într-o epocă în care, mai mult. decât azi, faptele sângeroase înfiorau sentimentul de comuniune socială al acelora care aspirau la o societate ideală, au fost mai aproape de ea şi au ieşit biruitori. Toate rătăcirile ucigaşului ne arată limitele extreme pe care le atinge sentimentul de comuniune socială al celui căzut. Este de aceea datoria imperioasă a părții progresiste a umanității nu numai să instruiscă şi să educe, ci şi de a nu-l pune în pripă pe cel necalificat întru sentimentul de comuniune socială în fața unor încercări prea grele, de a nu-l considera ca şi cum el ar putea să obțină ceea ce s-ar realiza numai cu un sentiment de comuniune dezvoltat şi ce nu s-ar realiza niciodată fără acest sentiment, deoarece cel nepregătit resimte, la impactul cu o problemă care cere un puternic sentiment de comuniune socială, un şoc care duce la tot felul de eşecuri, ca urmare a amplificării complexului de inferioritate. Structura infractorului ne dezvăluie cu claritate stilul de viață al unui individ activ, dar prea puțin binevoitor față de societate, care încă din copilărie şi-a dezvoltat o concepție de viață care îl îndreptățeşte să exploateze în folosul său contribuția celorlalți la bunăstarea comună. Nu mai trebuie să rămână un secret faptul că acest tip se găseşte îndeosebi în rândurile copiilor răsfățați, mai rar în rândurile celor neglijați. Este uşor de combătut interpretarea crimei ca autopunițiune, reducerea ei la formele inițiale ale perversiunii sexuale infantile, uneori şi la aşa-numitul complex al lui Oedip, dacă înțelegem că omul, care în viața reală este încântat de metafore, se lasă mult prea uşor prins în plasa parabolelor şi similitudinilor. Hamlet: „Nu arată norul acela ca o cămilă?" Polonius: „întocmai ca o cămilă".

Defecte ale copiilor, cum ar fi constipația, enurezia, ataşamentul exagerat față de mamă, de fusta căreia nu se pot desprinde etc. sunt semne clare ale copilului răsfățat, al cărui spațiu vital nu se întinde dincolo de mamă, mai ales în ceea ce priveşte funcțiile a căror supraveghere cade în sarcina acesteia. Dacă în aceste defecte se amestecă

şi o senzaţie de excitaţie (*Kitzelgefühl*), cum este suptul policelui sau reţinerea materiilor fecale, ceea ce în mod sigur este cazul la copiii hipersensibili sau la copiii care duc o viaţă parazitară, ataşaţi de mamă, în condiţiile înmuguririi sentimentului sexual, acestea sunt excrescenţe şi efecte care îi ameninţă în primul rând pe copiii răsfăţaţi. Totuşi, perseverarea în aceste defecte, ca şi masturbarea infantilă, adesea nu fără ca „securitatea" legăturii mamă-copil să fie întărită prin vigilenţa sporită a acesteia (nu ca mecanism de apărare, cum a interpretat Freud în mod greşit conceptul de securitate elaborat de mine), deplasează interesul copilului de pe calea cooperării, care, din diferite cauze, înainte de toate din cauza răsfăţului, nu a fost învăţată, pe calea încercării de a-şi înlesni scutirea de a-şi duce viaţa în armonie cu semenii (*Mitleben*). Absenţa sentimentului de comuniune socială şi sentimentul de inferioritate exacerbat, ambele strâns legate, se manifestă clar încă din această fază a vieţii infantile, de cele mai multe ori laolaltă cu toate trăsăturile de caracter, ca forme de expresie ale unei vieţi într-un mediu pretins ostil: hipersensibilitate, nerăbdare, irascibilitate, laşitate, prudenţă şi lăcomie, aceasta din urmă ca o revendicare, ca şi cum totul ar trebui să-i aparţină copilului.

Problemele dificile ale vieţii, pericolele, trebuinţele, decepţiile, grijile, pierderile, îndeosebi pierderea unor persoane iubite, presiunile sociale de tot felul sunt de privit prin prisma sentimentului de inferioritate, de cele mai multe ori ca afecte şi dispoziţii general cunoscute, cum sunt teama, mâhnirea, disperarea, ruşinea, timiditatea, jena, dezgustul etc. Ele se exteriorizează prin expresiile feţei şi prin ţinuta corpului. Este ca şi cum tonusul musculaturii s-ar pierde. Sau intervine o formă de mişcare care de cele mai multe ori este de observat la îndepărtarea de obiectul care provoacă emoţie sau la îndepărtarea de permanentele probleme ale vieţii. Sfera gândirii, întru totul de acord cu scopul salvării prin fugă, lansează idei privind retragerea. Sfera afectivă, în măsura în care reuşim să o cunoaştem, reflectă starea de insecuritate şi de inferioritate, spre a întări pornirea spre fugă. Sentimentul uman de inferioritate, care altfel se consumă în strădaniile progresului, se arată şi mai clar în furtunile vieţii şi cât se poate de clar în marile cumpene. Având o expresie diferită de la caz la caz, el reprezintă, atunci când se sintetizează toate aspectele sale, stilul de viaţă al individului, care se manifestă unitar în toate situaţiile vieţii.

Nu trebuie scăpat din vedere faptul că atât în încercarea de a. birui emoţiile arătate mai sus, ca şi în reculegerea de sine, mânie, dezgust şi dispreţ, este de văzut performanţa unui stil de viaţă activ, constrâns să se modeleze pe linia unui ţel de superioritate şi impulsionat de sentimentul de inferioritate. în timp ce prima formă de viaţă, ataşată de linia retragerii din faţa problemelor riscante, poate conduce la forme de nevroză, de

psihoză, la comportamente masochiste, în cazul ultimei forme, abstracție făcând de formele mixte de nevroză, vom vedea, în raport cu stilul de viață, o activitate de acest fel mult mai mare (care nu trebuie confundată cu curajul, care este de găsit numai în acea parte a vieții favorabilă societății): înclinația spre sinucidere, alcoolismul, crima sau perversiunea activă. Este evident că avem de-a face cu reprofilări ale aceluiaşi stil de viață şi nu cu acel proces fictiv pe care Freud îl numeşte „regresiune". Similitudinea acestor forme de viață cu formele anterioare, ca şi analogiile de detaliu, nu trebuie considerate drept identitate, iar faptul că fiecare vietate dispune de fondul său psihic şi somatic nu trebuie considerat ca o regresiune într-un stadiu infantil sau uman primordial. Viața pretinde rezolvarea problemelor colectivității şi astfel orice comportament este orientat spre viitor, chiar dacă primeşte de la trecut mijloacele de construcție.

Insuficienta pregătire pentru problemele vieții este întotdeauna rezultatul carenței sentimentului de comuniune socială, indiferent de numele dat acestui sentiment: solidaritate, cooperare, umanism sau Eu ideal. Această pregătire deficientă este aceea care, în fața problemelor sau în mijlocul acestora, generează nenumărate forme de expresie ale inferiorității somatice şi psihice şi ale insecurității. Această carență provoacă de timpuriu tot felul de sentimente de inferioritate, care nu se manifestă toate cu claritate, dar care, desigur, îşi găsesc expresia în caracter, în gesticulație, în ținută, în modul de gândire indus de sentimentul de inferioritate şi în abaterea de la înaintarea victorioasă (*Vormarsch*). Toate aceste forme de expresie ale sentimentului de inferioritate, întărit de absența sentimentului de comuniune socială, devin manifeste în momentul apariției problemei amenințătoare, a „cauzei exogene" şi în nici un caz nu este un „eşec tipic", care poate fi găsit la oricine. Persistența emoției, încercarea de a face mai puțin grea situația instituită de un puternic sentiment de inferioritate, consecința străduniei neîntrerupte de a ieşi din minus-situație, abia aceasta creează eşecul „tipic". în nici unul din aceste cazuri nu va fi însă contestat avantajul sentimentului de comuniune socială şi nu va fi ştearsă deosebirea dintre „bine" şi „rău". în fiecare din aceste cazuri se găseşte un „da" care accentuează presiunea sentimentului de comuniune socială, întotdeauna secondat însă de un „dar" care dispune de o putere mai mare şi care împiedică necesara întărire a sentimentului de comuniune socială. Acest „dar" este diferit în toate cazurile, fie ele tipice sau individuale. Dificultatea însănătoşirii corespunde puterii acestuia. în cazurile cele mai grele el se exprimă prin sinucidere sau prin psihoză, ca urmări ale unor zguduiri emoționale de unde „da" dispare aproape cu totul.

Trăsături de caracter ca anxietatea, timiditatea, taciturnitatea, pesimismul caracterizează lipsa de contact social îndelungată şi sunt întărite de

încercările nemiloase impuse de destin, vizibile în nevroză, de exemplu, sub formă de simptome morbide mai mult sau mai puțin pronunțate. Acelaşi lucru este valabil pentru dinamismul încetinit al individului care se arată mereu în ariergardă, la o considerabilă distanță de problema care i se pune[6]. Această preferință pentru hinterlandul vieții este considerabil asigurată de modul de gândire şi argumentare al individului, uneori de ideile sale obsesive sau de sterile sentimente de culpabilitate. Se poate înțelege lesne că nu sentimentele de culpabilitate îl țin pe individ la distanță, ci lipsa de înclinație şi pregătirea deficientă a întregii personalități găsesc avantajos sentimentul de culpabilitate, spre a împiedica mersul înainte (*Vormarsch*). Autoacuzarea neîntemeiată de masturbare, de exemplu, îi oferă un pretext potrivit pentru aceasta. De asemenea faptul că orice om, când îşi trece în revistă viața, doreşte bucuros să treacă cu buretele peste unele lucruri întâmplate, le serveşte unor asemenea indivizi drept pretext de a se ține de-o parte (*nicht mitzutun*).

A vrea să reduci eşecuri ca nevroza sau crima la asemenea sentimente de culpabilitate trucate este a nu cunoaşte bine gravitatea situației. Direcția apucată în cazurile de sentiment de comuniune socială deficitar arată întotdeauna marile ezitări în fața unei probleme sociale, ezitări la care contribuie emoția, prin modificări corporale, indicând o altă cale. Aceste modificări corporale aduc întregul organism într-o stare de dezordine trecătoare sau durabilă, dar de cele mai multe ori provoacă tulburări funcționale bizare în locuri care, fie ca urmare a unei inferiorități organice native, fie prin supraîncărcarea atenției, reacționează cu maximă violență la tulburările psihice. Tulburarea funcțională se poate manifesta prin diminuarea sau creşterea tonusului muscular, prin zbârlirea părului, transpirației, tulburări cardiace, stomacale sau intestinale, prin dispnee, senzația de nod în gât, prin trebuința imperioasă de a urina şi prin excitație sexuală, ori, dimpotrivă, prin impotență. Adesea, în caz de situații dificile, găsim aceleaşi tulburări în interiorul familiei: dureri de cap, migrenă, roşire puternică sau paloare. Prin cercetări mai noi, îndeosebi ale lui Cannon, Marannon şi ale altora, s-a stabilit că la cele mai multe dintre aceste modificări participă în primul rând sistemul simpatico-adrenalinic, precum şi partea craniană şi pelviană a sistemului neurovegetativ, care, prin urmare, reacționează diferit în cazul emoțiilor de tot felul. Prin aceasta este confirmată vechea noastră ipoteză că funcțiile glandelor endocrine — tiroida, suprarenalele, hipofiza şi glandele sexuale — stau sub influența lumii exterioare şi că ele răspund la impresiile psihice corespunzător cu stilul de viață, după intensitatea acelor impresii resimțită subiectiv, în cazurile normale, spre a restabili echilibrul organismului, iar în caz de aptitudine insuficientă a individului în fața problemelor vieții, răspund mai radical, într-un mod compensator[7].

Sentimentul de inferioritate al unui individ se poate manifesta şi prin direcţia drumului său. Am şi vorbit despre marea distanţă luată faţă de problemele vieţii, despre opriri şi despre izolare. Nu este greu ca, uneori, să demonstrăm că un asemenea mod de a proceda este corect, în conformitate cu sentimentul de comuniune socială. Acest punct de vedere îndreptăţit este evident îndeosebi pentru psihologia individuală, deoarece această ştiinţă atribuie întotdeauna regulilor şi formulelor doar o valoare condiţionată şi se consideră obligată să aducă mereu noi dovezi pentru confirmarea acestora. Una dintre aceste dovezi o avem în comportamentul obişnuit în cazul emoţiei caracterizate mai sus. Un alt mod de a proceda[8], suspect de sentimentul de inferioritate, diferit de „atitudinea şovăitoare", putem observa în eschivarea faţă de o problemă a vieţii, eschivare care poate fi totală sau parţială. Totală, ca în psihoză, sinucidere, crima obişnuită, perversiunea obişnuită, parţială în alcoolism sau în alte vicii. Ca ultim exemplu de mod de a proceda generat de sentimentul de inferioritate, vreau să citez îngustarea excesivă a spaţiului vital şi reducerea frontului de înaintare. Părţi importante ale problemei vieţii sunt în felul acesta excluse. Dar şi aici trebuie să facem o excepţie în cazul celor care, în scopul unei mai mari contribuţii în sensul cerinţelor societăţii, renunţă la rezolvarea mărunţişurilor legate de problema vieţii, cum procedează artistul şi geniul.

Încă de multă vreme mi-au fost clare faptele privitoare la complexul de inferioritate, în toate cazurile tipice de eşec. Dar m-a preocupat îndelung rezolvarea celei mai importante probleme care se pune azi, anume cum ia naştere complexul de inferioritate şi ce consecinţe somatice şi psihice are el la impactul cu o problemă de viaţă. După ştiinţa mea, această problemă a stat întotdeauna pe ultimul plan al cercetărilor întreprinse de ceilalţi autori şi cu atât mai puţin a putut ea să fie rezolvată până azi. Mie soluţia mi s-a arătat în orizontul psihologiei individuale, unde unu se explică prin toţi şi toţi prin unu (*wo eines aus allem und alles aus einem zu erklären war*). Complexul de inferioritate, adică manifestarea permanentă a consecinţelor sentimentului de inferioritate, stăruinţa în acest sentiment se explică prin marile carenţe ale sentimentului de comuniune socială. Aceleaşi evenimente, aceleaşi traume, aceleaşi situaţii şi aceleaşi probleme de viaţă, dacă ar putea exista o similitudine absolută a lor, au repercusiuni diferite la fiecare individ în parte. Din această perspectivă, stilul de viaţă şi conţinutul acestuia în ceea ce priveşte sentimentul de comuniune socială este de o importanţă decisivă. Ceea ce în unele cazuri ne poate induce în eroare, făcându-ne să ne îndoim de exactitatea acestui fapt de experienţă, este că uneori omul cu o certă carenţă în ceea ce priveşte sentimentul de comuniune socială (o constatare pe care nu aş putea să o admit decât de la cercetători experimentaţi) vădeşte temporar, poate, manifestări ale sentimentului de

inferioritate, dar nicidecum un complex de inferioritate. Aceste constatări le putem face uneori la oameni care posedă un slab sentiment de comuniune socială, dar care trăiesc într-un mediu prielnic. în cazul complexului de inferioritate vom găsi întotdeauna confirmări în viața anterioară a persoanei respective, în atitudinea sa de până atunci, în faptul de a fi fost răsfățat în copilărie, în existența unor organe inferioare, în sentimentul de a fi fost neglijat în copilărie. Ne vom servi şi de alte mijloace ale psihologiei individuale, de analiza celor mai vechi amintiri din copilărie, de experiența acumulată de psihologia individuală în ceea ce priveşte stilul de viață în general şi influențarea acestuia prin poziția ocupată de individ în rândul fraților şi surorilor, de interpretarea viselor prin prisma psihologiei individuale. De asemenea, în cazul complexului de inferioritate, atitudinea sexuală şi dezvoltarea unui individ este numai o parte a întregului şi se include pe deplin în complexul de inferioritate.

NOTE

[1] „*selbstschöpferischen Kraft*", în textul original. (Nota trad.)

[2] *Überden Nervösen Charakter*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1972 (Nota ediției germane).

[3] E.Jahn, A. Adler, *Religion und Individualpsychologie*, Wien (1933).

[4] A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

[5] Divinități răzbunătoare care personificau remuşcarea şi care îi torturau mai ales pe ucigaşi. (Nota trad.).

[6] A se vedea A. Adler, *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

[7] A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

[8] „*Gangart*", în textul original. (Nota trad.).

7. COMPLEXUL DE SUPERIORITATE

Acum cititorul va pune pe drept cuvânt întrebarea unde este de găsit, în cazul complexului de inferioritate, aspirația către superioritate (*Streben nach Überlegenheit*). Căci, de fapt, dacă nu reuşim să punem în evidență această aspirație în extrem de numeroasele cazuri de complexe de inferioritate, atunci ştiința psihologiei individuale ar înregistra o asemenea contradicție încât ea ar trebui să eşueze. Dar o mare parte din această întrebare şi-a şi găsit răspunsul. Aspirația către superioritate îl face pe individ să se retragă din fața pericolului de îndată ce pare amenințat de o înfrângere din cauza deficitului său de sentiment de comuniune socială, ceea ce se manifestă printr-o lipsă de curaj (*Mutlosigkeit*), vădită sau ascunsă. Aspirația către superioritate îşi produce efectul prin aceea că îl menține pe individ pe linia de retragere din fața problemei sociale sau îi impune o eschivare (*Ausbiegung*). Fixarea în opoziția sa în termenii „Da, dar" („*Ja, aber*") îi impune o opinie care ține cont mai degrabă de „dar", iar lumea sa ideală îl farmecă atât de mult încât el este preocupat exclusiv sau îndeosebi de rezultatele şocului. Aceasta cu atât mai mult cu cât avem de-a face întotdeauna cu un individ care din copilărie, lipsit de un autentic sentiment de comuniune socială, s-a preocupat aproape în exclusivitate de persoana sa, de bucuriile sau de neplăcerile sale. în aceste cazuri putem distinge vreo trei tipuri al căror stil de viață nearmonic a dezvoltat clar mai ales o parte a vieții psihice. Unul din aceste tipuri cuprinde oameni la care sfera gândirii domină formele de expresie. Al doilea tip se caracterizează prin manifestarea copleşitoare a vieții afective şi impulsiilor. Al treilea tip se dezvoltă mai mult în direcția activității. Firește, nu înregistrăm niciodată absența completă a uneia din aceste trei laturi. De aceea orice eşec, în starea de şoc neîntreruptă, va scoate în relief îndeosebi această latură a stilului de viață. în timp ce, în general, la criminal şi la sinucigaş se manifestă mai mult latura activă, unele nevroze sunt marcate de accentul pus pe latura afectivă, pe când de cele mai multe ori în nevroza obsesională şi în psihoze accentul cade pe materialul ideatic[1]. Toxicomanul, desigur, este întotdeauna o fire sentimentală. Dezertarea din fața unei probleme de viață îi impune însă societății o misiune şi face din ea obiect de exploatare. Lipsa de colaborare a unora trebuie suplinită de randamentul sporit al celorlalți, în cadrul familiei sau al societății. Este o luptă secretă şi de neînțeles contra idealului societății, care se dă aici, un protest perpetuu care nu serveşte dezvoltării pe mai departe a sentimentului de comuniune socială, ci ţinteşte la disoluția acestuia. întotdeauna, însă, scopul superiorității personale se află în opoziție cu

colaborarea. Putem vedea că avem în acest caz de-a face cu oameni a căror dezvoltare a fost oprită, cărora le lipseşte capacitatea de a vedea, auzi, judeca şi vorbi corect. În locul unui *common sense* ei posedă o „inteligență privată" („*private Intelligenz*"), pe care se pricep să o utilizeze în aşa fel încât să-şi asigure abaterea de la conduita normală (*ihren Abwegigkeit*). Am descris copilul răsfățat ca pe un parazit în permanență preocupat să-şi pună semenii la contribuție. Dacă de aici rezultă un stil de viață, se lasă a se înțelege că în marea majoritate a eşecurilor contribuția celorlalți apare ca fiind proprietatea lor, fie că este vorba de afecțiune, de avere, de muncă fizică sau spirituală. Societatea, oricât de puternice ar fi mijloacele sau lozincile prin care se apără împotriva acestor abuzuri, trebuie ca din propriu-i impuls şi mai puțin din înțelegere să uzeze în mod firesc de blândețe şi de cruțare, deoarece eterna ei misiune este nu să pedepsească şi nu să răzbune greşelile, ci să le explice şi să le elimine. Dar există întotdeauna un protest contra imperativului vieții în comun (*Protest gegen den Zwang des Mitlebens*), din partea unor indivizi necalificați în sentimentul de comuniune socială, viață care lor li se pare de nesuportat, în contradicție cu inteligența lor privată şi amenințându-le aspirația către autoritate personală. Este semnificativ pentru puterea sentimentului de comuniune socială faptul că toată lumea recunoaşte abaterile de la conduita obştească şi eşecurile mai mari sau mai mici drept contrare normelor şi greşite, ca şi cum fiecare ar trebui să-şi plătească tributul față de sentimentul de comuniune socială. Chiar şi autorii cu poleială ştiințifică, uneori înzestrați cu trăsături geniale şi care îşi prezintă voința de putere, artificial cultivată, ca pe o deghizare a unei impulsii primitive a răului, ca pe o calitate de supraom, ca pe o impulsie sadică primordială, se văd obligați să facă o reverență în fața sentimentului de comuniune socială idealizat. Chiar şi criminalul, deja cu țelul său abominabil în minte, trebuie să plănuiască şi să caute o justificare pentru fapta sa până când să poată trece granița care încă îl mai desparte de degajarea de societate (*Gemeinschaftslosigkeit*). Privită din perspectiva fixă a sentimentului de comuniune socială ideal, orice abatere se prezintă ca o tentativă vicleană care țintește spre țelul unei superiorități personale. A putea fugi de o înfrângere pe terenul comunității este pentru cei mai mulți dintre aceşti oameni un fapt asociat cu un sentiment de superioritate. Iar pe când, din teama de înfrângere, se silesc să se țină mereu departe de sfera colaborării, ei trăiesc sau gustă abstinența lor de la problemele vieții ca pe o înlesnire şi ca pe un privilegiu, ca pe un avantaj față de ceilalți. Chiar când suferă, ca în nevroză, ei sunt cu totul încâlciți în țele poziției lor privilegiate, ale suferinței lor, fără a înțelege cum drumul pătimirii trebuie să-i conducă la dispensarea de problemele vieții. Cu cât mai mare este suferința lor, cu atât mai puțin sunt ei neliniştiți şi cu atât mai departe de adevăratul sens al vieții. Această suferință, care

este atât de indisolubil legată de facilitate şi de lepădarea problemelor vieţii, nu poate să apară ca o autopunițiune decât aceluia care nu a învăţat să înţeleagă formele de expresie ca pe o parte a întregului, ba încă şi mai mult, ca pe un răspuns la problemele puse de societate. El va privi suferința nevrotică ca pe un element stătător, cum o vede şi nevroticul.

Lucrul cel mai grav pentru adeptul sau pentru adversarul concepției mele va fi să se împace cu ideea că până şi umilința, slugărnicia, lipsa de independență, trândăvia şi trăsăturile masochiste, semne clare ale unui sentiment de inferioritate, fac să răsară sentimentul de uşurare sau chiar de privilegiere. Este lesne de înțeles că toate acestea reprezintă un protest contra unei rezolvări active a problemelor vieții, în sensul promovat de societate. Reprezintă, de asemenea, încercări viclene de a scăpa de o înfrângere când se face apel la sentimentul de comuniune socială, sentiment care, aşa cum reiese din întregul lor stil de viață, le este străin nevroticilor. De cele mai multe ori ei fac să revină celorlalți o sarcină dificilă[2] sau chiar le-o dictează — ca în masochism —, adesea împotriva voinței celorlalți. în toate cazurile de eşec este vizibilă poziția specială pe care individul şi-a acordat-o, poziție specială pe care câteodată o plăteşte cu suferințe, lamentări şi sentimente de culpabilitate, dar fără a se mişca din locul care, dată fiind lipsa de comuniune socială, pare a-i servi drept un alibi reuşit în cazul în care i s-ar adresa întrebarea: „Tu unde ai fost, când am împărțit lumea?"

Complexul de superioritate, aşa cum l-am descris, apare de cele mai multe ori clar conturat în atitudine, trăsături de caracter şi opiniile despre propriile dotări şi capacități supraomeneşti. El poate deveni vizibil şi în pretențiile exagerate față de sine şi față de ceilalți. A fi cu nasul pe sus, vanitatea în ceea ce priveşte înfățişarea exterioară, fie ea nobilă sau neglijentă, ținuta excentrică, atitudinile exagerat masculine la femei şi cele exagerat feminine la bărbați, aroganța, exuberanța, snobismul, mania de a se lăuda, comportamentul tiranic, înclinația de a căuta nod în papură, descrisă de mine ca tendință de depreciere caracteristică, cultul exagerat al eroilor, ca şi înclinația de a se bate pe burtă cu persoane proeminente sau de a porunci celor slabi, bolnavi sau insignifianți, accentuarea unei particularități speciale, abuzul de idei prețioase şi de curente de idei în scopul de a-i deprecia pe alții etc. pot să atragă atenția şi să ducă la descoperirea unui complex de superioritate. Tot aşa, explozii emoționale ca mânia, setea de răzbunare, mâhnirea, entuziasmul, râsul zgomotos obişnuit, incapacitatea de a asculta pe cineva şi de a-l privi în ochi, devierea asupra propriei persoane a unei conversații, entuziasmul obişnuit în ocazii adesea neadecvate pentru asemenea manifestări demonstrează foarte frecvent un sentiment de inferioritate care evoluează spre un complex de superioritate. De asemenea, presupunerile superstițioase, credința în capacități telepatice sau în premoniție, în inspirații profetice

trezesc pe drept cuvânt bănuiala de complex de superioritate. Aş mai dori să previn pe cei devotaţi ideii de colectivitate să nu utilizeze această idee prin prisma complexului de superioritate sau să o arunce în mod necugetat în capul oricui. Acelaşi lucru este valabil şi despre complexul de inferioritate şi suprastructurile care îl voalează. Ne facem suspecţi de ambele dacă azvârlim cu ele în stânga şi în dreapta în mod nesăbuit, neobţinând decât duşmănii, adesea îndreptăţite. Pe de altă parte, în caz de constatare exactă a unor asemenea fapte, nu trebuie să pierdem din vedere failibilitatea general umană (*allegemeine menschliche Fehlerhaftigkeit*) care face ca şi unele caractere distinse şi de valoare să poată cădea în greşeala complexului de superioritate. Să nu uităm, aşa cum Barbusse a şi spus-o, că „până şi omul cel mai bun nu se poate uneori sustrage sentimentului de dispreţ". De altfel este posibil ca aceste mărunte trăsături de caracter, abia camuflate, să ne facă să îndreptăm reflectorul psihologiei individuale asupra erorilor comise în faţa marilor probleme ale vieţii, spre a le înţelege şi explica. Cuvinte, fraze, chiar şi mecanismele psihice bine stabilite nu aduc nimic la înţelegerea individului. La fel cunoaşterea noastră privind tipurile. Dar ele ne pot servi ca, în cazul unei supoziţii, să luminăm un anumit câmp vizual în care sperăm să găsim unicitatea unei personalităţi (*das Einmalige einer Persönlichkeit*), unicitate pe care trebuie să ne-o explicăm pe parcursul consultaţiei, mereu atenţi la gradul de sentiment de comuniune socială pe care trebuie să-l întregim.

Dacă, în scopul de a obţine un sumar tabel sinoptic al ideilor directoare în procesul dezvoltării umanităţii, le concentrăm până la chintesenţa lor, ne găsim în cele din urmă în faţa a trei linii de mişcare formale, care, în împrejurările date, şi succedându-se una alteia, conferă valorarea sa întregului comportament uman. După milenii şi milenii de viaţă probabil idilică, drept urmare a poruncii „înmulţiţi-vă!" terenurile producătoare de nutreţ s-au restrâns şi umanitatea şi-a creat ca ideal al salvării pe Titan, pe Hercule sau Imperatorul. Până în zilele noastre — în cultul eroilor, în manifestările de agresivitate, în război — găsim în toate păturile sociale ecoul puternic al vremilor apuse, proslăvit de bogat şi de sărac drept cea mai bună cale pentru progresul umanităţii. Generat de limitarea mijloacelor de subzistenţă[3], instinctul forţei musculare (*musculare Drang*) duce în mod logic la imobilizarea şi exterminarea celor slabi. Luptătorul de categorie grea preferă soluţia simplă: unde există puţină hrană, el o revendică pentru sine. îi plac conturile simple şi clare, dat fiind faptul că ele sunt în favoarea sa. în profilul civilizaţiei noastre acest mod de a gândi[4] ocupă un spaţiu vast. Femeile sunt aproape cu totul excluse de la performanţele de acest fel, ele nefiind luate în considerare decât ca mame, admiratoare şi îngrijitoare. Mijloacele de subzistenţă au crescut însă considerabil. Acest spirit al simplistei dorinţe de putere (*Machtstreben*) nu este de-acum un nonsens?

Mai rămâne grija pentru viitor, pentru urmaşi. Tatăl adună cu japca bunuri pentru copiii săi. Se îngrijeşte de generaţiile viitoare. Dacă are grijă de a cincea generaţie, se îngrijeşte de urmaşii a cel puţin 32 de persoane din generaţia sa, care fac acelaşi lucru în ceea ce priveşte urmaşii lor.

Mărfurile se strică. Pot fi preschimbate în aur. Se poate conferi aurului valoarea mărfurilor. Poate fi cumpărată forţa de muncă a celorlalţi. Li se poate comanda, ba mai mult, li se pot întipări convingeri, un sens al vieţii. Pot fi educaţi în sensul venerării forţei, a aurului. Li se pot da legi care să-i pună în serviciul puterii, al proprietăţii.

Nici în această sferă femeia nu are un rol creator, tradiţia şi educaţia instituind bariere în calea afirmării sale. Ea poate participa dacă admiră sau poate sta de-o parte, decepţionată. Ea poate jura credinţă puterii sau, cum se întâmplă de cele mai multe ori, se poate opune neputinţei sale, apucând-o pe căi greşite.

Majoritatea bărbaţilor şi femeilor pot să venereze concomitent puterea şi proprietatea, unii cu o strădanie plină de speranţă, celelalte cu o admiraţie infructuoasă. Femeia se află la o prea mare distanţă spre a atinge acest ideal de civilizaţie (*Kulturideale*).

Filistinului puterii şi proprietăţii i se asociază acum, în strădania armonioasă către o superioritate personală, semidoctul infatuat (*Bildungsphilister*). A şti este (de asemenea) putere[5]. Insecuritatea vieţii nu a găsit până acum — în general — o soluţie mai bună decât aspiraţia la putere (*Streben nach Macht*). Este timpul să medităm dacă aceasta este unica şi cea mai bună cale de asigurare a vieţii, de dezvoltare a umanităţii. Putem afla câte ceva despre structura vieţii femeii, dat fiind faptul că femeia nu este până azi copărtaşă la puterea semidoctismului infatuat (*Bildungsphilisterium*).

Cu toate acestea, este uşor de înţeles că, dispunând de o pregătire egală, femeia ar putea participa cu succes la puterea filistinismului. Ideea platonică a superiorităţii puterii musculare şi-a pierdut deja, desigur, importanţa sa în neinteligibil (inconştient). Cum altfel ar putea fi utilizată revolta secretă sau făţişă a lumii feminine (protestul viril), în nenumăratele sale variante, în favoarea comunităţii?

În definitiv, noi toţi trăim ca paraziţi pe socoteala nepieritoarelor realizări ale artiştilor, geniilor, gânditorilor, cercetătorilor şi exploratorilor. Ei sunt adevăraţii conducători ai omenirii. Ei sunt forţa motrice a istoriei universale, pe când noi suntem distribuitorii. Până în prezent, între bărbat şi femeie au decis puterea, proprietatea, tenebrele educaţiei (*Bildungsdunkel*). De unde zarva şi multele cărţi pe tema dragostei şi a căsătoriei.

Dar marile opere din care trăim sunt totdeauna pătrunse de valoarea supremă. Biruinţa lor nu este de cele mai multe ori celebrată cu discursuri

pompoase. Este însă gustată de toți. La aceste mari opere au participat desigur şi femeile. Puterea, proprietatea şi infatuarea au barat calea multora dintre ele. în întreaga dezvoltare a artei răsună vocea masculină. Femeia este suplinitoarea bărbatului şi, de aceea, o ființă de categoria a doua, până când una din ele va face să fie descoperită vocea feminină şi o va impune. în arta dramatică şi în coregrafie acest lucru s-a şi petrecut. Aici femeia poate fi ea însăşi şi a atins culmile realizării de sine.

NOTE

[1] A. Adler, „Die Zwangsneurose", în *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig, 1931.

[2] „*eine Fleissaufgabe*", în textul original. (Nota trad.)

[3] „*aus der Enge der Futterplätze*", în textul original. (Nota trad.)

[4] „*dieser Gedankengang*", în textul original. (Nota trad.)

[5] Francis Bacon spusese şi el, în *Religious meditations*: „*Knowledge is power*" = ştiința este putere. (Nota trad.)

8. TIPURI DE EŞEC IN VIAȚA. SEMNIFICAȚIA SINUCIDERII

Abordez cu mare precauție teoria tipurilor, deoarece învățăcelul s-ar putea lesne iluziona că un tip este ceva aproape structurat, ceva de sine stătător, care are, în linii mari, o structură caracteristică. Dacă el rămâne la această concepție şi crede că, atunci când aude termenii „criminal", „nevroză anxioasă" sau „schizofrenie", a şi sesizat ceva din cazul individual, atunci el nu numai că îşi curmă posibilitatea cercetării individuale, ci nu va mai ieşi niciodată din neînțelegerile care iau naştere între el şi pacient. Poate că vederile cele mai bune pe care le-am dobândit ocupându-mă de viața psihică îşi au originea în prudența cu care m-am folosit de teoria tipurilor (*Typenlehre*). O folosință de care, ce-i drept, nu ne putem lipsi cu totul, care ne permite să avem o privire asupra întregului, să punem un diagnostic general, dar care ne spune prea puțin despre cazul special şi tratamentul acestuia. Cel mai bine procedează acela care îşi aminteşte întotdeauna că în cazul oricărui eşec avem de-a face cu simptoame, simptoame care s-au dezvoltat dintr-un sentiment de inferioritate aparte, vizând un complex de superioritate, în prezența unui factor exogen care cerea mai mult sentiment de comuniune socială decât individul a acumulat din copilărie.

Să începem cu „copiii greu educabili". Fireşte, nu se vorbeşte de acest tip decât dacă se prezintă ca un participant egal îndreptățit la colaborare. Lipseşte sentimentul de comuniune socială, cu toate că pe drept suntem obligați să constatăm că un sentiment de comuniune socială suficient pentru condițiile obişnuite adesea s-a dovedit a nu mai fi suficient din cauza încordării nejustificate de acasă şi de la şcoală. Acest caz este frecvent şi în general cunoscut în manifestările sale. în legătură cu aceasta, putem recunoaşte valoarea cercetării de psihologie individuală, care ne pregăteşte pentru abordarea cazurilor mai dificile. O examinare prin metode experimentale sau grafologice a individului brusc izolat de mediul său poate duce la mari erori şi nu ne îndreptățeşte nicidecum să-i facem recomandări speciale individului astfel izolat sau să-l clasificăm într-un fel sau altul. Este clar că psihologia individuală trebuie să aibă o cunoaştere satisfăcătoare a tuturor relațiilor sociale posibile şi a tuturor anomaliilor, spre a putea vedea lucrurile în mod corect. Putem merge şi mai departe şi să-i cerem practicantului psihologiei individuale (*Individualpsychologe*) să dispună de o opinie cu privire la misiunea sa, o opinie asupra cerințelor vieții, o concepție despre lume care să tindă spre binele colectivității.

Am propus o diviziune a copiilor greu educabili care, în multe privințe, s-a dovedit utilă: copii mai mult pasivi, cum sunt leneşii, indolenții, supuşii dependenți, timizii, anxioşii, mincinoşii etc., precum şi copii mai activi, cum sunt autoritarii, neastâmpărații, nervoşii şi cei înclinați spre accese de furie, turbulenții, violenții, fanfaronii, dezertorii, hoții, cei care se excită lesne din punct de vedere sexual etc. Nu trebuie să despicăm firul de păr în patru, ci să căutăm să ne convingem ce grad al activității (*Grad der Activität*) se poate constata pentru fiecare caz în parte. Lucrul acesta este cu atât mai important cu cât, în cazul unui eşec la maturitate, ne putem aştepta să observăm aproximativ acelaşi grad de activitate (*Grad von Activität*) ca în copilărie. Gradul aproximativ de activitate pe care îl numim curaj (*Mut*) se va găsi la copiii care dispun de un satisfăcător sentiment de comuniune socială. Dacă ne dăm silința să căutăm acest grad de activitate în temperament, în rapiditatea sau încetineala mersului înainte, nu trebuie să uităm că şi aceste forme de expresie sunt părți ale întregului stil de viață şi că apar modificate în caz de tratament reuşit. Să nu ne surprindă că putem descoperi printre nevrotici un mai mare procent de copii *pasivi*, iar printre criminali un număr mai mare de copii *activi*. Faptul că un eşec tardiv poate avea loc fără dificultăți în procesul educațional l-aş atribui unei observații eronate. Fără îndoială că, în mod excepțional, condiții exterioare favorabile pot să ascundă ieşirea la suprafață a unui cusur din copilărie, cusur care apare imediat la o încercare mai severă. Tuturor probelor experimentale noi le preferăm pe acelea instituite de viață, deoarece în acestea din urmă nu este neglijată relația cu viața.

Defectele copiilor, care țin de domeniul psihologiei medicale, se găsesc — abstracție făcând de cazurile de tratament brutal — aproape exclusiv la copiii răsfățați şi dependenți şi pot fi corelate cu o activitate mai intensă sau mai puțin intensă. Aşa sunt enurezia, dificultățile de hrănire, constipația, bâlbâială ş.a.m.d. Acestea se manifestă ca un protest contra îndemnului la independență şi colaborare şi constrâng la asistență din partea celorlalți. Masturbarea infantilă, continuată multă vreme, în pofida descoperirii ei, marchează şi ea un deficit al sentimentului de comuniune socială. Nu va fi niciodată de ajuns să acționăm doar asupra simptoamelor spre a extirpa defectul. Nu ne putem aştepta la un succes cert decât intensificând sentimentul de comuniune socială.

Dacă cursururile şi dificultățile mai mult pasive ale copiilor demonstrează o trăsătură înrudită cu nevroza (puternica accentuare a lui „da" şi încă şi mai puternica accentuare a lui „însă"), în schimb retragerea din fața problemelor vieții are loc fără o reliefare mai clară a complexului de superioritate. Se poate observa o cantonare fascinantă în spatele frontului vieții, o distanțare de colaborare sau căutarea înlesnirii şi a subterfugiilor în cazul ratării succesului. Decepția repetată, teama de noi

decepții şi înfrângeri se manifestă în menținerea simptoamelor-şoc (*Schocksymptomen*), care asigură rămânerea departe de rezolvarea problemelor colectivității. Uneori, cum se întâmplă adesea în nevroza obsesională, bolnavul ajunge să profere blesteme, ceea ce trădează nemulțumirea sa față de ceilalți, în mania persecuției este încă şi mai vizibil sentimentul de ostilitate al bolnavului față de viață, ca şi rămânerea sa departe de problemele vieții. Ideile, sentimentele, judecățile şi concepțiile sunt orientate în permanență în sensul retragerii, aşa încât oricine ar putea observa clar: *nevroza este un act creator şi nu o regresiune la forme infantile sau atavice*. Acest act creator (*schöpferische Akt*), al cărui urzitor este stilul de viață, legea de mişcare autocreată, țintind mereu o formă oarecare de superioritate, este totodată acela care, iarăşi în conformitate cu stilul de viață, caută să pună obstacole în calea însănătoşirii, până când la pacient biruie conştiința, judecata sănătoasă (*common sense*). Nu rareori țelul secret al obținerii superiorității, aşa cum am descoperit eu, este mascat de o perspectivă pe jumătate tristă, pe jumătate consolatoare: pacientul ar fi realizat totul dacă avântul său incomparabil nu ar fi fost zădărnicit de un flecuşteț, de cele mai multe ori din vina altora. Cine are experiență în acest domeniu va găsi întotdeauna printre antecedentele eşecului un foarte pronunțat sentiment de inferioritate, aspirația către superioritate personală şi un sentiment de comuniune socială deficient.

O retragere totală din fața problemelor vieții este sinuciderea, în structura psihică a acesteia există activitate, dar nicidecum curaj, sinuciderea fiind un protest activ împotriva colaborării utile. Lovitura care îl doboară pe sinucigaş nu cruță pe ceilalți. Societatea, în strădania ei de propăşire, se va simți întotdeauna rănită de sinucidere. Factorii exogeni care pun capăt sentimentului de comuniune socială deficient sunt cele trei mari probleme ale vieții definite de noi — societatea, profesiunea şi iubirea. în toate cazurile, ceea ce conduce la sinucidere sau la dorința de a muri este o înfrângere sau teama de o înfrângere în una din cele trei probleme de viață, asociată uneori cu o fază de depresie sau de melancolie. Contribuția psihologiei individuale — aşa cum, în anul 1912, am putut stabili prin cercetările mele asupra acestei maladii psihice, arătând că orice veritabilă melancolie[1], ca amenințările cu sinuciderea, reprezintă o agresiune contra celorlalți înlesnită de carențele sentimentului de comuniune socială — a netezit mai apoi drumul către o mai bună înțelegere a acestei psihoze. Ca şi sinuciderea, la care din păcate adesea duce această psihoză, ea este instalarea unui act de disperare în locul colaborării utile pe plan social. Pierderea averii, a unui loc de muncă, decepția erotică, umilințele de tot felul pot să aducă acest act de disperare în concordanță cu legea de mişcare, într-o formă în care persoana respectivă să nu se sperie nici de jertfirea rudelor apropiate sau a

altora. Acela care are simț psihologic va înțelege că este vorba de oameni care sunt deziluzionați de viață mai uşor decât ceilalți, deoarece ei aşteaptă de la ea prea mult. Judecând după stilul lor de viață, pe drept cuvânt ne-am putea aştepta să găsim în copilăria lor un grad ridicat de impresionabilitate asociat cu o stare de indispoziție persistentă sau cu tendința de automutilare, ca pedeapsă pentru alții. Efectul de şoc, mai puternic la ei în comparație cu normalul, provoacă, aşa cum au stabilit cercetările mai noi, modificări somatice care ar putea sta sub influența sistemului vegetativ şi endocrin. La o cercetare mai exactă se va vedea, desigur, ca în majoritatea cazurilor mele, că inferioritatea organelor şi, încă şi mai mult, un regim de răsfăț în copilărie l-au îndemnat pe copil la un stil de viață de felul acesta şi au restrâns dezvoltarea unui sentiment de comuniune socială satisfăcător. Nu rareori se va constata la ei o tendință, mai fățişă sau mai ascunsă, de a face crize de furie, de a domina toate problemele, mari sau mici, din ambianța lor, prilej de a-şi demonstra rangul înalt.

Un adolescent în vârstă de 17 ani, prâslea al familiei, din cale afară de răsfățat de mamă, a rămas în paza unei surori mai mari, pe timpul în care mama făcea o călătorie. într-o seară, pe când sora sa fi lăsase singur acasă, şi cum avusese de luptat la şcoală cu dificultăți in aparență de neînvins, el s-a sinucis, lăsând următorul bilet: „Nu-i comunica mamei ce am făcut. Adresa ei de acum este... Spune-i la întoarcere că viața nu-mi mai aducea nici o bucurie şi să-mi pună în fiecare zi flori la mormânt".

O bătrână, bolnavă incurabil, s-a sinucis din cauză că vecinul ei nu voia să se despartă de aparatul său de radio.

Şoferul unui bogătaş a aflat, la moartea stăpânului, că nu va obține moştenirea promisă; el şi-a ucis soția şi fiica şi s-a sinucis.

O femeie în vârstă de 56 de ani, care a fost răsfățată atât în copilărie cât şi mai târziu — de către bărbatul ei — şi care avusese in societate un rol proeminent, a suferit foarte mult la moartea soțului. Copiii ei, căsătoriți, nu prea erau dispuşi să se devoteze trup si suflet mamei lor. în urma unui accident, ea a suferit o fractură femurală. Şi după însănătoşire, tot izolată de societate a rămas. Nu se ştie cum, i-a venit ideea că o călătorie în jurul lumii i-ar aduce impresiile captivante care acasă îi lipseau. Două prietene s-au arătat gata să o însoțească. în marile metropole ale continentului, însă, prietenele o lăsau mereu singură, desigur din cauză că ea se mişca greu. A cuprins-o o nespusă indispoziție, care a evoluat până la melancolie, aşa încât şi-a chemat unul dintre copii. în locul acestuia, a venit o soră de caritate care a adus-o acasă. Am văzut-o pe această femeie după trei ani de suferință, timp în care nu intervenise nici o ameliorare. Se plângea mai ales de faptul că copiii ei trebuie să fi suferit îngrozitor din pricina bolii ei. Aceştia o vizitau pe rând, dar. insensibilizați de durata suferințelor mamei lor, nu manifestau cine ştie ce

interes pentru dânsa. Bolnava exprima mereu idei de sinucidere şi nu înceta să vorbească de atitudinea extrem de grijulie a copiilor. Era uşor de văzut că femeia avea parte de o mai mare atenţie decât înainte de boală, după cum de asemenea era uşor de văzut că recunoaşterea de către ea a atitudinii grijulii a copiilor era în contradicţie cu adevărul, mai ales cu acea dăruire de sine pe care ea o aştepta ca femeie răsfăţată. Dacă ne punem în locul ei, înţelegem uşor cât de greu i-a venit acestei femei să renunţe la atitudinea grijulie atât de scump plătită prin boală.

Un alt mod de activitate, care nu este îndreptat contra propriei persoane, ci împotriva altora, este dobândit de timpuriu de copii, care cred că ceilalţi ar fi, cumva, obiectul lor şi care, dând expresie acestei credinţe, ameninţă prin aceasta bunurile, munca, sănătatea şi viaţa celorlalţi. Cât de departe merg ei în acea direcţie, depinde iarăşi de gradul atins de sentimentul lor de comuniune socială. Şi va trebui să ţinem seama întotdeauna, în fiecare caz special, de acest punct de vedere. Se înţelege că această concepţie despre sensul vieţii, exprimată în idei, sentimente şi dispoziţii, în trăsături de caracter şi acţiuni, dar niciodată prin cuvinte adecvate, le face grea viaţa, aşa cum este ea în realitate, cu cerinţele ei sociale. Senzaţia că viaţa este ostilă este proprie acelor indivizi în căutare de satisfacţii imediate, atitudine care lor li se pare pe de-a-ntregul îndreptăţită. Aşa se face că această dispoziţie este strâns legată de un sentiment de frustrare, care trezeşte şi alimentează invidia, gelozia, lăcomia şi o tendinţă de doborâre definitivă a victimei alese. Deoarece aspiraţia către o dezvoltare utilă (*dar Streben nach nützlicher Entwicklung*) este frânată de sentimentul de comuniune socială deficient, iar marile speranţe alimentate de beţia superiorităţii rămân neîmplinite, puseele afective sunt adesea cauză de atacare a celorlalţi. Complexul de inferioritate devine permanent de îndată ce eşuarea de la linia colectivităţii devine sesizabilă în şcoală, în societate, pe plan erotic. Jumătate dintre indivizii care au ajuns să comită crime sunt muncitori necalificaţi, care au dat greş la şcoală. Un mare număr dintre criminalii dovediţi ca atare suferă de boli venerice, semn că au eşuat în rezolvarea problemei iubirii (*Liebesproblem*). Ei nu-şi caută tovarăşi decât printre cei de-o teapă cu ei, certficând astfel îngustimea sentimentelor lor de amiciţie. Complexul lor de superioritate este generat de convingerea că sunt superiori victimelor lor şi că printr-un mod de a proceda convenabil pot să joace o festă legilor şi organelor de ordine. în realitate nu există criminal care să nu aibă la răboj mai mult decât i s-a putut imputa, făcând abstracţie de numărul oricum mare al celor care niciodată nu au fost descoperiţi. Criminalul comite fapta cu iluzia de a nu fi niciodată descoperit, dacă „lucrează" ca la carte. Dacă este prins, este absolut convins că aceasta s-a întâmplat din cauză că a neglijat o bagatelă, care a dus la descoperirea faptei sale. Dacă mergem până în copilărie pe urmele

înclinației către crimă, pe lângă o activitate prost dirijată de la început, asociată cu trăsături de caracter dușmănoase şi cu un sentiment de comuniune socială deficitar, găsim în inferioritatea organică, în răsfăț şi în neglijare cauze care au condus la dezvoltarea stilului de viață criminal. Răsfățul este poate cauza cea mai frecventă. Aşa cum ameliorarea stilului de viață nu poate fi niciodată exclusă, este de asemenea necesar ca, în fiecare caz în parte, să se ia în considerare cercetarea gradului de dezvoltare a sentimentului de comuniune socială şi ponderea factorului exogen. Nimeni nu cade atât de uşor pradă pericolului tentației cum cade copilul răsfățat, care este învățat să i se împlinească orice vrere. Dimensiunea tentației trebuie sesizată exact, influența ei fiind cu atât mai periculoasă cu cât este mai legată de activitate. De asemenea, este clar că în cazul criminalului trebuie să-l înțelegem pe individ în raport cu starea sa socială. în multe cazuri esența sentimentului de comuniune socială poate fi suficientă spre a-l ține pe om departe de crimă, cu condiția de a nu se pretinde prea mult de la sentimentul de comuniune socială. Această circumstanță explică de ce în condiții economice grele criminalitatea sporeşte considerabil. Că această circumstanță nu este cauza crimei ne-o dovedeşte faptul că în Statele Unite într-o epocă de prosperitate a avut loc de asemenea o creştere a criminalității, deoarece ocaziile ispititoare de a pune mâna uşor şi rapid pe bogății erau numeroase. Dacă, în căutarea cauzelor înclinației spre crimă, ne oprim asupra mediului din copilărie, asupra faptului că în anumite cartiere ale unui mare oraş criminalitatea este considerabilă, nu trebuie să tragem nicidecum concluzia că am dat peste cauza fenomenului. Este, dimpotrivă, mai uşor de recunoscut că în aceste condiții nu este de aşteptat o dezvoltare benefică a sentimentului de comuniune socială. Să nu uităm, în această perspectivă, cât de eficientă este pregătirea pentru viața de mai târziu a unui copil, când de mic este crescut în spiritul protestului contra vieții, în lipsuri şi mizerie şi când, zi de zi, el vede cum alții duc o viață mai bună, la aceasta adăugându-se şi faptul că nu este nicidecum încurajat să-şi dezvolte sentimentul de comuniune socială. O foarte bună şi instructivă ilustrare a celor de mai sus ne oferă cercetările întreprinse de dr. Young asupra configurației crimei într-o sectă imigrantă. în prima generație, care a trăit în izolare şi sărăcie, nu a existat nici un criminal. în a doua generație, ai cărei copii deja au frecventat şcolile publice, fiind însă educați în tradițiile sectei lor, smerenia şi sărăcia, s-a şi înregistrat un mare număr de criminali. în generația a treia numărul acestora a devenit însăimântător de mare.

O categorie perimată este şi aceea a „criminalului înnăscut". Nu se poate ajunge la o asemenea concepție eronată, ca şi la ideea crimei generate de sentimentul de culpabilitate decât dacă nu se ține seama de conceptele noastre privind profundul sentiment de inferioritate din

copilărie, modelarea complexului de superioritate şi dezvoltarea deficientă a sentimentului de comuniune socială. Găsim un mare număr de semne de inferioritate organică la criminali şi mari oscilaţii ale metabolismului bazai în şocul trăit în momentul unei condamnări, ca indicii probabile ale unei constituţii care ajunge mai greu la echilibru. Găsim printre criminali un număr extrem de mare de oameni care au fost răsfăţaţi sau care tânjesc după răsfăţ, după cum găsim printre ei şi din cei care odinioară, pe când au fost copii, au fost neglijaţi. Ne vom putea mereu convinge de aceste realităţi, numai să nu le abordăm cu o frază sau cu o formulă îngustă. Faptul inferiorităţii organice apare adesea în urâţenia unor criminali, pe când bănuiala — întotdeauna confirmată — de răsfăţare apare în privinţa multor oameni care au chipuri de îngeri.

N. era un tânăr şarmant, care după şase luni de detenţie a fost eliberat din închisoare, cu suspendarea pedepsei. Delictul său consta în furtul unei importante sume de bani din seiful şefului său. în ciuda faptului că risca o pedeapsă de trei ani de detenţie în caz de recidivă, la scurtă vreme el a furat din nou o mică sumă. înainte ca fapta sa să fie făcută publică, făptaşul mi-a fost încredinţat mie. Era fiul cel mare dintr-o familie foarte onorabilă, favoritul dezmierdat al mamei sale. Se arăta extrem de ambiţios şi voia să o facă pretutindeni pe şeful. Nu-şi căuta prieteni decât printre cei aflaţi sub nivelul său, trădându-şi astfel sentimentul de inferioritate. Cele mai vechi amintiri din copilărie ale sale erau ale unuia care întotdeauna primeşte. Acolo unde el a comis furtul acelei importante sume de bani el vedea în juru-i oameni dintre cei mai bogaţi, într-o perioadă în care tatăl său îşi pierduse postul şi nu mai putea îngriji de familie ca până atunci. Vise de ascensiune şi situaţii visate, al căror erou era el, definesc strădaniile sale ambiţioase şi sentimentul său de predestinare în ceea ce priveşte reuşita sigură. într-o ocazie ispititoare, a urmat furtul, în ideea că acum el se putea dovedi superior tatălui. Al doilea furt, mai puţin important, a avut loc ca un protest împotriva suspendării executării pedepsei şi împotriva situaţiei de subordonat din prezent. Pe când fusese la închisoare, visase o dată că i se servise la masă felul de mâncare preferat, dar şi-a amintit în vis că lucrul acesta nu era totuşi cu putinţă aici. Pe lângă lăcomie, visul acesta face să transpară clar protestul său împotriva verdictului.

De regulă, vom constata la toxicomani o activitate redusă. Anturajul, tentaţia, familiarizarea cu droguri ca morfina şi cocaina în cazuri de boală sau în exercitarea profesiei medicale se prezintă ca ocazii, dar care nu au repercusiuni decât în situaţiile în care respectiva persoană se află în faţa unei probleme aparent insolubile. Ca şi în sinucidere, rareori lipseşte atacul voalat la adresa acelora cărora le revine grija pentru persoana respectivă. Aşa cum am arătat, în alcoolism joacă un rol o componentă specială a gustului (*eine besondere*

Geschmackskomponente), aşa cum abstinenţa totală este desigur esenţialmente facilitată de lipsa de plăcere pentru alcool, începutul alcoolismului este adesea marcat de un profund sentiment de inferioritate, dacă nu de un dezvoltat complex de superioritate, manifestat clar anterior prin timiditate, izolare, hipersensibilitate, neastâmpăr, excitabilitate, simptoame nevrotice cum ar fi anxietatea, depresia, insuficienţa sexuală sau un complex de superioritate marcat de lăudăroşenie, maliţie, înclinaţia spre critică, voluptatea puterii etc. Nevoia excesivă de a fuma şi, de asemenea, pofta nepotolită de cafea neagră caracterizează adesea o dispoziţie timorată şi lipsa de fermitate. Cu ajutorul unui subterfugiu, apăsătorul sentiment de inferioritate va fi temporar înlăturat şi chiar, ca de exemplu în acţiunile criminale, va fi transformat în activitate intensă, în toate cazurile de alcoolism, orice eşec poate fi imputat viciului de neînfrânt, fie că este vorba de un eşec în relaţiile sociale, în profesie sau pe plan erotic. Pe de altă parte, efectul imediat al drogului este să-i ofere persoanei respective o senzaţie de despovărare (*Gefühl der Entlastung*).

Un bărbat în vârstă de 26 de ani, mai tânăr cu opt ani decât sora sa, a crescut în condiţii favorabile, extraordinar de răsfăţat şi manifestând o mare încăpăţânare. El îşi aminteşte că adesea mama sa sau sora îl ţineau în braţe, deghizat în păpuşă. Pe când avea patru ani şi a fost încredinţat, pentru două zile, educaţiei mai severe a bunicii sale, la prima observaţie mai aspră a acesteia el şi-a făcut bocceaua şi a vrut să plece acasă. Tatăl se întrecea cu băutura, ceea ce o scotea din sărite pe mamă. La şcoală, influenţa părinţilor se făcea prea mult simţită în favoarea sa. Aşa cum o făcuse şi la vârsta de patru ani, băiatul a părăsit şi casa părintească, deoarece, cu timpul, mama l-a răsfăţat mai puţin. Nu s-a putut aclimatiza printre străini şi, aşa cum li se întâmplă adesea copiilor răsfăţaţi, la reuni-unile mondene, în viaţa profesională, precum şi în faţa fetelor, el manifesta întotdeauna o stare de depresie anxioasă şi emoţie. A ajuns să se înţeleagă mai bine cu unii care l-au dus la cârciumă. Când mama sa a aflat de lucrul acesta şi mai ales când a aflat că, în stare de ebrietate, a intrat în conflict cu poliţia, l-a căutat şi l-a rugat, cu cuvinte care ar fi înduplecat şi pietrele, să se lase de băutură. Urmarea a fost nu numai că el a continuat să-şi caute alinarea în băutură, ci şi că a ridicat la nivelul de odinioară vechea grijă a mamei pentru el şi răsfăţul.

Un student în vârstă de 24 ani se plângea de dureri de cap permanente. încă din şcoală el manifesta grave simptoame nevrotice de agorafobie. I s-a permis să susţină acasă examenul de bacalaureat. După aceea starea sa a fost mult mai bună. în primul an de studii universitare s-a îndrăgostit de o fată şi s-a căsătorit. La scurt timp după aceea durerile de cap i-au revenit. Drept cauză a cefaleei acestui bărbat, foarte ambiţios şi nespus de răsfăţat, era continua insatisfacţie faţă de soţia sa şi gelozia, ceea ce reieşea clar din atitudinea sa şi din vise, dar pe care el nu le-a

înțeles niciodată cum se cuvine. Astfel, o dată a visat că a văzut-o pe soția sa îmbrăcată ca pentru vânătoare. în copilărie suferise de rahitism şi îşi aminteşte că atunci când dădaca, tracasată de mofturile lui, voia să aibă linişte, încă şi la vârsta de patru ani îl aşeza pe spate, poziție din care nu se putea ridica singur, dată fiind obezitatea sa. Ca al doilea născut, se găsea mereu în conflict cu fratele mai mare, voind să fie întotdeauna primul. împrejurări favorabile l-au ajutat mai târziu să ocupe o poziție înaltă, pentru care era destul de bine pregătit spiritual (*geistig*), dar nu şi sufleteşte (*seelisch*)[2]. Iritarea inevitabilă pe care i-o cauza această poziție l-a făcut să recurgă la morfină, de care s-a dezbărat în câteva rânduri, căzându-i însă iarăşi şi iarăşi victimă. Gelozia sa neîntemeiată a constituit o circumstanță agravantă. Deoarece a devenit nesigur de poziția sa, s-a sinucis.

NOTE

[1] A se vedea A. Adler, *Praxis und Theorie der Individual psychologie*.

[2] Divizare a psihicului pe care psihologul şi filosoful german Ludwig Klages o duce la expresia sa cea mai pregnantă în masiva lucrare *Spiritul ca adversar al sufletului* (1929-1932). (Nota trad.)

9. LUMEA FICTIVĂ A RĂSFĂȚATULUI

Persoanele răsfățate nu au o bună reputație. Nu au avut niciodată. Părinților nu le place să fie învinuiți că şi-au răsfățat copiii. Orice persoană răsfățată se împotriveşte să fie considerată ca atare. Suntem mereu în incertitudine cu privire la înțelesul termenului răsfățare. Dar, ca prin intuiție, fiecare o simte ca pe o povară şi ca pe un obstacol pentru o dezvoltare corectă.

Cu toate acestea, oricui îi place să fie obiectul dezmierdării. Unora le place lucrul acesta în mod cu totul deosebit. Din fericire, mulți copii se împotrivesc la răsfăț, aşa încât pagubele sunt mai mici. Cu formule psihologice nu rezolvăm nimic[1]. Nu le putem folosi ca pe nişte linii directoare rigide care să-şi găsească întrebuințarea în descoperirea bazelor unei personalități sau în explicarea atitudinilor şi a caracterului. Trebuie mai degrabă să ne aşteptăm ca în fiecare tendință să găsim un milion de variante şi de nuanțe, iar ceea ce credem că am găsit trebuie întotdeauna să fie comparat şi adeverit de fapte de acelaşi fel. Căci atunci când un copil se opune răsfățului, de obicei el merge mai departe cu rezistența sa şi o transpune şi în alte situații, caz în care ar fi absolut rezonabil să se recurgă la un ajutor amical venit din afară.

Când răsfățarea are loc mai târziu în viață şi nu este legată, ca adesea în asemenea cazuri, de o înăbuşire a liberului arbitru, se poate ca răsfățatul să ajungă uneori la saturație. Dar stilul de viață dobândit în copilărie nu se va mai schimba prin aceasta.

Psihologia individuală afirmă că nu există altă cale de a înțelege un om decât examinarea mişcărilor pe care el le face spre a-şi rezolva problemele de viață. „Cum"-ul şi „de ce"-ul (*das Wie und das Warum*) sunt de observat cu băgare de seamă. Viața individului începe cu posesiunea posibilităților umane, cu posibilitățile de dezvoltare care, desigur, sunt diferite, fără ca noi să fim în stare să recunoaştem această diferențiere decât după înfăptuirile sale (*aus seinem Leistungen*). Ceea ce noi reuşim să vedem la începutul vieții este deja puternic influențat de circumstanțele exterioare, din prima zi de naştere. Ambele influențe, ereditatea şi mediul, devin proprietatea sa, pe care copilul le foloseşte spre a-şi găsi calea dezvoltării, însă cale şi mişcare (*Weg und Bewegung*) nu pot fi concepute sau exersate fără direcție şi scop. Scopul sufletului omenesc este biruința, perfecțiunea, securitatea, superioritatea.

În folosința influențelor care îi vin de la corpul său sau de la lumea înconjurătoare, copilul este mai mult sau mai puțin redus la propria-i putere creatoare, la ghicirea unei căi. Opinia sa despre viață, care stă la baza comportamentului său, nici formulată în cuvinte, nici exprimată pe

plan ideatic, este propria sa capodoperă (*Meisterstück*). Aşa ajunge copilul la legea sa de mişcare care, după oarecare exersare, se concretizează în acel stil de viaţă prin prisma căruia îl vedem pe individ că gândeşte, simte şi acţionează pe parcursul întregii sale vieţi. Acest stil de viaţă se dezvoltă aproape întotdeauna în situaţia în care copilul este sigur de sprijinul din afară, în împrejurări variate un asemenea stil de viaţă nu pare întru totul adecvat, atunci când, afară, în viaţă, pare necesară o acţiune care se poate lipsi de un ajutor sentimental.

Se pune acum întrebarea ce atitudine este corectă în viaţă, cum este de aşteptat să rezolvăm problemele vieţii? Psihologia individuală caută să răspundă, pe cât posibil, la această întrebare. Nimeni nu deţine adevărul absolut. O rezolvare concretă, care să fie în general admisă ca justă, trebuie să fie întemeiată cel puţin din două puncte de vedere. O idee, un sentiment, o acţiune sunt socotite juste numai atunci când este justă *sub specie aetemitatis* (= din perspectiva eternităţii). Pe de altă parte, binele colectivităţii trebuie să rezulte în mod indiscutabil. Lucrul acesta este valabil atât pentru tradiţii cât şi pentru noile probleme. Şi este de asemenea valabil pentru problemele de importanţă vitală, precum şi pentru cele mărunte. Cele trei mari probleme ale vieţii, pe care fiecare are a le rezolva în felul său — problemele societăţii, muncii şi iubirii — vor putea fi rezolvate aproximativ corect de către acei oameni pentru care a devenit vitală strădania pentru colectivitate. Desigur că în cazul problemelor noi poate interveni incertitudinea, nesiguranţa. Dar numai voinţa de a trăi în colectivitate (*Wille zur Gemeinschaft*) ne poate apăra de mari greşeli.

Dacă în asemenea cercetări ne lovim de tipuri, nu înseamnă că suntem dispensaţi de obligaţia de a descoperi particularităţile cazului individual. Lucrul acesta este valabil şi pentru copiii răsfăţaţi, această imensă povară pentru părinţi, şcoală şi societate. Avem de descoperit cazul individual, concret, ori de câte ori avem de-a face cu copii greu educabili, cu persoane nevrotice, cu sinucigaşi, delincvenţi, perverşi ş.a.m.d. Ei toţi suferă de un deficit al sentimentului de comuniune socială, care, aproape întotdeauna, este reductibil la răsfăţul din copilărie sau la dorinţa fierbinte de a fi răsfăţat şi de a fi scutit de imperativele vieţii.

Atitudinea activă a unui om poate fi corect interpretată numai dacă înţelegem comportamentul său în faţa problemelor vieţii, la fel ca şi lipsa sa de reacţie. Nu are nici o semnificaţie pentru cazul individual dacă, aşa cum procedează psihologia posesiunii (*Besitzpsychologie*)[2], încercăm să raportăm oricare simptom la regiunile obscure ale unei eredităţi nesigure sau la influenţe de mediu în general recunoscute ca necorespunzătoare, pe care copilul le acceptă totuşi după bunul său plac, le asimilează şi reacţionează la ele. Psihologia individuală este psihologia deprinderii (*Psychologie des Gebrauches*) şi pune accentul pe asimilarea şi utilizarea

creatoare a tuturor acestor influenţe. Cine ia drept identice problemele diferite ale vieţii, nesesizând specificul fiecărui caz în parte, este uşor ademenit să creadă în cauze eficiente, în impulsii şi instincte ca timonieri demonici ai destinului. Cine nu sesizează că pentru fiecare generaţie răsar mereu noi probleme, care nu au existat niciodată până atunci, acela se poate gândi la acţiunea unui inconştient ereditar. Psihologia individuală cunoaşte prea bine sondările şi căutările, performanţele artificiale ale spiritului omenesc în rezolvarea problemelor sale, fie ele corecte sau incorecte. Tocmai activitatea individului uman, rezultată din stilul său de viaţă, condiţionează o rezolvare individuală a problemelor sale. Teoria tipurilor pierde mult din valoarea sa atunci când cunoaştem sărăcia limbajului omenesc. Cât de diverse sunt relaţiile pe care le desemnăm prin termenul „iubire"! Sunt vreodată la fel doi oameni cufundaţi în sinea lor? Este de conceput ca viaţa a doi gemeni identici — care, în treacăt fie spus, adesea aspiră ca în dorinţele şi strădaniile lor să fie identici — să se poată desfăşura în această lume schimbătoare într-un mod realmente uniform? Ne putem servi de tipuri, ba chiar trebuie să ne servim de ele, aşa cum facem cu probabilitatea, dar fără a uita, fie şi în caz de similitudini, ce varietate demonstrează totuşi individul în unicitatea sa. Din această perspectivă, ne putem servi de probabilitate spre a ne lumina câmpul vizual în care sperăm să descoperim unicitatea, dar trebuie să renunţăm la acest auxiliar de îndată ce ne întâmpină contradicţii.

Căutând rădăcinile sentimentului de comuniune socială, în cazul în care presupunem posibilitatea unei dezvoltări a acestuia la om, o descoperim imediat pe mamă, ca ghid primordial şi de cea mai mare importanţă. Natura i-a impus acest rol. Relaţia ei cu copilul este una de strânsă cooperare (comunitate de viaţă şi de muncă), profitabilă pentru ambele părţi, şi nu, aşa cum cred unii, o exploatare unilaterală şi sadică a mamei de către copil. Tatăl, ceilalţi copii, rudele şi vecinii trebuie să favorizeze această operă de cooperare, antrenându-l pe copil să devină un părtaş la colaborare egal în drepturi şi nu un mizantrop. Cu cât copilul va fi mai impresionat de onestitatea şi colaborarea celorlalţi, cu atât el va fi mai înclinat la viaţa în comun şi la colaborarea spontană. El va pune în serviciul cooperării tot ceea ce posedă.

Acolo unde, însă, mama revarsă o afecţiune cu totul exagerată şi face pentru copil de prisos colaborarea în ţinută, gândire şi acţiune, probabil şi în vorbire, copilul va fi mai degrabă înclinai să se dezvolte în mod parazitar (exploatator) şi să aştepte totul tic la ceilalţi. El se va situa mereu în centrul atenţiei şi se va strădui să-i pună pe toţi ceilalţi în serviciul său. El va desfăşura tendinţe egoiste şi va considera că este dreptul său să-i subjuge pe ceilalţi, să fie răsfăţat în permanenţă de ei, să primească şi nu să dea. Un an sau doi de asemenea antrenament ajung pentru a se termina cu dezvoltarea sentimentului de comuniune socială şi

a năzuinței spre colaborare.

Sprijinindu-se uneori pe alții, altădată încercând să-i subjuge, foarte curând răsfățații se vor izbi de rezistența de nebiruit a unei lumi care râvneşte după solidaritate şi colaborare. Deposedați de iluziile lor, ei îi vor învinovăți pe ceilalți şi vor vedea peste tot în viață numai principiul duşmăniei (*das feindliche Prinzip*). întrebările lor sunt pesimiste: „Ce sens are viața?"„De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?" Dacă aderă la cerințele legitime ale unei idei comunitare active, o fac numai pentru că se tem de pedeapsă. Puşi în fața problemelor colectivității, muncii, iubirii, ei nu găsesc calea interesului social, suferă un şoc, resimt efectele acestuia atât pe plan somatic cât şi pe plan psihic şi bat în retragere din fața a ceea ce ei consideră a fi înfrângerea lor. Rămân însă mereu la atitudinea dobândită în copilărie, conform căreia a fost nedrept ce li s-a întâmplat.

Putem acum înțelege că toate trăsăturile de caracter nu numai că nu sunt înnăscute, ci exprimă în primul rând relații în întregime subordonate stilului de viață. Ele sunt coprodusul actului creator al copilului. Copilul răsfățat, axat pe iubirea de sine, va dezvolta trăsături ca egoismul, invidia, gelozia şi va demonstra, ca şi cum ar trăi într-o țară străină, hipersensibilitate, neastâmpăr, lipsă de tenacitate, înclinație spre erupții emoționale şi spre lăcomie, înclinația spre o viață retrasă şi precauția excesivă sunt la răsfățați manifestări obişnuite.

Alura — ca să vorbim plastic — unei persoane răsfățate, când ea se află în situații favorabile, nu este uşor de recunoscut. Lucrul acesta este mult mai uşor de făcut când individul se află într-o situație nefavorabilă şi când sentimentul său de comuniune socială este pus la încercare. în acest caz îl vedem într-o atitudine şovăitoare sau oprit la o mare distanță de problema sa. Individul explică această distanțare prin motive fictive, care arată că nu avem aici de-a face cu prudența înțeleptului. Adesea el îşi schimbă anturajul, prietenii, partenera erotică, profesiunea, fără a ajunge la un final prielnic. Uneori asemenea oameni se lansează furtunos într-o afacere, cu atâta grabă încât un fin observator va vedea numaidecât cât de puțină încredere în sine este la mijloc şi că în curând zelul va ceda. Alți răsfățați devin nişte excentrici, le-ar plăcea mai mult să se retragă într-un pustiu, spre a evita orice problemă. Sau rezolvă o problemă doar parțial, restrângându-şi radical sfera de acțiune, corespunzător cu complexul lor de inferioritate. Dacă se decid asupra unui anumit fond de activitate, care desigur nu este de numit „curaj", ei se abat cu uşurință, în caz de situație neconfortabilă, în domeniul a ceea ce este inutil din punct de vedere social, ba chiar este dăunător, devenind criminali, sinucigaşi, alcoolici sau perverşi.

Nu este pentru oricine uşor să se identifice cu viața unei persoane peste măsură de răsfățate, adică să o înțeleagă în întregime. Trebuie,

întocmai ca un bun actor, să pătrunzi în miezul rolului şi să înţelegi întregul mod de viaţă, cum individul se situează în centrul atenţiei, cum vânează fiecare situaţie în care să-i poată strivi pe ceilalţi, în care nu este niciodată colaborator, în care aşteaptă să i se dea totul, fără ca el să dea nimic. Trebuie recunoscut cum aceşti indivizi încearcă să exploateze pentru ei înşişi colaborarea cu alţii, prietenia, munca şi dragostea, cum ei nu manifestă interes decât pentru propria bunăstare, pentru propria fudulie şi cum nu se gândesc decât la facilitarea sarcinilor lor, în detrimentul altora, spre a înţelege că nu raţiunea este aceea care îi conduce.

Copilul sănătos pe plan psihic dă dovadă de curaj, de o inteligenţă general valabilă şi de capacitate de adaptare activă. Copilul răsfăţat nu are nimic din toate acestea sau prea puţin, în schimb are laşitate şi vicleşuguri. El se mişcă pe o potecă extraordinar de îngustă, aşa încât pare a cădea mereu în aceleaşi greşeli. Un copil tiranic apare întotdeauna tiranic. Un hoţ de buzunare rămâne mereu la îndeletnicirea lui. Bolnavul de nevroză anxioasă abordează toate problemele vieţii cu anxietate. Toxicomanul rămâne la drogul său. Perversul sexual nu arată nici o înclinaţie de a se îndepărta de perversiunea sa. în excluderea celorlalte activităţi de pe strâmta potecă în care se scurge viaţa lor se arată clar laşitatea lor în faţa vieţii, lipsa lor de încredere în sine, complexul de inferioritate, tendinţa de retragere (*Ausschaltungstendenz*).

Lumea visată a persoanelor răsfăţate, perspectiva lor, opinia şi concepţia lor despre viaţă se deosebesc de lumea reală. Adaptarea lor la evoluţia umanităţii este mai mult sau mai puţin sugrumată şi aceasta îi pune în permanent conflict cu viaţa, făcându-i să sufere pe ceilalţi prin rezultatele dăunătoare ale acestui conflict. în copilărie îi găsim printre copiii hiperactivi sau pasivi, iar mai târziu printre criminali, sinucigaşi, nevrotici şi toxicomani, întotdeauna diferiţi unii de alţii. De cele mai multe ori nemulţumiţi, privesc cu o pizmă devoratoare succesele celorlalţi, fără a se reculege. Bântuiţi mereu de teama de a se descoperi lipsa lor de valoare, îi vedem de cele mai multe ori retrăgându-se din faţa problemelor vieţii, retragere pentru care niciodată nu le lipsesc pretextele.

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că unii dintre ei obţin, prin eforturi, succese în viaţă. Sunt cei care s-au autodepăşit, învăţând din greşelile lor.

Vindecarea şi transformarea unor asemenea persoane se poate face numai pe cale spirituală (*auf dem Wege des Geistes*), prin convingerea treptată că ei au greşit în structurarea stilului de viaţă. Mai importantă ar fi profilaxia. Familia, îndeosebi mama, ar fi necesar să înţeleagă că dragostea ei pentru copil nu trebuie dusă până la răsfăţ. Mai multe ar fi de aşteptat de la un corp didactic care a învăţat să recunoască aceste greşeli şi să le corecteze. Ar deveni mai clar decât până în prezent faptul că nu

există rău mai mare decât răsfățarea copiilor, cu consecințele care decurg de aici.

NOTE

[1] „*Est ist eine harte Nuss mit psychologischen Formeln*", în textul original. (Nota trad.)

[2] „*Besitzpsychologen*",în textul original. (Nota trad.)

10. CE ESTE DE FAPT O NEVROZĂ?

Acela care ani îndelungaţi s-a ocupat de această problemă va înţelege că trebuie dat un răspuns clar şi cinstit la întrebarea: Ce este în realitate nevroza?[1] Dacă parcurgem literatura, spre a obţine lămuriri, ne găsim într-o asemenea încâlceală de definiţii încât numai cu greu s-ar putea ajunge la o concepţie unitară.

Ca întotdeauna când o problemă este neclară, există o mulţime de explicaţii şi aprige controverse. Aşa şi în ceea ce priveşte problema noastră. Nevroza este iritabilitate, slăbiciune iritabilă, boală a glandelor endocrine, consecinţă a unor infecţii dentare sau nazale, maladie genitală, astenie a sistemului nervos, consecinţă a unei diateze hormonale sau renale, a unui traumatism al naşterii, a conflictului cu lumea exterioară, cu religia, cu etica, conflict între maleficul inconştient şi conştiinţa înclinată spre compromis, refulare a impulsiilor sexuale, sadice, criminale, consecinţă a larmei şi pericolelor marilor oraşe, consecinţă a unei educaţii feminine sau, dimpotrivă, a unei educaţii cazone, în special a educaţiei în familie, consecinţă a anumitor reflexe condiţionate ş.a.m.d.

Multe dintre aceste concepţii sunt judicioase şi pot fi utilizate în explicarea unor manifestări parţiale, mai mult sau mai puţin importante, ale nevrozei. Cele mai multe dintre ele se găsesc însă adesea la persoane care nu suferă de nevroză. Ele nu contribuie câtuşi de puţin la clarificarea întrebării „ce este de fapt o nevroză?" Extraordinara frecvenţă a acestei maladii, efectele ei sociale deosebit de grave, faptul că doar o mică parte dintre nevrotici va fi supusă unui tratament, pe când alţii îşi duc cu ei suferinţa, de-a lungul întregii vieţi, ca pe o inimaginabilă tortură, la aceasta adăugându-se marele interes al lumii profanilor pentru această problemă, iată motive care justifică o examinare ştiinţifică la rece, de mare competenţă. Se va vedea acum şi cât de necesară este ştiinţa medicală pentru înţelegerea şi tratamentul acestei maladii. Nu trebuie neglijat nici punctul de vedere potrivit căruia o profilaxie a nevrozei este posibilă şi necesară, dar la aceasta ne vom putea aştepta numai dacă cunoaştem mai clar stricăciunile care stau la baza bolii. Măsurile de profilaxie şi cunoaşterea măruntei simptomatologii incipiente ţin de ştiinţa medicală. Este însă indispensabil ajutorul din partea familiei, a institutorului, educatorului şi altor persoane auxiliare. Aceasta îndreptăţeşte o largă propagare a cunoştinţelor asupra naturii şi genezei nevrozei.

Trebuie să facem să dispară definiţiile arbitrare, existente de când lumea, ca de exemplu aceea care spune că nevroza este un conflict între conştient şi inconştient. Este greu de discutat asupra acestui lucru, căci, în

definitiv, autorii care susțin această concepție ar trebui să înțeleagă că, în general, nimic nu are loc fără conflict, aşa încât prin aceasta nu se spune nimic întru elucidarea naturii nevrozei, ca şi atunci când un oarecine vrea să ne facă să credem într-o concepție ştiințifică orgolioasă, potrivit căreia nevroza este de depistat în schimbările organice, în chimisme. în acest sens, cu greu s-ar putea aduce vreo contribuție, dat fiind faptul că despre chimisme nu se poate spune nimic. Nici celelalte definiții curente nu spun nimic nou. Ceea ce se înțelege prin termenul nevrozitate[2] este iritabilitatea, suspiciunea, timiditatea etc., pe scurt orice manifestări care dau la iveală trăsături de caracter negative care se potrivesc cu viața şi care par grevate de afecte. Toți autorii admit că nevrozitatea sa află în raport cu o viață afectivă intensificată. Când, cu mulți ani în urmă, m-am apucat să descriu ceea ce înțelegem noi prin caracter nevrotic (*nervöser Charakter*), am scos în evidență hipersensibilitatea nevroticului. Această trăsătură de caracter se găseşte, desigur, la orice nevrotic, deşi uneori ea nu poate fi prea uşor descoperită, fiind voalată, dar dacă privim mai îndeaproape putem vedea că avem totuşi de-a face cu oameni de o mare sensibilitate. Acela care se simte acasă pe această biată scoarță terestră şi care este pătruns de ideea că nu-i aparțin numai plăcerile vieții, ci şi neplăcerile ei, fiind convins că trebuie să-şi aducă propria-i contribuție la viața în comun, acela nu va manifesta hipersensibilitate. Hipersensibilitatea este expresia sentimentului de inferioritate. De aici rezultă uşor alte trăsături de caracter ale nevroticului, cum ar fi impacienta, care de asemenea nu apare la acela care se simte în siguranță, care are încredere în sine şi care se dezvoltă în lupta cu problemele vieții. Dacă luăm în considerare aceste două trăsături de caracter, vom înțelege că sunt oameni care trăiesc în condițiile unei afectivități exacerbate (*in gesteigerten Affekten*). Dacă adăugăm că acest sentiment de insecuritate tinde din toate puterile către o stare de tihnă, către securitate, putem înțelege de ce este aţâţată de aspirația nevroticului la superioritate, la desăvârşire şi de ce această trăsătură, care tinde la situarea pe culmi, se dezvăluie sub forma ambiției, care nu ține seama decât de propria persoană. Lucrul acesta este de înțeles la un om care se găseşte la ananghie. Uneori această străduință de a ajunge pe culmi ia forma lăcomiei, a avariției, pizmei, geloziei, care vor fi respinse din capul locului de colectivitate; avem de-a face în aceste cazuri cu oameni care tind să facă față dificultăților de pe poziții de forță, deoarece nu au încredere într-o rezolvare simplă. Aşa se explică faptul că sentimentul de inferioritate intens merge mână în mână cu o dezvoltare deficitară a curajului, în locul căruia ei fac o mulțime de încercări viclene de a o scoate la capăt cu problema vieții, de a-şi face viața uşoară, aruncând povara pe umerii altora; aceasta se leagă cu lipsa de interes pentru ceilalți. Suntem departe de a critica sau de a condamna pe numeroşii indivizi care

demonstrează, într-o măsură mai mică sau mai mare, această conduită, deoarece ştim că până şi cele mai grave erori se comit fără o responsabilitate conştientă, respectivii devenind jucăria atitudinii lor nefaste în faţa vieţii. Aceşti oameni au în faţa ochilor un ţel care îi pune în contradicţie cu raţiunea. Asupra naturii nevrozitaţii, asupra instituirii şi structurii ei n-am spus încă nimic cu aceasta. Am făcut doar un pas mai departe şi, prin prisma lipsei de curaj a nevroticului, putem stabili atitudinea sa şovăitoare în faţa problemelor vieţii, precum şi slaba sa eficienţă. Este sigur că putem urmări până în copilărie această slabă capacitate de a acţiona. Pe noi, care profesăm psihologia individuală, faptul acesta nu ne surprinde, deoarece forma vieţii (*Lebensform*) se dezvoltă în prima copilărie şi rămâne neschimbată, iar o schimbare este posibilă numai dacă persoana respectivă îşi dă seama de cursul greşit al dezvoltării şi are capacitatea de a se reataşa la colectivitate, în scopul prosperităţii întregii umanităţi.

Dacă un copil desfăşoară o activitate intensă în sensul rău al cuvântului, atunci putem presupune că acel copil, dacă trăieşte mai târziu un eşec, nu va deveni nevrotic, ci va manifesta eşecul sub altă formă: crimă, sinucidere, alcoolism. El se va putea prezenta ca şcolar greu educabil de cea mai rea speţă, dar nu va manifesta trăsăturile unui nevrotic. Apropiindu-ne de soluţia problemei, putem afirma că raza de acţiune a unui asemenea om nu e prea mare. în comparaţie cu aceea a omului normal, nevroticul are o rază de acţiune mică. Importantă este problema provenienţei activităţii sporite. Dacă ajungem la concluzia că este posibil să extindem şi să restrângem raza de acţiune a unui copil, dacă înţelegem că o educaţie eronată reduce până la minimum raza de acţiune a copilului, vom înţelege şi faptul că pe noi nu ne interesează problema eredităţii, ci că fenomenele pe care le vedem sunt produsul capacităţii creatoare a copilului. Corporalitatea (*Körperlichkeit*) şi influenţa lumii exterioare sunt materialul de construcţie pe care copilul îl utilizează la zidirea personalităţii sale. Ceea ce noi observăm ca simptoame ale nevrozităţii, pe care le clasificăm în şocuri somatice ale anumitor organe (*körperliche Erschütterungen*) şi în şocuri psihice (*seelische Erschütterungen*) — manifestări de anxietate, idei obsedante, depresii, sau cele care par să aibă o semnificaţie specială, ca durerile de cap nervoase, roşirea compulsiva, spălatul compulsiv şi alte manifestări similare — toate sunt simptome de durată (*Dauersymptome*). Ele persistă multă vreme, iar dacă nu ne angajăm în obscuritatea concepţiilor fanteziste care admit că ele s-au dezvoltat fără sens, dacă vom căuta conexiunea, vom descoperi că respectivul copil s-a găsit în faţa unei probleme care i-a depăşit puterile şi pe care a lăsat-o nerezolvată. Prin aceasta pare stabilită şi explicată constanţa simptoamelor nevrotice.

Erupţia simptoamelor nevrotice (*Ausbruch der nervösen Symptome*) are

loc ca urmare a unei anumite probleme. Noi am făcut cercetări extinse spre a vedea în ce constă dificultatea rezolvării unei probleme, iar psihologia individuală a luminat temeinic întregul domeniu, stabilind că oamenii se găsesc mereu în fața unor probleme, a căror rezolvare necesită o pregătire socială (*eine soziale Vorbereitung*). Această pregătire copilul trebuie să o dobândească în prima copilărie, deoarece fără ea nu este posibilă o dezvoltare normală.

O asemenea problemă intervine întotdeauna în mod zguduitor, aşa încât putem vorbi de efecte de şoc (*Schockwirkungen*). Problemele pot fi diferite. De exemplu, o problemă de societate, o prietenie care a dus la decepție. Cine nu a trăit o asemenea situație şi cine nu a fost zguduit de un asemenea deznodământ? Şocul psihic nu este totuşi întotdeauna semn de nevrozitate. El este semn de nevrozitate şi devine nevroză numai dacă durează, dacă devine o stare permanentă, dacă persoana respectivă întoarce cu neîncredere spatele oricărui Tu, dacă demonstrează limpede că prin timiditate, emotivitate, simptoame somatice, palpitații, transpirație, tulburări gastrointestinale, trebuința imperioasă de a urina el se împiedică întotdeauna de a se apropia de alți omeni, o stare despre care în psihologia individuală se spune clar că acest om nu şi-a dezvoltat suficient sentimentul contactului cu ceilalți, aşa încât decepția sa l-a dus la izolare. Acum am sesizat mai îndeaproape problema şi ne putem face o idee despre ceea ce este nevrozitatea. Dacă, de exemplu, cineva pierde bani într-o afacere şi este zguduit sufleteşte de acest necaz nu avem aici, totuşi, nevrozitate. Va fi un fenomen nevrotic numai în cazul în care respectivul rămâne în stare de şoc, fiind mereu zguduit sufleteşte de ceea ce i s-a întâmplat şi nimic altceva. Faptul se explică numai dacă înțelegem că acest om nu a dispus de un grad suficient de colaborare, că el nu înainta decât dacă toate îi mergeau în plin. Acelaşi lucru este valabil şi în problema iubirii (*Liebesfrage*). Este cert că rezolvarea problemei iubirii nu este un fleac. Ea necesită o anumită experiență, comprehesiune, un anumit spirit de răspundere. Dacă, în legătură cu această problemă, cineva este adus într-o stare de tulburare şi iritare şi dacă, o dată respins, el nu se mai redresează, cultivând toate acele emoții care îi asigură retragerea şi făcându-şi o concepție de viață care îl menține pe această poziție, abia atunci avem de-a face cu nevrozitatea. Oricine a trăit în raza unui bombardament de artilerie a trăit o stare de şoc, dar această stare de şoc durează numai dacă individul nu este pregătit pentru problemele vieții, caz în care el rămâne ca țintuit. Această stare de țintuire (*Steckenbleiben*) am fundamenta-o arătând că este vorba de oameni care nu sunt pregătiți în mod adecvat pentru rezolvarea tuturor problemelor, că ei nu au colaborat în mod corespunzător în copilărie, dar la aceasta trebuie să adăugăm că este totuşi vorba de o suferință aşa cum o putem observa în nevroze, şi nu de o stare confortabilă. Dacă i-aş trasa cuiva

sarcina să-şi provoace dureri de cap ca acelea care apar în faţa unei probleme pentru a cărei rezolvare nu eşti pregătit, el nu ar fi capabil să facă lucrul acesta. De aceea, a *limine*[3], să terminăm cu toate acele controverse, cu toate acele concepţii eronate potrivit cărora bolnavul este acela care îşi produce suferinţa, că el vrea să fie bolnav[4]. Fără îndoială că respectivul suferă, dar el preferă această suferinţă aceleia încă şi mai mari provocate de dezvăluirea lipsei de valoare a soluţiei alese. El îşi asumă mai cu plăcere toate suferinţele, decât descoperirea lipsei sale de valoare. Atât nevroticul cât şi nonnevroticul vor opune o rezistenţă stabilirii lipsei lor de valoare, dar rezistenţa opusă de nevrotic va fi mult mai mare. Dacă evocăm hipersensibilitatea, impacienţa, ebuliţia afectivă, ambiţia personală, vom putea înţelege că un asemenea om nu va cuteza să avanseze atâta timp cât se crede în pericol că îi va fi dată de gol lipsa de valoare (*seine Wertlosigkeit*). Ce dispoziţie afectivă succede acestor şocuri? El nu a produs-o, nu a dorit-o, dar ea se prezintă ca efect al zguduirii psihice, ca efect al sentimentului înfrângerii, ca efect al fricii că lipsa sa de valoare poate fi descoperită. Nu are de fapt nici un chef să combată acea dispoziţie afectivă şi nici nu prea înţelege cum s-ar putea elibera de ea. Ar dori să o îndepărteze şi va insista asupra acestui lucru, spunând că ar vrea să se vindece, că ar vrea să scape de simptoame. De aceea se şi duce la medic. Dar ceea ce el nu ştie este că, mai presus de toate, se teme să nu fie demascat drept un ins lipsit de valoare, că s-ar putea ca obscurul secret al lipsei lui de valoare să-i fie dat pe faţă. Vedem acum ce este, în fond, nevroza: o încercare de a evita un rău mai mare, o încercare de a menţine cu orice preţ aparenţa valorii, dar în acelaşi timp dorinţa de a atinge acest scop fără a plăti vreun preţ. Lucrul acesta este, din păcate, imposibil. Posibil este doar să-i facem rost respectivului de o mai bună pregătire pentru viaţă, de a-i face mai bine patul, de a-l încuraja, ceea ce nu poate fi realizat cu biciul, cu pedeapsa, cu duritate, cu constrângere. Se ştie cât de mulţi oameni, în cazul în care dispun de o anumită activitate, sunt mai degrabă capabili să se sinucidă decât să rezolve nişte probleme. Lucrul acesta este clar. De aceea nu ne putem aştepta la nimic de la constrângere, ci este necesară o pregătire sistematică, până când persoana respectivă se simte sigură de ea, aşa încât să poată păşi la rezolvarea problemei. Altfel este un om care crede că stă pe marginea abisului şi care se teme, dacă este mânat de la spate, că va cădea în abis, cu alte cuvinte că cineva îi va demasca lipsa de valoare.

Un avocat, în vârstă de 35 de ani, se plângea de nervozitate, de dureri permanente în zona occipitală, de tot felul de indispoziţii în zona gastrică, de senzaţia de stupiditate, de o slăbiciune generală şi de oboseală. Toate acestea îl nelinişteau nespus. Adesea îi era teamă să nu-şi piardă cunoştinţa când trebuia să vorbească cu oameni pe care nu-i cunoştea. Acasă, în familia părinţilor săi, se simţea mai bine, deşi nici

acolo atmosfera nu-i priia. Era convins că nereuşita sa profesională se datora acestor simptoame.

Examenul clinic a dat un rezultat negativ, în afară de o scolioză de care se poate ține seama în explicarea durerilor occipitale, şi de o pierdere a tonusului muscular, ca urmare a depresiei, ceea ce ar explica durerile paravertebrale. Oboseala poate fi atribuită, fără îndoială, stării sale de agitație, dar ar putea fi interpretată, ca şi senzația sa de gol în cap, ca o manifestare parțială a depresiei. Indispozițiile din zona gastrică sunt mai greu de interpretat pe fondul unui diagnostic general, cum facem noi aici, dar ar putea fi înțelese ca o consecință a iritației nervoase produse de scolioză, dar si ca expresia predilecției unui organ inferior de a răspunde la o iritație psihică. în favoarea ultimei explicații pledează frecvența tulburărilor gastrice în copilărie şi plângerile similare ale tatălui, de asemenea fără diagnostic organic. Pacientul mai relatează că enervările sale se însoțesc de o scădere a poftei de mâncare, iar uneori şi de vărsături.

O plângere care poate fi considerată insignifiantă ne permite să cunoaştem ceva mai îndeaproape stilul de viață al pacientului. Agitația sa ne arată clar că el nu a renunțat cu totul la lupta pentru „succesul său". Pentru aceeaşi concluzie, deşi într-o măsură mai mică, pledează comunicarea sa că nici măcar acasă nu se simte în largul său. într-o mai mică măsură, deoarece teama sa de a întâlni necunoscuți, deci de a ieşi în lume, nu-l părăseşte nici acasă. Teama de a-şi pierde cunoştința ne permite însă să aruncăm o privire în atelierul nevrozei sale: el ne comunică, fără a lua aminte la ce spune, cum îşi alimentează artificial enervarea atunci când are a se întâlni cu necunoscuți, prin ideea preconceptă că şi-ar putea pierde cunoştința. Sunt de semnalat două motive pentru care pacientul nu ştie de ce el, ca şi cum ar face-o cu intenție, îşi alimentează artificial enervarea, până la confuzie. Unul dintre motive este absolut vizibil, deşi în general nu este înțeles: pacientul priveşte oarecum cu coada ochiului la simptoamele sale şi nu la legătura cu modul în care se prezintă (*mit seiner Gangart*). Celălalt motiv este că neînduplecata retragere, acea „avansare înapoi" („*Avancerückwärts*"), pe care de mult am descris-o ca pe cel mai important simptom nevrotic[5], în cazul nostru, legat cu slabe încercări de a se pune pe picioare, nu trebuie să fie întreruptă. Surescitarea trăită de pacient (şi care, desigur, trebuie demonstrată, căci până în prezent ea nu a fost ghicită decât cu ajutorul unui diagnostic general, cu ajutorul experienței psihologiei individuale şi prin intuiție medico-psihologică) atunci când are de-a face cu cele trei probleme ale vieții — societatea, profesiunea, iubirea — pentru care în mod vădit el nu este pregătit, cuprind în realitate nu numai corpul, unde provoacă modificări funcționale, ci şi psihicul (*Psyche*). Ca urmare a deficitarei pregătiri a personalității respective au loc tulburări funcționale

în corp şi în suflet. Pacientul, probabil timorat de micile eşecuri anterioare, dă înapoi înspăimântat din faţa factorului „exogen", se simte mereu ameninţat de o înfrângere, cu atât mai mult cu cât el, copil răsfăţat (vom aduce mai încolo o nouă dovadă în acest sens), va găsi că ţelul său de superioritate personală, lipsit de interes pentru ceilalţi, este din ce în ce mai inaccesibil. în această stare emotivă exacerbată, generată întotdeauna de teama de o înfrângere definitivă, deşi teama în sensul obişnuit al cuvântului nu se manifestă întotdeauna clar, apar acele simptoame pe care le găsim în nevroză şi psihoză, având la bază o constituţie somatică de cele mai multe ori ereditară şi o constituţie psihică întotdeauna dobândită, care se amestecă şi se influenţează reciproc.

Este aceasta, însă , nevroza?

Psihologia individuală a făcut realmente mult spre a clarifica faptul că pentru a rezolva problemele vieţii poţi fi pregătit rău sau bine şi că între aceste extreme sunt de găsit mii de variante. După cum a acţionat spre a face înţeles faptul că sentimentul incapacităţii de rezolvare a acestor probleme face corpul şi sufletul să vibreze în mii de feluri în faţa factorului exogen. Psihologia individuală a demonstrat, de asemenea, că pregătirea deficitară îşi are originea în prima copilărie şi că nu poate fi ameliorată nici prin trăirea existenţială (*durch Erlebnisse*), nici prin emoţii, ci prin cunoaştere (*durch Erkenntnisse*). Şi tot ea a descoperit sentimentul de comuniune socială, ca factor integrator în stilul de viaţă, care trebuie să fie prezent în mod decisiv în rezolvarea tuturor problemelor vieţii. Manifestările somatice şi psihice, care însoţesc sentimentul ratării (*Gefühl des Versagens*) şi care îl concretizează, l-am descris drept complex al inferiorităţii. Desigur, efectele de şoc în cazul complexului de inferioritate sunt mai mari la indivizii mai slab pregătiţi decât la cei bine pregătiţi, la oamenii descurajaţi, care caută în permanenţă ajutor din afară, decât la cei mai curajoşi. Fiecare trăieşte conflicte care îl zguduie mai mult sau mai puţin şi pe care le resimte pe plan sufletesc. Corporalitatea noastră, ca şi condiţiile sociale exterioare nu-l scutesc pe nimeni de sentimentul de inferioritate faţă de lumea exterioară. Inferiorităţile organice ereditare sunt mult prea frecvente pentru ca ele să nu fie afectate de durele cerinţe ale vieţii. Factorii de mediu care îl influenţează pe copil nu sunt de aşa natură încât să-i înlesnească acestuia structurarea unui stil de viaţă „just". Răsfăţul, presupusa sau reala neglijare, dar în special răsfăţul, îl împing pe copil prea adesea să se opună sentimentului de comuniune socială. Se adaugă faptul că copilul îşi găseşte legea sa de mişcare de cele mai multe ori fără o îndrumare corectă, potrivit legii înşelătoare a încercării şi erorii[6], după propriul său bun-plac îngrădit de limitele umane, dar tinzând întotdeauna spre un ţel de superioritate, într-una din nenumăratele variante posibile. Puterea creatoare a copilului foloseşte, „utilizează" toate impresiile şi

senzațiile ca impuls spre a-şi dezvolta atitudinea definitivă, legea sa de mişcare individuală. Acest fapt, pus în evidență de psihologia individuală, a fost mai târziu denumit „atitudine" („*Einstellung*") sau „configurație" („*Gestalt*"), fără a se lua în considerare individul ca totalitate sau legătura sa cu cele trei mari probleme ale vieții şi, de asemenea, fără a se recunoaşte contribuția psihologiei individuale la aceasta[7]. Dar este, oare, „nevroză" conflictul unui copil „rău", al unui sinucigaş, al unui criminal, al unui ultrareacționar, al unui militant ultraradical până la absurd, al unuia care vegetează în indiferență, al unui chefliu tulburat în confortul său de spectacolul mizeriei din jur, chiar dacă privim acest conflict în toate consecințele sale somatice şi psihice? Toți aceştia lezează, prin legea lor de mişcare eronată şi rigidă, „adevărul" scos în evidență de psihologia individuală, punându-se în contradicție cu ceea ce este „just" *sub specie aeternitatis*, cu cerințele inexorabile ale unei colectivități ideale. Desigur că ei resimt numeroasele consecințe, somatice şi psihice, în nenumărate variante, ale acestui conflict. Dar aceasta este nevroză? Dacă cerințele inexorabile ale colectivității ideale nu ar exista, dacă fiecare ar putea să-şi satisfacă în viață legea sa de mişcare eronată (mai fantezist, am putea spune: impulsurile sale, reflexele sale condiționate), atunci nu ar exista conflict. Nimeni nu poate institui o asemenea cerință absurdă. Ea nu se manifestă decât timid, când nu se ține seama de legătura dintre individ şi societate sau când se încearcă izolarea lor. Fiecare se înclină, mai mult sau mai puțin ascultător, în fața legii de fier a colectivității ideale. Numai copilul peste măsură de răsfățat va aştepta şi va jindui „*res mihi subigere conor*"[8], cum spune Horațiu, mustrător. în traducere liberă: să mă folosesc de contribuțiile societății, fără a contribui cu nimic eu însumi. „De ce să-mi iubesc aproapele?" este o întrebare care îşi are originea în legătura indisolubilă dintre oameni şi în idealul de societate care ne orientează în mod inexorabil[9]. Numai acela care poartă în sine şi în legea sa de mişcare o parte destul de mare a acestui țel social, trăindu-l ca pe propria-i respirație, va fi în stare să rezolve în sensul binelui social conflictele în care el este implicat.

Nevroticul îşi trăieşte ca oricare altul propriile-i conflicte, dar încercarea sa de a le rezolva se deosebeşte clar de a tuturor celorlalți. Vom găsi mereu mii de variante de nevroze parțiale şi de forme mixte de nevroză. încă din copilărie, nevroticul şi-a dat legea sa de mişcare, constând din retragerea din fața problemelor care, printr-o înfrângere de temut, ar putea să pună în pericol vanitatea, aspirația sa la superioritatea personală, strădania de a fi primul, atât de contrară sentimentului de comuniune socială. Deviza sa „Totul sau nimic", de cele mai multe ori atenuată, hipersensibilitatea caracteristică cuiva care se crede în permanență amenințat de înfrângere, nerăbdarea, emotivitatea exagerată, ca a aceluia care trăieşte într-o țară străină, lăcomia îl pun în fața unor

conflicte mai frecvente şi mai puternice decât este necesar şi îi facilitează retragerea prescrisă de stilul său de viaţă. Această tactică a retragerii, exersată şi verificată din copilărie, poate stimula cu uşurinţă o „regresiune" la dorinţele infantile. Dar nu de asemenea dorinţe depinde nevroticul, ci de retragerea sa, pe care el bucuros o plăteşte cu orice sacrificiu. Este şi aici vizibilă o confuzie amăgitoare cu „formele de autopunițiune". Dar nu autopunițiunea îl interesează pe nevrotic, ci sentimentul de relaxare (*Gefühl der Erleichterung*) prin retragere, care îl apără de o prăbuşire a vanității, a orgoliului său.

Poate că, în sfârşit, vom înțelege semnificația problemei „securității" în psihologia individuală. Aceasta poate fi cunoscută numai în ansamblul conexiunilor sale. Nu este un element „secundar", ci unul principal. Nevroticul se asigură pe sine prin retragerea sa şi îşi „asigură" retragerea printr-o intensificare a manifestărilor de şoc somatice şi psihice, care provin din impactul cu o problemă care amenință cu înfrângerea.

Nevroticul preferă suferința şi nu prăbuşirea orgoliului său, de a cărui putere numai psihologia individuală are până azi cunoştință. Acest orgoliu (*Hochgefühl*), care în psihoză se manifestă încă şi mai clar, complexul său de superioritate, cum l-am numit eu, este atât de puternic încât până şi nevroticul însuşi nu-l contemplă decât de departe, cu o venerație care îi dă fiori, şi îşi abate bucuros de la el atenția atunci când este să-l pună realmente la încercare. Acest complex este acela care îi dă ghes, care îl îmboldeşte înainte. De dragul retragerii, însă, el trebuie să respingă totul, să uite tot ceea ce ar putea să-i stingherească retragerea. Nu mai lasă loc decât pentru ideile, sentimentele şi actele necesare retragerii.

Nevroticul acordă retragerii întregul său interes. Fiecare pas înainte este privit de el ca o cădere în abis şi este asociat cu toate spaimele posibile. De aceea el aspiră din toate puterile şi cu toate mijloacele să se mențină în umbră. Echiparea trăirilor sale de şoc (*Schockerlebnisse*), pentru care îşi consumă întregul interes (chiar dacă părăseşte singurul factor important, anume frica de a recunoaşte cât de mult s-a îndepărtat de înaltul său țel egoist), marea risipă de sentimente mobilizatoare drapate metaforic, ca în vise, pentru a se împotrivi bunului-simț şi a stărui în propriul său stil de viață, îi permit să se fixeze în mecanisme de severitate rutinate, spre a nu fi mânat la înfrângere. Opinia şi judecata celorlalți, care, la declanşarea nevrozei, fac uz de circumstanțe atenuante, dar care, fără acestea, nu ar recunoaşte aureola tremurătoare a nevroticului, devin cel mai mare pericol. Pe scurt: *exploatarea trăirilor de şoc pentru apărarea nimbului său amenințat* — aceasta este nevroza[10]. Sau şi mai pe scurt: dispoziția nevroticului se modelează în expresul „da, însă" („*Ja, aber*"). în „da" se ascunde recunoaşterea sentimentului de

comuniune socială, în „însă" retragerea şi securitatea sa. Pur şi simplu dăunează religiei când aceasta sau lipsa acesteia sunt făcute răspunzătoare de nevroză. Dăunează oricărui partid politic, dacă adeziunea la acesta este recomandată ca vindecătoare de nevroză.

La absolvirea universității, pacientul nostru a încercat să găsească de lucru ca auxiliar în cancelaria unui avocat. A rămas acolo doar câteva săptămâni, deoarece ocupația i se părea meschină. După ce a trecut prin mai multe cancelarii, fie din acelaşi motiv, fie din altele, s-a decis să se consacre mai degrabă studiilor teoretice. A fost invitat să țină conferințe asupra problemelor dreptului, dar el a refuzat, susținând că nu putea vorbi în fața unui auditoriu mai numeros. Din acea perioadă — avea pe atunci 32 de ani — datează simptoamele sale. Un prieten, care voia să-l ajute, s-a oferit să prezinte referatul în acelaşi timp cu dânsul. Pacientul nostru a pus condiția ca el să vorbească primul. A păşit pe estradă tremurând, s-a zăpăcit şi s-a temut să nu-şi piardă cunoştința. Nu vedea decât negru în fața ochilor. La scurt timp după conferință au avut loc tulburările sale gastrice şi el şi-a spus că mai degrabă moare decât să mai vorbească vreodată în fața unui public. De atunci încoace nu a făcut altceva decât să dea lecții unor copii.

Un medic, pe care l-a consultat, i-a explicat că, pentru a se însănătoşi, ar trebui să se lanseze în relații sexuale. Sfat nesăbuit. Pacientul, care deja se decisese pentru retragere, a reacționat la acest sfat prin teama de sifilis, prin dileme de ordin etic şi prin teama de a fi înşelat şi învinuit de paternitatea unui copil ilegitim. Părinții l-au povățuit să se însoare şi, aparent, au avut succes, făcându-l să se căsătorească cu o fată. Aceasta a rămas în scurt timp gravidă şi a părăsit căminul conjugal, întorcându-se la părinții ei pentru că, după cum declarase ea, nu mai putea suporta critica continuă şi umilitoare la care era supusă.

Vedem aşadar cât de orgolios se putea manifesta pacientul nostru la cea mai mică ocazie care i se oferea şi cât de prompt bătea ci în retragere de îndată ce situația i se părea nesigură. Nu i-a păsat de soție şi de copil. Nu-l preocupa decât faptul de a nu părea inferior, iar această preocupare era mai puternică decât setea sa de succes. Ajuns pe frontul vieții, el a eşuat, a fost copleşit de valuri de intensă anxietate şi şi-a facilitat şi consolidat retragerea prin invocarea de înspăimântătoare stafii.

Dovezi mai convingătoare? Le vom aduce în două moduri. Vom examina, în primul rând, perioada primei sale copilării, spre a stabili ce l-a îndemnat să adopte stilul de viață pe care l-am găsit la el. În al doilea rând, extrăgând din viața sa elemente de acelaşi fel. Aş considera, în fiecare caz, drept cele mai convingătoare dovezi ale exactității unei constatări de acest fel faptul că elementele noi privind caracteristica unei persoane concordă perfect cu cele deja găsite. Dacă lucrurile nu ar sta astfel, concepția cercetătorului ar trebui să se modifice în mod

corespunzător.

După câte relata pacientul, mama sa era o femeie duioasă, de care el s-a ataşat foarte mult, care l-a răsfăţat în mod excesiv şi care aştepta de la el mari performanţe. Tatăl, mai puţin înclinat spre răsfăţ, ceda în toate situaţiile în care pacientul îşi expunea cu lacrimi în ochi dorinţele. Dintre fraţi, îl prefera pe unul mai mic, care îl idolatriza, îi îndeplinea orice dorinţă, se ţinea pe urmele sale ca un căţeluş şi nu-i ieşea din cuvânt. Pacientul era speranţa familiei sale şi reuşea să se impună întotdeauna în faţa celorlalţi fraţi. Aşadar, o ambianţă intimă, nespus de caldă şi de lesnicioasă, care l-a făcut inapt pentru confruntarea cu lumea din afară.

Lucrul acesta s-a văzut imediat, din prima zi de şcoală. Era cel mai mic din clasă, ceea ce i-a dat prilejul de a-şi manifesta repulsia faţă de acea poziţie din afara familiei (*Aussenposition*), schimbând de două ori şcoala. Apoi a învăţat cu o râvnă extraordinară spre a-i depăşi pe ceilalţi şcolari. Lucrul acesta nereuşindu-i, a bătut în retragere, absentând adesea din cauza unor dureri de cap şi de stomac sau întârziind la fel de des de la ore. Dacă nu se număra printre cei mai buni şcolari, el şi părinţii săi atribuiau faptul acesta frecventelor sale absenţe, pe când pacientul susţinea sus şi tare că el ştia mai mult şi că citise mai mult decât oricare alt şcolar.

La cea mai mică plângere a lui, părinţii îl puneau la pat şi se ocupau de dânsul cu grijă. A fost dintotdeauna un copil anxios şi adesea ţipa în somn, în aşa fel încât mama sa se ocupa de dânsul şi noaptea.

Se înţelege că el nu avea nici o idee despre semnificaţia şi corelaţia tuturor acestor manifestări, care erau expresia stilului său de viaţă. De asemenea, nu-şi dădea seama de faptul că dacă citea până noaptea târziu, în pat, era pentru a gusta în ziua următoare privilegiul de a dormi mai mult şi de a scăpa astfel de o parte din munca zilei. Timiditatea sa în faţa fetelor era încă şi mai mare decât aceea faţă de bărbaţi, iar această atitudine a persistat în întreaga sa perioadă de dezvoltare[11]. Este lesne de înţeles că în orice situaţie de viaţă îi lipsea curajul şi că nu voia cu nici un preţ să-şi pună la bătaie vanitatea. Incertitudinea că ar fi putut face bună impresie asupra fetelor contrasta puternic cu certitudinea că se putea baza pe sacrificarea de la sine a mamei sale. în căsătoria sa a vrut să stabilească aceeaşi relaţie de dominaţie de care se bucura faţă de mamă şi fraţi şi, firește, a eşuat în mod inevitabil.

Am putut stabili că în cele mai vechi amintiri din copilărie, desigur adesea extrem de disimulat, este de găsit stilul de viaţă al individului. Cea mai veche amintire a pacientului nostru era următoarea: „A murit un frate mai mic şi tata stătea în faţa casei şi plângea amarnic". Ne amintim cum pacientul, care trebuia să ţină o conferinţă, a fugit acasă pretinzând că mai degrabă moare.

Felul în care se comportă ca prieten caracterizează foarte bine

capacitatea sa de a fi un om sociabil (*Fähigkeit zum Gemeinschaftsmenschen*). Pacientul pretinde că a avut prieteni doar scurt timp şi că întotdeauna a vrut să-i domine. Nu am putea numi lucrul acesta decât exploatare a prieteniei. Când, în mod amical, i-am atras atenţia asupra acestui lucru el mi-a replicat: „Nu cred că se sacrifică cineva pentru colectivitate, fiecare o face numai pentru sine". Pregătindu-se pentru retragere, s-a vădit că el voia să scrie un articol sau o carte. Dar când s-a aşezat la masa de scris l-a cuprins o asemenea surescitare încât nici să gândească nu putea. El spune că nu putea adormi dacă nu citea mai întâi ceva. Dar dacă citea, simţea în cap o presiune de aşa natură încât nu putea adormi. Tatăl său a murit nu de mult, exact într-o perioadă în care pacientul se afla în vizită într-un alt oraş. La scurt timp după aceea se punea problema să accepte un post acolo. L-a refuzat, sub pretextul că mai degrabă ar muri decât să fie silit să meargă în acel oraş. Oferindu-i-se un post în oraşul său, l-a refuzat pe motiv că în prima noapte nu ar fi putut dormi şi că a doua zi, din această cauză, ar fi dat greş. Trebuia deci ca mai întâi să se vindece complet. Iată acum un exemplu care ne arată că în visul pacientului regăsim legea sa de mişcare, acel „da, dar" al nevroticului. Putem găsi dinamica unui vis cu ajutorul tehnicii psihologiei individuale. Visul nu ne spune nimic nou, nimic care să nu fi fost recunoscut până acum din observarea atitudinii pacientului. Putem recunoaşte, după mijloacele corect interpretate şi după alegerea conţinutului (*Auswahl der Inhalte*) visului, modul în care autorul visului, călăuzit de legea sa de mişcare, se străduieşte să-şi promoveze propriul său stil de viaţă, împotriva bunului-simţ, mobilizând artificial sentimente şi emoţii. Şi, de asemenea, găsim adesea dovezi cu privire la felul în care pacientul îşi produce simptoamele, sub presiunea fricii de înfrângere. Iată un alt vis al pacientului nostru: „Trebuia să fac o vizită unor prieteni care locuiau dincolo de pod. Parapetul era proaspăt vopsit. Voiam să privesc la apă şi m-am sprijinit de parapet, care apăsa pe stomacul meu, care a început să mă doară. Mi-am spus: ´N-ar trebui să priveşti în apă, s-ar putea să cazi în ea». Totuşi, m-am hazardat din nou, am mers până la parapet, am privit în jos şi deodată m-am tras îndărăt, în timp ce reflectam că ar fi totuşi mai bine să fiu în siguranţă".

Vizita la prieteni şi parapetul proaspăt vopsit sunt aluzii cu privire la sentimentul de comuniune socială şi la structurarea unui stil de viaţă mai bun. Frica pacientului de a cădea de sus, al său „da, dar" sunt destul e clar reliefate. Tulburările gastrice, ca o consecinţă a fricii, aşa cum le-am descris anterior, sunt totdeauna la dispoziţia sa, ca factor constituţional. Visul ne demonstrează atitudinea negativă a pacientului faţă de strădaniile de până acum ale mediului şi victoria vechiului stil de viaţă, recurgându-se la o imagine impresionantă a pericolului atunci când securitatea retragerii este pusă sub semnul întrebării.

Nevroza este exploatarea automată a simptoamelor generate de un efect de şoc, simptoame care se sustrag înțelegerii pacientului. Această exploatare îi caracterizează mai ales pe oamenii care se tem peste măsură să nu-şi piardă nimbul şi care încă din copilărie, de cele mai multe ori în calitate de copii răsfățați, au fost ispitiți s-o apuce pe această cale.

Să mai spunem câteva cuvinte şi despre manifestările somatice, domeniu în care îşi sărbătoreşte triumful fantezia câtorva autori. Lucrurile stau în felul următor: organismul este un tot care are, ca ofrandă şi dar al evoluției, tendința de echilibru, tendință ce se impune pe cât posibil. La menținerea echilibrului participă modificările ritmului cardiac, amplitudinea respirației, numărul mişcărilor respiratorii, coagulabilitatea sângelui, secrețiile glandelor endocrine; este tot mai clar că, îndeosebi în caz de agitație psihică, sunt puse în mişcare sistemul vegetativ şi sistemul endocrin, determinându-se creşterea sau modificarea secreției. Astăzi putem înțelege cel mai bine modificările glandei tiroide, ca urmare a efectelor de şoc, efecte care uneori pot să devină chiar periculoase pentru viața individului. Mi-a fost dat să văd asemenea pacienți. Cel mai mare cercetător din acest domeniu, Zondek, şi-a asigurat colaborarea mea spre a stabili care sunt influențele psihice care intră în joc aici. Pe de altă parte este neîndoielnic faptul că toate cazurile de boală a lui Basedow se prezintă ca efecte ale unor seisme sufleteşti. Există anumiți oameni la care zguduirile sufleteşti irită glanda tiroidă.

Sunt de semnalat şi progresele cercetării privind iritarea suprarenalelor. Se poate vorbi de un complex simpatico-adrenalinic (*Sympathico-Adrenalin-Komplex*); mai ales la mânie secreția suprarenalelor sporeşte. Cercetătorul american Cannon a demonstrat, prin experimente pe animale, că în cursul accesului de furie are loc o creştere a secreției de adrenalină. Aceasta conduce la amplificarea activității cardiace şi la alte modificări, aşa încât putem înțelege că durerile de cap, nevralgiile faciale, poate că şi crizele de epilepsie pot fi provocate de o cauză psihică (*durch einen psychischen Anlass*). Avem în acest caz de-a face cu oameni care sunt mereu iritați de problemele lor. Este clar că trebuie luată în considerare vârsta individului. Dacă avem de-a face cu o fată nevrotică în vârstă de 20 de ani, putem admite foarte bine că este o problemă legată de profesiune, dacă nu una legată de dragoste. în cazul unui bărbat sau al unei femei în vârstă de 50 de ani vom deduce cu uşurință că este problema senectuții, pe care respectivul sau respectiva crede a nu o putea rezolva sau pe care realmente nu o poate rezolva. Realitatea vieții nu o putem sesiza niciodată direct, ci prin concepția noastră, care este decisivă.

Însănătoşirea nu se poate realiza decât pe cale intelectuală (*nur auf intellektuellem Wege*), făcându-l pe pacient conştient de greşeala sa, şi prin dezvoltarea sentimentului său de comuniune socială.

NOTE

[1] „*Nervosität*", în textul original. Titlul acestui capitol în limba germană: *Was ist wirklich eine Neurose?* (Nota trad.)

[2] „*Nervosität*", în textul original. H. J. Eysenck utilizează termenul *nevrozism*. (Nota trad.)

[3] În limba latină, în textul original = *la urma urmei*. (Nota trad.)

[4] O concepție radicală în acest sens va susține Thomas Szasz, îndeosebi în *The Myth of Mental Illness*.

[5] în *Über den nervösen Charakter*.

[6] „*Trial and error*", lege formulată mai ales de psihologii behavioriști (John Watson etc.), în cadrul teoriei învățării, pe baza unor experimente cu șobolani. (Nota trad.)

[7] Alfred Adler își revendică aici meritul de a fi devansat concepția dezvoltată de W. Köhler şi K. Koffka sub denumirea de „Gestaltpsychologie" („Psihologia formei"). (Nota trad.)

[8] în limba latină, în textul original = *încerc să-mi supun realitatea*. (Nota trad.)

[9] A se vedea A. Adler, „Der Sinn des Lebens", în *Zeitschrifft für Individualpsychologie*, Leipzig, 1931, pp. 161 şi urm.

[10] „*die Ausnützung der Schockerlebnisse zum Schutze des bedrohten Nimbus — das ist die Neurose*", în textul original. (Nota trad.)

[11] „*die ganze Zeit seiner Entwicklung zum Manne*", în textul original. (Nota trad.)

11. PERVERSIUNILE SEXUALE

Sper ca expunerea exclusiv schematică a perversiunilor sexuale[1] să nu deziluzioneze. Sper cu atât mai mult cu cât cea mai mare parte a cititorilor mei au încredere în concepțiile fundamentale ale psihologiei individuale şi vor privi expunerea schematică a problemei ca pe o tratare în linii mari a acesteia. Este vorba mai degrabă de a demonstra acordul concepției noastre despre lume şi viață (*Weltanschauung*) cu structura perversiunilor sexuale. în zilele noastre nu este o chestiune inofensivă, deoarece tocmai azi este extrem de puternic curentul care ar vrea să reducă perversiunile sexuale la factori ereditari. Chestiunea este atât de importantă încât acest punct de vedere nu trebuie neglijat; potrivit concepției noastre, avem de-a face cu produse artificiale care s-au infiltrat în educație, fără ca persoana cu pricina să-şi dea seama. Se vede de aici marea antiteză care ne opune celorlalți autori, iar dificultățile noastre nu sunt cu nimic micşorate de faptul că alții, ca de exemplu Kraepelin, pun accentul pe o concepție similară.

Spre a face mai clară poziția noastră, aş vrea să relatez un caz care nu are nimic de-a face cu perversiunile sexuale, ci are a servi doar ca exemplu pentru punctul meu de vedere, acela al concepției psihologice. Este vorba de o femeie care trăieşte o căsătorie fericită ți are doi copii. De şase ani ea se află în conflict cu anturajul ei. Este vorba de următoarea problemă: ea afirmă că o veche prietenă, pe care o cunoaşte încă din copilărie şi pe care o admiră pentru capacitățile sale, de şase ani se dovedeşte a fi dornică de dominație şi cicălitoare. Ea însăşi are de suferit cât se poate de mult de pe urma acestei conduite şi aduce un număr de dovezi în acest sens, negate de ceilalți. „Se poate ca în unele privințe să fi mers prea departe — admitea ea —, dar, în fond, am dreptate. în urmă cu şase ani, această prietenă, în absența altei prietene, a făcut remarci defavorabile la adresa acesteia din urmă, pe când în prezența ei o făcea întotdeauna pe amabila". Se temea că şi la adresa ei făcea, când avea ocazia, asemenea remarci denigratoare. O altă dovadă. Prietena observase într-o zi: „Câinele este un animal într-adevăr ascultător, dar prost". Spunând acestea, aruncase în acelaşi timp pacientei noastre o privire care parcă voia să spună: „Ca şi tine". Anturajul pacientei a fost acela care a interpretat în mod abuziv această spusă, căreia ea nu i-a dat pe moment importanță, ba chiar s-a indignat peste măsură în legătură cu tălmăcirea spusei, luând apărarea celei învinuite.

Față de celelalte, femeia aceea îşi arăta fața ei cea mai bună. Ca să-şi susțină părerile, pacienta spune: „Să vedeți cum îşi tratează ea câinele. îl chinuie, punându-l să facă acrobații care întrec puterile animalului".

Anturajul ripostează: „Este vorba doar de un câine, cu care nu ne putem comporta la fel cum o facem cu oamenii. Cu oamenii ea este bună". Copiii pacientei mele țineau mult la prietenii mamei lor şi se opuneau părerilor ei. Tăgăduia şi soțul ei că cealaltă ar fi putut fi o fățarnică. Pacienta găsea însă mereu noi dovezi privind caracterul autoritar al prietenei sale, exersat îndeosebi împotriva ei. Nu am ezitat să-i declar pacientei mele că am impresia că are dreptate. Lucrul acesta a entuziasmat-o. Fapte ivite ulterior vorbeau despre caracterul autoritar al acelei femei şi impresia mea a fost, în cele din urmă, împărtăşită şi de soțul pacientei. S-a văzut dintr-o dată că sărmana femeie avea realmente dreptate, numai ca nu-şi folosea cum se cuvine spiritul de observație. În loc să înțeleagă că orice om are tendința de a-i discredita pe ceilalți şi că trebuie să găsim o scuză pentru aceasta, ea se socotea perfecțiunea întruchipata în comparație cu acea femeie, găsea că totul este de blamat la ea se înfuria. Avea antene mai fine[2], putea ghici mai bine ce se petrecea în interiorul prietenei, dar fără a înțelege natura umană.

Ceea ce vreau să spun cu acest exemplu este că adesea lucrul cel mai funest din lume este să ai dreptate. Afirmația pare paradoxală, dar poate că fiecare dintre noi a trăit pe propria sa piele faptul că a avea dreptatea de partea sa este izvor de necazuri. Gândiți-vă numai la ceea ce s-ar fi putut întâmpla dacă această femeie ar fi căzut pe mâna cuiva lipsit de antene fine: el ar fi vorbit de mania ei de a căuta nod în papură, de idei paranoide, şi ar fi tratat-o în aşa fel încât starea femeii s-ar fi agravat. Este greu să renunți la punctul tău de vedere atunci când ai dreptate. în această situație se găsesc toți acei cercetători care sunt convinşi că au dreptate şi care trebuie să se justifice. Să nu ne mire faptul că şi concepția noastră a iscat mari polemici. Trebuie să ne ferim de a avea pur şi simplu dreptate şi de a folosi rău lucrul acesta. Nu vrem să ne pierdem acum calmul, aşa cum fac mulți cercetători care combat concepția noastră. în ştiință trebuie să avem extraordinar de multă răbdare. Dacă astăzi, în ceea ce priveşte perversiunile sexuale, predomină teoria eredității, fie că avem de-a face cu ereditatea simplă, care vorbeşte de un al treilea sex, fie de cea care pretinde că sexul opus ne este înnăscut, ori de cea care susține că factorii ereditari se dezvoltă şi că nu s-ar putea face nimic împotriva lor, fie, în sfârşit, de acea teorie care vorbeşte de componente native — nici unul dintre aceşti factori nu ne poate determina să ne abandonăm concepția. Rezultă că adepții teoriei organice (*die Organiker*) nu au nici un succes în ceea ce priveşte identificarea transformărilor organice, a anomaliilor organice.

În ceea ce priveşte homosexualitatea, aş vrea să menționez o comunicare dată publicității anul trecut şi care se referă la acea problemă ridicată în 1927, când Laqueur a descoperit că în urina tuturor oamenilor se găsesc hormonii sexului opus. Cine nu cunoaşte prea bine concepția

noastră va fi extrem de surprins de acest fapt. Ar putea gândi că perversiunile îşi au originea în bisexualitate (*Zweigeschlechtlichkeit*). Cercetările lui Bran pe nouă homosexuali au arătat că la ei se găseau aceiaşi hormoni ca şi la non-homosexuali. Este un pas înainte în direcţia concepţiei noastre. Homosexualitatea nu depinde de hormoni.

Aş vrea să prezint o schemă potrivit căreia pot fi clasificate toate orientările din psihologie. Există *psihologii ale posesiunii* (*Besitzpsychologien*) care stabilesc ceea ce aduce cu sine un om în lume şi care vor să derive din aceste posesiuni toate elementele psihice. Din punctul de vedere al bunului-simţ este o problemă fatală. De obicei, însă, în viaţă nu suntem înclinaţi să tragem toate concluziile din posesiuni, ci să vedem ce *întrebuinţare* (*Gebrauch*) dăm posesiunii. Ne interesează mult mai mult întrebuinţarea decât posesiunea. Dacă cineva posedă o sabie, cu aceasta nu se poate spune că el o foloseşte în mod adecvat; el o poate arunca, poate lovi cu ea, o poate ascuţi etc. Ne interesează întrebuinţarea. De aceea aş putea spune că există şi alte orientări în psihologie care ar trebui considerate drept *psihologii ale întrebuinţării* (*Gebrauchspsychologien*). Psihologia individuală, care ia în considerare atitudinea omului în faţa problemelor vieţii, în scopul de a-l înţelege, ia în considerare întrebuinţarea. Pentru omul care raţionează corect nu este nevoie să adaug că nimeni nu poate da unui lucru o întrebuinţare care depăşeşte capacităţile sale, că individul rămâne întotdeauna în cadrul capacităţilor umane, despre a căror dimensiune nu se poate spune nimic definitiv. Este regretabil şi este dovadă de intrare triumfală a ignoranţilor[3] în domeniul psihologiei faptul că trebuie să vorbim despre chestiuni banale.

În ceea ce priveşte întrebuinţarea capacităţilor individului, trebuie spus că a fost realmente pasul cel mai important făcut de psihologia individuală atunci când ea a explicat că legea de mişcare este factorul decisiv al vieţii psihice a individului, care determină caracterul particular al acestuia (*seine Eigenart*). Deşi nu era necesar să lăsăm mişcarea să îngheţe spre a o vedea ca formă, noi am considerat că totul este mişcare şi că aşa şi trebuie să fie pentru a se reuşi rezolvarea problemelor şi depăşirea dificultăţilor. De aceea nu se poate spune că ar fi contrazis principiul plăcerii; căutarea plăcerii este şi ea o depăşire a unui deficit sau a unei senzaţii de neplăcere. Dacă lucrul acesta este adevărat, atunci trebuie să examinăm prin această prismă şi perversiunile sexuale. Este de luminat în primul rând câmpul mişcării, aşa cum ne-o cere psihologia individuală. Aş vrea să stărui asupra faptului că dacă am ajuns la formule, la concepţii fundamentale privind structura perversiunilor, cu aceasta suntem încă departe de a înţelege cazul individual. Fiecare caz individual reprezintă ceva unic (*etwas Einmaliges*), ceva ce nu se repetă niciodată. Dacă, de exemplu, prescriem o terapie, formulele de-a gata sunt

contraindicate. Din psihologia întrebuințării urmează că individul izolat de legătura socială normală nu ne poate trăda nimic despre caracterul său particular. Putem aserta ceva despre caracterul său particular atunci când îl supunem unei probe şi observăm cu acest prilej ce întrebuințare dă el capacităților sale. în sensul acesta, psihologia individuală se apropie de mult mai restrânsă psihologie experimentală, numai că în cazul psihologiei noastre viața este aceea care instituie experimentele4. Factorii exogeni care îl influențează pe individ au, potrivit concepției noastre, o importanță mai mare şi trebuie să învățăm să înțelegem tocmai relația care există între această unicitate a individului şi problema pe care o are de rezolvat. Trebuie să luăm în considerare ambele laturi şi să vedem în ce mod se mişcă (*bewegt*) individul în fața problemei puse de mediul exterior. Căutăm să vedem cum încearcă el să devină stăpân pe problemă. Alura, legea de mişcare a individului aflat în fața unei probleme întotdeauna sociale este câmpul de observație al psihologiei individuale. Ne aflăm aici în fața a nenumărate diferențe. în fața acestei extraordinare diversități ne putem descurca numai dacă admitem în mod provizoriu ceva tipic, cu conştiința clară a faptului că ceea ce am admis ca fiind tipic se arată mereu în variante care mai apoi trebuie stabilite ca atare, înțelegerea tipicului nu face decât să lumineze câmpul cercetării şi abia de acum încolo începe lucrul cel mai greu, anume descoperirea individualului. Pentru aceasta este nevoie de antene mai fine, care se pot dobândi. în afară de aceasta, este necesar să fie corect înțeles felul în care fiecare individ concepe ponderea şi dificultățile problemei, ceea ce reuşeşte numai dacă se dispune de suficientă experiență socială şi de o eficientă putere de transpunere în stilul de viață al individului, corect înțeles, adică în întreaga sa individualitate, în această lege de mişcare, pe care o sesizăm, putem distinge patru forme tipice, pe care le-am descris în ultimele două lucrări publicate în „Zeitschrifft für Individualpsychologie"[5].

Abstracție făcând de celelalte forme de mişcare în fața problemelor vieții erotice, în cazul perversiunilor găsim, în mod surprinzător, *o zonă de operații îngustată* (*verengerte Aufmarschbreite*). Se vădeşte că zona de operații nu dispune de dimensiunea normală, că este considerabil îngustată, că numai o parte a problemei va fi rezolvată, ca de exemplu în fetişism. Importantă este şi înțelegerea faptului că toate aceste forme de mişcare prin eliminarea normalului au drept țel înfrângerea sentimentului de inferioritate. Dacă avem în vedere mişcarea, întrebuințarea pe care individul o dă capacităților sale şi către care este condus prin concepția sa, prin sensul pe care îl atribuie vieții, fără a-şi da seama de lucrul acesta, fără să-l fi formulat în cuvinte şi noțiuni, dacă pornim de la acest punct de vedere, putem deduce ce țel de biruință (*Ziel der Überwindung*) i se năzare, ce satisfacție îi apare drept biruință atunci când el nu se dăruieşte

cu totul iubirii, când se ține la distanță sau ezită să abordeze problema, irosindu-şi timpul cu nimicuri. Aici ne-am putea referi la exemplul lui Fabius Maximus Cunctator, care a câştigat o bătălie pentru că a ezitat îndelung, dar şi aceasta nu face decât să ne arate că nu trebuie să ne fixăm în mod rigid la o regulă. Acest țel al biruinței este clar şi în nevrozele sexuale (frigiditate, *ejaculatio praecox* etc.). Problema este însă abordată doar de la distanță, într-o manieră ezitantă, fără cooperare, ceea ce nu conduce la rezolvarea ei. în această formă de mişcare găsim şi tendința de retragere (*Tendenz zur Ausschaltung*), care apare cu toată claritatea în homosexualitatea integrală, dar care se manifestă şi în alte cazuri, cum sunt fetişismul şi sadismul. în acest din urmă caz avem de-a face cu o puternică agresivitate care nu duce la rezolvarea problemei şi putem observa o formă particulară de nehotărâre, de retragere care în caz de surescitare sexuală duce la oprimarea partenerului, la un atac necontrolat, care oferă o rezolvare deficitară, adică unilaterală a problemei. La fel stau lucrurile cu masochismul, unde aspirația către superioritate trebuie înțeleasă prin prisma unei duble orientări. Este clar că masochistul îi porunceşte partenerului său şi că el, în pofida sentimentului său de slăbiciune, se simte comandantul acestuia. în acelaşi timp el exclude posibilitatea înfrângerii într-o zonă de operații normală. Reuşeşte, printr-un vicleşug, să depăşească *tensiunea anxioasă*.

Dacă luăm în considerare atitudinea specifică a individului, constatăm că atunci când cineva adoptă o formă de mişcare determinată el elimină celelalte forme de rezolvare a problemei. Această excludere nu este accidentală; aşa cum procesul mişcării este rezultatul unui antrenament, la fel stau lucrurile şi cu retragerea (*Ausschaltung*). Nu există perversiune sexuală fără antrenament (*Es gibt keine sexuelle Perversion ohne Training*). Lucrul acesta îl vede numai acela care acordă atenție mişcării.

Acum trebuie să punem în evidență un al doilea punct de vedere. Procesul normal al mişcării ar fi acela care abordează o problemă spre a o rezolva în întregime. Nu găsim deloc această pregătire atunci când luăm în considerare mişcarea premergătoare a individului (*die vorhergehende Bewegung*). Dacă avem în vedere prima copilărie a individului, găsim că în această perioadă, la incitarea influențelor din afară, s-a format un prototip, pornindu-se de la capacitățile şi posibilitățile înnăscute. Dar noi nu putem şti dinainte ce va face copilul cu toate aceste influențe şi impresii în care au fost implicate organele sale[6]. Aici copilul lucrează în imperiul libertății, cu propria sa putere creatoare. Găsim posibilități cu carul; m-am străduit mereu să le scot în relief şi în acelaşi timp să neg condiționarea lor cauzală. Nu este adevărat că un copil care a venit pe lume cu organe endocrine deficiente trebuie să devină un nevrotic, dar există o anumită probabilitate ca, în general, în anumite condiții de viață,

să se manifeste o anumită orientare, dacă influențe educaționale corecte nu favorizează contactul social efectiv. De asemenea, influențele mediului nu sunt de aşa natură încât noi să putem prezice ce va face copilul cu ele. Există nenumărate posibilități în imperiul libertății şi al erorii. Oricine poate cădea în greşeală, deoarece nimeni nu poate fi în posesia adevărului absolut. Acesta arată în felul următor: spre a deveni un om aproximativ normal, prototipul trebuie să fie înzestrat cu un anumit impuls către colaborare (*Impuls zur Mitarbeit*). întreaga dezvoltare a unui om depinde de cât de mare este capacitatea sa de contact social în cel de ni treilea, al patrulea şi al cincilea an de viață. Încă din această perioadă se manifestă gradul său de sociabilitate (*Grad der Anschlussfähigkejt*). Dacă examinăm eşecurile în lumina acestei concepții, constatăm că toate formele de mişcare deficitare sunt de explicat prin deficitul acestei capacități de contact. Ba mai mult: din cauza caracterului său particular, persoana respectivă este constrânsă *să protesteze* contra oricărei alte forme pentru care ea nu este pregătită. Este necesar ca în judecarea acestor oameni să fim toleranți, dat fiind faptul că ei nu au învățat să-şi dezvolte în suficientă măsură interesul social[7]. Cine a înțeles lucrul acesta înțelege de asemenea că problema iubirii este o problemă socială care nu va putea fi rezolvată de acela care manifestă prea puțin interes față de ceilalți şi care nu are sentimentul că participă la dezvoltarea umanității. Un asemenea om va avea o altă lege de mişcare decât acela care este apt pentru rezolvarea problemei iubirii. Aşadar, putem stabili despre toți perverşii că ei nu au reuşit să devină parteneri (*Mitgehenden*).

Putem, de asemenea, să descoperim sursele de eroare, care ne fac să înțelegem de ce copilul s-a împotmolit în lipsa de capacitate de contact social (*im Mangel an Kontaktfähigkeit*). Acel fenomen al vieții care duce la contactul social deficient este *răsfățul*. Copiii răsfățați nu au contact decât cu persoanele care îi răsfață şi, drept urmare, sunt nevoite să le elimine pe toate celelalte persoane. Pentru fiecare caz de perversiune sunt de dovedit alte influențe. Putem afirma: aici, sub influența unor trăiri, copilul şi-a modelat într-un anumit fel legea sa de mişcare încât şi-a rezolvat într-un anumit mod problema relației sale cu sexul opus. Toți perverşii îşi arată legea de mişcare nu numai față de problema iubirii, ci şi în fața tuturor încercărilor pentru care ei nu sunt pregătiți. De aceea găsim la perverşii sexuali toate trăsăturile de caracter ale nevroticilor, cum sunt hipersensibilitatea, impacienta, înclinația spre crize emoționale, lăcomia, ca şi faptul că toți perverşii se justifică invocând faptul că ei acționează ca din constrângere (*wie unter Zwang*). Avem de-a face cu o anumită frenezie a posesiei (*Besitzgier*) care îi conduce la realizarea planului impus de caracterul lor particular, ceea ce explică protestul atât de puternic împotriva oricărei alte forme, fără a se exclude cu totul pericolele la adresa partenerului (viol urmat de asasinat, sadism).

Aş vrea să arăt cum poate fi descoperit antrenamentul pentru o anumită formă de perversiune sexuală, observaţie care ne arată că anumite perversiuni pot lua naştere pe baza unui asemenea antrenament (*Training*). Nu trebuie să căutăm antrenamentul în plan material, ci trebuie să înţelegem că el poate fi realizat şi în plan ideatic şi oniric. Avem aici o puternică trimitere la concepţia psihologiei individuale, deoarece mulţi cred, de exemplu, că un vis pervers (*ein perverser Traum*) este dovadă de homosexualitate înnăscută, pe când noi am putut stabili, în lumina concepţiei noastre despre viaţa onirică, că acest vis homosexual (*homosexuelle Traum*) ţine de antrenament, tot aşa cum ţine de faptul că dezvoltă interesul pentru acelaşi sex, excluzând interesul pentru sexul opus. Aş vrea să demonstrez acest antrenament cu ajutorul unui caz, într-o perioadă în care încă nu poate fi vorba de perversiuni sexuale. Prezint două vise, ca să arăt că legea de mişcare se poate găsi şi în viaţa onirică. Cine este înarmat cu psihologia individuală ca mijloc de cunoaştere[8] nu va ezita să cerceteze în fiecare mic fragment întreaga formă a vieţii (*die ganze Lebensform*). Întreaga formă a vieţii trebuie însă să o găsim şi în conţinutul visului, nu numai în ideile onirice care, desigur, sunt extrem de utile pentru înţelegerea corectă şi pentru raportarea corectă la stilul de viaţă a atitudinii unui individ în faţa unei probleme de viaţă care i se prezintă, atitudine care îi este impusă de stilul său de viaţă gata fixat. Aş vrea să dau expresie ideii că desfăşurăm în acest domeniu o activitate ca de detectiv (*Detektivarbeit*). Nu ni se furnizează întreg materialul de care avem nevoie pentru interpretare, aşa încât suntem nevoiţi să ne intensificăm în mod serios capacitatea de deducţie, spre a stabili fapte care să nu contrazică unitatea individului.

Primul vis:

„Mă văd în perioada unui viitor război. Toţi bărbaţii, până şi băieţii care au depăşit vârsta de zece ani, trebuie înrolaţi în armată..." Din aceste prime propoziţii, psihologul expert în psihologia individuală poate trage concluzia că este vorba de un copil a cărui atenţie este concentrată asupra pericolelor vieţii, asupra brutalităţii celorlalţi.

„...Acum, într-o seară, deşteptându-mă din somn, văd că mă găsesc într-un pat de spital. La patul meu stau părinţii." Din această imagine vedem că avem de-a face cu un copil răsfăţat.

„Îi întreb ce se întâmplă. Ei îmi spun că e război. Ei ar vrea ca războiul să nu fie prea crud cu mine şi de aceea au pus să fiu operat, ca să devin fată." Putem vedea de aici cât de îngrijoraţi sunt părinţii cu privire la copilul lor. Aceasta înseamnă: când sunt în pericol, mă agăţ de părinţii mei. Este forma de expresie a unui copil răsfăţat. Nu vom avansa în interpretarea visului decât dacă o vom putea face necondiţionat. Avem datoria ca în munca noastră să fim, pe cât posibil, sceptici. Apare aici problema schimbării sexului. Dacă facem abstracţie de încercările

ştiinţifice în acest sens, care încă sunt problematice, trebuie să spunem că transformarea unui băiat în fată este o concepţie profană. Aici ni se arată incertitudinea în ceea ce priveşte viaţa sexuală; vedem că autorul visului nu este absolut convins de rolul său sexual. Mulţi vor fi surprinşi aflând că este vorba de un băiat în vârstă de doisprezece ani. Vom putea observa modul în care a ajuns el la această concepţie. Viaţa i se pare inacceptabilă dacă ea pune probleme ca acelea din vreme de război; el protestează împotriva acestei situaţii.

„Fetele nu trebuie să meargă la război. Dacă ar trebui, totuşi, să fiu înrolat, nu mi-aş pierde sexul, dat fiind că nu l-aş avea cum îl au băieţii."

În război s-ar putea să-ţi pierzi sexul. Este un argument prea puţin lămurit în favoarea castrării sau chiar şi pentru a da o expresie antirăzboinică sentimentului de comuniune socială.

„Mă duceam acasă, când, ca printr-un miracol, războiul s-a terminat."

Operaţia, aşadar, era de prisos. Ce va face el acum?

„Poate că nu va fi nevoie să mă comport ca o fată, poate că nu-i nici un război."

După cum vedem, el nu se desparte pe de-a-ntregul de rolul său de băiat. Lucrul acesta trebuie să-l notăm în legea sa de mişcare. El caută să avanseze puţin pe latura sa masculină.

„Acasă era foarte trist şi plângeam tot timpul."

Copiii care plâng mult sunt copii răsfăţaţi.

„Părinţii întrebându-mă de ce plâng, le-am spus că-mi este teamă că, fiind de sex feminin, va trebui să nasc în dureri."

Nici rolul feminin nu-l aranjează. Am fi pe drumul cel bun dacă am vedea că ţelul acestui tânăr este acela de a evita orice neplăcere. în ceea ce-i priveşte pe practicanţii perversiunilor sexuale, am putut descoperi că ei au fost copii răsfăţaţi, adesea nesiguri pe sexul lor şi manifestând o mare dorinţă de notorietate, de succes imediat şi de superioritate personală. De aceea se poate ca un copil să nu ştie dacă el este băiat sau fată... Ce are de făcut? Nu are nici o speranţă, nici pe latura masculină (*auf der Männerseite*), nici pe cea feminină.

„A doua zi m-am dus la clubul meu, căci într-adevăr fac parte dintr-o asociaţie de cercetaşi."

Ne şi putem imagina cum se va comporta el acolo.

„Am visat că în asociaţia noastră este o singură fată. Ea nu stătea la un loc cu băieţii."

încercare de segregare a sexelor.

„Băieţii mă chemau la ei. Le-am spus că sunt fată şi m-am dus la singura fată de acolo. Mi se părea al naibii de ciudat că nu mai eram băiat şi mă gândeam cum ar trebui să mă port ca fată."

Deodată apare ideea: *Cum ar trebui să mă port ca fată*?

Acesta este *antrenamentul*. Numai acela care a observat antrenamentul în toate perversiunile sexuale, modul în care are loc desprinderea silită de normal, numai acela înțelege că perversiunea sexuală este un produs artificial (*Kunstprodukt*)[9], pe care şi-l făureşte fiecare, incitat de constituția sa psihică, pe care fiecare şi-a creat-o, iar uneori mânat de constituția sa fizică înnăscută, care îi înlesneşte virajul.

„Pe când meditam, am fost tulburat de un pocnet. M-am trezit şi mi-am dat seama că mă lovisem cu capul de perete."

Autorul visului adoptă adesea atitudinea care corespunde legii sale de mişcare[10]. A da cu capul de perete este o expresie idiomatică curentă. Comportamentul său ne-o evocă.

„Visul m-a impresionat cât se poate de tare..."

Stă în intenționalitatea visului să impresioneze.

„...încât la şcoală încă mai stăteam la îndoială dacă sunt băiat sau fată. în pauză a trebuit să mă duc la closet ca să văd dacă nu cumva eram fată".

Al doilea vis:

„Visam că m-am întâlnit cu singura fată din clasa noastră. Aceeaşi fată despre care visasem şi mai înainte. Voia să facem o plimbare. I-am răspuns: Acum nu mă plimb decât cu băieți. Ea mi-a spus: Şi eu sunt băiat. Cum lucrul acesta nu mi se părea de crezut, i-am cerut să-mi facă dovada. Atunci ea mi-a arătat că are un sex ca băieții. Am întrebat-o cum de era posibil. Mi-a spus că a fost operată. Din băiat este mai uşor să te transformi în fată, invers, însă, este mai greu, pentru că trebuie să adaugi ceva. Aşa încât ea şi-a cusut un sex masculin din cauciuc. Discuția noastră a fost întreruptă de un răsunător ordin ´Scularea!» Erau părinții mei, care mă trezeau. Numai cu greu am obținut de la ei încă cinci minute de leneveală în pat, dar cum nu sunt vrăjitor, mi-a fost imposibil să mai rechem visul."

La un anumit tip de copii răsfățați vom constata înclinația spre scamatorii; vrăjile li se par a fi de cea mai mare importanță, ei vrând să obțină totul fără efort şi osteneală, ocupându-se mult de telepatie.

Să vedem acum cum încearcă tânărul să-şi explice visul:

„În cărți care descriu întâmplări din război am citit: organul genital i-a zburat în aer. Am auzit că atunci când îți pierzi organul genital mori."

Vedem cât de mare importanță acordă tânărul organului genital.

„Pe manşeta unui ziar am citit: Două servitoare au fost transformate, în două ore, în soldați."

Trebuie să fi fost vorba de o malformație a organelor genitale, neglijată până atunci.

În încheiere, aş vrea să emit o idee care să aşeze pe o bază mai simplă cele spuse până aici pe această temă. Există hermafrodiți veritabili, despre care realmente este greu de spus dacă ai de-a face cu o

fată sau cu un băiat. Este treaba lor cum îşi vor folosi hermafroditismul. La pseudohermafrodiţi găsim malformaţii care simulează asemănarea cu sexul opus. Fapt este că fiecare om poartă în sine urmele sexului opus, după cum şi hormonii sexuali ai sexului opus se găsesc în urină. De aceea ajungem la o idee care pare îndrăzneaţă, anume că orice om ascunde în el un geamăn (*ein Zwilling steckt*). Există diferite forme de rudimente ale geminităţii (*Zwillingschaft*), iar simultaneitatea celor două forme sexuale ale fiinţei umane va fi rezolvată în viitor ca problemă a geminităţii. Ştim că orice om se naşte din material masculin şi feminin. Nu este exclus ca în cercetările referitoare la geminitate să ne lovim de probleme care să ne aducă o mai bună clarificare a hermafroditismul ui, care este marcat în fiecare om.

Referitor la tratament, auzim spunându-se mereu că o perversiune este incurabilă. Vindecarea nu este imposibilă, ci dificilă. Dificultatea vindecării se explică prin aceea că există oameni care pe întregul parcurs al vieţii s-au antrenat în direcţia perversiunii, deoarece au o lege de mişcare limitată, care le-a prescris această evoluţie. Ei sunt nevoiţi să meargă în această direcţie, întrucât în anii copilăriei nu au dispus de acel contact social care să le permită să dea o întrebuinţare corectă corpului şi sufletului lor. O întrebuinţare corectă nu devine posibilă decât în ipoteza unui sentiment de comuniune socială dezvoltat. Dacă recunoaştem lucrul acesta, atunci înseamnă că putem recunoaşte drept verosimilă şi vindecarea *unui mare număr* de perverşi.

NOTE

[1] A se vedea R. Dreikurs, *Seelische Impotenz*, Leipzig; şi A. Adler, *Das Problem der Homosexualität*.

[2] „*sie hatte eine feinere Epidermis*", în textul original. (Nota trad.)

[3] „*das Ignorantentums*", în textul original. (Nota trad.)

[4] Idee preluată de la psihologul francez Théodule Ribot. (Nota trad.)

[5] A se vedea A. Adler, în X Jahrgang der *Zeitschrift für Individual-psychologie*, Leipzig.

[6] A se vedea Holub, *Die Lehre von der Organmiderwertigkei*t, Leipzig.

[7] Ce proporţii pot lua formele de protest ale homosexualilor se poate vedea din remarcabila lucrare a lui Ronald Bayer, *Homosexuality and American Psychiatry*. *The Politics of Diagnosis*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1987, îndeosebi capitolul „Gay Liberation: The Radicalisation of Protest", care notează manifestaţiile publice ale perverşilor decişi să obţină abolirea aşa-numitelor „*sodomy laws*"(pp. 88-

100).

[8] „ *Wenn man mit individualpsychologischen Kenntnissen angestattet ist*", în textul original. (Nota trad.)

[9] A se vedea A. Adler, „*Schlafstellungen*", în *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

[10] Ne exprimăm aici regretul că Noica al nostru, care a meditat ingenios asupra „înțelesului" individualului la Schelling, G. Simmel, J. Chevalier sau Nicolai Hartmann, nu s-a aplecat şi asupra psihologiei individuale a lui Alfred Adler. întocmai ca şi Adler, Constantin Noica relevă capacitatea unor mari scriitori de a intui şi reflecta unicitatea individualului, atunci când admite că acesta „*poate fi determinat chiar singular prin descrierea cu n dimensiuni întreprinsă de către un istoric ori romancier*", dar că individualul „*păstrează o afirmare de independență care fi scoate de sub tirania generalurilor concurente*" (Constantin Noica, „Un înțeles pentru individual", în *Probleme de logică*, voi. IX, Editura Academici Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1986, p. 11.). La Adler şi la Noica diferă însă vizibil modul de a relaționa individualul şi „statisticul". Evident, individualul poate fi raportat la media statistică,dar a-l topi aici înseamnă a-l desființa ca unicitate irepetabilă, ca singular (*Einmalig*). (Nota trad.)

12. PRIMELE AMINTIRI DIN COPILĂRIE

Oricât de puțin am cunoaşte despre unitatea Eului, acest puțin ne este de folos. Putem descompune viața psihică unitară pornind de la diferite criterii, mai mult sau mai puțin lipsite de valoare, putem compara sau opune una alteia două, trei, patru concepții spațiale, spre a înțelege Eul unitar (*das einheitliche Ich*), putem încerca să derulăm viața psihică pornind de la conşient, de la inconştient, de la sexualitate, de la lumea exterioară, în final ne vom vedea obligați să repunem totul în acțiunea sa atotcuprinzătoare, aşa cum punem călărețul pe cal. Oricum, nu mai pot fi ignorate progresele pe care le-a determinat psihologia individuală. „Eul" şi-a impus demnitatea în concepția psihologiei moderne şi, fie că se crede că provine din inconştient sau din „Sine", acest „Sine" se comportă în cele din urmă, manierat sau nemanierat, ca un „Eu". Chiar şi aşa-numitul Eu este plin de „inconştient" sau, cum am arătat, de Neînțeles (*von Unverstandenem*), care prezintă întotdeauna un grad sau altul de sentiment de comuniune socială, fiind ca atare tot mai mult încorporat în mod artificial în sistemul său de către psihanaliză, care a făcut din psihologia individuală „un prizonier căruia nu-i mai dă drumul".

Este lesne de înțeles că încă de timpuriu, în strădaniile mele de a clarifica unitatea indestructibilă a vieții psihice, a trebuit să mă ocup de funcția şi de structura memoriei. Am putut confirma constatările autorilor mai vechi, în sensul că memoria nu este nicidecum de considerat ca locul de întâlnire al senzațiilor şi impresiilor, că impresiile nu se fixează ca „mneme", ci că în această funcțiune avem de-a face cu o forță parțială a vieții psihice unitare, a Eului, a cărui misiune, ca şi aceea a percepției, este aceea de a adapta impresiile la stilul de viață gata constituit şi să le utilizeze prin prisma sa[1]. Folosind un mod de expresie canibal, am putea spune că sarcina memoriei este să devoreze şi să digere impresiile. Nu trebuie să-i pun în gardă pe cititorii mei că din această expresie nu au de tras concluzia că memoria are o înclinație de-a dreptul sadică. însă procesul digestiv se supune stilului de viață. Ceea ce nu-i place acestuia, va fi aruncat, uitat sau conservat ca exemplu avertizator (*als warnendes Exempel*). Dacă el s-a orientat în direcția avertismentelor, atunci utilizează în acest scop impresii greu de suportat. Amintim în acest sens precauția ca trăsătură de caracter. Unele impresii vor fi digerate pe jumătate, pe sfert, a mia parte. Dar procesul de digestie poate avea loc şi în sensul digerării doar a impresiilor fixate în sentimente sau atitudini, acestea fiind amestecate cu amintirile unor cuvinte sau ale unor noțiuni sau cu părți din acestea. Dacă uit numele unei persoane pe care, de altfel, o cunosc bine (nu trebuie să fie întotdeauna o persoană antipatică sau-

care să-mi amintească de lucruri supărătoare[2], dar se poate ca numele sau persoana să se situeze în afara interesului pe care stilul de viață îl impune), adesea cunosc bine tot ceea ce mi se pare important la această persoană. O văd parcă aievea în fața ochilor. Pot spune multe despre ea. Şi tocmai pentru că nu-mi amintesc numele ei, ea se află întru totul în câmpul conştiinței mele. Aceasta înseamnă că memoria mea poate, de la caz la caz, să facă să dispară, parțial sau total, impresiile. Este o capacitate artistică (*eine künstlerische Fähigkeit*), capacitate care corespunde stilului de viață al unui om. Aşadar, impresia în totalitatea ei cuprinde mai mult decât cuvintele care au exprimat trăirea. Apercepția individuală furnizează memoriei percepția potrivit cu caracterul particular al individului. Caracterul particular al individului recepționează astfel impresia formată şi o înzestrează cu sentimente şi cu atitudini. La rândul lor, atât sentimentele cât şi atitudinile ascultă de legea de mişcare a individului. În acest proces de digestie persistă ceea ce exprimăm în cuvinte, sentimente sau atitudini față de lumea exterioară. Acest proces cuprinde aproximativ ceea ce înțelegem noi prin funcția memoriei. De aceea nu există o reproducere ideală, obiectivă, independentă de caracterul particular al individului. Aşadar, trebuie să luăm în considerare existența a tot atâtea forme de memorie câte forme de stil de viață există.

Vom lămuri faptul aceasta printr-un exemplu din cele mai ilustrative.

Un bărbat se plânge cu amărăciune că soția sa uită „totul". Ca medic, te-ai putea gândi în primul rând la o tulburare organică a creierului. Deoarece în cazul respectiv lucrul acesta era exclus, am lăsat deocamdată de-o parte simptoamele — o necesitate pe care mulți psihoterapeuți n-o înțeleg — şi am procedat la aprofundarea stilului de viață al pacientei. Ea s-a dovedit a fi o persoană liniştită, amiabilă şi înțelegătoare, care, înfruntând dificultățile din partea socrilor ei, se putuse căsători cu un bărbat dornic de a domina. După nuntă, el a făcut-o adesea să simtă că din punct de vedere pecuniar era dependentă de el şi, de asemenea, că este de o origine socială modestă. Multă vreme ea a suportat în tăcere povețele lui reprobatoare. Uneori şi unul şi celălalt a ridicat problema divorțului. Posibilitatea de a-şi domina total soția l-a făcut pe soțul autoritar să dea mereu îndărăt.

Ea era unicul copil al unor părinți afectuoşi, care nu au găsit niciodată la fiica lor ceva care să merite a fi condamnat. Faptul că în copilărie, fie la joacă, fie în îndeletnicirile ei, prefera să fie singură, nu li s-a părut părinților a fi un lucru rău, cu atât mai mult cu cât ei constataseră că fata, atunci când se întâmpla să fie în compania unor prietene, se comporta ireproşabil. Dar şi în căsătorie ea avea grijă să nu se priveze de solitudinea, de orele ei de lectură, de *răgazul* ei, cum se exprima, sustrăgându-se atât prezenței soțului cât şi apariției ei în

societate, unde el avea mai multe ocazii de a-şi dovedi superioritatea. în rest, dădea dovadă de exces de zel când era vorba să-şi îndeplinească îndatoririle de gospodină. Numai că uita surprinzător de des să ducă la îndeplinire comisioanele soţului.

Din amintirile din copilărie rezultă că ea a simţit întotdeauna o mare bucurie când a reuşit să-şi ducă la îndeplinire singurii îndatoririle.

Expertul în psihologie individuală vede imediat că forma ei deviată în ceea ce priveşte obligaţiile era axată pe activitatea solitară, nepotrivită pentru o misiune în doi (*Aufgabe zu zweit*), cum este dragostea şi căsătoria. Soţul ei, dat fiind caracterul său particular, nu era în stare să-i cultive această capacitate. Modelul de perfecţiune[3] punea accentul pe latura muncii de unul singur. Aici ea se comporta ireproşabil şi cine avea în vedere doar această latură desigur că nu-i putea descoperi nici un cusur. Ea nu era însă pregătită pentru iubire şi pentru căsătorie şi nu corespundea aşteptărilor. Spre a da doar un detaliu, să spunem că nu era greu de ghicit că forma sexualităţii ei era frigiditatea. Acum ne putem întoarce la simptoame, pe care pe bună dreptate le-am lăsat de-o parte. Abia acum le înţelegem. Uitarea era la ea forma cea mai puţin agresivă de a protesta împotriva colaborării impuse, pentru care nu fusese pregătită şi care, pe deasupra, se afla în afara modelului ei de perfecţiune.

Nu oricine este în stare ca, din asemenea scurte descrieri, să cunoască şi să înţeleagă complicata operă de artă (*Kunstwerk*) pe care o reprezintă individul uman. Dar teoria, pe care Freud şi discipolii săi (care cu toţii ar trebui psihanalizaţi) caută s-o extragă din psihologia individuală, anume că pacientul, în reprezentarea noastră, nu face „decât" să pară bizar şi să atragă atenţia celorlalţi asupra sa, este o teorie mai mult decât dubioasă şi care se condamnă de la sine.

În treacăt fie spus, adesea se pune întrebarea dacă un caz este uşor sau greu de interpretat. Noi înţelegem că verdictul depinde de dimensiunea sentimentului de comuniune socială existent. în cazul de faţă este lesne de înţeles că greşeala acestei femei, pregătirea ei deficientă pentru colaborare şi convieţuire era uşor de fasonat, dat fiind faptul că ea omisese, aşa-zicând, doar prin uitare această extrem de importantă desăvârşire. în momentul în care a fost convinsă, ca urmare a convorbirilor amicale cu medicul şi a educării concomitente a soţului ei, să rupă cercul magic care o încorseta (în glumă Künkel îl numeşte „cerc diabolic", iar Freud „cerc vrăjitoresc"), uituceala ei s-a risipit, pentru că nu mai avea motivaţie.

Suntem acum pregătiţi să înţelegem că fiecare amintire, în măsura în care un eveniment îl interesează pe individ şi nu este, *a limine*, respins, reprezintă rezultatul prelucrării unei impresii prin prisma stilului de viaţă, a Eului. Lucrul acesta este valabil nu numai pentru amintirile mai mult sau mai puţin fixate, ci şi pentru amintirile lacunare sau greu de evocat,

ca şi pentru acelea a căror expresie verbală s-a risipit şi care persistă numai ca ton afectiv sau ca atitudine. Cu aceasta ajungem la o intuiție relativ importantă, care ne spune că orice proces psihic orientat spre perfecțiune trebuie abordat în aşa fel încât să distingem clar într-o amintire ceea ce aceasta datorează câmpului ideatic, câmpului afectiv şi celui atitudinal. Aşa cum ştim deja, Eul nu se exprimă doar pe plan verbal, ci şi prin sentiment şi atitudini, iar conceptul ştiințific de unitate a Eului[4] datorează psihologiei individuale constatarea că există un dialect al organelor (*Organdialekt*). Noi menținem contactul cu lumea exterioară prin toate fibrele corpului şi sufletului nostru. într-un caz dat, ne interesează modul, îndeosebi modul deficitar în care este menținut acest contact. Pe această cale am ajuns la convingerea că este o problemă incitantă şi de mare interes să descoperim şi să valorificăm amintirile unui om, sub orice formă s-ar prezenta ele, ca elemente semnificative ale stilului său de viață. Faptul că mă interesează în primul rând amintirile considerate ca fiind cele mai vechi (*die ältesten Erinnerungen*)[5] se explică prin aceea că, fie ele reale sau fanteziste, exacte sau retuşate, amintirile lămuresc structura creatoare a stilului de viață din primii ani ai copilăriei, după cum de asemenea, desigur, ne permit să deducem în mare măsură prelucrarea celor întâmplate, pe filiera stilului de viață. Aceasta ne obligă mai puțin să extragem conținutul, care pentru oricine este lesne de înțeles, cât mai degrabă să evaluăm tonul afectiv (*Gefühlston*) verosimil şi atitudinea care rezultă de aici, precum şi prelucrarea şi alegerea materialului de construcție, acesta din urmă ajutându-ne să descoperim interesul fundamenta] al individului (*das Hauptinteresse des Individuums*), element esențial al stilului de viață. în acest sens, un ajutor considerabil ne dă psihologia individuală prin întrebarea capitală pe care o pune: unde vrea să ajungă individul respectiv, ce opinie despre viață are el? În examenul pe care îl întreprindem ne conducem după concepțiile îndrăznețe ale psihologiei individuale, astăzi deja răspândite în întreaga lume (dar, din păcate, nu şi înțelese, cum recunoaşte Freud), concepte privind țelul de perfecțiune, sentimentul de inferioritate, complexul de inferioritate şi cel de superioritate, sentimentul de comuniune socială şi tot ceea ce îi poate sta în cale, însă toate aceste concepte indisolubil legate ne servesc doar la iluminarea câmpului vizual, în care noi avem de descoperit legea de mişcare individuală proprie fiecăruia.

În această muncă ni se pune întrebarea sceptică dacă nu cumva am putea cu uşurință greşi în interpretarea amintirilor şi a raportului acestora cu stilul de viață, având în vedere multiplicitatea formelor de expresie individuale. Desigur că acela care practică psihologia individuală cu o veritabilă măiestrie nu va refuza să vadă nuanțele, după cum, pe de altă parte, va încerca să elimine erorile de tot felul, având în acest sens suficiente posibilități. Dacă a descoperit în amintirea unui individ legea

de mişcare reală a acestuia, atunci el trebuie să identifice aceeaşi lege de mişcare în toate celelalte forme de expresie. în măsura în care avem de-a face cu tratamentul aplicat greşelilor de tot felul, trebuie să putem aduce atâtea dovezi confirmatoare până când şi pacientul se va convinge de corectitudinea dovezilor. însuşi medicul va fi convins de aceasta, mai devreme sau mai târziu, conform cu caracterul său particular. Nu există însă alt etalon cu care să putem măsura greşelile, simptoamele şi evoluția greşită a unui om în viață decât etalonul larg al unui sentiment de comuniune socială integru.

Suntem acum în stare, firește în limitele celei mai mari prudențe şi ale unei experiențe cât mai bogate, să descoperim, cel mai adesea pornind de la cele mai vechi amintiri, direcția eronată apucată în viață, absența sau prezența sentimentului de comuniune socială. Ne conduce la aceasta îndeosebi cunoaşterea carențelor sentimentului de comuniune socială, a cauzelor şi a efectelor acestor carențe. Ni se luminează multe lucruri din reprezentarea unei situații în colectivitate (*Wir-Situation*) sau a unei situații în izolare (*Ich-Situatiori*). Ni se luminează de asemenea multe lucruri din evocarea mamei. Amintirile referitoare la pericole sau accidente, ca şi acelea referitoare la pedepse corporale sau la alte corecții ascund o înclinație exagerată de fixare a atenției asupra aspectelor ostile ale vieții. Amintirea naşterii unui frate sau a unei surori ne descoperă situația de copil detronat, iar amintirea primei vizite la grădinița de copii sau la şcoală ne descoperă puternica impresie prilejuită de situațiile inedite. Amintirea unei boli sau a morții cuiva este adesea legată de frica de asemenea pericole şi de cele mai multe ori îl determină pe respectivul să dorească a fi medic sau infirmier, adică o persoană mai bine înarmată pentru înfruntarea unor atari pericole. Amintirea unei şederi la țară cu mama, ca şi menționarea anumitor persoane, cum sunt mama, tata, bunicii, într-o atmosferă amiabilă, arată adesea nu numai preferința individului pentru persoane care, evident, îl răsfață, ci şi excluderea celorlalte persoane. Amintirea unor fapte rele, a unor furturi, a unor evenimente sexuale indică de obicei un mare efort de a le exclude pe viitor din viață. Uneori se întâmplă să descoperim şi alte amintiri legate de tendințe vizuale, acustice sau motrice, datorită cărora putem descoperi eşecuri şcolare sau în alegerea profesiunii, ceea ce ne oferă prilejul de a consilia o mai bună orientare profesională.

Câteva exemple ne vor permite să demonstrăm raportul celor mai vechi amintiri cu planul de viață (*Lebensplan*) cu bătaie lungă al individului.

Un bărbat în vârstă de 32 de ani, fiul cel mai mare şi răsfățat al unei văduve, s-a dovedit inapt pentru orice meserie, dat fiind faptul că încă de la început manifesta stări de anxietate extraordinare, care se ameliorau de îndată ce el se întorcea acasă. Este un om bun şi milos, care însă nu se

poate acomoda cu ceilalți. La şcoală se arăta întotdeauna extrem de surescitat înaintea fiecărui examen şi adesea absenta, invocând oboseala şi epuizarea. Mama sa îl îngrijea cu maximă afecțiune. Având în vedere modul în care fusese pregătit de mama sa, putem deduce de aici țelul său de superioritate, evitarea confruntării cu problemele vieții şi, în consecință, evitarea oricărui eşec. Lângă mama sa nu avea a se teme de astfel de probleme. Faptul de a fi rămas la metoda sa, de a se pune sub ocrotirea mamei, i-a imprimat o caracteristică de bărbat infantil, fără ca fizicul său să fi justificat această caracterizare. Procedeul său de a se retrage la fusta mamei, vădit încă din copilărie, a devenit şi mai evident de îndată ce prima fată, pentru care el a arătat simpatie, l-a refuzat. Şocul pe care i l-a produs acest eveniment „exogen" a accentuat tendința sa de retragere, aşa încât nicăieri nu-şi mai găsea liniştea decât lângă mama sa. Cea mai veche amintire a sa era: „Când aveam vreo patru ani, în timp ce mama mea cârpea ciorapi, eu şedeam la fereastră şi mă uitam la muncitorii care zideau vizavi o casă".

Se va spune: destul de insignifiant. Nicidecum! *Alegerea primei sale amintiri* — fie că este vorba sau nu de cea mai veche amintire a sa, puțin interesează — ne dovedeşte că el trebuie să fi fost condus la ea de un interes oarecare. Activitatea sa mnezică, dirijată de stilul de viață, a ales o întâmplare care trădează în mod vădit caracterul său particular. Faptul că apare o situație în care este prezentă mama sa grijulie ne arată că avem de-a face cu un copil răsfățat. Dar ni se trădează încă un lucru important. *El priveşte cum alții lucrează*. Pregătirea sa pentru viață este aceea a unui spectator, nimic mai mult. Dacă încearcă să facă altfel, se simte ca în fața unei prăpăstii şi, sub efectul unui şoc, bate în retragere, de teama de a nu i se descoperi lipsa de valoare. Dacă este lăsat să stea acasă, lângă mama sa, dacă este lăsat să privească cum lucrează alții, se pare că lucrul acesta nu-l incomodează defel. Linia sa de mişcare ținteşte către dominarea mamei, ca unic țel de superioritate al său. Din păcate, există prea puține perspective de reuşită pentru un spectator al vieții. Cu toate acestea, după însănătoşirea unui asemenea pacient este de avut în vedere o ocupație în care el să-şi valorifice mai buna sa pregătire în materie de observație şi interpretare. Deoarece noi înțelegem cazul în speță mai bine decât pacientul, trebuie să intervenim activ, spre a-l face şi pe el să înțeleagă ceea ce este de înțeles: „Desigur, poți reuşi în orice profesie, dar dacă vrei să-ți utilizezi la maximum pregătirea de care dispui, ai nevoie de o profesie în care *observația să se situeze pe primul plan*". El a acceptat o ocupație în comerțul cu obiecte de artă, în care a avut succes.

Freud descrie mereu, utilizând o terminologie schimonosită, *eşecurile copiilor răsfățați*, fără a reuşi să sesizeze secretul acestora. Copilul răsfățat doreşte să posede totul, dar numai cu greu catadicseşte

să-şi ducă la îndeplinire funcţiile normale, stabilite de evoluţie, râvnind la mama sa „în al său complex al lui Oedip" (chiar dacă acest complex este exagerat, în rare cazuri el este explicabil, deoarece copilul răsfăţat respinge orice altă persoană). Mai târziu el are tot felul de dificultăţi (nu din cauza refulării complexului lui Oedip, ci din cauza şocurilor determinate de alte situaţii) şi cade în extaz, ba chiar nutreşte intenţii de asasinat la adresa persoanelor care se împotrivesc dorinţelor lui. După cum se vede clar, acestea sunt produse artistice (sic! — L.G.) ale unei educaţii deficitare, răsfăţătoare, utile pentru înţelegerea vieţii psihice numai atunci când sunt cunoscute urmările răsfăţului şi se ţine seama de ele. Sexualitatea, însă, este o problemă care implică două persoane şi care poate fi corect rezolvată numai dacă se dispune de o cantitate suficientă de sentiment de comuniune socială, ceea ce copiilor răsfăţaţi le lipseşte. Printr-o generalizare forţată, Freud se vede obligat să transpună în impulsiile sadice ereditare dorinţe, fantazări şi simptoame artificial întreţinute, precum şi lupta acestora împotriva a ceea ce a rămas din sentimentul de comuniune socială, care, aşa cum vedem, sunt consecinţele răsfăţului în care este crescut mai târziu în mod artificial copilul. De aici este lesne de înţeles că primul act de cooperare (şi nu aşa cum crede Freud, în favoarea teoriei sale preconcepute, a canibalismului, o mărturie a impulsiei sadice înnăscute) şi că acest act este atât în profitul mamei cât şi în al copilului. Marea diversitate a formelor de viaţă ale oamenilor dispare în obscuritatea concepţiei freudiene.

Un nou exemplu va trebui să demonstreze utilitatea descifrării de către noi a celor mai vechi amintiri din copilărie.

O fată în vârstă de 18 ani trăieşte în permanentă gâlceava cu părinţii ei. Aceştia vor să o determine să studieze mai departe, deoarece s-a dovedit foarte bună la învăţătură. Ea se împotriveşte pentru că, aşa cum s-a dovedit, se temea de insuccese, pe motiv că nu era prima la examenele şcolare. Cea mai veche amintire a ei era următoarea: la o serbare dată de copii, pe când ea avea patru ani, a văzut o minge uriaşă în mâinile altui copil. Ca un copil răsfăţat ce era, a făcut tot ce i-a stat în putinţă spre a avea şi ea o minge la fel. Tatăl ei a colindat întreg oraşul ca să găsească o asemenea minge, însă fără succes. O minge mai mică a fost refuzată de fetiţă, cu ţipete şi planşete. Numai după ce tatăl ei i-a explicat câtă zadarnică osteneală l-a costat dorinţa ei, fetiţa s-a liniştit şi a acceptat acea minge mai mică. Am putut trage concluzia, din această amintire, că acea fată era accesibilă şi că explicaţiile amicale produceau la ea efectul scontat; a putut fi vindecată de ambiţia ei egoistă şi fata a avut apoi succes în viaţă.

Cazul care urmează ne arată cât de nebănuite sunt căile destinelor umane.

Un bărbat în vârstă de 42 de ani, după o căsătorie îndelungată cu o

femeie mai vârstnică decât el cu zece ani, devine impotent. De doi ani, abia dacă mai vorbeşte cu femeia şi cu cei doi copii ai săi. Pe când mai înainte avea oarecum succes în profesia sa, în ultimul timp şi-a neglijat-o şi şi-a adus familia într-o stare deplorabilă. El fusese fiu] preferat al mamei sale, care îl răsfățase peste măsură. Pe când avea trei anişori, a venit pe lume o surioară. La scurt timp după aceea — naşterea surorii sale este cea mai veche amintire a sa — el a început să-şi ude patul. Avea de asemenea coşmaruri, aşa cum adesea întâlnim la copiii răsfățați. Este evident că enurezia şi anxietatea erau rezultatul încercărilor sale de a-şi anula poziția de copil detronat, dar nu trebuie să pierdem din vedere faptul că erau şi expresia unei acuzări, ba poate şi mai mult, a unui act de răzbunare împotriva mamei sale. La şcoală era un copil nemaipomenit de corect. îşi aminteşte că numai o singură dată fusese antrenat într-o bătaie cu un alt băiat, care îl insultase. Institutorul îşi exprimase uimirea că un băiat atât de cuminte se putuse lăsa provocat.

Putem înțelege de aici că el fusese obişnuit să întrunească aprecierea favorabilă a tuturor şi că îşi vedea țelul său de superioritate în faptul de a fi preferat altora. Când lucrul acesta nu se întâmpla, el recurgea la mijloace care în parte însemnau acuzare, în parte răzbunare, fără ca această motivație să fie clară pentru el însuşi sau pentru ceilalți. în țelul său de perfecțiune colorat de egoism el îşi dădea toată silința să nu se exteriorizeze ca om rău la suflet. Cum el însuşi a relevat, luase în căsătorie o fată mai vârstnică, care îi făcea toate concesiile, ca şi mama sa. Dat fiind faptul că ea avea acum peste cincizeci de ani şi se ocupa mai mult de copii, el a rupt legătura cu ei toți, într-o manieră în aparență neagresivă. în această ruptură era inclusă şi impotența sa, ca limbaj al organelor. încă din anii copilăriei te puteai aştepta ca, în caz de pierdere a răsfățului, cum s-a întâmplat la naşterea surorii sale, el să-şi manifeste acuzația într-un mod prea puțin clar, dar vizibil prin efecte.

Un bărbat în vârstă de 30 de ani, cel mai mare dintre cei doi copii din familie, ispăşise o lungă pedeapsă cu închisoarea, din cauza unor furturi repetate. Cea mai veche amintire a sa datează de când avea trei ani, perioadă în care a venit pe lume fratele său. Iată acea amintire: „Mama mea l-a preferat întotdeauna pe frate-meu. încă de mic eu o tuleam de-acasă. Uneori, când mă răzbea foamea, nu mă dădeam în lături de la furtişaguri, de acasă sau de aiurea. Mama mă pedepsea cu cruzime. Dar asta nu mă împiedica să vagabondez din nou. La şcoală am fost un şcolar mediocru până pe la paişpe ani, dar nu vroiam să învăț mai departe şi hoinăream de unul singur pe străzi. N-aveam chef deloc să stau priponit acasă. Nu aveam nici un prieten şi nu găsisem nici o fată care să mă iubească, lucru după care inima mea tânjea. Vroiam să frecventez sălile de dans, să fac cunoştință cu fete, însă n-aveam biştari. Uite-aşa am furat un automobil şi l-am vândut pe mai nimic. De atunci au început loviturile

mele în stil mare, până ce am ajuns la pârnaie. Poate că aş fi urmat o altă cale în viaţă dacă nu mi-ar fi fost scârbă să stau acasă, unde aveam parte numai de chelfăneală. Furturile mele au fost încurajate şi de faptul că am căzut în mâinile unui tăinuitor de lucruri furate, care m-a îndemnat mereu pe calea cea rea".

Am şi subliniat că în rândurile celor pasibili de pedeapsă se întâlnesc de cele mai multe ori indivizi care în copilărie au fost răsfăţaţi sau care au jinduit după răsfăţ. Şi, ceea ce este la fel de important, în copilăria lor se poate constata o intensă activitate, care însă nu este de confundat cu curajul. Din atitudinea de revoltă a acestui bărbat, de după naşterea fratelui său mai mic, putem trage concluzia că şi el fusese răsfăţat mai înainte. Destinul său îşi trage originea din acuzarea plină de revoltă împotriva mamei şi din acea activitate pentru care, din lipsa unui sentiment de comuniune socială îndestulător — nici prieteni, nici meserie, nici dragoste —, nu a găsit altă investiţie decât crima. Că s-a putut afişa înaintea opiniei publice o concepţie ca aceea care înfăţişează crima ca pe o autopunitiune, combinată cu dorinţa de a face închisoare, concepţie avansată recent de unii psihiatri, trădează totuşi o lipsă de pudoare intelectuală, mai ales când aceasta este legată de ironizarea bunului-simţ (*common sense*) şi de atacuri insultătoare la adresa practicii noastre profund întemeiate. Las pe seama cititorului să judece dacă asemenea concepţii nu sunt generate de spiritul copiilor răsfăţaţi şi dacă nu au efect asupra spiritului altor copii răsfăţaţi din rândurile publicului.

NOTE

[1] „*in seinem Sinne*",în textul original. (Nota trad.)

[2] Pasaj în care, fără nominalizare, se polemizează cu concepţia lui Freud din *Psihopatologia vieţii cotidiene*. (Nota trad.)

[3] „*Ihr Ziel der Vollkommenheit*", în textul original. (Nota trad.)

[4] „*die Wissenschaft von der Einheit des Ichs*", în textul original. (Nota trad.)

[5] Mihail Sadoveanu este,în literatura română, scriitorul care a sesizat cel mai pregnant importanţa primelor amintiri în descifrarea „stilului de viaţă" şi chiar a destinului oamenilor. Iată cum ne zugrăveşte el, ca într-un tablou impresionist, pâclele celor mai vechi amintiri ale Eugeniţei Costea, viitoarea sinucigaşă: „*Mai târziu, după doisprezece ori treisprezece ani, tânăra eroină a prietenilor mei a început a-şi nota impresiile şi amintirile. Din acestea din urmă, cu totul sentimentale, se poate observa uşor că realităţile ei erau altele decât ale oamenilor de rând. Bunicul şi bunicuţa se aplecau asupra ei în fiecare dimineaţă, întrebând-o cu glasuri domoale despre lucruri nedesluşite; erau palizi ca*

nişte sfinţi şi cu coroană de lumină în jurul frunţilor. Gesturile lor erau moi şi încete: bunicul îi punea o mână pe umăr şi o săruta în creştet; bunicuţa o cuprindea cu amândouă braţele de după umeri şi o strângea la sân, făcându-se şi ea mititică, lângă acea nepoţică vioaie şi drăgălaşă (*Cazul Eugeniţei Costea*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1970, p. 96). Amintirea unui răsfăț paradiziac este cât se poate de clară. O concepție de copilă răsfățată trădează şi replica ei de mai târziu, din chiar ziua sinuciderii: „*Viața trebuie să fie jertfă şi datorie, bineînțeles pentru alții, pe când noi o gustăm din plin*" (op. cit.,p. 186). S-ar putea demonstra, folosind o bibliografie sadoveniană mai amplă, că Mihail Sadoveanu a fost un adlerian *malgré-lui*. (Nota trad.)

13. OBSTACOLE IN CALEA DEZVOLTĂRII SOCIALE A COPILULUI ŞI ÎNLĂTURAREA ACESTORA

Urmărind situațiile care îl tentează pe copil şi care îl determină să apuce pe căi greşite, în cele din urmă ne lovim întotdeauna de acele probleme grave despre care am arătat mai înainte că sunt de cea mai mare importanță, îngreunând şi foarte adesea împiedicând dezvoltarea sentimentului de comuniune socială: problema răsfățului, a inferiorităților organice înnăscute şi a neglijării copilului. Influența acestor factori nu se diferențiază doar în ceea ce priveşte extensiunea şi gradul lor de intensitate, durata acțiunii lor, ci mai ales în ceea ce priveşte emoțiile şi reacțiile aproape incalculabile pe care le provoacă la copil. Atitudinea copilului în fața acestor factori depinde nu numai de „*trial and error*" („încercare şi eroare")[1], ci mult mai mult, după cum s-a dovedit, de energia de creştere a copilului, de puterea sa creatoare ca parte a procesului vieții, a cărui dezvoltare în civilizația noastră, care pe de o parte îl asupreşte pe copil, iar pe de altă parte îl favorizează, este de asemenea aproape incalculabilă şi nu este dedusă decât din rezultate. Dacă vrem să mergem mai departe în mod ipotetic, va trebui să avem în vedere o serie de realități: particularitățile familiei, lumină, aer, anotimp, temperatură, zgomot, contacte umane mai mult sau mai puțin potrivite, climă, structura solului, alimentație, sistemul endocrin, musculatură, ritmul dezvoltării organismului, stadiul embrional şi încă multe altele, cum ar fi ajutorul şi îngrijirea din partea unor persoane de încredere. în această sumedenie de realități încâlcite vom fi înclinați să admitem ba factori favorabili, ba factori păgubitori. în acest context noi ne vom mulțumi, cu multă prudență, să luăm în considerare rezultatele contradictorii (*differierender Resultate*). Mult mai sigură este calea observării evenimentelor, pentru a cărei rectificare există nenumărate posibilități. Forța creatoare care se manifestă va putea fi stabilită în mod satisfăcător prin observarea activității mai mici sau mai mari a corpului şi a spiritului.

Nu trebuie însă să trecem cu vederea peste faptul că tendința de cooperare este provocată din prima zi de viață a copilului. Uriaşa importanță a mamei în această privință este absolut evidentă. Ea stă la obârşia dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Moştenirea biologică a sentimentului uman de comuniune socială aşteaptă mâna ei grijulie. Prin gesturi mărunte de ajutorare atunci când îl îmbăiază, în toate

gesturile generoase de care copilul neajutorat are nevoie ea poate stimula sau inhiba contactul social al copilului. Relația ei cu copilul, spiritul ei de înțelegere şi iscusința ei sunt decisive în această privință[2]. Nu vrem să trecem cu vederea peste faptul că în această privință culmile evoluției umane sunt producătoare de compensație şi că însuşi copilul poate constrânge la contact prin strigăte şi recalcitranță, doborând barierele existente. Căci şi în mamă ființează şi acționează achiziția biologică a dragostei materne (*Mutterliebe*), parte integrantă a sentimentului de comuniune socială. Această achiziție poate fi lăsată în paragină din cauza unor împrejurări vitrege, din cauza unor îngrijiri exagerate, a unor decepții, boli şi suferințe, a deficitului flagrant de sentiment de comuniune socială, cu consecințele ce decurg de aici. Dar achiziția evoluționistă a dragostei materne este de cele mai multe ori atât de puternică la animale şi la oameni, încât ea depăşeşte cu uşurință impulsia hrănirii şi impulsia sexuală[3]. Putem afirma cu toată certitudinea că relația mamă-copil este de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea sentimentului uman de comuniune socială. O renunțare la această pârghie extrem de puternică a dezvoltării umanității ne-ar pune în cea mai mare încurcătură în ceea ce priveşte găsirea unui înlocuitor oarecum satisfăcător, făcând cu totul abstracție de faptul că sentimentul contactului matern (*mütterliche Kontaktgefühl*), ca proprietate de nepierdut a evoluției, s-ar opune cu îndârjire unei distrugeri. *Probabil că datorăm contactului matern cea mai mare parte a sentimentului uman de comuniune socială şi, prin acesta, stabilitatea reală a civilizației umane*. Desigur că influențele dragostei materne de azi nu mai sunt adesea suficiente pentru a acoperi nevoia de colectivitate (*Not der Gemeinschaft*). Un viitor îndepărtat va trebui să echilibreze mult mai mult *folosința acestei proprietăți* cu idealul de colectivitate (*Gemeinschaftsideal*). Căci adesea contactul dintre mamă şi copil este prea slab, pentru ca încă şi mai adesea el să fie prea puternic. în primul caz, copilul poate, încă de la începutul vieții sale, să aibă o impresie de ostilitate a vieții şi, prin experiențe ulterioare de acelaşi fel, să facă din această *opinie* firul conducător al vieții sale.

Aşa cum am constatat adesea, contactul mai bun cu tatăl, cu bunicii nu este suficient spre a compensa relația mamă-copil. în general, se poate afirma că un contact mai bun al copilului cu tatăl demonstrează eşecul mamei, ceea ce aproape întotdeauna înseamnă instituirea unei a doua faze în viața copilului, faptul că el — pe drept sau pe nedrept — a trăit o decepție cu privire la mamă. Faptul că adesea fetele au un contact mai puternic cu tatăl, iar băieții cu mama, nu poate fi pus în relație cu sexualitatea, ci trebuie examinat prin prisma constatării de mai sus, care ne arată că avem de-a face cu două lucruri diferite: că tații se poartă adesea duios cu fetele şi femeile, şi că fetele, ca şi băieții, în pregătirea lor

ludică pentru viitoarele roluri în viață, precum şi în general în joc[4], îl includ în această pregătire şi pe părintele se sex opus. Că uneori intră în joc şi impulsia sexuală, desigur rareori în modul exagerat prezentat de Freud, este un fapt pe care l-am observat numai la copiii foarte răsfățați, care vor să-şi realizeze întreaga dezvoltare în interiorul familiei, ba şi mai mult, în cadrul unei legături exclusive cu persoana care îi răsfață. Misiunea care îi revine în mod obligatoriu mamei, din punct de vedere al istoriei evoluției şi din punct de vedere social, este de a-l face pe copil cât mai repede posibil apt de colaborare şi de solidaritate umană, gata să ajute şi gata de a se lăsa ajutat în cazul în care forțele sale nu-i sunt suficiente. S-ar putea scrie volume despre „copilul echilibrat" („*wohltemperierte Kind*"). Este aici suficient să arătăm că copilul trebuie să se simtă în casă un partener cu drepturi egale, manifestând un interes sporit față de tată şi față de frați şi surori, iar în curând față de toate persoanele din anturajul său. Astfel, de timpuriu, el nu va mai fi o povară, ci un camarad (*Mitspieler*). Curând se va simți în apele sale şi va dezvolta acel curaj (*Mut*) şi acea încredere în sine care îşi au originea în contactul cu anturajul. Tulburările pe care le prezintă, deficiențe intenționate sau nu ale funcțiilor sale, enurezia, constipația, dificultățile de alimentație fără cauze patologice, vor fi considerate atât de copilul însuşi cât şi de anturaj drept o problemă rezolvabilă, abstracție făcând de faptul că asemenea fenomene nu ar apărea niciodată în cazul în care tendința de cooperare ar fi suficient de puternică. La fel putem spune despre sugerea policelui şi roaderea unghiilor, despre scobitul în nas sau despre înghițitul pe nemestecate. Aceste fenomene apar numai în cazul în care copilul refuză conlucrarea, refuză să accepte civilizația (*die Aufnahme der Kultur verweigert*). Sunt fenomene care se manifestă aproape exclusiv la copiii răsfățați care, astfel, vor să oblige anturajul la un efort mai mare, suplimentar, fiind întotdeauna asociate cu încăpățânarea fățişă sau ascunsă, semn clar al unui sentiment de comuniune socială deficitar. M-am referit mereu, de multă vreme, la aceste fapte. Dacă azi Freud caută să atenueze pansexualismul, care este baza teoriei sale, la această revizuire realitățile evidențiate de psihologia individuală au, desigur, o contribuție majoră. Mult mai recenta concepție a Charlottei Bühler cu privire la un stadiu „normal" al încăpățânării la copil trebuie, desigur pe bună dreptate, redusă la realitățile relevate de psihologia individuală. Faptul că defectele copiilor se manifestă sub forma de trăsături de caracter ca încăpățânarea, gelozia, egolatria, sentimentul de comuniune socială deficitar, ambiția egoistă, pofta de răzbunare etc., trăsături de caracter care pot fi când mai evidente, când mai puțin evidente şi care rezultă din structura descrisă mai sus, confirmă de asemenea concepția noastră despre caracter ca linie conducătoare în țelul de superioritate, ca reflectare a stilului de viață şi ca atitudine socială neînnăscută, ci făurită de copil şi fasonată de acesta în

acelaşi timp cu legea sa de mişcare. Probabil că micile bucurii ca reținerea materiilor fecale, sugerea degetului, jocul infantil cu organele genitale etc., care uneori sunt preludiate de o senzație mai puternică, dar evanescentă de gâdilare, îi caracterizează pe copiii răsfățați, care nu-şi pot refuza nici o dorință şi nici o desfătare.

O altă răspântie periculoasă în dezvoltarea sentimentului de comuniune socială o constituie personaliatea tatălui. Mama nu trebuie să se opună ocaziei acestuia de a stabili contactul cu copilul cât mai curând posibil, fapt care nu este cu putință în caz de răsfăț monopolizator sau în caz de aversiune față de soț. Pe de altă parte, tatăl nu trebuie predestinat ca un distribuitor de amenințări sau de pedepse. El trebuie să-i acorde copilului suficient timp şi căldură, spre a nu fi împins de mamă pe al doilea plan. Semnalez ca fiind de o deosebită nocivitate încercarea de a o birui pe mamă printr-o afecțiune şi mai mare arătată copilului sau, ca o corectare a răsfățului la care se dedă mama, instituirea unui regim draconic, care nu face decât să-l ataşeze şi mai mult pe copil de mamă. La fel de nocivă este impunerea de către tată a autorității şi principiilor sale, caz în care poate că îl va subjuga pe copil, dar fără a-l constrânge să colaboreze prin prisma sentimentului de comuniune socială.

De o importanță aparte, în epoca noastră febrilă, sunt orele mesei, care au rolul lor în educarea copiilor în spiritul colaborării. O atmosferă de bună dispoziție este neapărat necesară. Poveţele cu privire la felul de a mânca trebuie reduse la strictul necesar. Bunul exemplu personal este calea cea mai bună de urmat. Mustrarea, accesele de furie, proasta dispoziţei trebuie eliminate în aceste ocazii. De asemenea, trebuie să ne reținem de a face lectură şi de la debitarea de reflecții găunoase. Orele de masă sunt de asemenea cât se poate de nepotrivite pentru reproşuri referitoare la notele rele primite la şcoală sau referitoare la alte neajunsuri. Această atmosferă de colectivitate (*Gemeinsamkeit)* trebuie să căutăm să o realizăm în special la micul dejun, deci la începutul zilei. O cerință importantă este aceea de a le da copiilor deplina libertate de a vorbi sau de a pune întrebări. Luarea în râs a copilului, zeflemisirea, criticarea lui pentru nimicuri, faptul de a-l da altor copii ca exemplu dăunează integrării, pot să producă închiderea în sine, timiditate şi un grav sentiment de inferioritate. Nu trebuie să le demonstrezi copiilor micimea lor, lipsa lor de cunoştințe şi neputința, ci trebuie să le deschizi calea spre un antrenament curajos (*zu einem mutigen Training*), să nu le retezi interesul pe care-l arată pentru un lucru, să nu le smulgi totul din mână, să le arăți întotdeauna că numai începutul e greu, să nu intri în panică în fața unei situații periculoase, ci să dovedeşti spirit de prevedere şi o justificată protecție. Iritabilitatea părinților, vrajba conjugală, lipsa de unanimitate în problemele educației pot lesne să dăuneze dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Orice excludere categorică a

copilului din societatea adulților trebuie, de la caz la caz, evitată. Lauda şi dojana trebuie să aibă în vedere doar reuşita sau nereuşita instruirii (*Training*)[5] şi nu personalitatea copilului.

Boala unui copil poate de asemenea deveni un obstacol periculos în calea dezvoltării sentimentului de comuniune socială. Un obstacol mai periculos, ca de altfel şi celelalte dificultăți, dacă boala survine pe parcursul primilor cinci ani de viață. Am vorbit despre importanța inferiorităților organice înnăscute şi am arătat că ele prezintă, din punct de vedere statistic, rele amăgitoare şi obstacole în calea sentimentului de comuniune socială. Acelaşi lucru poate fi spus şi despre bolile primei copilării, cum este rahitismul, care prejudiciază dezvoltarea corporală, dar nu pe cea psihică şi care, de asemenea, poate conduce la desfigurări mai mari sau mai mici. Dintre celelalte boli ale primei copilării, cele mai păgubitoare pentru sentimentul comuniunii sociale sunt acelea care, prin anxietatea şi preocuparea arătată de anturaj față de starea copilului, îi dau acestuia ideea că este o mare valoare, fără ca el să fi adus nici o contribuție personală în acest sens. Sunt de citat în această privință tuşea convulsivă, scarlatina, encefalita şi coreea, după a căror evoluție firească se pot observa la copil năravuri care arată că el luptă în continuare pentru menținerea statutului lui de copil răsfățat. Chiar şi în cazurile în care persistă sechele organice, indicat este să nu se raporteze la aceste sechele deteriorările intervenite în conduita copilului şi să nu se capituleze în fața acestei situații. Ba chiar am putut observa, după diagnosticarea eronată a unor maladii cardiace şi renale şi după descoperirea acestor erori şi constatarea unei sănătăți perfecte, că dificultățile astfel generate nu dispar, egolatria şi toate consecințele ei, îndeosebi lipsa de interes social, continuând invariabil să persiste. Anxietatea, îngrijorarea şi lacrimile nu-i sunt de ajutor copilului bolnav, ci îl instigă să vadă în boala sa un avantaj. Se înțelege de la sine că sechelele corigibile ale copilului trebuie ameliorate sau vindecate cât mai repede posibil şi că în nici un caz nu trebuie să se conteze pe faptul că defectul se va „cicatriza" cu timpul. Pe de altă parte, trebuie să-l ferim pe copil pe cât posibil de boală, fără a-i inculca vreo fobie şi fără a-i interzice contactul cu ceilalți.

A-l copleşi pe copil, pretinzându-i performanțe care întrec capacitățile sale fizice şi spirituale, poate uşor să ducă, din cauza dezgustului şi surmenajului, la o atitudine potrivnică integrării în viață. învățământul artistic şi ştiințific trebuie să corespundă puterii de înțelegere a copilului[6]. Pe acelaşi temei, trebuie pus capăt fanatismului unor sexopedagogi care vor să explice copiilor problemele sexuale. Trebuie să-i răspundem copilului ori de câte ori el întreabă sau pare să întrebe, în măsura în care suntem siguri că el poate digera ceea ce îi comunicăm. în orice caz, însă, el trebuie instruit de timpuriu asupra valorii egale a sexelor şi asupra propriului său rol sexual, deoarece altfel,

cum admite azi Freud, din civilizația noastră retrogadă ne-am putea alege cu opinia că femeia reprezintă o treaptă inferioară, ceea ce îi poate face lesne pe băieți orgolioşi, cu toate urmările nefaste pentru societate, iar la fete poate provoca „protestul viril" descris de mine în anul 1912[7], de asemenea cu urmări negative: îndoială cu privire la propriul sex şi, în consecință, pregătirea deficitară pentru propriul rol sexual, cu toate consecințele supărătoare care decurg de aici.

Anumite dificultăți rezultă şi din poziția ocupată în constelația fraților şi surorilor. întâietatea pronunțată sau nu a unuia dintre frați în prima copilărie este adesea spre dezavantajul altuia. Cu o extraordinară frecvență găsim, în una şi aceeaşi familie, eşecul unui copil alături de reuşita altuia. Activitatea mai mare a unuia poate să ducă la pasivitatea celuilalt, succesul unuia la insuccesul celuilalt. Adesea constatăm că insuccesele timpurii au un efect nefavorabil asupra viitorului copilului. De asemenea, preferința arătată pentru unul dintre copii, lucru greu de evitat, este dăunătoare pentru altul, declanşând la el un grav sentiment de inferioritate, cu toate manifestările posibile ale unui complex de inferioritate. Pe de altă parte, înălțimea, frumusețea, forța unuia îl pot pune în umbră pe celălalt. Oricum, nu trebuie trecute cu vederea faptele pe care le-am dat la iveală cu privire la poziția copilului în grupul de frați şi surori.

Trebuie, înainte de toate, să punem cruce superstiției potrivit căreia situația fiecărui copil ar fi una şi aceeaşi în interiorul unei familii. Ştim deja că, fie şi dacă pentru toți ar exista acelaşi anturaj şi aceeaşi educație, influența acestora e utilizată de copil ca material, într-un mod care este util puterii creatoare a acestuia. Vom vedea cât de diferit se comportă anturajul fiecărui copil în parte. Pare de asemenea sigur că copiii nu au aceleaşi gene şi aceleaşi condiționări fenotipice. Chiar şi referitor la gemenii univitelini creşte din ce în ce mai mult îndoiala că ei ar avea o constituție fizică şi psihică identică[8]. Dintotdeauna psihologia individuală susține că există o constituție fizică înnăscută, însă ea a constatat că „constituția psihică" („*psychische Konstitution*") se manifestă în primii trei ani până la cinci ani de viață sub forma unui prototip psihic (*psychische Prototyp*), care deja include în el legea de mişcare a individului şi îşi datorează forma sa vitală forței creatoare a copilului, care utilizează ca material de construcție ereditatea şi influențele mediului. Numai în lumina acestei concepții mi-a fost posibil să-mi reprezint diferențele dintre frați ca fiind aproape tipice, chiar dacă ele sunt diferite de la un caz individual la altul. Consider această problemă ca rezolvată, din moment ce am arătat că în forma de viață a fiecărui copil apare amprenta poziției sale în rândul fraților şi surorilor. Faptul acesta aruncă o lumină vie asupra problemei dezvoltării caracterului. Căci dacă este adevărat că anumite trăsături de caracter corespund poziției copilului

în şirul fraţilor şi surorilor, atunci nu prea mai rămâne loc de discuţie în sensul de a releva ereditatea caracterului sau proveniența acestuia din zona anală sau din alte asemenea zone. Ba şi mai mult, este uşor de înţeles cum un copil, în virtutea poziţiei sale în rândul fraţilor şi surorilor, ajunge la un anumit caracter particular.

Mai mult sau mai puţin cunoscute sunt dificultăţile copilului unic. Crescut întotdeauna printre adulţi, de cele mai multe ori ocrotit cu o grijă exagerată de părinţi, mereu preocupaţi de el, copilul învaţă foarte curând să se simtă în centrul atenţiei şi să se comporte ca atare. Adesea boala sau debilitatea unuia dintre părinţi constituie o circumstanţă agravantă. încă şi mai adesea sunt de luat în considerare complicaţiile conjugale şi divorţurile, o atmosferă în care sentimentul de comuniune socială al copilului se dezvoltă anevoie. Nu de puţine ori avem de-a face cu mame care protestează nevrotic împotriva venirii pe lume a unui copil, protest legat de grija exagerată pentru copilul unic, cu înrobirea sa totală[9]. Găsim în viaţa de mai târziu a unor astfel de copii, la fiecare în mod diferit, una din nuanţele dintre supunerea care protestează în secret şi căutarea febrilă a autocraţiei (*Alleinherrschaft*), puncte vulnerabile care prin contactul cu o problemă exogenă încep să sângereze, ducând la manifestări zgomotoase.

În familiile cu copii numeroşi, primul-născut se găseşte într-o situaţie unică în felul ei, pe care nici un alt copil nu o trăieşte. Câtva timp el este copil unic şi are parte de tratamentul respectiv. Mai târziu el va fi „detronat". Această expresie aleasă de mine redă atât de exact schimbarea de situaţie, încât autori care au adoptat-o mai târziu, atunci când descriu acest caz, cum face Freud, nu se pot lipsi de această expresie metaforică. Perioada care precedă această „detronare" are importanţa ei prin impresiile trăite de copil în tot acest răstimp. Fie că este vorba de trei sau mai mulţi ani, evenimentul „detronării" interesează un stil de viaţă deja stabilizat şi va provoca o reacţie conformă acestuia. în general, copiii răsfăţaţi suportă această schimbare cam la fel de greu ca înţărcarea. Dar trebuie să constat că fie şi un interval de un singur an este suficient pentru ca urmele detronării să fie făcute vizibile pentru întreaga viaţă, în această privinţă trebuie să ţinem seama de faptul că primul-născut a şi dobândit un spaţiu vital (*Lebensraum*), ca şi de faptul că acesta este îngustat de venirea pe lume a celui de al doilea copil. După cum vedem, pentru o înţelegere aprofundată a situaţiei este necesar să luăm în considerare o mulţime de factori. Mai presus de toate este de notat că întregul proces, atunci când intervalul de timp nu este mare, se desfăşoară „în tăcere", fără a fi exprimat în noţiuni, ceea ce înseamnă că nu este susceptibil de a fi corectat prin experienţe ulterioare, ci numai prin cunoaşterea conexiunilor cu ajutorul psihologiei individuale. Aceste impresii neverbale (*wortlosen Eindrücke*), atât de numeroase în prima copilărie, ar fi fost interpretate de

Freud şi Jung, dacă cumva ei s-ar fi aplecat vreodată asupra acestora, nu ca evenimente trăite, ci, în deducțiile lor, ca impulsii inconştiente sau ca atavisme ale inconştientului colectiv[10]. Impulsurile de ură sau dorințele de moarte la adresa altor persoane (*Todes wünsche*), pe care le întâlnim uneori, sunt produse[11] ale unei educări incorecte a sentimentului de comuniune socială, produse bine cunoscute de noi şi pe care le găsim la copiii răsfățați, adesea împotriva celui de al doilea copil. Asemenea dispoziții şi indispoziții găsim şi la copiii născuți mai târziu, de asemenea în primul rând la cei răsfățați. Dar primul-născut, dacă a fost răsfățat peste măsură, are o situație oarecum excepțională față de ceilalți şi, în medie, resimte mai puternic detronarea. Aceleaşi manifestări sunt însă de găsit şi la copiii care îi succedă, care pot contracta cu uşurință un complex de inferioritate, dovadă suficientă că acel puternic traumatism al naşterii[12] ca factor cauzal în eşecurile primului-născut este de domeniul fabulei, o supoziție vagă, care poate fi luată drept bună numai de cei care nu cunosc psihologia individuală.

Este de asemenea lesne de înțeles faptul că protestul primului-născut contra detronării sale se manifestă extrem de frecvent printr-o tendință de a recunoaşte ca fiind justificată puterea care i-a fost oarecum acordată sau de a o păstra de partea sa. Un exemplu grăitor în această privință am găsit în biografia lui Theodor Fontane. Cine nu vrea să despice firul de păr în patru nu se poate să nu recunoască trăsături autoritare în personalitatea lui Robespierre, în ciuda participării sale proeminente la revoluție. Dat fiind însă faptul că psihologia individuală este împotriva oricărei reguli rigide, nu trebuie să scăpăm din vedere că determinant nu este locul ocupat în succesiunea fraților şi surorilor, ci situația respectivă, aşa încât portretul psihic (*seelische Porträt*) al unui prim-născut poate să apară şi mai târziu în această succesiune atunci când un copil îşi fixează atenția asupra urmaşului său şi reacționează față de acesta de pe poziția unui prim-născut. Nu trebuie să trecem cu vederea nici împrejurarea în care uneori cel de al doilea născut îşi asumă rolul de prim-născut, atunci când, de exemplu, primul-născut este debil mintal. Un bun exemplu de acest fel găsim în personalitatea lui Paul Heyse, care a adoptat o atitudine aproape paternă față de fratele său mai mare şi care la şcoală se dădea drept mâna dreaptă a institutorului, în toate cazurile vom găsi însă un teren de cercetare gata pregătit, dacă studiem toate formele de viață speciale ale unui prim-născut şi nu uităm cum secundul îl încolțeşte de la spate. Că el găseşte uneori scăpare, tratându-l pe secund într-un mod patern sau matern, nu este decât o variantă a străduniei sale către supremație (*Streben nach der Oberhand*).

O problemă specială pare a se prezenta foarte adesea în cazul acelor prim-născuți care sunt urmați, la un interval cât se poate de scurt, de o soră. Sentimentul lor de comuniune socială este adesea expus la

grave prejudicieri. în primul rând din cauză că fetele sunt deosebit de favorizate de natură, în primii lor 17 ani de viață, în ceea ce privește creșterea corporală şi dezvoltarea psihică, care sunt mai rapide. Adesea lucrul acesta se întâmplă şi pentru că băiatul mai în vârstă încearcă să-şi afirme nu numai rangul său de prim-născut, ci şi superioritatea în sens rău a rolului său masculin, pe când fata, cu puternicul ei sentiment de inferioritate imprimat de starea socială a femeii, stare existentă încă şi astăzi, ripostează violent, manifestând în aceste împrejurări un antrenament mai serios, care îi conferă adesea trăsături energice. La unele fete acesta este preludiul „protestului viril"[13], care poate duce la nenumărate urmări, bune sau rele, în dezvoltarea fetei, toate cantonate între preferințele modului de a fi bărbătesc şi abaterile de la conduita normală a bărbaților şi până la respingerea dragostei (*Ablehnung der Liebe*) şi homosexualitate. Freud a făcut mai târziu uz de acest concept al psihologiei individuale şi l-a inclus în schema sa sexuală sub numele de „complex al castrării", afirmând că numai lipsa organului genital masculin produce acel sentiment de inferioritate, a cărui structură a fost găsită de către psihologia individuală. Recent, însă, el a lăsat să se înțeleagă că ar acorda interes laturii sociale a acestei probleme. Faptul că primul-născut este aproape întotdeauna considerat stâlpul familiei[14] şi purtătorul tradițiilor ei conservatoare demonstrează, iarăşi, că aptitudinea de a ghici presupune experiență.

În ceea ce privește impresiile cu care secundul îşi făureşte propria-i lege de mişcare, acestea vor fi influențate îndeosebi de faptul că el are mereu în fața sa un alt copil, care nu numai că este mai dezvoltat decât el, ci de cele mai multe ori îi contestă egalitatea, căutând să-şi mențină supremația. Aceste impresii nu intră în calcul dacă diferența de vârstă este mare, dar contează cu atât mai mult cu cât această diferență este mai mică. Trăirile secundului devin apăsătoare dacă acesta simte că primul-născut este imbatabil. Asemenea impresii dispar aproape cu totul în cazul în care secundul este biruitor de la bun început, fie din cauza inferiorității primului-născut, fie din cauza căderii în dizgrație a acestuia. Aproape întotdeauna, însă, vom putea observa la secund o mai impetuoasă străduanie de ascensiune (*Aufwärtsstreben*), care se manifestă ba într-o energie mai mare, ba într-un temperament mai violent, fie pe latura sentimentului de comuniune socială, fie în eşecuri. Se impune să cercetăm dacă nu cumva el are de obicei impresia că se găseşte într-o competiție, la care ia uneori parte şi primul-născut, şi dacă nu-şi dă seama că întotdeauna este ca sub maxima presiune.

În caz de sexe diferite, rivalitatea se poate accentua, uneori fără deteriorarea sensibilă a sentimentului de comuniune socială. Frumusețea unuia dintre copii este de luat şi ea în seamă. De asemenea răsfățarea unuia dintre ei, sesizată de celălalt, deşi un observator din afară nu va găsi

o deosebire frapantă în grija acordată de părinți copiilor. Dacă unul dintre copii eşuează cu totul, adesea celălalt este absolut dispus la reuşită, dispoziție care se poate dovedi mai puțin susținută o dată cu intrarea în viața şcolară sau la atingerea maturității. Dacă unul din ei este recunoscut ca eminent, celălalt se poate rata. Uneori constatăm că ambii fac acelaşi lucru, atât în bine cât şi în rău, dar nu trebuie să trecem cu vederea faptul, vizibil chiar şi la gemenii univitelini, că unul se află la remorca celuilalt. în cazul secundului, de asemenea, avem ocazia să ne minunăm de capacitatea sa originară de deducție, în mod vădit investită de evoluție, care o ia înaintea înțelegerii. îndeosebi Biblia ne dezvăluie admirabil revolta titanică a secundului, în istoria lui Esau şi Iacob, fără ca noi să putem presupune un înțeles al acestor fapte, dorința fierbinte a lui Iacob de a fi prim-născut, lupta lui cu îngerul[15] („Nu te voi lăsa să pleci, până nu mă vei binecuvânta"), visul său cu scara care urca la cer ne vorbesc clar despre spiritul de competiție al secundului. Chiar şi acela neînclinat să urmărească expunerea mea nu va putea să nu se lase profund mişcat de disprețul arătat de Iacob, de-a lungul întregii sale vieți, la adresa primului-născut, de perseverența cu care pețește pe cea de-a doua fiică a lui Laban, de slaba speranță pe care şi-o pune în primul său născut, de felul măreț în care îl binecuvântează pe cel de-al doilea fiu al lui Iosif.

Una din cele două fete mai în vârstă dintr-o familie s-a simțit nespus de revoltată la naşterea surioarei sale, mai mică decât ea cu trei ani. Secunda a „ghicit" avantajul care îi revenea devenind un copil ascultător şi s-a făcut astfel extraordinar de iubită. Cu cât mai iubită era ea, cu atât mai mult spumega de furie cea mai vârstnică, iar atitudinea ei de protest înfocat s-a menținut până la o vârstă înaintată. Secunda, obişnuită cu superioritatea ei pe toate planurile, a suferit primul ei şoc atunci când, la şcoală, a fost întrecută la învățătură. Şcoala şi, mai târziu, cele trei probleme ale vieții au silit-o să bată în retragere în fața fiecărei situații periculoase pentru ambiția ei şi, ca urmare a fricii sale de înfrângere, şi-a structurat complexul ei de inferioritate, sub forma numită de mine „mişcare şovăielnică" („*zögernden Bewegung*"). Prin aceasta era, desigur, protejată într-o oarecare măsură contra oricărei înfrângeri. Ea a visat în repetate rânduri că a pierdut trenul, ceea ce demonstrează forța stilului ei de viață, care şi în vis îi recomanda cu insistență să se antreneze pentru pierderea ocaziilor. Dar nici o ființă omenească nu poate găsi un punct de echilibru în sentimentul de inferioritate. Tendința evoluționistă a oricărei viețuitoare către un ideal de perfecțiune[16] nu are niciodată liniște şi urmează o cale ascendentă, fie în direcția sentimentului de comuniune socială, fie contra acestuia, în mii de variante. Varianta care i s-a impus secundei noastre şi pe care, după câteva încercări de tatonare, ea a găsit-o utilă şi a adoptat-o, era o nevroză compulsivă a spălatului (*Waschzwangsneurose*) care, prin permanenta trebuință de a se spăla pe

sine, hainele şi aparatura ei, mai ales după ce se apropia de alte persoane, i-a barat calea de soluționare a problemelor, dar i-a şi permis să-şi omoare timpul, marele duşman al nevroticilor. Cu acesta ea a intuit, fără a pătrunde sensul actului, că prin îndeplinirea excesivă a unei funcții a civilizației, care mai înainte o făcuse iubită, acum îi pusese în inferioritate pe toți ceilalți oameni[17]. Numai ea era curată, toți ceilalți şi toate cele erau nişte împuțiciuni. Nu mai are rost să insist asupra sentimentului ei de comuniune socială deficitar, deficiență care privea un copil în aparență bine crescut, dar peste măsură de răsfățat de mama sa. La fel, inutil să mai spun că vindecarea sa nu este de conceput decât prin întărirea sentimentului de comuniune socială.

Sunt multe de spus despre cel mai mic din familie. în comparație cu ceilalți, se găseşte şi el într-o situație fundamental diferită. El nu este niciodată singurul copil, aşa cum a fost o vreme primul-născut. Prâslea nu are pe nimeni în spatele lui, aşa cum au ceilalți copii. Şi nu are în față pe unul singur, ca secundul, ci adesea pe mai mulți. Prâslea este de cele mai multe ori răsfățat de către părinții ajunşi în pragul bătrâneții şi se află în situația incomodă de a fi privit întotdeauna drept cel mai mic şi mai neputincios şi de a nu fi luat mai niciodată în serios. în general, nu este într-o situație defavorabilă. Aspirația sa la superioritate față de înaintaşii săi este zilnic ațâțată. în unele privințe, situația sa este echivalentă cu a secundului, o situație în care pot ajunge şi copiii de pe alte locuri din şirul fraților şi surorilor dacă, întâmplător, izbucnesc rivalități similare. Forța sa se manifestă adesea în încercările sale de a-şi depăşi toți frații şi surorile, în cele mai diferite grade ale sentimentului de comuniune socială. Slăbiciunea sa provine adesea din faptul că evită lupta directă pentru superioritate — ceea ce pare a fi regulă la copiii foarte răsfățați —, el căutând să-şi atingă țelul pe un alt plan, într-o altă formă de viață, într-o altă profesie. Privirea exersată a celui care practică psihologia individuală va sesiza întotdeauna cu uimire, în atelierul vieții psihice umane, cât de des acest destin îi este impus celui mai mic dintre frați. Dacă familia este o familie de oameni de afaceri, cel mai mic va fi, de exemplu, poet sau muzician. Dacă frații şi surorile au ocupații intelectuale, cel mai mic va îmbrățişa adesea o meserie sau va intra în comerț. Aici, desigur, trebuie să ținem seama de îngustarea posibilităților pentru fete, în civilizația noastră cu totul imperfectă.

În ceea ce priveşte caracterologia celui mai mic dintre frați, referirea mea la biblicul Iosif a atras atenția tuturor. Aşa cum toată lumea ştie, Beniamin era cel mai mic fiu al lui Iacob. El venise pe lume însă cu 17 ani mai târziu decât Iosif şi multă vreme a rămas necunoscut de către acesta. Nu contase în dezvoltarea lui Iosif. Se cunosc toate aceste fapte, cum acest băiat, visând despre viitoarea sa mărire, se plimba printre frații săi care trudeau din greu şi îi necăjea foarte tare cu visele lui de dominație

asupra lor, asupra lumii, ca şi prin faptul că se asemuia cu Dumnezeu, desigur pentru că fusese preferatul tatălui lor. Dar el a devenit stâlpul familiei, al seminției sale şi, mai mult decât atât, unul dintre salvatorii civilizației, în unele dintre acțiunile sale, precum şi în opera sa, se vede măreția sentimentului său de comuniune socială.

Sufletul intuitiv al poporului a creat multe asemenea simboluri[18]. Multe altele găsim de asemenea în Biblie, cum sunt Saul, David etc. Dar şi în basmele din toate timpurile şi de la toate popoarele, unde este vorba de Prâslea, putem fi singuri că el va fi învingătorul. Este de ajuns să facem un tur de orizont în societatea noastră contemporană, printre mărimile de prim ordin ale umanității, spre a vedea cât de des cel mai tânăr a ajuns în situații proeminente. Prâslea poate că şi eşuase adesea în mod surprinzător, ceea ce poate fi atribuit faptului că a depins de o persoană care l-a răsfățat sau care l-a neglijat, situații în care, în mod greşit, şi-a construit inferioritatea sa socială (*seine soziale Minderwertigkeit*).

Acest domeniu de cercetare a copilului, cu privire la poziția sa în şirul fraților şi surorilor, este departe de a fi epuizat. Asemenea cercetări arată cât se poate de clar felul în care un copil utilizează situația sa şi impresiile aferente ca material de construcție pentru a-şi structura în mod creator stilul său de viață, legea sa de mişcare şi, prin intermediul acestora, trăsăturile sale de caracter. Cât de puțin loc a rămas pentru o ipoteză a trăsăturilor de caracter ereditare ar trebui să-i fie clar cititorului inteligent. Referitor la celelalte poziții din şirul copiilor, în măsura în care ele nu le imită pe cele descrise mai sus, ştiu prea puțin. Crighton Miller, din Londra, mi-a semnalat că a descoperit un puternic protest viril la o fată care avea două surori mai mari, singurii copii din familie. M-am putut convinge, nu o dată, de exactitatea descoperirii sale şi mi-o explic prin faptul că această fată trăia deziluzia părinților la naşterea unei noi fete, pe care o intuia, dând expresie, oricum, nemulțumirii sale față de rolul de femeie. Să nu ne mire dacă vom descoperi la această a treia fată o puternică atitudine de încăpățânare, care ne arată că ceea ce Charlotte Bühler găsise a fi „naturalul stadiu al încăpățânării" poate fi mai degrabă înțeles ca o creație individuală[19], ca un protest permanent împotriva unei umilințe reale sau imaginare, în sensul explicațiilor date de psihologia individuală.

În ceea ce priveşte dezvoltarea unei singure fete printre băieți şi a unui singur băiat printre fete, cercetările mele nu sunt încheiate. Având în vedere observațiile mele de până azi, mă aştept ca aceste două cazuri să se manifeste prin atitudini extreme, fie mai mult în direcția masculină, fie în cea feminină. în direcția feminină, dacă aceasta li s-a părut în copilărie a fi mai promițătoare de succes, în cea masculină, dacă aceasta li s-a părut un țel demn de râvnit. în primul caz vom găsi, în mod excesiv, gingăşia şi

trebuința de sprijin (*Anlehnungsbedürfnis*), în toate manierele posibile, pozitive şi negative, iar în cel de al doilea caz vom găsi pofta de a domina, îndărătnicia, dar uneori şi curajul şi tenacitatea demnă.

NOTE

[1] A se vedea nota 6 de la p. 128.

[2] „*sindmassgebende Mittel*", în textul original. (Nota trad.)

[3] Experimente cu şobolani (femele) au demonstrat că sentimentul matern este mult mai puternic decât trebuința sexuală: femelele izolate de puii lor prin punți pe care, trecând, erau supuse unor şocuri electrice, continuau să se avânte pe aceste punți ori de câte ori erau despărțite de puii pe care trebuiau să-i alăpteze, pe când femelele care erau izolate de masculi prin punți identice renunțau imediat la alte încercări de a înfrunta şocurile electrice. (Nota trad.)

[4] A se vedea Groos, *Spiele der Kinder.*

5 Uneori este vădit că folosind termenul *Training* autorul are în vedere mai ales anumite sensuri ale termenului englez: instruire, formare, pregătire, dresaj, antrenament, sau pe toate la un loc. (Nota trad.)

[6] A se vedea dr. Deutsch, *Klavierunterricht auf individualpsychologischer Grundlage*.

[7] A se vedea A. Adler, *Über den nervösen Charakter*.

[8] A se vedea Holub, *Internat*. *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Leipzig, 1933.

[9] „*mit seiner vollkommenen Versklavung*", în textul original. (Nota trad.)

[10] „*als atavistisches soziales Unbewusstes*", în textul original. (Nota trad.)

[11] „*die uns wohlbekannten Kunstprodukte*", în textul original. (Nota trad.)

[12] A se vedea, în această privință, lucrarea lui Otto Rank *Le traumatisme de la naissance*, Payot, Paris, 1928. (Nota trad.)

[13] A se vedea A. Adler, *Über den nervösen Charakter*.

[14] „*der Träger der Familie*", în textul original. (Nota trad.)

[15] De fapt, lupta cu Dumnezeu; a se vedea *Biblia*, Geneza, 32,28. (Nota trad.)

[16] „*nach einem idealen Ziel der Vollkommenheit*", în textul original. (Nota trad.)

[17] „*allen anderen Menschen den Rang abgelaufen hatte*", în textul original. (Nota trad.)

[18] „*Hinweise*",în textul original. (Nota trad.)

[19] „*als Kunstprodukt*", în textul original. (Nota trad.)

14. REVERII SI VISE

O dată cu acest capitol intrăm în imperiul fanteziei. Ar fi o mare greşeală să scoatem această funcţie (creată şi ea de torentul evoluţionist) din întregul vieţii psihice şi din relaţiile acesteia cu cerinţele lumii exterioare sau să vrem să o opunem întregului, Eului. Ea este mai degrabă o parte a stilului de viaţă individual, pe care în acelaşi timp îl caracterizează şi, în calitate de proces psihic, îşi pune pecetea pe toate celelalte elemente ale vieţii psihice[1], purtând de altfel în sine expresia legii de mişcare a individului. Misiunea ei este aceea ca, în anumite împrejurări, să se exprime ideatic, pe când de obicei se ascunde în imperiul emoţiilor şi sentimentelor sau în atitudinile individului. Ca orice alt proces psihic, ea ţinteşte spre ziua de mâine şi de aceea se mişcă în torentul care se îndreaptă către ţelul desăvârşirii (*zum Ziel der Vollendung*). Din acest punct de vedere este absolut clar cât de lipsit de sens este de a vedea în procesul imaginaţiei sau în derivatele acesteia reveriile şi visele, o împlinire a dorinţelor, ba mai mult, să crezi că prin aceasta ai adus vreo contribuţie la înţelegerea mecanismului acestora[2]. Deoarece orice formă de expresie psihică este una de jos în sus, de la o minus-situaţie la o plus-situaţie, atunci putem considera că orice expresie a unui proces psihic este o împlinire de dorinţe.

Mai mult decât bunul-simţ (*common sense*), fantezia se serveşte de capacitatea de ghicire, fără ca prin aceasta să spunem că ea şi ghiceşte „exact". Mecanismul ei constă în a se ţine la distanţă un timp — în cazul psihozei în mod permanent — de *common sense*, adică de sentimentul de comuniune socială din prezent, nemulţumită de viitorii paşi care trebuie făcuţi în direcţia colectivităţii. Lucrul acesta este uşor de făcut atunci când individul nu dispune de un puternic sentiment de comuniune socială. Dacă, însă, este destul de puternic, atunci el conduce paşii fanteziei spre scopul unei îmbogăţiri a colectivităţii. Întotdeauna, însă, în mii de variante, procesul psihic ivit de la sine[3] se lasă dizolvat artificial în idei, sentimente şi dispoziţii atitudinale. Vom recunoaşte drept „juste", „normale", „valoroase" doar acele atitudini care, aşa cum este cazul marilor realizări, slujesc obştea. Interpretarea noţională a acestor judecăţi printr-o altă prismă este logic exclusă, ceea ce nu împiedică adesea ca stadiul actual al *common sense* să refuze asemenea realizări, până când ele vor fi atins un nivel mai înalt de înţelegere, în sensul de a contribui la binele obştei.

Orice încercare de soluţionare a unei probleme actuale pune în mişcare fantezia, dat fiind faptul că avem de-a face cu necunoscutul viitorului. Puterea creatoare, al cărei rol în făurirea stilului de viaţă în

copilărie l-am recunoscut, este la lucru în continuare.

Reflexele condiționate, care țes în mii de feluri configurația stilului de viață, pot fi utilizate mai departe doar ca material de construcție[4]. Ele nu sunt utilizabile pentru crearea automată a ceva cu totul nou. Dar puterea creatoare urmează acum calea stilului de viață autocreat. Cârmuirea fanteziei va fi lăsată şi ea în seama stilului de viață. Fie că individul recunoaşte interdependența, fie că nu, putem găsi în realizările ei expresia stilului de viață şi le utilizăm ca pe nişte porți de intrare de unde să aruncăm o privire în atelierul spiritului. Procedând corect, vom ajunge întotdeauna la Eu, la întreg, pe când în cazul unei concepții incorecte am putea avea impresia că există o opoziție, cum ar fi aceea dintre conştient şi inconştient. Freud, reprezentantul acestei viziuni eronate, se apropie în marş forțat de o mai bună înțelegere vorbind azi de inconştient în Eu, ceea ce, firește, îi dă Eului o cu totul altă înfățişare, înfățişare pe care psihologia individuală a văzut-o de la bun început.

Orice idee mare, orice operă de artă îşi datorează apariția neobositului spirit creator şi novator al umanității. Poate că cei mai mulți contribuie într-o mică măsură la aceasta. Cel puțin în asimilarea şi în conservarea, în valorificarea noii creații. Aici, totuşi, reflexele condiționate pot juca un rol important. La artistul creator ele sunt doar materialul de construcție de care el se serveşte pentru a depăşi în imaginația sa vechiul. Artiştii şi geniile sunt neîndoielnic călăuzele umanității şi plătesc vamă pentru acesta cutezanță, arzând în propriul lor foc, pe care ei l-au aprins în copilărie. „Am suferit şi, astfel, am devenit poet"[5]. Datorată pictorilor, învățăm să privim, să percepem mai bine culorile, formele, liniile. De la muzicieni învățăm să auzim mai bine şi să ne modulăm coardele vocale. Poeții ne-au învățat să gândim, să vorbim şi să simțim. Artistul însuşi, de cele mai multe ori puternic biciuit încă din prima copilărie de necazuri de tot felul, de sărăcie, de anomalii ale văzului şi auzului, de cele mai multe ori răsfățat în mod părtinitor, se smulge de timpuriu din ghearele sentimentului său de inferioritate şi luptă cu fanatică ambiție cu realitatea mărginită, pentru a o descătuşa, pentru sine şi pentru ceilalți, ca port-drapel al evoluției care caută progresul, biruind dificultățile şi ridicându-ne deasupra nivelului mediu.

Ceea ce noi încă de mult am demonstrat în această variantă apăsătoare, dar binecuvântată, este o mai mare sensibilitate corporală, o mai puternică receptivitate pentru evenimentele din exterior, variante care foarte adesea se lasă dovedite la purtător ca fiind inferiorități ale organelor de simț, iar dacă nu sunt evidente la acesta — deoarece mijloacele noastre de cercetare adesea dau greş în cazul variantelor discrete —, atunci le găsim în inferiorităților organice transmise ereditar, în arborele genealogic al familiei. Acolo se găsesc adesea urmele cele mai clare ale unor asemenea inferiorități constituționale, care nu de puține ori

conduc la boli, la minus-variante care au forțat ascensiunea umanității[6]. Spiritul creator al copilului se exprimă în jocul spontan şi în desfăşurarea individuală a fiecărui joc. Orice joc oferă spațiu pentru aspirația la superioritate. Jocurile colective țin seama de imboldul sentimentului de comuniune socială. Că, alături de acestea, nu trebuie să minimalizăm îndeletnicirile individuale, atât la copii cât şi la adulți, este un lucru absolut justificat, ba chiar ele trebuie favorizate în măsura în care ne dau perspectiva unui beneficiu ulterior pentru societate. Ține de tehnica anumitor realizări, ceea ce nu exclude deloc caracterul lor social, ca ele să fie încercate şi efectuate întotdeauna departe de ochii celorlalți. Aici fantezia este iarăşi pusă la lucru, fiind din plin alimentată de artele frumoase. Va trebui totuşi să-i ferim pe copii, până la o anumită vârstă, de orice hrană spirituală indigerabilă, care poate fi rău înțeleasă sau care poate să înăbuşe sentimentul de comuniune socială aflat în dezvoltare. Țin de acestea, între altele, povestirile care conțin scene de groază, înfricoşătoare, care produc efecte puternice mai ales asupra copiilor cu sistemul uro-genital uşor de excitat[7]. Printre aceştia se numără copiii răsfățați, care nu pot rezista ispitelor „principiului plăcerii". Fantezia şi, mai târziu, praxisul acestor copii creează situații generatoare de frică şi, ca o consecință, generatoare de excitații sexuale. în cercetările mele asupra sadicilor sexuali şi masochiştilor am găsit întotdeauna, pe lângă un sentiment de comuniune socială deficitar, o succesiune funestă de asemenea circumstanțe.

Cele mai multe reverii ale copiilor şi adulților, detaşate într-un anumit grad de bunul-simț, merg în direcția țelului de superioritate. Este lesne de înțeles că, în scopul unei compensări, ca şi în scopul menținerii echilibrului sufletesc — care niciodată nu este atins pe această cale —, fantezia va fi orientată tocmai în acea direcție concretă care trebuie să conducă la înfrângerea slăbiciunii resimțite. Procesul este, într-un anumit sens, similar cu acela pe care copilul îl parcurge la crearea stilului său de viață. Ori de câte ori întâlneşte dificultăți, fantezia îl ajută să simuleze o înălțare a personalității, ceea ce, într-o anumită măsură, îl stimulează. Desigur că există destule cazuri în care stimularea lipseşte, cazuri în care, ca să spunem aşa, fantezia însăşi reprezintă întreaga compensare. Că aceasta din urmă trebuie considerată drept antisocială, chiar dacă este lipsită de orice activitate şi de orice demers ostil, lucrul acesta este de la sine înțeles. De asemenea, atunci când, întotdeauna în consens cu stilul de viață, care o dirijează, fantezia este orientată împotriva sentimentului de comuniune socială, putem vedea în aceasta o dovadă a eliminării sentimentului de comuniune socială din stilul de viață, lucru de care cercetătorul are a ține seama. Acesta este cazul frecventelor reverii (*Tagträume*) care, uneori, sunt înlocuite cu fantazări pe tema unor suferințe chinuitoare. Imaginarea unor scene de război, a unor fapte

eroice, a salvării unor persoane sus-puse dovedeşte de regulă un real sentiment de neputință[8] şi face loc în viață timidității. Acela care, în aceste manifestări, ca şi în altele asemănătoare, vede formele de expresie contrastante ale unei ambivalențe, ale unei scindări a conştiinței, o viață dublă, nu cunoaşte unitatea persoanei, în care contradicții aparente nu pot apărea decât ca rezultat al comparării minus-situației şi plus-situației şi al necunoaşterii raportului lor. Cine cunoaşte progresia neîntreruptă a procesului sufletesc înțelege că, dată fiind sărăcia limbajului nostru în caracterizarea corectă a unui fenomen psihic, este imposibil să descrii într-o formă statică un torent fără oprire.

Foarte adesea găsim fantazări pe tema că un copil îşi imaginează că el are alți părinți, ceea ce în mod cert dovedeşte nemulțumirea față de propriii săi părinți[9]. În psihoze (şi nu numai în psihoze) găsim această fantazare pe teme reale impusă ca o acuzare permanentă, obligatorie. Ori de câte ori un ambițios găseşte că realitatea este insuportabilă, el se refugiază pe tărâmul fermecat al fanteziei. Dar să nu uităm că atunci când fantezia se asociază realmente cu sentimentul de comuniune socială ne putem aştepta la realizări de mare valoare, deoarece fantezia, punând în mişcare sentimentele şi emoțiile necesare, acționează ca un accelerator, sporind randamentul.

Valoarea randamentului fanteziei depinde, aşadar, în primul rând de gradul de saturație cu sentiment de comuniune socială. Lucrul acesta este valabil atât pentru individ cât şi pentru mase. Dacă avem de-a face cu un eşec sigur, trebuie să ne aşteptăm ca şi fantazarea să fie una care nu-şi atinge ținta. Mincinosul, escrocul, lăudărosul sunt exemple grăitoare în acest sens. De asemenea măscăriciul. Fantezia sa nu se odihneşte niciodată, după cum nu o face nici atunci când se condensează în reverii. Chiar şi atunci când individul este orientat spre un țel de superioritate el este constrâns să-şi imagineze viitorul, ca în orice act de previziune. Nu este de trecut cu vederea faptul că fantazarea este un antrenament în cadrul stilului de viață, fie că ea are loc în realitate, în reverii, în vise sau în crearea unei opere de artă. Ea conduce la o reliefare a propriei personalități şi, în acest sens, se supune mai mult sau mai puțin bunului-simț. Cel care visează ştie adesea că visează şi, dormind, oricât de detaşat de realitate ar fi, rareori cade din pat. în vise, tot ceea ce interesează fantezia — bogăție, fapte eroice, opere mărețe, nemurire etc. — este hiperbolă, metaforă, parabolă, simbol. Nu trebuie să neglijăm puterea incitatoare a metaforei[10]. În pofida obtuzității unora dintre adversarii mei, metaforele sunt travestiri fanteziste ale realității, niciodată identice cu aceasta. Valoarea lor e de necontestat atunci când dau vieții noastre o energie suplimentară, dar trebuie să le interpretăm ca dăunătoare atunci când, prin stimularea sentimentelor, servesc la întărirea spiritului antisocial. În toate cazurile ele servesc la provocarea şi întărirea tonusului

afectiv în fața unei probleme date, în concordanță cu stilul de viață, atunci când bunul-simț se dovedeşte prea slab sau când se află în contradicție cu soluția problemei reclamate de stilul de viață. Faptul acesta ne va ajuta la înțelegerea viselor.

Ca să înțelegem visele, se impune să luăm în considerare somnul, care reprezintă starea dispozițională în care este posibil visul. Fără discuție, somnul este o creație a evoluției, o reglare autonomă care, firește, este legată de modificări de stări corporale şi care este provocat de acestea. Dacă azi nu putem decât bănui aceste stări (poate că Zondek a clarificat întrucâtva problema, prin cercetările sale asupra hipofizei), avem dreptul să admitem că acționează la unison cu impulsul somnului (*Schlafimpuls*). Deoarece somnul slujeşte în mod vădit odihna şi refacerea, el apropie, de asemenea, de punctul de repaus toate activitățile corporale şi psihice. Forma de viață a individului uman este armonizată mai bine, prin veghe şi somn, cu alternanța dintre zi şi noapte. Ceea ce, între altele, îl deosebeşte pe omul care doarme de acela treaz este distanțarea concretă de problemele zilei.

Somnul, însă, nu este frate cu moartea. Forma de viață, legea de mişcare a individului veghează fără răgaz. Omul care doarme se mişcă, evită în pat pozițiile neplăcute, poate fi trezit de lumină şi zgomot, ține seama de copilul care doarme lângă el şi poartă cu sine bucuriile şi necazurile zilei. în somn omul este preocupat de toate problemele, a căror rezolvare nu trebuie tulburată de somn. Mişcările zgomotoase ale sugarului o trezesc pe mamă, iar noi ne trezim dimineața aproape întotdeauna la ora la care vrem să ne trezim. Atitudinea corpului în timpul somnului este adesea, aşa cum am arătat[11], o bună imagine a atitudinii psihice, ca şi starea de veghe. Unitatea vieții psihice se păstrează şi în timpul somnului, aşa încât trebuie să considerăm ca făcând parte din acest întreg somnambulismul sau sinuciderea în timpul somnului, scrâşnirea din dinți, vorbitul în somn, contracțiile musculare, strângerea pumnilor, urmate de paralizii, de unde putem trage concluzii care trebuie confirmate, desigur, prin alte forme de expresie. în timpul somnului sunt uneori trăite sentimente şi stări neasociate cu vise.

Că visul apare de cele mai multe ori ca o realitate vizuală (*als ein visuelles Faktum*), faptul se explică prin importanța cu totul aparte pe care o dăm certitudinii senzațiilor noastre vizuale. Le-am spus totdeauna discipolilor mei: „Dacă vreun punct oarecare, în cercetarea pe care o efectuați, vi se pare a fi neclar, astupați-vă urechile şi urmăriți cu ochii mişcarea". Probabil că fiecare dintre noi este conştient de această mare certitudine, fără să fi raționat clar asupra ei. Oare visul este în căutarea acestei mari certitudini? Oare dă el o expresie mai grăitoare stilului de viață, dat fiind faptul că se află la o distanță mai mare de problemele zilei, redus la el însuşi, cu deplina păstrare a puterii creatoare ghidată de stilul

de viață, eliberat de constrângerile impuse de realitatea dătătoare de legi? Oare el trebuie să țină seama de fantezia ancorată în stilul de viață, pe acele căi unde îl vedem, de altfel, luptând în favoarea stilului de viață, când individul este confruntat cu o problemă care îi depăşeşte puterile, atunci când bunul-simț nu corespunde sentimentului de comuniune socială al individului, întrucât nu are forță suficientă?

Nu vrem să-i urmăm pe cei care, printr-o conspirație a tăcerii şi prin spoliere pe furiş vor să ia apa de la moară psihologiei individuale. De aceea îl amintim aici pe Freud, care pentru prima dată a procedat la elaborarea unei teorii ştiințifice a visului. Este un merit nepieritor, pe care nimeni nu i-l poate diminua, tot aşa de puțin ca şi anumite observații, pe care le socoate ca ținând de „inconştient". Se pare că el ştia mult mai multe decât a înțeles. Silindu-se însă să grupeze toate fenomenele psihice în jurul singurei substanțe predominante (*die einzig herrschende Substanz*) pe care o recunoaşte — libidoul sexual —, el trebuia să cadă în greşeală şi, ceea ce este încă şi mai rău, ia în considerare numai impulsiile nefaste care, aşa cum am demonstrat, îşi au originea în complexul de inferioritate al copiilor răsfățați, sunt rezultatele educației eronate şi propria creație eronată a copilului şi nu permit niciodată să fie înțeleasă structura psihică în dezvoltarea ei reală, evoluționistă. Prin această prismă, rezumativ, concepția despre vise este următoarea: „Dacă un om s-ar putea decide să aştearnă în scris toate visele sale, fără nici o reținere, în mod fidel şi amănunțit, cu un comentariu care să facă referire la amintirile şi lecturile care ne-ar putea explica visele, el ar face umanității un dar de neprețuit. Dar în stadiul în care se află în prezent umanitatea, este sigur că nimeni n-o va face; în taină şi pentru propria-i luare în considerare, încă ar fi ceva de valoare". A scris aceste rânduri Freud? Nu el, ci Hebbel, în amintirile sale.

Să vedem în ce măsură rezistă criticii ştiințifice concepția psihanalitică. Este de crezut că destul de puțin, de vreme ce Freud însuşi, după nenumăratele modificări aduse teoriei interpretării viselor, susține că el nu a afirmat niciodată că orice vis trebuie să aibă un conținut sexual. Este, oricum, un progres.

Ceea ce Freud numeşte „cenzură" nu este însă altceva decât o mai mare îndepărtare de realitate în timpul somnului, o luare de distanță intenționată față de sentimentul de comuniune socială, a cărui carență împiedică o soluționare normală a problemei existente, aşa încât individul, ca în cazul unui şoc prilejuit de o înfrângere aşteptată, caută o cale mai uşoară, unde fantezia, aflată sub vraja stilului de viață, dincolo de limitele bunului-simț, trebuie să-i fie de ajutor. Dacă vrem să găsim aici o împlinire de dorințe sau, în disperare de cauză, dorința de a muri, nu găsim mai mult decât un loc comun care nu ne lămureşte cu nimic structura visului. Căci întregul proces vital, sub orice aspect l-am cerceta,

poate fi privit drept căutata împlinire de dorințe.

În cercetările mele asupra visului am avut două ajutoare de nădejde. Unul mi l-a oferit Freud, prin concepțiile sale inacceptabile. Am învățat din greşelile lui. Şi deşi eu însumi nu am fost niciodată psihanalizat (invitație pe care, *a limine*, am refuzat-o, dat fiind că o acceptare strictă a concepției sale dăunează obiectivității ştiințifice, care şi aşa nu este prea mare la cei mai mulți), cunosc totuşi destul de bine teoria sa spre a putea nu numai să-i descopăr greşelile, ci şi spre a putea prezice, ca după imaginea în oglindă a unui copil răsfățat, care va fi următorul pas al lui Freud. De aceea le-am recomandat tuturor discipolilor mei să se ocupe de teoria lui Freud. Lui Freud şi discipolilor săi le place nespus de mult să mă prezinte, într-o manieră lăudăroasă inconfundabilă, drept discipol al lui Freud, pentru că eu m-am certat foarte mult cu dânsul într-un cerc de psihologie, fără a fi frecventat prelegerile sale didactice. Deoarece acel cerc a trebuit să se alinieze la concepțiile lui Freud, eu am fost cel dintâi care l-am părăsit. Nu mi se va putea refuza dovada că, mult mai mult decât Freud, eu am trasat net granițele dintre psihologia individuală şi psihanaliză şi că niciodată nu m-am lăudat cu discuțiile mele de altădată cu Freud. îmi pare rău că ascensiunea psihologiei individuale şi influența ei de netăgăduit asupra transformării psihanalizei a fost dur resimțită de către psihanalişti. Dar cine altul să ştie mai bine decât mine cât de greu este să mulțumeşti concepția despre lume a copiilor răsfățați? La urma urmelor nu este de mirare că, după continua apropiere a psihanalizei — fără ca ea să abandoneze cu totul principiul ei fundamental — de psihologia individuală, asemănările au devenit mai vizibile pentru spiritele înguste, consecință evidentă a unui bun-simț indestructibil. Unora li se va părea că am premeditat în mod arbitrar dezvoltarea psihanalizei în ultimii 25 de ani şi că sunt, în acest caz, ca prizonierul care se ține tare.

Al doilea ajutor, mult mai puternic, îmi vine de la statornica unitate a personalității confirmată ştiințific sub toate aspectele. Aceeaşi apartenență la unitate trebuie să-i fie proprie şi visului. Abstracție făcând de marea distanță cerută întotdeauna de stilul de viață față de realitatea care ne influențează, ceea ce caracterizează şi fantezia din starea de veghe, nu ar trebui să acceptăm în cazul viselor, în numele susținerii vreunei teorii, nici o formă psihică diferită de acelea care există în starea de veghe. Putem ajunge la concluzia că somnul şi viața onirică constituie o variantă a vieții din starea de veghe, după cum, de asemenea, viața din starea de veghe este o variantă a celor dintâi. Suprema lege a celor două forme de viață, starea de veghe şi somnul, este: a nu lăsa să decadă sentimentul valorii Eului. Sau, ca să facem apel la terminologia psihologiei individuale: aspirația către superioritate, în sensul țelului final, îl smulge pe individ de sub apăsarea sentimentului de inferioritate. Ştim în ce

direcție duce această cale, faptul că ea se îndepărtează mai mult sau mai puțin de sentimentul de comuniune socială, ceea ce înseamnă că merge împotriva acestui sentiment, adică împotriva bunului-simț. Eul îşi trage tăria din fantezia onirică, spre a rezolva o problemă existențială, pentru a cărei reuşită sentimentul de comuniune socială disponibil nu este suficient. Este de la sine înțeles că, în acest caz, ponderea subiectivă a problemei existente joacă rolul unui test cu privire la sentimentul de comuniune socială şi că acest test poate fi atât de apăsător încât şi cel mai bun să... înceapă să viseze.

Trebuie, aşadar, să stabilim în primul rând că orice stare onirică are un factor exogen. Aceasta înseamnă, desigur, mai mult şi altceva decât „resturile diurne" ale lui Freud. Importanța sa constă în faptul că este probă şi căutare de soluție. El conține acel „înainte către țel" („*Vorwärts zum Ziele*"), acel „încotro" („*Wohin*") al psihologiei individuale, în opoziție cu regresiunea lui Freud şi cu împlinirea dorințelor sexuale infantile, acestea din urmă nefiind decât dezgolirea lumii fictive a copiilor răsfățați, care vor să aibă totul numai pentru ei şi nu concep ca vreuna din dorințele lor să rămână neîmplinită. Factorul exogen se referă la curenții ascensionali (*Aufwärtsströmen*) ai evoluției şi arată cum îşi reprezintă fiecare individ calea pe care vrea să o urmeze, arată opinia sa cu privire la modul său de a fi şi cu privire la calitatea şi sensul vieții.

Să facem, pentru moment, abstracție de starea onirică (*Traumzustand*). Să luăm un om aflat în fața unei probleme pentru a cărei soluționare el nu se simte copt, având în vedere sentimentul său de comuniune socială deficitar. El recurge la fantezia sa. Cine face lucrul acesta? Fireşte, Eul, caracterizat de stilul său de viață. Intenția este găsirea unei rezolvări care să convină stilului de viață. Ceea ce înseamnă, însă, cu excepția puținelor vise cu valoare socială, o rezolvare pe care bunul-simț nu o încuviințează, o rezolvare în dezacord cu sentimentul de comuniune socială, dar care îl reconfortează pe individul aflat în mizerie şi în îndoială, ba mai mult, îi consolidează stilul de viață, dându-i o idee despre valoarea Eului (*Ichwert*). Somnul, ca şi hipnoza, atunci când este corect efectuată, sunt doar facilități întru acelaşi scop, ca şi autosugestia reuşită. Concluzia pe care trebuie să o tragem de aici este că visul, în calitatea sa de reacție intenționată a stilului de viață, caută să rămână la distanță de sentimentul de comuniune socială şi reprezintă această distanță. Totuşi, atunci când sentimentul de comuniune socială este mai puternic, ca şi în situațiile mai riscante, se poate observa uneori o inversare, adică victoria sentimentului de comuniune socială asupra încercării de a-l eluda. Iată încă un caz care dă dreptate psihologiei individuale care afirmă că viața psihică nu se lasă niciodată încorsetată în formule şi reguli, caz rare lasă însă intactă, desigur, teza de bază, potrivit căreia visul indică distanța de sentimentul de comuniune socială.

Aici intervine însă o obiecție care m-a preocupat dintotdeauna şi căreia îi datorez o mai profundă înțelegere a problemei visului. Căci dacă starea de fapt descrisă mai sus trebuie acceptată, atunci cum să ne explicăm faptul că nimeni nu-şi înțelege visele, că nimeni nu le dă atenție şi că de cele mai multe ori le uităm? Dacă facem abstracție de mâna de oameni care pricep ceva din visele lor, se pare că în vis se consumă o energie, aşa cum de altfel niciodată nu găsim în economia spiritului. Fireşte, aici ne vine în ajutor o altă experiență a psihologiei individuale: omul ştie mai multe decât înțelege (*der Mensch weiss mehr, als er versteht*). Oare în vis, pe când capacitatea sa de înțelegere doarme, cunoştințele sale sunt treze? Dacă aşa stau lucrurile, ar trebui ca fenomene similare să poată fi dovedite şi în starea de veghe. Şi iată că în realitate omul nu înțelege nimic din țelul său şi, cu toate acestea, îl urmează. El nu înțelege nimic din stilul său de viață şi este în permanență captivul acestuia. Şi dacă, aflat în fața unei probleme, stilul său de viață îl orientează într-o direcție determinată, spre un chiolhan ori spre o investiție productivă promițătoare, atunci în mintea sa apar întotdeauna idei şi imagini, dispozitive de siguranță (*Sicherungen*), cum le-am numit, pentru a-i face acea cale apetisantă, fără ca aceste idei şi imagini să fie întotdeauna în mod obligatoriu vizibil legate de țelul individului. Dacă un bărbat este nemulțumit de femeia sa, atunci o alta îi apare ca fiind mult mai atrăgătoare, fără a-şi da seama de această relație şi cu atât mai puțin de acuzația adusă sau de dorința sa de răzbunare. Abia în raport cu stilul său de viață şi cu problema care îi stă în față cunoştințele sale intră în sfera înțelegerii[12]. Pe de altă parte, am şi dovedit că fantezia, iar cu ea şi visul, trebuie să se debaraseze de o bună parte din *common sense*. Ar fi de aceea nedrept să privim visul prin prisma bunului său simț, cum au făcut numeroşi autori, spre a ajunge la concluzia că visul este lipsit de sens. Visul nu se apropie de *common sense* decât în cazuri extrem de rare şi nu se va confunda niciodată cu acesta. De aici rezultă funcția cea mai importantă a visului, *aceea de a-l abate pe cel care visează de la bunul-simț*, aşa cum am demonstrat şi în cazul fantazării. în vis, aşadar, autorul visului se înşală pe el însuşi. Conform concepției noastre fundamentale, putem adăuga: visul este o înşelare de sine (*eine Selbstbetrug*) în fața unei probleme existente, pentru a cărei rezolvare sentimentul de comuniune socială de care se dispune nu este suficient, înşelare care face apel la stilul de viață, pentru soluționarea problemei în concordanță cu acesta. Prin faptul că se smulge din realitate, realitate care cere interes social, curg puhoi imagini pe care i le inspiră individului stilul său de viață.

Dar nu mai rămâne nimic din vis după ce acesta s-a consumat? Cred că am răspuns la această foarte importantă întrebare. Rămâne ceea ce rămâne întotdeauna când cineva a recurs la imaginație: sentimente, emoții şi o atitudine. Din concepția fundamentală a psihologiei

individuale cu privire la unitatea personalității rezultă că toate acestea acționează în direcția stilului de viață. Aceasta a fost esența unuia din primele atacuri împotriva teoriei visului a lui Freud, din anul 1918, când, pe baza experienței mele, am afirmat că visul țintește înainte, că el îl face pe autorul visului (*Träumer*) „apt" de a rezolva o problemă în propria sa manieră. Mai târziu am putut întregi această concepție, constatând că nu o face pe calea bunului-simț, a sentimentului de comuniune socială, ci „alegoric", metaforic, prin imagini convenționale, așa cum ar face-o poetul când vrea să trezească sentimente şi emoții. Cu aceasta revenim pe terenul stării de veghe şi putem adăuga că până şi persoanele cele mai lipsite de har poetic se slujesc de comparații când vor să facă impresie, fie şi numai de cuvinte injurioase ca „măgar", „hoaşcă bătrână" etc. De expresii figurative se serveşte de asemenea profesorul atunci când îi este greu să explice ceva prin cuvinte simple.

Expresiile figurate produc un dublu efect. Mai întâi comparațiile sunt mai potrivite să trezească sentimente decât o explicație la obiect. în arta poetică, în limbajul solemn folosirea de metafore celebrează veritabile triumfuri. Dar, de îndată ce ne depărtăm de domeniul artelor frumoase, nu se poate să nu observăm pericolul pe care îl reprezintă folosirea comparațiilor. „Comparațiile şchioapătă", spune pe drept cuvânt poporul, şi prin aceasta el socoate că în folosirea lor se ascunde pericolul unei induceri în eroare. Ajungem, aşadar, la acelaşi raționament ca mai sus, când am avut în vedere folosirea comparativă a imaginilor în vise. Ele servesc, dincolo de căile rațiunii practice, la autoiluzionarea celui care visează şi la trezirea de sentimente, la profilarea unei atitudini interioare în sensul stilului de viață. Se poate, desigur, ca visul să o fi luat întotdeauna înaintea unei stări de spirit similare cu îndoiala, problemă care, totuşi, se cere cercetată mai îndeaproape. Din miile de posibilități, Eul alege exact acele imagini care convin stilului său de viață, care avantajează țelul său şi care permit să elimine rațiunea practică, în favoarea stilului de viață.

Am stabilit astfel că fantezia celui care visează, întocmai ca şi în alte configurații ale sale, urmează şi în vis liniile ascendente ale stilului de viață, chiar şi atunci când utilizează imagini evocatoare de amintiri (*Erinnerungsbilder*), cum fac toate modurile noastre de a gândi, simți şi acționa. Cu toate că aceste imagini evocatoare de amintiri sunt de aşa natură în viața unui copil răsfățat încât ele rezultă din erorile răsfățului, exprimând totuşi o presimțire a viitorului, nu trebuie să ne lăsăm ademeniți de concluzia eronată că aici şi-ar fi găsit satisfacție dorințele infantile, că aici ar avea loc o regresiune la un stadiu infantil. în afară de aceasta, trebuie să ținem seama de faptul că stilul de viață selectează imagini în vederea atingerii scopului său, aşa încât interpretând această selecție putem înțelege stilul de viață. Echivalarea imaginii onirice

(*Traumbild*) cu situația exogenă ne ajută să descoperim linia de mişcare (*Bewegungslinie*) pe care cel care visează o urmează, în virtutea stilului de viață angajat în rezolvarea problemei date, în conformitate cu legea sa de mişcare. Slăbiciunea poziției sale o recunoaştem prin faptul că el ia în ajutor comparații şi parabole care evocă în mod greşit sentimente şi emoții ale căror valoare şi sens nu pot fi dovedite şi care determină o intensificare, o accelerare a mişcării dirijate de stilul de viață, ca atunci când se apasă pe acceleratorul unui motor în funcțiune. Obscuritatea visului, o obscuritate pe care o putem constata de asemenea în multe cazuri din starea de veghe, când cineva vrea să-şi justifice eroarea cu ajutorul unor argumente nelalocul lor, este deci o necesitate şi nu o întâmplare.

Cel care visează mai dispune, exact ca în starea de veghe, şi de un alt mijloc de a trece peste aspectul ei secundar sau prin excluderea esenței acesteia. Această modalitate de a proceda se dovedeşte înrudită cu aceea, deosebit de răspândită, pe care am descris-o în anul 1932, în *Zeitschrift für Individualpsychologie*, ultimele caiete, ca pe o rezolvare parțială, lacunară a unei probleme, ca semn al unui complex de inferioritate. Refuz încă o dată să institui reguli de interpretare a viselor, dat fiind faptul că aceasta cere mult mai multă inspirație artistică (*künstleriche Eingebung*) decât vreo sistematizare de critic meschin. Visul nu oferă nimic față de ceea ce poate fi dedus din celelalte forme de expresie. El îi serveşte însă cercetătorului să recunoască cât de puternic acționează încă vechiul stil de viață, iar pe cel cercetat îl face atent asupra acestui fapt, ceea ce în mod cert contribuie la convingerea sa. în interpretarea unui vis trebuie mers până acolo unde pacientul a înțeles că el, ca Penelopa, deşiră noaptea ceea ce a împletit ziua. Pe de altă parte, nu este de uitat acel stil de viață cu obediența sa exagerată, aparentă, aşa după cum o persoană hipnotizată îşi sileşte fantezia să urmeze calea arătată de medic, fără a adopta însă în acest sens şi atitudinea corespunzătoare, un fel de încăpățânare pentru care el s-a exersat încă din copilărie.

Visele repetitive se referă la expresia legii de mişcare în fața problemelor, expresie conformă cu stilul de viață şi care, după natura lor, sunt simțite ca similare. Visele scurte arată că unei probleme i-a fost dat un răspuns exact, rapid şi complet. Visele uitate lasă să se presupună că tonul lor afectiv este puternic în fața unei rațiuni practice la fel de puternică, pentru a cărei reuşită eludare trebuie pulverizat materialul ideatic, aşa încât să rămână numai emoția şi atitudinea. Constatăm că visele anxioase reflectă extrem de frecvent neliniştea înaintea unei înfrângeri şi că visele plăcute reflectă un viguros „Fiat"[13] sau contrastul cu situația prezentă, provocând astfel sentimente de aversiune mai puternice. Visele în care apare un mort lasă să se înțeleagă ideea, care desigur trebuie confirmată şi de alte forme de expresie, că autorul visului

încă nu l-a îngropat definitiv pe acel mort şi că încă se mai află sub influența sa. Visele axate pe cădere, desigur cele mai frecvente din toate, arată prudența anxioasă a individului, teama sa de a-şi pierde sentimentul valorii personale, dar în acelaşi timp, prin reprezentare spațială, arată că autorul visului are iluzia de a ocupa un loc „sus". Visele axate pe zbor semnifică la oamenii ambițioşi străduania către superioritate, aspirația de a realiza ceva care să-i situeze deasupra celorlalți oameni. Nu rareori aceste vise se asociază cu acelea axate pe cădere, ca un avertisment cu privire la o aspirație ambițioasă şi riscantă. Visarea unei aterizări fericite, în cadrul unui vis axat pe cădere, se exprimă adesea nu ideatic, ci pe plan afectiv, de cele mai multe ori ca sentiment de securitate, dacă nu ca sentiment de predestinare (*Prädestinationsgefiihl*), potrivit căruia individul este asigurat că nimic rău nu i se mai poate întâmpla. A visa că pierzi un tren, o ocazie, traduce în general o trăsătură de caracter exprimată prin sustragerea de la o înfrângere temută, prin sosirea mai târziu sau prin scăparea ocaziei. Visele care te arată dezbrăcat, asociate cu spaima în fața acestei situații, pot fi în general reduse la teama de a nu-ți fi date în vileag nişte cusururi.

Adesea în vise capătă expresie înclinații motorii, vizuale şi acustice, dar întotdeauna în legătură cu atitudinea față de o problemă dată, a cărei rezolvare, în unele cazuri, rare, poate fi chiar facilitată, cum arată o serie de exemple. Rolul de spectator al celui care visează dă de înțeles cu o anumită certitudine că şi în viață individul se mulțumeşte cu rolul de spectator.

Visele sexuale dau loc clar la diferite explicații, ba cu privire la antrenamentul relativ slab în materie de contacte sexuale, ba cu privire la retragerea de la partener şi limitarea la sine însuşi. în visele axate pe homosexualitate este vorba de antrenamentul împotriva sexului opus şi nu de vreo înclinație ereditară, cum am şi subliniat destul de insistent. Visele care aduc în prim-plan scene de cruzime, în care individul care visează joacă un rol activ, tălmăcesc furia şi setea de răzbunare, ca şi visele axate pe pângărire. Frecventele vise ale enureticilor, care se văd urinând la locul nimerit, le facilitează acestora într-un mod laş acuzația şi răzbunarea împotriva unui sentiment de umilință. în scrierile mele se găsesc o mulțime de exemple de vise interpretate, ceea ce mă scuteşte aici de a da exemple concrete. Spre a ilustra relația cu stilul de viață, voi comenta visul care urmează:

Un bărbat, tată a doi copii, trăia în discordie cu soția sa, despre care el ştia că nu se măritase din dragoste. El fusese inițial un copil răsfățat, „detronat" mai târziu de un alt copil, dar într-o şcoală cu regim disciplinar sever învățase să-şi stăpânească accesele de furie în aşa măsură încât adesea, în situații defavorabile, căuta să se reconcilieze cu adversarii, ceea ce, se înțelege, rareori izbutea. Atitudinea față de soția sa era un

amestec de expectativă, de încercări de a crea o atmosferă de afecțiune şi de încredere reciprocă, laolaltă cu izbucniri de irascibilitate, caz în care cădea pradă sentimentului de inferioritate şi părea cu totul neajutorat. în fața acestei situații femeia rămânea cu totul perplexă. Bărbatul se ataşase de cei doi băieți ai săi, pe care îi iubea nespus şi care, la rândul lor, îl iubeau şi ei, în timp ce mama, cu sângele ei rece, fireşte că nu putea rivaliza cu bărbatul în dragostea pentru copii şi pierdea din ce în ce mai mult contactul cu ei. Bărbatului lucrul acesta îi apărea ca o neglijare a copiilor şi adesea îi făcea reproşuri pe această temă. Relațiile conjugale s-au înrăutățit şi ambii soți erau decişi să împiedice naşterea altor copii. Astfel s-au înfruntat multă vreme cei doi parteneri: bărbatul, care nu recunoştea în dragoste decât sentimentele puternice şi care se socotea frustrat în drepturile sale, şi femeia, cu încercările ei nevolnice de a menține căsnicia, frigidă şi, în virtutea stilului ei de viață, fără dorința de afecțiune pentru bărbat şi copii. într-o noapte el a visat corpuri de femei însângerate, aruncate încolo şi încoace, fără nici un scrupul. Convorbirea avută cu el a dus la evocarea unei scene pe care o văzuse într-o sală de disecție, unde îl dusese un prieten, student în medicină. Dar este lesne de văzut, fapt confirmat de bărbatul respectiv, că el fusese îngrozit de actul naşterii, la care asistase în două rânduri. Interpretarea visului ne stă la îndemână: „Nu mai vreau să văd o a treia naştere la soția mea".

Un alt vis: „Era ca şi cum pornisem în căutarea celui de al treilea copil al meu, care se pierduse sau care fusese răpit. Eram extraordinar de înspăimântat. Toate încercările mele disperate de a-l găsi au rămas zadarnice". Deoarece bărbatul nu avea decât doi copii, este clar că el era în permanență neliniştit cu privire la posibilitatea naşterii unui al treilea copil, care s-ar fi găsit în mare pericol, dată fiind incapacitatea femeii de a se îngriji de copii. Visul a avut loc la scurt timp după răpirea copilului lui Lindbergh[14] şi demonstrează problema şocului exogen în raport cu stilul de viață şi cu concepția pacientului: ruperea relațiilor cu un om lipsit de afecțiune şi, ca parte a acestei intenții, hotărârea de a nu mai avea alți copii, sub forma invocării exagerate a nepăsării femeii; dar, ca şi în primul vis, este străvezie spaima în fața actului naşterii.

Pacientul venise la tratament pentru impotență. Alte simptoame ne duc în copilăria sa, când el învățase ca, în caz de umilire, după repetate şi stăruitoare încercări de conciliere cu persoana crezută indiferentă, să o respingă, şi când, de asemenea, găsea insuportabil faptul că mama sa dăduse naştere unui nou copil. Participarea decisivă a stilului său de viață la toate aceste manifestări, selectarea anumitor imagini, autoiluzionarea şi autointoxicarea cu alegorii, foarte îndepărtate de rațiunea practică şi conferindu-i stilului său de viață o nouă energie, retragerea din fața problemelor de viață ca urmare a permanentului efect de şoc, obținut mai degrabă prin deducție decât în sensul bunului-simț, rezolvarea pe

jumătate a problemei, în concordanță cu moliciunea acestui bărbat, toate acestea sunt lucruri evidente şi interdependente.

Dacă ar fi să mă pronunț pe scurt cu privire la ceea ce Freud descrie drept simbolistica visului, aş spune următoarele, în lumina experienței mele: este adevărat că dintotdeauna oamenii au înclinația de a compara în glumă fenomenele şi obiectele sexuale — şi nu numai pe acestea — cu fapte din viața practică. Lucrul acesta se întâmplă, desigur, la bodegă, unde întotdeauna se spun vorbe necuviincioase. Tentația de a proceda în felul acesta constă în mare parte, pe lângă tendința de a umili, de a debita cuvinte de duh şi de a se lăuda, în spațiul pe care simbolul îl oferă ridicării tonusului emoțional. Nu trebuie să fii prea inteligent ca să înțelegi aceste simboluri uzuale în folclor şi în şlagărele bulevardiere. Desigur că este mai important de precizat că ele apar în vise, în scopuri care rămân a fi descoperite. Este meritul lui Freud de a fi atras atenția asupra acestui fapt. Dar să reduci la simboluri sexuale tot ceea ce nu înțelegi, pentru ca apoi să spui că totul provine din libidoul sexual, este un mod de a proceda care nu rezistă unei critici raționale. Chiar şi aşa-numitele „experiențe demonstrative" cu persoane hipnotizate, cărora li s-a sugerat să viseze scene sexuale şi din ale căror comunicări se descoperă apoi că şi aceste persoane au visat prin prisma simbolurilor lui Freud, sunt dovezi cu totul insuficiente. Alegerea de simboluri obişnuite în locul expresiilor sexuale fără perdea demonstrează cel mult un sentiment natural de pudoare. Să adăugăm că i-ar fi greu astăzi unui discipol al lui Freud să găsească pentru asemenea experimente pe cineva care să nu aibă cunoştință de teoriile acestuia. Facem totală abstracție de faptul că „simbolistica freudiană" a îmbogățit foarte mult vocabularul poporului şi că a distrus cu totul spontaneitatea în examinarea unor lucruri de altfel inofensive. Adesea se poate observa că bolnavi care au urmat în prealabil un tratament psihanalitic fac în mare măsură uz, în visele lor, de simbolistica freudiană. Contestarea mea ar fi şi mai dură dacă eu aş crede, ca Freud, în telepatie şi aş putea să admit, cum au făcut-o precursorii săi superficiali, că transmiterea de idei are loc ca o emisiune radiofonică. Acest contraargument rămâne, aşadar, pentru mine suspendat.

NOTE

[1] „*als seelische Bewegung genommen*", în textul original. (Nota trad.)

[2] Transparentă luare de poziție, cam expeditivă, împotriva concepției lui Freud. (Nota trad.)

[3] „der *sich entspinnende seelische Bewegungsvorgang*", în textul original. (Nota trad.).

[4] Cât de nedrept este Alfred Adler ori de câte ori trece cu o anumită trufie peste concepția profund științifică a lui Pavlov, din care totuşi el se inspiră în mod esențial, ne convingem parcurgând cu atenție fie şi numai următorul text din opera genialului fiziolog rus: „*Omul reprezintă desigur un sistem (sau mai bine zis o maşină), şi ca orice alt sistem din natură, el este supus legilor ei inevitabile şi unitare; considerat însă prin prisma cunoştințelor noastre ştiințifice actuale, acest sistem se prezintă unic în ce priveşte capacitatea desăvârşită de autoreglare. Cunoaştem suficiente maşini create de mâna omului, cu variate proprietăți de autoreglare. Din acest punct de vedere metoda folosită în studiul omului considerat drept sistem este aceeaşi ca şi pentru oricare alt sistem, adică: descompunerea în părți, studiul rolului fiecărei părți, studiul legăturii dintre părți, studiul corelației cu mediul înconjurător şi, în cele din urmă, pe baza tuturor acestor date, cunoaşterea acestui sistem şi dirijarea lui, dacă ea stă în puterile omului. Sistemul nostru este însă prin excelență dotat cu capacitățile de autoreglare, de autosusținere, de restabilire, de reparare şi chiar de perfecționare. Impresia principală cea mai puternică şi care rămâne constantă după ce se studiază activitatea nervoasă superioară prin metoda noastră, este plasticitatea excepțională a acestei activități şi posibilitățile ei uriaşe: nimic nu rămâne imobil, nemaleabil, totul poate fi realizat, totul poate fi modificat în bine, sub rezerva creării condițiilor corespunzătoare./ Cât de discordantă şi înspăimântătoare ne apare la prima vedere această paralelă între sistem (maşină) şi om cu toate idealurile, năzuințele şi realizările sale! în ce măsură însă corespunde ea realității? Considerat prin prisma evoluției, nu reprezintă oare omul o realizare supremă a naturii, întruchiparea supremă a resurselor ei nelimitate, o afirmare a legilor ei puternice rămase încă necunoscute? Nu sunt oare toate acestea suficiente pentru demnitatea omului, pentru a-i oferi satisfacția cea mai înaltă? În realitate, toate rămân ca şi în cazul în care am admite ideea despre libertatea voinței, cu responsablitatea ei personală, socială şi de stat: ne rămâne posibilitatea şi deci obligația de a ne cunoaşte şi de a ne menține la înălțimea resurselor noastre, folosindu-ne de această cunoaştere. Nu reprezintă oare obligațiile şi cerințele sociale şi de stat acele condiții care, impuse sistemului nostru, trebuie să determine în acesta reacții corespunzătoare, în vederea unității şi perfecționării sistemului*?" (I. P. Pavlov, „Un fiziolog răspunde psihologilor", în *Opere alese*, voi. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1951, pp. 162-163. (Nota trad.)

[5] Temă care l-a obsedat pe Goethe, dar şi pe mai toți marii poeți ai lumii. (Nota trad.)

[6] A se vedea A. Adler, *Studie über Minderwertigkeit von Organen*.

[7] Efectul dezastruos asupra copiilor al unor astfel de povestiri, fie ele şi capodopere ale literaturii universale, a fost în mod realist reflectat

îndeosebi de Paul Bourget, în romanul *Discipolul* (traducere de Leonard Gavriliu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1955). (Nota trad.)

[8] „*ein tatsächliches Schwächegefühl*", în textul original. (Nota trad.)

[9] Adesea auzim exprimat regretul că nu ştiu cine nu a avut un alt tată, o altă mamă, alţi părinţi, ceea ce, din punct de vedere biologic, constituie o imposibilitate absolută. Un copil dat are părinţii pe care îi are şi fără de care el nu ar fi existat. Alţi părinţi, fie şi numai prin substituirea unuia singur dintre părinţi, înseamnă un cu totul alt copil. (Nota trad.)

[10] Să amintim, în acest context, concepţia lui Lucian Blaga, potrivit căreia „*´stilul» metaforei naşte din categoriile abisale, ce se imprimă oricărei plăsmuiri a spiritului uman, oricărei creaţii de cultură, din adâncurile inconştientului*" (Lucian Blaga, Trilogia culturii. Cuvânt înainte de Dumitru Ghişe, Editura pentru Literatura Universală, Bucureşti, 1969, p. 289). (Nota trad.)

[11] *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*.

[12] „*wird sein Wissen um die nächsten Dinge Varstandnis*", în textul original. (Nota trad.)

[13] în limba latină, în textul original = *să se facă*, de la biblicul *Fiat Lux* (= Să se facă lumină). (Nota trad.)

[14] Cazul acesta, puternic „mediatizat" în acel timp, a preocupat intens opinia publică mondială. (Nota trad.)

15. SENSUL VIEȚII

Problema sensului vieții are valoare şi semnificație numai dacă o privim în cadrul sistemului relațional Om-Cosmos. Este în acest caz lesne de văzut că, în această relație, Cosmosul posedă o putere modelatoare (*eine formende Kraft*). Cosmosul este, ca să spunem aşa, tatăl tuturor viețuitoarelor. Iar întreaga viață este de conceput ca o luptă perpetuă de satisfacere a cerințelor Cosmosului. Nu ca şi cum ar exista o impulsie (*Trieb*) care mai târziu în viață ar fi în stare să ducă totul la final şi care nu trebuie decât să se desfăşoare, ci ceva înnăscut ce aparține vieții, o năzuință, un imbold, o dezvoltare de la sine, un Ceva (*ein Etwas*) fără de care viața nu poate fi nicidecum reprezentată. Viața înseamnă a se dezvolta de la sine. Spiritul uman este din cale afară de obişnuit să închidă într-o formă toate cele ce curg, să ia în considerare nu mişcarea, ci mişcarea încremenită, mişcarea care a devenit formă. Noi, protagoniştii psihologiei individuale[1], suntem dintotdeauna preocupați de a dizolva în mişcare ceea ce sesizăm ca formă. Ştie oricine că omul cu tot ceea ce el are se trage dintr-o celulă; ar trebui însă să se înțeleagă cum se cuvine şi faptul că această celulă conține de asemenea fermenții dezvoltării. Modul în care a apărut viața pe pământ este o chestiune problematică, a cărei rezolvare definitivă poate că nu o vom găsi niciodată.

Dezvoltarea ființei vii dintr-o infimă unitate vie nu poate avea loc decât prin consimțământul influențelor cosmice. Aşa cum a făcut-o Smuts, în genialul său eseu[2], am putea să presupunem că există viață şi în materia moartă, o concepție care ne este sugerată insistent de fizica modernă, care ne arată cum electronii se mişcă în jurul protonului. Nu ştiu dacă această concepție se va menține în viitor; cert este că noțiunea noastră privind viața nu mai poate fi pusă la îndoială, anume că ea este simultan mişcare, mişcare care urmăreşte autoconservarea, înmulțirea, contactul cu lumea exterioară, un contact victorios, pentru ca viața să nu se stingă. în lumina aprinsă de Darwin, avem în vedere selecția tuturor celor care s-au putut adapta la cerințele lumii exterioare. Concepția lui Lamarck, care este încă şi mai apropiată de a noastră, ne face să înțelegem puterea creatoare ancorată în orice ființă vie. Faptul universal al evoluției creatoare a tuturor viețuitoarelor ne poate lămuri că direcția dezvoltării la fiecare specie are un țel, țelul perfecțiunii, al adaptării active la cerințele cosmice.

La această cale a dezvoltării, a unei adaptări permanente şi active la cerințele lumii exterioare trebuie să ne referim dacă vrem să înțelegem în ce direcție se mişcă viața. Trebuie să avem în vedere că este vorba aici de ceva primordial, de ceva care îi este inerent vieții încă de la originile sale.

Este vorba întotdeauna de a deveni învingător, de conservarea individului, a rasei umane, de stabilirea unei relații favorabile între individ şi lumea exterioară. Această constrângere, de realizare a unei mai bune adaptări, nu poate avea niciodată sfârşit. Aceste idei le-am dezvoltat încă în anul 1902[3] şi am arătat clar că eşecul acestei adaptări active stă sub amenințarea permanentă a acestui „adevăr" şi că dispariția de popoare, familii, specii de animale şi plante este de atribuit eşecului adaptării active.

Vorbesc de adaptarea activă şi elimin de aici fantazarea care vede această adaptare legată de situația prezentă sau de pieirea întregii vieți. Este vorba mai degrabă de o adaptare *sub specie aetemitatis*, deoarece este „justă" numai acea dezvoltare corporală şi psihică care poate să treacă drept „justă" pentru viitorul cel mai îndepărtat. în afară de aceasta, noțiunea de adaptare activă înseamnă că atât corpul cât şi spiritul, precum şi întregul domeniu organizat al vieții[4] trebuie să tindă la această ultimă adaptare, care este stăpânirea tuturor prin avantajele şi dezavantajele instituite de Cosmos. Aparentele compromisuri care persistă, poate, pentru o vreme, sucombă în cele din urmă, strivite de adevăr.

Ne găsim în mijlocul torentului evoluției, dar îl observăm tot atât de puțin ca şi rotația pământului. în această conexiune cosmică, unde viața individului este parte, tendința de asimilare victorioasă la lumea exterioară este o condiție. Chiar dacă cineva ar vrea să pună la îndoială faptul că încă de la începutul vieții a existat aspirația către perfecțiune, parcursul miliardelor de ani ne arată clar că azi aspirația către perfecțiune este o realitate ereditară, care există în orice om. Această considerație ne poate arăta şi altceva. Nimeni dintre noi nu ştie cu adevărat care este singura cale justă de urmat. Umanitatea a făcut repetate încercări de a-şi reprezenta acest țel final al dezvoltării umane. Că infinitul Cosmos ar trebui să aibă un interes în menținerea vieții abia dacă este mai mult decât o dorință deşartă, dar care îşi poate găsi (şi şi-a şi găsit) utilizarea ca atare în religie, în morală şi etică, în calitate de forță motrice a promovării binelui obştesc al umanității. De asemenea, adorarea unui fetiş, a unei şopârle, a unui falus ca fetiş într-un trib preistoric nu ni se pare justificată din punct de vedere ştiințific. Dar nu trebuie să trecem cu vederea modul în care această concepție despre viață, primitivă, a favorizat viața în comun a umanității, sentimentul de comuniune socială, prin faptul că oricine se afla sub vraja aceleiaşi pasiuni religioase era privit ca frate, ca tabu şi era pus sub protecția marelui trib.

Suprema reprezentare dobândită până azi din această înălțare ideală a umanității este noțiunea de Dumnezeu[5]. Este în afară de orice îndoială faptul că noțiunea de Dumnezeu include în sine, realmente ca pe un țel, acea mişcare către perfecțiune şi că nostalgiei obscure a omului de a atinge perfecțiunea îi corespunde cel mai bine, drept țel concret al

perfecțiunii. Ce-i drept, mi se pare că fiecare om şi-l reprezintă altfel pe Dumnezeu. Există desigur reprezentări care de la bun început nu sunt la înălțimea acestui principiu al perfecțiunii, dar, în fața versiunii sale celei mai pure, putem spune: iată varianta concretă reuşită a țelului perfecțiunii. Puterea originară, care a fost atât de activă în stabilirea țelurilor religioase orientative şi care trebuie să conducă la coeziunea umanității nu a fost alta decât sentimentul de comuniune socială care este de considerat ca o cucerire a evoluției efortului progresiv în torentul evoluției. Fireşte că s-au făcut o mulțime de încercări pentru ca oamenii să-şi reprezinte acest țel al perfecțiunii. Noi, cei inițiați în psihologia individuală, îndeosebi cei care suntem şi medici şi care avem de-a face cu oameni care trăiesc eşecuri, cu oameni care se îmbolnăvesc de nevroză, de psihoză, cu delincvenți, cu alcoolici etc., vedem şi la ei acest țel al superiorității, dar dirijat într-o direcție care contrazice rațiunea în aşa măsură încât nu putem recunoaşte aici, cum era de aşteptat, un țel al perfecțiunii. Dacă cineva, de exemplu, încearcă să-şi concretizeze acest țel de a-i domina pe ceilalți, atunci un asemenea țel al perfecțiunii ni se pare incapabil să dirijeze indivizii şi masele, pentru că nu fiecare şi-ar putea fixa ca datorie acest țel al perfecțiunii, cât timp ar fi silit să intre în contradicție cu cerința imperioasă a evoluției, să violeze realitatea şi să se apere înfricoşat împotriva adevărului şi a partizanilor acestuia. Dacă întâlnim oameni care şi-au fixat drept țel al perfecțiunii să se bizuie pe alții, atunci şi acest țel al perfecțiunii ni se pare că vine în contradicție cu rațiunea. Dacă cineva îşi fixează drept țel de perfecțiune să lase nerezolvate problemele vieții, pentru ca astfel să nu aibă de suferit certe înfrângeri, care ar fi contrare țelului perfecțiunii, nouă ni se pare că şi acest țel este impropriu, cu toate că multora li se pare acceptabil.

Dacă ne lărgim perspectiva şi punem întrebarea: Ce se întâmplă cu acele vietăți care şi-au fixat un țel al perfecțiunii injust, a căror adaptare activă este nereuşită pentru că au apucat-o pe o cale greşită, dat fiind faptul că nu au găsit calea care duce la promovarea obştei? — atunci dispariția speciilor, raselor, triburilor, familiilor şi a mii de indivizi izolați, care au făcut degeaba umbră pământului, ne învață cât este de necesar pentru individ să găsească o cale oarecum justă către țelul unei desăvârşiri. Este evident că şi în zilele noastre țelul perfecțiunii orientează dezvoltarea întregii personalități a individului, toate mişcările de expresie (*alle Ausdrucksbewegungen*), felul de a vedea, de a gândi, de a simți, concepția despre lume şi viață. Este de asemenea clar pentru orice inițiat în psihologia individuală că o orientare care se îndepărtează de adevăr antrenează în mod necesar prejudicierea individului respectiv, dacă nu chiar pieirea sa. Ar fi cu adevărat o descoperire fericită dacă am şti mai multe despre direcția pe care o avem de urmat, dat fiind faptul că suntem totuşi angajați în torentul evoluției şi trebuie să-i urmăm cursul. Şi în

această privință psihologia individuală a realizat multe, așa cum a făcut-o prin constatarea tendinței universale către perfecțiune (*das allgemeines Streben nach Vollkommenheit*). Pe baza unei experiențe considerabile, ea a dobândit o concepție care ne permite să înțelegem întrucâtva care este direcția către perfecțiunea ideală, stabilind de fapt normele *sentimentului de comuniune socială*.

Sentimentul de comuniune socială înseamnă înainte de toate o aspirație către o formă de colectivitate pe care trebuie să o gândim ca eternă, așa cum ar putea fi gândită dacă umanitatea ar fi atins țelul perfecțiunii. Nu este vorba nicidecum de o colectivitate sau societate din prezent, nici de instituții (*Formen*) politice sau religioase, ci de țelul cel mai potrivit al perfecțiunii, care trebuie să fie un țel al colectivității ideale a întregii umanități, ultima expresie a evoluției. Firește că voi fi întrebat de unde știu eu aceasta. Cu siguranță nu din experiența nemijlocită și trebuie să admit că au dreptate cei care găsesc în psihologia individuală o bucată de metafizică. Pe care unii o laudă, iar alții o dezaprobă. Din păcate există mulți oameni care au o concepție greșită despre metafizică și care ar vrea să elimine din viața umanității tot ceea ce ei nu pot percepe direct. Dacă am face lucrul acesta, am anula posibilitățile de dezvoltare ale oricărei idei noi. Orice idee nouă se situează dincolo de experiența nemijlocită. Experiența nemijlocită nu ne oferă niciodată ceva nou, ci numai ideea sintetizatoare, care leagă faptele. Fie că o numim speculativă sau transcendentală, nu există știință care să nu fie obligată să conflueze în metafizică. Nu văd nici un motiv de a ne teme de metafizică. Ea a influențat în cel mai înalt grad viața oamenilor și dezvoltarea lor. Nu suntem în posesia adevărului absolut și de aceea suntem obligați să raționăm asupra viitorului nostru, asupra rezultatului acțiunilor noastre etc. Conceptul nostru de sentiment de comuniune socială, ca model suprem al umanității[6], al unei stări în care ne reprezentăm ca soluționate toate problemele vieții, toate relațiile cu lumea exterioară, este un ideal înălțător, un țel normativ (*ein richtunggebendes Ziel*), țel al desăvârșirii care trebuie să poarte în el țelul unei colectivități ideale, deoarece tot ceea ce găsim noi valoros în viață, ceea ce există și dăinuie pentru veșnicie este un produs al acestui sentiment de comuniune socială.

Am descris până aici faptele, efectele și deficiențele sentimentului de comuniune socială din zilele noastre, la individ și la mase și, în interesul cunoașterii omului, al caracterologiei, m-am străduit să expun experiența pe care am acumulat-o, să arăt clar care este legea de mișcare a individului și a maselor, precum și greșelile acestora. în psihologia individuală toate faptele de experiență incontestabile sunt privite și interpretate din punctul de vedere al acestei științe, al cărei sistem științific s-a dezvoltat sub presiunea acestor fapte de experiență. Rezultatele obținute sunt confirmate de concordanța lor reciprocă și de

aceea cu bunul-simț. Tot ceea ce se cere imperios de la o teorie riguros ştiinţifică este atins în psihologia individuală: un număr imens de experienţe directe, un sistem care ţine seama de toate faptele de experienţă şi care nu le contrazice, o capacitate exersată de deducţie[7] în concordanţă cu bunul-simţ, capacitate în stare să integreze în sistem faptele de experienţă. Această capacitate este cu atât mai necesară cu cât fiecare caz se prezintă altfel şi se cer mereu noi eforturi pentru o deducţie măiastră[8]. Dacă purced acum şi la susţinerea dreptului psihologiei individuale de a valora şi ca o concepţie despre lume şi viaţă (*Weltanschauung*), prin faptul că eu o folosesc la înţelegerea sensului vieţii umane, trebuie pe de altă parte să mă feresc de orice concepţie morală şi religioasă care se orientează între virtute şi viciu, cu toate că eu sunt dintotdeauna convins că atât morala şi religia, cât şi mişcările politice au aspirat mereu să se orienteze după sensul vieţii şi s-au dezvoltat sub presiunea sentimentului de comuniune socială, ca adevăr absolut. Faţă de ele, punctul de vedere al psihologiei individuale este determinat de cunoaşterea ştiinţifică, ca şi de încercarea sa de a cunoaşte mai profund sentimentul de comuniune socială. Iată acest punct de vedere: voi considera ca îndreptăţit acel curs al acţiunii a cărui orientare face dovada incontestabilă că slujeşte ţelul de bunăstare a întregii umanităţi. Voi socoti ca fiind eronat orice curs al acţiunii care contrazice acest punct de vedere sau care este impregnat de formula lui Cain: „De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?"

Bazându-mă pe constatările făcute anterior, fie-mi permis să lămuresc pe scurt faptul că la venirea noastră pe lume găsim doar ceea ce străbunii noştri ne-au lăsat drept contribuţie la evoluţie, la dezvoltarea superioară a umanităţii. Chiar şi acest fapt ar putea să ne explice cum viaţa se rostogoleşte mai departe, cum ne apropiem de o stare care să facă posibilă o mai mare contribuţie din parte-ne, o mai mare capacitate de cooperare, unde fiecare individ să se reprezinte pe sine, mai mult decât până azi, ca parte a întregului, o stare pentru care, firește, toate formele activităţii noastre sociale sunt încercări şi exersări pregătitoare, în direcţia instituirii acelei colectivităţi ideale. Că această operă, adesea mărturie a extraordinarei puteri omeneşti, se dovedeşte în multe privinţe ne-desăvârşită, ba chiar şi eronată uneori, este un fapt care arată că „adevărul absolut" este inaccesibil omului pe drumul său evolutiv, cu toate că suntem în stare să ni-l apropiem. Un mare număr de realizări sociale, pe de altă parte, nu sunt date decât pentru un anumit timp şi pentru o anumită situaţie, dovedindu-se chiar dăunătoare după o vreme. Ceea ce ne poate feri să ne închinăm la o ficţiune dăunătoare, să ne cramponăm de schema unei atari ficţiuni, este Steaua Polară a binelui obştei (*der Leitstern des Wohles der Allegemeinheit*), sub a cărei călăuzire devenim mai capabili de a găsi drumul cel drept.

Binele obştei, dezvoltarea superioară a umanităţii se bazează pe veşnic nepieitoarele creanţe ale străbunilor noştri. Spiritul lor rămâne mereu viu. El este nemuritor, aşa cum alţii sunt prin copiii lor. Pe ambele se întemeiază dăinuirea genului omenesc. Cunoaşterea sa este superfluă. Realitatea contează. Problema drumului just mi se pare rezolvată, cu toate că adesea dibuim în întuneric. Nu vrem să tranşăm definitiv chestiunea, ci pur şi simplu să spunem că mişcarea individului şi mişcarea masei au pentru noi valoare numai dacă creează valori pentru eternitate, pentru dezvoltarea superioară a întregii umanităţi (*für die Höherentwicklung der gesamten Menschheit*). Pentru a combate această teză nu trebuie să fie invocată nici propria prostie, nici aceea a altcuiva. Este de la sine înţeles că nu ne aflăm în posesia adevărului, ci că doar ne străduim să-l găsim.

Încă şi mai elocvente, ca să nu spunem inteligibile, devin aceste lucruri dacă ne întrebăm ce s-a întâmplat cu acei oameni care nu au contribuit cu nimic la binele obştei. Răspunsul este: ei au dispărut fără urmă. Nimic n-a rămas din dânşii, ei prăpădindu-se atât trupeşte cât şi sufleteşte. I-a înghiţit pământul. Au împărtăşit soarta acelor specii de animale dispărute, care nu s-au putut armoniza cu datele cosmice (*kosmischen Gegebenheiten*). Este aici, aşadar, la drept vorbind, o legitate cosmică secretă, ca şi cum exigentul Cosmos ar porunci: „Căraţi-vă! Voi nu aţi înţeles sensul vieţii, nu puteţi aspira la viitor!"

Fără discuţie că este o lege necruţătoare. Comparabilă doar cu zeităţile crunte ale popoarelor din vechime şi cu tabuurile care îi ameninţau cu pieirea pe toţi cei care se ridicau contra colectivităţii. Astfel accentul este pus pe durată, pe durata veşnică a contribuţiei oamenilor care au realizat ceva pentru obşte. Se înţelege că suntem destul de chibzuiţi spre a nu pretinde că posedăm cheia care să ne permită să spunem exact, pentru fiecare caz în parte, ce contează pentru eternitate şi ce nu. Avem convingerea că putem greşi şi că numai o cercetare meticuloasă, obiectivă poate decide, iar adesea abia doar cursul lucrurilor. Dar poate că am şi făcut un mare pas înainte prin faptul că putem evita ceea ce nu este spre binele colectivităţii.

Sentimentul nostru de comuniune socială are astăzi o rază mult mai mare de acţiune. Fără a-l fi înţeles, noi căutăm, pe căi diferite, adesea greşite, în educaţie, în comportamentul individului şi al rasei, în religie, ştiinţă şi politică, să stabilim consonanţa cu viitoarea bunăstare a omenirii. Firește că o mai bună percepere a viitoarei armonii o va avea *acela* care posedă un sentiment de comuniune socială optim. în linii mari, principiul social şi-a croit drum, cel care se împiedică trebuind să fie sprijinit şi nu înghiontit (*den Strauchelnden zu stützen und nicht zu stürzen*).

Dacă aplicăm concepţia noastră la viaţa culturală de azi şi stăruim asupra faptului că copilul şi-a fixat proporţia de sentiment de comuniune

socială, aceasta fiind neschimbată pentru întreaga viață, dacă nu cumva intervin ulterior îmbunătățiri, atunci atenția noastră se îndreaptă spre anumite situații generale, a căror influență poate acționa dăunător asupra dezvoltării sentimentului de comuniune socială infantil. Aşa este războiul şi glorificarea sa în învățământul şcolar. Copilul, al cărui sentiment de comuniune socială este încă necopt şi slab, se înrolează involuntar într-o lume în care este posibil ca oamenii să lupte contra maşinilor şi a gazelor toxice, fiind constrânşi să se simtă onorați când omoară pe cât mai mulți dintre semenii lor, în mod cert tot atât de valoroşi pentru viitorul omenirii. într-o mai mică măsură îşi produce efectul pedeapsa cu moartea, a cărei daună asupra sufletului copilului este întrucâtva diminuată de precizarea că în acest caz avem de-a face nu cu oameni, ci mai degrabă cu neoameni. Trăirea inoportună a problemei morții poate determina la copilul cu o slabă înclinație spre cooperare o oprire intempestivă a dezvoltării sentimentului de comuniune socială. De acelaşi pericol sunt amenințate fetele cărora un anturaj necugetat le înfățişează în culori înspăimântătoare problemele dragostei, procreației şi naşterii. Problema economică nerezolvată apasă extrem de greu asupra sentimentului de comuniune socială pe cale de dezvoltare. Sinuciderea, crima, tratamentul nemilos aplicat infirmilor, bătrânilor, milogilor, prejudecățile şi tratamentul injust aplicat unor persoane, salariați, rase şi comunități religioase, maltratarea celor slabi şi a copiilor, certurile dintre soți şi încercările de a o pune pe femeie într-o situație de inferioritate şi altele şi mai şi, ifosele celor cu bani sau cu ascendență nobiliară, spiritul de gaşcă şi influența acestuia până şi în cele mai înalte cercuri, alături de răsfățul sau neglijarea copiilor, pun de timpuriu un punct final dezvoltării întru colaborare şi solidaritate umană (*Entwicklung zum Mitmenschen*). În epoca noastră, în afară de necesitatea de a-i stabili copilului locul său în colaborarea socială, de ajutor în contracararea acestor pericole este explicarea la timp a faptului că până în prezent noi nu am atins decât un nivel relativ scăzut al sentimentului de comuniune socială şi că a fi o adevărată ființă umană solidară cu semenii (*ein richtiger Mitmensch*) este a concepe ca pe o datorie a sa colaborarea pentru soluționarea acestor anomalii, spre binele obştei, fără a aştepta o dezvoltare mitică a tendinței benefice sau venită din partea altora, încercări, întreprinse fie şi cu cele mai bune intenții, de a obține dezvoltarea superioară prin intensificarea unor metode malefice, cum sunt războiul, pedeapsa cu moartea sau ura rasială şi religioasă determină întotdeauna la generațiile ce vin o prăbuşire a sentimentului de comuniune socială şi, în consecință, o agravare vizibilă a celorlalte rele. Interesant de constatat este că ele conduc aproape întotdeauna la bagatelizarea vieții, a camaraderiei şi a relațiilor de dragoste, fapte în care se poate percepe clar decăderea sentimentului de comuniune socială.

Am prezentat în capitolele precedente destule cazuri, pentru a-l

face pe cititor să înțeleagă că are de-a face cu o explicație științifică atunci când eu subliniez că individul nu poate progresa în dezvoltarea sa autentică decât dacă trăiește și năzuiește ca parte a întregului. Obiecțiile superficiale ale sistemelor individualiste sunt realmente lipsite de importanță în fața acestei concepții. Pot însă să merg mai departe, arătând cum toate funcțiile noastre sunt în așa fel calculate încât să nu tulbure colectivitatea oamenilor, să-i lege pe indivizi de societate. A privi înseamnă a accepta, a fertiliza ceea ce cade pe retină. Văzul nu este pur și simplu un proces fiziologic, el îl arată pe om ca parte a întregului, care primește și dă. Prin văz, auz, vorbire noi ne asociem unii cu alții. Omul privește, ascultă, vorbește numai când interesul său este legat de lumea exterioară, de ceilalți. Rațiunea sa, bunul său simț se supun controlului semenilor, adevărului absolut și țintesc la corectitudinea eternă (*ewige Richtigkeit*). Sentimentele și concepțiile noastre estetice, care poartă în sine poate cea mai mare forță motrice de creație, au o valoare eternă numai dacă se desfășoară în torentul evoluției întru bunăstarea umanității. Toate funcțiile noastre corporale și sufletești sunt dezvoltate corect, normal, sănătos în măsura în care poartă în ele suficient sentiment de comuniune socială și sunt apte pentru colaborare.

Când vorbim de virtute, ne referim la cineva care colaborează, iar când vorbim de viciu avem în vedere pe cineva care tulbură colaborarea. Aș putea să demonstrez, de asemenea, că tot ce este eșec este eșec pentru că tulbură colectivitatea, fie că este vorba de copiii greu educabili, de nevrotici, criminali sau sinucigași. în toate cazurile vedem că lipsește contribuția la binele obștei. în toată istoria umanității nu găsim oameni izolați. Dezvoltarea umanității a fost posibilă doar pentru că umanitatea a fost o colectivitate și pentru că aspirația sa către perfecțiune a năzuit la o societate ideală. Lucrul acesta se exprimă în toate mișcările, în toate funcțiile unui om, fie că el a găsit sau nu acea direcție care, în torentul evoluției, se caracterizează prin idealul de societate, dat fiind faptul că omul este inevitabil călăuzit, stânjenit, pedepsit, lăudat, favorizat de idealul de societate, așa încât fiecare individ nu numai că este responsabil de fiecare abatere, ci o și ispășește. Este o lege dură, de-a dreptul crudă. Acei oameni care au și dezvoltat în ei un puternic sentiment de comuniune socială se străduiesc neîncetat să îmblânzească rigorile legii pentru acela care calcă greșit, ca și cum ei ar ști că acesta este un om care a rătăcit drumul, din motive pe care abia psihologia individuală este în stare să le arate. Dacă omul ar înțelege cum s-a rătăcit, ocolind calea evoluției, atunci el ar părăsi drumul greșit și s-ar alătura obștei.

Toate problemele vieții umane cer, cum am arătat, capacitate de colaborare și pregătire în acest sens, semne vizibile ale sentimentului de comuniune socială. în această dispoziție psihică se includ curajul și fericirea, care altfel nu sunt de găsit.

Toate trăsăturile de caracter exprimă gradul de sentiment de comuniune socială, urmând o anumită linie care, potrivit cu opinia individului, conduce la țelul superiorității. Astfel, trăsăturile de caracter sunt linii directoare, întrețesute în stilul de viață care le-a modelat şi care le scoate mereu la lumină. Limbajul nostru este prea sărac pentru a exprima cu un singur cuvânt cele mai fine configurații ale vieții psihice, cum o facem cu trăsăturile de caracter, trecând cu vederea diversitatea care se ascunde sub această expresie. De aceea pentru cei care se agață de cuvinte licăresc acolo contradicții, aşa încât pentru ei niciodată nu este clară unitatea vieții sufleteşti.

Poate că unii se vor convinge definitiv de faptul simplu că tot ceea ce definim noi ca eşec dă la iveală un deficit al sentimentului de comuniune socială. Toate rătăcirile copiilor şi adulților, toate trăsăturile de caracter infecte, manifestate în familie, la şcoală, în viață, în relațiile cu ceilalți, în cadrul profesiunii şi în dragoste îşi arată proveniența din deficitul sentimentului de comuniune socială, fiind efemere sau durabile, şi unele şi celelalte în mii de variante.

O mai atentă studiere a vieții personale şi a vieții maselor, a trecutului cât şi a prezentului ne relevă lupta umanității pentru un sentiment de comuniune socială mai puternic. Este greu de trecut cu vederea peste faptul că umanitatea este conştientă de lucrul acesta şi pătrunsă de importanța lui. Necazurile din prezent îşi au originea în deficiențele educației sociale[9]. Ceea ce ne impulsionează să ajungem pe o treaptă mai înaltă, să ne eliberăm de eşecurile vieții noastre publice şi ale propriei noastre personalități este sentimentul de comuniune socială sugrumat. El trăieşte în noi şi caută să răzbată la lumină, părând a nu fi îndeajuns de puternic spre a se afirma, în pofida tuturor piedicilor. Suntem îndreptățiți să sperăm că mult mai târziu, când omenirea îşi va acorda destul răgaz pentru aceasta, forța sentimentului de comuniune socială va triumfa împotriva tuturor piedicilor din afară. Atunci omul îşi va manifesta sentimentul de comuniune socială aşa cum respiră. Până atunci nu ne rămâne nimic altceva de făcut decât să înțelegem acest curs necesar al lucrurilor şi să fim apostolii acestei concepții.

NOTE

[1] „*Wir Individualpsychologen*",în textul original. (Nota trad.)

[2] J. Chr. Smuts, *Wholeness and Evolution*, London.

[3] A se vedea A. Adler, *Heilen und Bilden*.

[4] „*die ganze Organisation des Lebens*", în textul original. (Nota trad.)

[5] A se vedea E. Jahn şi A. Adler, *Religion undIndividuapsychologie*.

[6] „*als der letzten Form der Menschheit*", în textul original. (Nota trad.)

[7] „*trainierte Fähigkeit des Erratens*", în textul original. (Nota trad.)

[8] „*des künstlerischen Erratens*", în textul original. (Nota trad.)

[9] „*aus dem Mangel sozialer Durchbildung*", în textul original. (Nota trad.)

Anexă

FUNCȚIA CONSILIERULUI

Concepția noastră fundamentală cu privire la unitatea stilului de viață modelat în prima copilărie, concepție de care am fost conştient încă de la începutul activității mele, fără a-i fi pătruns importanța, m-a autorizat de la bun început să admit că, din primul moment al apariției sale, cel consiliat se prezintă ca personalitate ce este, fără ca el să o ştie. Consultația este pentru pacient o problemă socială. Orice întâlnire a unui om cu altul este o astfel de problemă. De aceea fiecare se va prezenta în lumina legii sale de mişcare. Expertul, adesea de la prima privire, poate spune ceva despre sentimentul de comuniune socială al celuilalt. Prefăcătoria nu ajută prea mult în fața unui specialist în psihologie individuală experimentat. Pacientul aşteaptă de la consilier un generos sentiment de comuniune socială. Experiența ne-a arătat că nu trebuie să ne aşteptăm la prea mult interes social din partea pacientului şi că nici nu-i putem cere lucrul acesta. Din această perspectivă, ne vom sprijini în principal pe două situații. Prima este aceea că, în general, sentimentul de comuniune socială nu este prea ridicat, iar a doua că de cele mai multe ori avem de-a face cu copii răsfățați, care nici mai târziu nu scapă de lumea lor fictivă. Nu trebuie să ne mire deloc faptul că mulți dintre cititori au pus, fără a se cutremura, întrebarea: „De ce trebuie să-mi iubesc aproapele?" La urma urmei, Cain a pus o întrebare asemănătoare.

Privirea, alura, modul ferm sau molâu de a se prezenta pot da de gol multe trăsături. Dacă ne facem o regulă din a-i repartiza pacientului un loc determinat, un divan de pildă, stabilindu-i un orar strict[1], o mulțime de lucruri ne vor scăpa. Chiar prima întâlnire trebuie să fie un examen de o totală spontaneitate şi simplitate. Până şi felul de a strânge mâna ne poate atrage atenția asupra unei anumite probleme. Adesea vedem că oamenii care au fost răsfățați se reazemă cu plăcere de ceva, pe când copiii nu se dezlipesc de mama care îi însoțeşte. Dar, ca toate cele care presupun capacitatea de deducție a unei probleme, şi în aceste cazuri vom lăsa de-o parte regulile rigide şi vom proceda la o verificare a ceea ce este de preferat să ținem pentru noi, pentru ca mai târziu să folosim într-o formă inteligibilă, adecvată, fără a leza sensibilitatea pacientului, întotdeauna gata să se manifeste. Pacientului nu trebuie să-i indicăm un loc determinat, ci să-l invităm să şadă oriunde pofteşte. Distanța față de medic sau consilier trădează — îndeosebi la şcolari — mult din modul de a fi al pacienților. Important este, apoi, ca în cadrul unor asemenea consultații şi chiar în societate să interzicem sever mult răspândita „Aha-psihologie"[2] şi la început să evităm răspunsurile stricte date celor

consiliaţi cât şi rudelor acestora. Specialistul în psihologie individuală, făcând abstracţie de deducţie, pe care n-o poate transfera altora, nu trebuie să uite că el trebuie să-şi demonstreze concluziile. Nu trebuie să adoptăm o atitudine critică faţă de părinţii şi rudele celui care ne solicită sfatul, cu atât mai mult când cazul este socotit tratabil şi nu pierdut, chiar dacă nu suntem dispuşi să-l preluăm, în afară de anumite împrejurări deosebite când, într-un caz absolut fără speranţă, se impune să spunem adevărul. Văd un avantaj în faptul de a nu întrerupe mişcările unui pacient. El se poate ridica, poate umbla, poate fuma, cum îi este voia. Le-am dat uneori pacienţilor mei chiar posibilitatea de a dormi în prezenţa mea, când ei mi-au propus lucrul acesta cu scopul de a-mi îngreuna sarcina, atitudine care pentru mine era tot atât de clară ca un limbaj, fiind ca şi când s-ar fi exprimat prin cuvinte duşmănoase. Privirea piezişă a pacientului divulgă clar slaba sa înclinaţie pentru o strânsă colaborare. Bătător la ochi este şi pacientul tăcut sau cel care vorbeşte puţin, cel care nu ştie cum să înceapă vorba sau care, dimpotrivă, trăncăneşte de aşa manieră încât consilierul nu are cum spune ce are de spus. Spre deosebire de psihoterapeuţi, practicantul psihologiei individuale (*der Individualpsychologe*) va evita să moţăie sau să aţipească, să caşte, să arate lipsă de interes, să folosească cuvinte dure, să dea sfaturi pripite, să se erijeze în instanţă supremă, să fie nepunctual, să se ia la ceartă sau să declare, indiferent de pretext, că însănătoşirea este lipsită de perspectivă. în cazurile realmente dificile este recomandabil ca un consilier judicios să-şi decline competenţa şi să-l trimită pe pacient la alţii care, poate, sunt mai competenţi. Orice tentativă de a se comporta autoritar amplifică nereuşita, după cum orice lăudăroşenie dăunează curei. De la bun început consilierul trebuie să stabilească limpede că responsabilitatea însănătoşirii revine solicitantului consultaţiei, deoarece, aşa cum pe drept cuvânt spune un proverb englezesc: „Calul îl poţi duce la apă, dar nu-l poţi sili să bea".

Trebuie să avem grijă cu strictеţe de a nu privi tratamentul şi însănătoşirea ca pe un succes al consilierului (*des Beraters*), ci ca pe un succes al celui consiliat (*des Beratenen*). Consilierul poate doar să arate greşelile, pacientul este acela care trebuie să dea viaţă adevărului. Deoarece în toate cazurile de eşec pe care le-am văzut avem de-a face cu o carenţă în sfera colaborării, trebuie să recurgem la toate mijloacele care să favorizeze în primul rând colaborarea pacientului cu consilierul. Este la mintea oricui că lucrul acesta nu este posibil decât dacă pacientul se simte la medic în apele sale. Iată de ce această operă colectivă (*Gemeinschaftsarbeit*) are o importanţă extraordinară ca primă încercare serioasă, ştiinţifică, de ridicare a nivelului sentimentului de comuniune socială. Un lucru, între altele, trebuie neapărat evitat, lucru adesea pretins de alţi consilieri în caz de persistenţă a sentimentului de inferioritate şi în faţa slabei securităţi a pacientului în compania medicului, anume

provocarea artificială — prin referiri neîncetate la componentele sexuale refulate — a ceea ce Freud a numit transfer pozitiv, procedeu într-adevăr cerut de cura psihanalitică, dar care nu face decât să impună o nouă sarcină psihoterapeutului, aceea de a face apoi să dispară această stare. Dacă pacientul, care aproape întotdeauna este an copil răsfățat sau un adult însetat de răsfăț, a învățat să-şi asume întreaga responsabilitate pentru comportarea sa, consilierul va putea evita alunecarea în promisiunea iluzorie de a-i satisface cu uşurință şi imediat dorințele nesatisfăcute. Deoarece, în linii mari, celor răsfățați li se pare că orice dorință, neîmplinită sau de neîmplinit, este reprimată, aş dori să precizez aici încă o dată: psihologia individuală nu pretinde nici o reprimare a dorințelor, fie ele îndreptățite sau neîndreptățite. Ea profesează însă ideea că dorințele neîndreptățite trebuie recunoscute ca fiind contrare sentimentului de comuniune socială şi că ele pot fi făcute să dispară nu prin reprimare, ci printr-un plus de interes social (*durch ein Plus an sozialen Interesse*).

S-a întâmplat ca o dată să fiu amenințat cu violență de un individ debil, care suferea de *Dementia praecox* şi pe care l-am vindecat total, după ce cu trei ani mai înainte un alt medic îl declarase incurabil. Ştiam de la bun început că el se aştepta să-l resping şi să-l dau pe uşă afară, aşa cum i se întâmpla mereu, încă din copilărie. Timp de trei luni el a venit la tratament fără a deschide gura. în măsura în care îi cunoşteam viața, am folosit prilejul spre a-i da sfaturi prudente. în tăcerea sa şi în alte atitudini asemănătoare am recunoscut tendința sa obstrucționistă şi mi-am dat seama că mă aflu în fața punctului culminant al acțiunii sale de împotrivire atunci când el a ridicat mâna să mă lovească. Am decis, pe moment, să nu mă apăr. A urmat un nou atac, în cursul căruia a fost spartă o fereastră. Am pansat, în modul cel mai amical cu putință, o mică rană sângerândă a pacientului. Nu-i sfătuiesc însă pe prietenii mei să extragă vreo regulă din acest caz. Când succesul în vindecarea cazului a fost absolut sigur, l-am întrebat pe pacient: „Ce credeți, cum de am putut noi doi reuşi să vă însănătoşim?" Răspunsul primit ar trebui, ce-i drept, să producă cea mai mare impresie în toate cercurile interesate şi m-a făcut să surâd gândindu-mă la atacurile tuturor acelor psihologi şi psihiatri mediocri care se luptă cu morile de vânt. Pacientul mi-a răspuns: „Este simplu ca bună ziua: îmi pierdusem întreg curajul de a trăi (*Mut zum Leben*), iar în cursul consfătuirilor noastre l-am regăsit". Cine cunoaşte adevărul psihologiei individuale, anume că respectivul curaj este doar o latură a sentimentului de comuniune socială, va înțelege transformarea acestui bărbat.

Beneficiarul consultațiilor de psihologie individuală trebuie să aibă în toate împrejurările convingerea că el este absolut liber în raport cu tratamentul. îl poate urma sau nu, după cum crede el de cuviință. Numai

că trebuie să ne ferim de a-l face pe pacient să creadă că este suficient să înceapă tratamentul pentru a scăpa de simptoame. Rudelor unui epileptic li s-a spus, la prima consultație, că dacă ele îl vor lăsa singur, bolnavul nu va mai avea accese3. Rezultatul a fost că din prima zi el a avut un acces puternic pe stradă, soldat cu fractura maxilarului inferior. Un alt caz a avut urmări mai puțin tragice. Un tânăr i-a fost adus unui psihiatru cu diagnosticul de cleptomanie şi a plecat de acolo, după prima consultație, cu umbrela medicului.

Aş vrea să mai fac şi o altă recomandare. Consilierul va trebui să se angajeze față de pacient că nu va vorbi nimănui despre schimburile de idei avute împreună şi va trebui să-şi respecte angajamentul. Dimpotrivă, pacientul va fi liber să vorbească despre toate, după cum va crede el de cuviință. Desigur că uneori riscăm ca pacientul să facă uz în societate de explicațiile primite, căzând în mrejele „Aha-psihologiei", dar el poate fi potolit printr-o discuție amicală. Sau pot avea loc acuzații la adresa familiei, lucru care de asemenea trebuie prevăzut, spre a-l face dinainte pe pacient să înțeleagă că familia sa nu este vinovată decât atâta timp cât el o învinovățeşte prin comportarea sa şi că ea va fi nevinovată chiar din momentul în care el se va simți sănătos. în afară de aceasta, trebuie să i se explice pacientului că nu le putem cere membrilor familiei să ştie mai multe decât ştie el însuşi şi că pe propria sa răspundere el a folosit influențele anturajului său ca material de construcție pentru a-şi dezvolta stilul său de viață greşit. Ar fi de asemenea bine să se arate că şi părinții săi ar putea să arunce responsabilitatea eventualelor lor greşeli asupra părinților lor, care, la rându-le, ar putea-o arunca asupra bunicilor ş.a.m.d. Aşadar, nu există o vină în sensul în care o înțelege el.

Mi se pare important să nu lăsăm să încolțească la consilier ideea că el trebuie să se servească de opera psihologiei individuale spre a deveni celebru sau spre a se îmbogăți. Zelul în racolarea de pacienți aduce numai prejudicii. La fel exprimările pline de dispreț sau de-a dreptul pline de ură la adresa altor consilieri.

Iată un exemplu în această privință:

Un bărbat a venit la mine să-l vindec de o astenie nevrotică, care se declanşase ca urmare a fricii de eşec. Mi-a mărturisit că îi fusese recomandat şi un alt psihiatru, pe care voia să-l consulte. I-am dat adresa respectivului. în ziua următoare el a venit la mine şi mi-a povestit cum a decurs vizita. După ce i-a luat anamneză, psihiatrul i-a recomandat o cură de băi reci. Pacientul i-a replicat că a şi urmat până atunci cinci asemenea cure, fără nici un rezultat. Medicul l-a povățuit să facă şi o a şasea cură, într-un stabiliment select, pe care i-l recomanda în mod special. Bolnavul i-a mărturisit că deja în două rânduri urmase fără succes hidroterapii şi a adăugat că avea intenția de a apela la tratamentul meu. Psihiatrul a protestat, remarcând că dr. Adler nu ar fi făcut decât să-i sugereze ceva.

Pacientul a replicat: „Poate că îmi va sugera ceva care să mă facă sănătos" şi şi-a luat rămas bun. Dacă acel psihiatru nu ar fi fost stăpânit de dorința de a împiedica recunoaşterea psihologiei individuale, el şi-ar fi dat desigur seama că nu-l putea împiedica pe pacient să vină la mine şi ar fi înțeles în profunzimea lor reflecțiile juste ale acestuia. Pe prietenii mei îi rog însă să se abțină de la observații disprețuitoare în fața pacienților, chiar şi atunci când ar fi justificate. Locul de a corecta opiniile greşite şi de a promova concepțiile corecte trebuie desigur căutat în câmpul ştiinței şi cu mijloace ştiințifice.

Dacă după prima convorbire se face simțită la pacient îndoiala cu privire la faptul dacă el trebuie să mai vină la tratament, trebuie să-l lăsăm să decidă singur în zilele următoare. Nu este uşor de răspuns la întrebarea obişnuită cu privire la durata tratamentului. O găsesc îndreptățită, dat fiind faptul că mulți dintre vizitatori au auzit de tratamente care au durat până la opt ani şi care s-au dovedit inutile. Un tratament bazat pe psihologia individuală ar trebui să demonstreze cel puțin succese parțiale vizibile în trei luni, de cele mai multe ori şi mai devreme. Dat fiind faptul că succesul depinde de colaborarea pacientului, se procedează corect când se spune, spre a se deschide încă de la început o poartă sentimentului de comuniune socială, că durata tratamentului depinde de colaborarea pacientului şi că medicul, dacă este cu adevărat inițiat în psihologia individuală, este gata orientat după o jumătate de oră de consultare, dar că el trebuie să aştepte până când şi pacientul şi-a înțeles stilul de viață şi greşelile. Oricum, se poate adăuga: „Dacă într-o săptămână sau două nu sunteți convins că vă aflați pe calea cea bună, atunci renunț să vă mai tratez".

Inevitabila problemă a onorariului creează dificultăți. Am cunoscut destui pacienți ale cărora averi considerabile s-au topit în cure anterioare. Ne vom orienta după onorariile uzuale prin partea locului, punând la socoteală efortul depus şi timpul consumat, dar, în interesul sentimentului de comuniune socială cerut, trebuie să renunțăm la pretenții nefiresc de mari, îndeosebi când acestea pot să le dăuneze pacienților. Tratamentul gratuit trebuie aplicat cu acea prudență care să nu le inspire pacienților săraci o lipsă de interes pentru ei. O sumă globală, chiar dacă pare avantajoasă, ca şi promisiunea de a plăti după însănătoşire, sunt de refuzat, nu pentru că aceasta din urmă pare improbabilă, ci pentru că astfel un nou cosiderent este adus în mod artificial în relația medic-pacient, îngreuind reuşita. Plata trebuie să se facă săptămânal sau lunar, întotdeauna la sfârşitul săptămânii sau lunii. Reclamațiile de orice fel sau aşteptările dăunează curei. Chiar şi micile servicii amicale (*Liebesdienste*), pe care nu rareori le propune pacientul însuşi, trebuie refuzate, iar cadourile trebuie refuzate cu tact sau acceptarea lor trebuie amânată până la vindecarea deplină. în timpul tratamentului nu trebuie să

aibă loc invitații reciproce sau vizite făcute împreună. Tratamentul rudelor sau al cunoscuților creează dificultăți, deoarece stă în natura lucrurilor ca eventualul sentiment de inferioritate să devină mai apăsător în prezența unor persoane cunoscute. Chiar consilierul[4] simte aversiune în fața sentimentului de inferioritate al pacientului şi trebuie să facă tot ce îi stă în putință spre a uşura situația acestuia. Cine are şansa, ca în psihologia individuală, să diagnosticheze doar greşeli şi niciodată defecte ereditare, să arate că întotdeauna există posibilități de vindecare şi de situare a pacientului pe aceeaşi scară de valori cu oricare altul, insistând mereu asupra nivelului scăzut al sentimentului de comuniune socială, acela va înțelege de ce psihologia individuală nu întâmpină niciodată marea rezistență pe care o întâmpină alte orientări din domeniul psihoterapiei. Se va înțelege lesne că tratamentul bazat pe psihologia individuală nu duce niciodată la crize şi că dacă un practicant incompetent al psihologiei individuale, cum este Kunkel, consideră ca fiind inevitabile crizele, zdruncinarea şi zdrobirea pacientului, atunci este sigur că toate acestea se întâmplă pentru că, înainte de toate, el le provoacă în mod artificial şi inutil. Dacă procedează astfel este poate pentru că, în mod eronat, el crede că îi face un serviciu bisericii[5]. Am considerat întotdeauna că este un imens avantaj menținerea tensiunii în cursul tratamentului la un nivel cât mai scăzut posibil şi mi-am făcut o adevărată metodă din a-i spune mai fiecărui pacient că există situații amuzante care seamănă întru totul cu propria lor nevroză şi că, prin urmare, îşi poate lua nevroza mai puțin în serios decât o face. Criticilor prea puțin spirituali trebuie să le iau vorba din gură, adăugând că asemenea glume, firește, nu trebuie să ducă la reînvierea sentimentului de inferioritate (pe care Freud acum îl găseşte ca fiind elucidat). Referiri la fabule, la personalități istorice, la citate din poeți şi filosofi contribuie la creşterea încrederii în psihologia individuală şi în concepțiile sale.

La fiecare convorbire se impune să ne dăm seama dacă pacientul[6] se găseşte pe calea colaborării. Orice expresie mimică, orice cuvânt, orice mărturisire sau reținere depun mărturie în acest sens. Interpretarea temeinică a viselor ne dă de asemenea ocazia să calculăm succesul, insuccesul şi gradul de colaborare. Este însă necesară o prudență deosebită în incitarea pacientului la o prestație oarecare. Dacă vine cumva vorba despre aceasta, poziția noastră trebuie să fie neutră, evident în afară de cazul în care este vorba de o întreprindere primejdioasă; încolo, ne putem arăta convinşi de reuşită, fără a putea totuşi judeca cu toată exactitatea dacă pacientul este deja realmente pregătit pentru aceasta. O încurajare, înainte de dobândirea unui sentiment de comuniune socială mai puternic, se plăteşte de cele mai multe ori prin întărirea sau prin revenirea simptoamelor.

În ceea ce priveşte problema profesiunii, trebuie să procedăm mai

energic. Nu în sensul de a cere acceptarea unei anumite profesiuni, ci arătând că pacientul este cel mai bine pregătit pentru cutare sau cutare meserie şi că acolo va putea să realizeze ceva. Ca în general la fiecare pas în tratament, trebuie să menținem direcția încurajării în sensul convingerii psihologiei individuale, conform căreia atât de multe vanități neîntemeiate se simt călcate pe coadă, că (exceptând performanțele uimitoare, asupra structurii cărora nu putem spune prea multe) „orice om poate totul" („*jederalles kann*").

Cât priveşte examinarea copiilor care au nevoie de consiliere, consider că este foarte nimerit chestionarul redactat de mine şi de colaboratorii mei, pe care îl reproduc la sfârşitul cărții de față. Fireşte că nu-l va putea utiliza corect decât acela care dispune de suficientă experiență, acela care cunoaşte la precizie concepția îndrăzneață a psihologiei individuale şi care are destul exercițiu în ceea ce priveşte capacitatea de deducție (*Fähigkeit des Erratens*). Folosindu-l, va face din nou constatarea că întreaga artă a înțelegerii individualității umane constă în sesizarea stilului de viață al individului structurat în copilărie, în perceperea influențelor care s-au exercitat în perioada structurării acestuia şi în a vedea în ce mod acest stil de viață se manifestă în lupta cu problemele sociale ale umanității. La acest chestionar, elaborat acum câțiva ani, este necesar să adăugăm că trebuie stabilit gradul de agresivitate, activismul, şi că nu trebuie să uităm că marele număr de eşecuri la copii se datorează răsfățului, care întețeşte continuu efervescența emoțională a copilului şi îl duce mereu în ispită, aşa încât, în condițiile unei camaraderii imorale, cu greu poate rezista diferitelor tentații.

NOTE

[1] Luare de poziție critică la adresa psihanalizei lui Freud. (Nota trad.)

[2] Denumire caricaturală dată psihologiei formei sau configurației (profesată de Wertheimer, Köhler, Koffka), care susținea că maimuțele şi copiii cu care se experimenta descopereau subit soluția problemei, ca în urma unei miraculoase revelații: „*Aha, va să zică aşa!*" (Nota trad.)

[3] Adler lasă aici impresia că epilepsia ar fi o maladie mintală, un fel de nevroză gravă cu putință de vindecat prin metode psihoterapeutice. Cum stau lucrurile cu această suferință neuropsihică (de epilepsie au pătimit şi un Dostoievski, Flaubert sau Creangă) vedem, de exemplu, din cartea lui W. Penfield şi Herbert Jasper, *Epilepsy and the Functional Anatomy of the Human Brain*, Little & Brown, Boston, 1954 (Nota trad.)

[4] „*der Behandelnde*",în textul original. (Nota trad.)

[5] A se vedea E. Jahn şi A. Adler, *Religion und Individual-psychologie*.

[6] „*der Untersuchte*", în textul original. (Nota trad.)

CHESTIONAR DE PSIHOLOGIE INDIVIDUALĂ PENTRU CUNOAŞTEREA ŞI

TRATAMENTUL COPIILOR GREU EDUCABILI (întocmit şi explicitat de Asociația internațională pentru psihologie individuală) În completare - un CHESTIONAR PENTRU ADULȚI

1. De când există reclamații cu privire la conduita copilului? Care era starea fizică şi psihică a copilului în momentul în care eşecurile acestuia au devenit evidente?

Importante sunt: schimbările intervenite în mediu, prima zi de şcoală, mutarea de la o şcoală la alta, mutarea într-o altă clasă, nereuşite la învățătură, noi prietenii, boli ale copilului şi părinților etc.

2. S-a observat ceva neobişnuit la copil? Debilitate fizică sau psihică? Laşitate? Neglijența? înclinația pentru viața retrasă? Neîndemânare? Gelozie? Are nevoie de ajutor ca să mănânce, să se îmbrace, să se spele, să-şi facă patul? Se teme să rămână singur? Se teme de întuneric? Este lămurit asupra rolului sexului său? Ce caractere sexuale primare, secundare, terțiare are? Ce atitudine are față de sexul opus? în ce stadiu se află educația sa sexuală? Este copil vitreg? Este copil ilegitim? A fost crescut în pensiune? Cum erau părinții săi adoptivi? La ce vârstă a început să vorbească şi să meargă? A întâmpinat dificultăți în aceste privințe? Dentiția s-a dezvoltat normal? Dificultăți la numărat şi calcul aritmetic, la desen, la cântare, la înot? S-a ataşat de o persoană în mod exclusiv? De tată? De mamă? De bunici? De guvernantă?

O atenție deosebită trebuie acordată atitudinii ostile în fața vieții, cauzelor declanşării sentimentului de inferioritate, tendințelor de a ocoli dificultățile, de a evita oamenii, precum şi unor trăsături de caracter ca: egoismul, sensibilitatea, impacienta, emotivitatea, lăcomia, prudența.

3. A dat multă bătaie de cap părinților? De ce şi de cine se teme cel mai mult? Țipă noaptea în somn? Udă patul? Este dominator? Este dominator față de cei puternici sau numai față de cei slabi? A arătat o înclinație frapantă de a se culca în patul unuia dintre părinți? Este neîndemânatic? Inteligent? A fost tachinat şi ridiculizat peste măsură? Arată o preocupare vanitoasă în ceea ce priveşte frizura, îmbrăcămintea, încălțămintea? Se scobeşte în nas? îşi roade unghiile? Este lacom la mâncare? Fură? Are dificultăți de defecație?

Ne vom clarifica asupra activităţii mai mult sau mai puţin intense a copilului referitor la dobândirea unei poziţii prioritare. în afară de aceasta, ne vom lămuri dacă încăpăţânarea nu l-a împiedicat să-şi cultive actele instinctuale (Triebhandlungen).

4. Şi-a făcut uşor prieteni sau era arţăgos şi maltrata oamenii şi animalele? îi plăcea să se asocieze cu fete (băieţi) mai în vârstă sau mai puţin în vârstă decât el? Avea tendinţa de a conduce? Sau se ţinea la distanţă? A fost colecţionar? Zgârcit? Avid de bani?

Toate acestea se referă la capacitatea sa de a stabili contacte şi la gradul său de demoralizare.

5. Cum se prezintă el azi în toate aceste privinţe? Cum se comportă la şcoală? Merge cu plăcere acolo? întârzie la ore? înainte de a merge la şcoală este surescitat? E în criză de timp? îşi pierde cărţile, caietele, ghiozdanul? Este surescitat când îşi face temele pentru acasă şi înaintea examenelor? Uită să-şi facă temele sau refuză să le facă? îşi risipeşte timpul? E leneş? Indolent? Se poate concentra? Tulbură atmosfera de lucru din clasă? Care este atitudinea sa faţă de institutor? Critică? Arogantă? De nepăsare? Caută să fie ajutat la efectuarea temelor sau aşteaptă să fie împins de la spate? Se arată ambiţios la gimnastică sau la sport? Se crede parţial sau total nedotat? Citeşte mult? Care este lectura sa preferată? Este slab la toate materiile de învăţământ?

Aceste întrebări ne permit să ne facem o idee despre pregătirea pentru şcoală a copilului şi despre rezultatul experienţei trăite în şcoală. Pe lângă acestea, ne arată cum reacţionează el în faţa dificultăţilor.

6. Informaţii exacte cu privire la condiţiile de viaţă de acasă, cu privire la bolile din familie, alcoolism, tendinţe infracţionale, nevroze, debilitate, lues, epilepsie, standard de viaţă. Decese? Ce vârstă avea copilul în momentul survenirii unui deces sau altuia? Este copilul orfan sau abandonat? Cine domină în familie? Educaţia pe care o primeşte este severă, sâcâitoare, edulcorată? Este copilul îngrozit de viaţă? Cum este supravegheat? Părinţi vitregi?

Vedem copilul în situaţia sa în familie şi putem judeca ce influenţe au intervenit în viaţa lui.

7. Ce loc ocupă copilul în şirul fraţilor şi surorilor? Este primnăscut, secund, cel mai mic, băiat unic, fată unică? Care sunt rivalităţile? Plânge des? Râde maliţios? Tinde să-i denigreze neapărat pe ceilalţi?

Întrebări importante pentru caracterologie, lămurindu-ne asupra atitudinii copilului faţă de ceilalţi.

8. Ce idei are până acum copilul cu privire la alegerea profesiunii? Ce gândeşte despre căsătorie? Care este profesiunea celorlalţi membri ai familiei? Cum este viaţa conjugală a părinţilor?

Facilitează tragerea de concluzii cu privire la curajul copilului şi cu privire la încrederea sa în viitor.

9. Care sunt jocurile preferate? Care sunt poveştile preferate? Care sunt personalitățile istorice şi personajele preferate? Se lasă furat de imaginație? Tulbură cu plăcere jocul altora? Are o judecată lucidă şi respinge fantazările? Reverii?

Aceste întrebări ne dau informații cu privire la modelele sale în urmărirea superiorității.

10. Care sunt cele mai vechi amintiri? Are vise de mare efect sau repetitive? (zbor, cădere, piedici greu de trecut, pierderea unui tren, concurs de alergări, captivitate, vise anxioase).

Se poate pune în evidență tendința de izolare, prudența excesivă, ambiția, preferința pentru anumite persoane, pasivitatea etc.

11. În ce privințe este descurajat copilul? Se simte umilit? Reacționează favorabil la dovezile de atenție şi la laudă? Are reprezentări superstițioase? Fuge din fața dificultăților? Se apucă de diferite treburi, ca să le părăsească numaidecât? Se îndoieşte de viitorul său? Crede în urmările dăunătoare ale eredității? A fost în mod sistematic descurajat de către anturajul său? Are o concepție despre lume şi viață pesimistă?

Aflăm astfel dacă copilul şi-a pierdut sau nu încrederea în sine şi dacă se orientează în alte direcții.

12. Ce obiceiuri rele are? Face grimase? O face pe prostul? Pe naivul? Face comicării?

Încercări prea puțin curajoase de a atrage atenția asupra sa.

13. Are defecte de vorbire? Este urât? Bădăran? Are picioare strâmbe? Rahitism? Are picioare în X sau în O? Obezitate? Este prea înalt sau prea mic de statură? Are defecte de văz, auz? Alienat mental? Este stângaci? Sforăie? Este din cale afară de frumos?

Avem aici de-a face cu dificultăți ale vieții pe care copiii, de ele mai multe ori, le supraevaluează, putând astfel ajunge într-o stare durabilă de descurajare. O dezvoltare eronată găsim adesea la copiii extrem de frumoşi. Ei ajung să creadă că totul li se cuvine şi capot obține totul fără efort, fiind lipsiți astfel de o judicioasă pregătire pentru viață.

14. Vorbeşte copilul pe față de incapacitatea sa, de „dotarea deficitară" pentru şcoală, pentru muncă, pentru viață? Idei de sinucidere? Există o relație temporală între nereuşitele şi erorile sale? (decădere, intrarea într-o bandă). Supraestimează succesele aparente? Este servil? O face pe sfântul? E revoltat?

Sunt forme de expresie ale unei descurajări foarte mari. Adesea aceasta survine după încercări infructuoase de a realiza progrese, eforturi care eşuează din cauza unei atitudini necorespunzătoare, dar şi din cauza unei insuficiente înțelegeri din partea anturajului. De aici încercarea de a găsi o satisfacție pe un teren de luptă marginal (Nebenkriegsschauplatz).

15. Care sunt performanțele pozitive ale copilului? De tip vizual,

acustic, motor?

Informaţii importante, deoarece arată potenţialul copilului în materie de interes, înclinaţii şi pregătire, într-o altă direcţie decât cea frecventată până în prezent.

Pe baza acestor întrebări, care nu trebuie puse una după alta, ci sub formă de conversaţie spontană, neşablonată, reuşim să ne facem întotdeauna o imagine a personalităţii, care ne permite să înţelegem că, firește, eşecurile nu sunt îndreptăţite, dar că sunt de înţeles. Greşelile descoperite trebuie întotdeauna explicate în mod amical, cu răbdare şi fără a se recurge la ameninţări.

*

În ceea ce priveşte *EŞECURILE ADULŢILOR*, s-a dovedit a fi valoros următorul chestionar, prin aplicarea căruia un iniţiat în psihologie individuală va obţine, într-o jumătate de oră, o viziune amplă asupra stilului de viaţă al individului.

Informaţiile pe care le cer, desigur nu într-o manieră rigidă, prezintă analogie cu anamneză practicată de medici, interpretarea datelor făcându-se însă prin prisma psihologiei individuale.

CHESTIONARUL este aproximativ următorul:

1. Ce vă face să suferiţi?
2. În ce situaţie v-aţi aflat când aţi observat simptoamele?
3. În ce situaţie vă găsiţi în prezent?
4. Ce profesiune aveţi?
5. Spuneţi-mi ceva despre părinţii dumneavoastră, despre trăsăturile lor de caracter, starea sănătăţii, eventual despre boala de care au murit, despre raporturile dumneavoastră cu ei.
6. Câţi fraţi şi câte surori aveţi? Al câtelea dintre fraţi sunteţi? Care este atitudinea fraţilor şi surorilor faţă de dumneavoastră? Ce poziţie socială au ei? Sunt şi ei suferinzi?
7. Care a fost preferatul tatălui? Dar al mamei? Ce educaţie aţi primit?
8. întrebări cu privire la semnele de răsfăţ în copilărie (anxietate, timiditate, dificultăţi în contactarea altora şi în legarea de prietenii, felul dumneavoastră de a fi etc.).
9. Boli în copilărie şi conduita anturajului în aceste cazuri.
10. Care sunt cele mai vechi amintiri?
11. De ce vă temeţi sau v-aţi temut cel mai mult?
12. Ce atitudinea aţi avut, în copilărie şi mai târziu, faţă de sexul

opus?

13. Ce profesie v-a interesat cel mai mult şi, în cazul în care nu aţi îmbrăţişat-o, de ce nu aţi reuşit lucrul acesta?

14. Sunteţi ambiţios, hipersensibil, înclinat spre accese de furie, pedant, autoritar, timid, nerăbdător?

15. Cum sunt persoanele din anturajul dumneavoastră actual? Ţâfnoase, le sare muştarul din orice, afectuoase?

16. Cum dormiţi?

17. Ce vise aveţi? (cădere, zbor, vise iterative, profetice, pe tema examenelor, pierderea unui tren etc.).

18. Boli în familie.

Ajuns aici, aş vrea să le dau cititorilor mei o indicaţie importantă. Cine a citit cartea până aici şi nu a înţeles pe deplin însemnătatea acestor întrebări ar trebui să o reia, întrebându-se dacă nu a citit-o fără atenţia cuvenită sau — Doamne fereşte! — dacă nu cumva a citit-o în duşmănie. Dacă ar fi să explic aici importanţa acestor întrebări pentru intuirea structurii stilului de viaţă, ar trebui să rescriu întreaga carte. Ar fi, însă, inechitabil. în consecinţă, prezentul set de întrebări, precum şi chestionarul pentru copii, are valoarea unui test al cărui rezultat este că ne arată dacă cititorul a colaborat, dacă — cu alte cuvinte — a agonisit suficient sentiment de comuniune socială. Căci principala misiune a acestei cărţi este nu numai aceea de a-l face pe cititor capabil de a-i înţelege pe alţii, ci şi aceea de a-l face să sesizeze importanţa sentimentului de comuniune socială şi de a-i da viaţă în sine însuşi.

INDICE DE NUME

A
ADLER, Alfred: 5, 7, 8, 9, 11, 25, 33, 51, 63, 84, 92, 103, 128, 141, 142, 171, 190, 191, 203, 210, 214

B
BACON, Francis: 82
BARBUSSE, Henri: 89
BASEDOW, Karl: 127
BAUER: 68
BAYER, Donald: 142
BENIAMIN: 169
BERGSON, Henri: 7, 33
BOURGET, Paul: 191
BRAN: 131
BRĂTESCU: G.: 70
BÜHLER, Charlotte: 37, 158, 170

C
CAIN: 198, 205
CANNON, Walter Bradford: 7, 63, 82,127
CARUS.Karl Gustav: 67
CHEVALIER, Jacques: 142
CONSTANTINIU, Florin: 70
CREANGĂ, Ion: 24

D
DARWIN,Charles: 7, 53, 193
DAVID: 169
DEUTSCH, Dr.: 171
DOSTOIEVSKI, Fiodor Mihailovici: 33, 214
DREIKURS, Rudolf: 141

E
EINSTEIN, Albert: 33
ESAU: 166
ESCHIL: 32
EYSENKCK, H.J.: 128

F
FABIUS CUNCTATOR (Quintus Fabius Maximus): 134
FLAUBERT, Gustave: 214

FONTANE, Theodor: 164
FREUD, Sigmund: 7, 37, 40, 52, 60, 71, 72, 79, 80, 146, 147, 148, 150, 151, 154, 157, 158, 161, 163, 164, 165, 173, 178, 179, 180, 181, 183, 189, 190, 207, 212, 221

G
GAVRILIU, Leonard: 5, 9, 191
GHIŞE, Dumitru: 191
GOETHE,J.W.: 191
GROOS,Karl:51, 170

H
HARTMANN,Eduard: 28, 33
HARTMANN, Nicolai: 142
HEBBEL,Christian Friedrich: 179
HEGEL, G.W.F.: 28
HEYSE.Paul: 165
HOLUB, Arthur: 141,171
HOMER: 26,70
HORAȚIU: 120

I
IACOB; 166, 167, 169
IOSIF: 167,169

J
JAENSCH, Erik R.: 62, 68
JAHN, Ernst: 84, 203, 214
JASPER, Herbert: 214
JUNG, Carl Gustav: 164

K
KANT, Immanuel: 28
KLAGES, Ludwig: 68, 103
KOFFKA, Kurt: 128, 213
KÖHLER, Wolfgang: 128,213
KRAEPELIN, Emil: 129
KRETSCHMER, Ernest: 7, 49, 59, 62,68
KUNKEL, Fritz: 147,212 KYRLE: 60

L
LABAN: 167
LAMARCK, Jean-Baptiste de Monet: 7, 53, 193

LAQUEUR: 131
LAVATER, Johann Gaspar: 67
LINDBERGH: 188

M
MARANNON: 82
MATIUŞENKO: 70
MĂRGINEANU, Nioolae: 32
MELTZER: 72
MENDEL, Gregor Johann: 65
METZGER, Wolfgang: 7, 9
MILLER, Crighton: 169

N
NEWTON, Isaac: 33
NIETZSCHE, Friedrich: 7, 28, 71
NOICA, Constantin: 142

P
PATROCLE: 67, 70
PAUKER, Marcel: 70
PAVLOV, Ivan Petro viei: 7, 8, 33, 190
PENELOPA: 185
PENFIELD, Wilder Graves: 214
PLUTARH: 26

R
RANK, Otto: 171
RIBOT, Theodule: 141
ROBESPIERRE, Maximilien de: 164

S
SADOVEANU, Mihail: 154
SAUL: 169
SCHELLING, Friedrich Wilhelm Joseph: 28, 142
SCHOPENHAUER, Arthur: 28
SENECA, Lucius Annaeus: 17
SHAKESPEARE, William: 33,78
SHAW, Bernard: 67
SIMMEL, Georg: 7, 142
SMUTS, J. Chr.: 63, 193, 203
SZASZ, Thomas: 128

T
THERSIT: 67, 70
THORNDIKE, Edward Lee: 7

W
WATSON, JOHN BROADUS: 7, 128
WERTHEIMER, Max: 213

Y
YOUNG, Dr.: 100

Z
ZONDEK,B.: 127, 177

Tiparul executat la IMPRIMERIILE MEDIA PRO BRAŞOV
tel.: 068 - 333028; 333031; 332469; fax: 068 - 332499